ALYSON RICHMAN

Soția pierdută

LITERA

blue MOON

ALYSON RICHMAN
Soția pierdută
LITERA
blue MOON

blue
MOON

ALYSON RICHMAN

Soția pierdută

Traducere din limba engleză și note
LOREDANA VOICILĂ

LITERA
București
2020

The Lost Wife
Alyson Richman
Copyright © 2011 Alyson Richman
Toate drepturile rezervate

Editura Litera
O.P. 53; C.P. 212, sector 4, București, România
tel.: 021 319 63 93; 0752 101 777
e-mail: *comenzi@litera.ro*

Ne puteți vizita pe
www.litera.ro

Soția pierdută
Alyson Richman

Copyright © 2020 Grup Media Litera
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii
Redactor: Rodica Bogdan
Corector: Păunița Ana
Copertă: Faber Studio
Tehnoredactare și prepress: Bogdan Coscaru

Seria de ficțiune a Editurii Litera este coordonată
de Cristina Vidrașcu Sturza.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României RICHMAN, ALYSON
Soția pierdută / Alyson Richman;
trad. din lb. engleză: Loredana Voicilă – București: Litera, 2020
ISBN 978-606-33-4613-2
ISBN EPUB 978-606-33-6937-7

I. Voicilă, Loredana (trad.; note)

821.111

Capitolul 1. New York. 2000

S-a îmbrăcat special pentru ocazie, cu costumul călcat și ghetele lustruite. În timp ce se bărbierea, își întorcea cu grijă fiecare obraz spre oglindă, ca să se asigure că nu rata nici un fir. Mai devreme în acea după-amiază își cumpărase chiar și o pomadă cu miros de lămâie cu care să își netezească cele câteva bucle care îi mai rămăseseră.

Avea un singur nepot și aștepta cu nerăbdare nunta de luni de zile. Chiar dacă o întâlnise pe mireasă doar de câteva ori, o plăcuse din prima. Era o persoană luminoasă și fermecătoare, mereu cu zâmbetul pe buze, și avea un soi de eleganță a vremurilor de demult. Nu își dăduse seama cât de rară era această calitate până în momentul în care o avusese pe ea în față, mână în mână cu nepotul lui.

Chiar și acum, intrând în restaurant pentru cina de dinaintea nunții și văzând-o, simțea că se întorsese în timp, într-o altă epocă. I-a privit pe unii dintre invitați cum își ating instinctiv grumazul, pentru că gâtul fetei, ridicându-se din rochia ei de catifea, era atât de frumos și de lung încât o făcea să pară desprinsă dintr-un tablou de Klimt. Avea părul strâns la spate într-un coc lejer și două agrafe din pietre prețioase, în formă de fluture cu antene strălucitoare, îi prindeau părul deasupra urechii stângi, astfel încât părea că aceste fâpturi înaripate abia ce se coborâseră în părul ei roșcat.

Nepotul moștenise buclele lui întunecate și rebele. Acum se frământa agitat, în timp ce viitoarea lui soție părea să plutească prin cameră și cine îi contempla putea observa un adevărat studiu despre contraste. El arăta de parcă s-ar fi simțit mai confortabil cu o carte în mână decât ținând acel pahar de șampanie. Între ei domnea însă o senzație de calm, de echilibru, care îi făcea să pară perfect potriviți unul pentru celălalt. Amândoi erau americani de a doua generație, inteligenți și foarte bine educați. Vocile lor erau lipsite

chiar și de cea mai mică urmă din accentul care pigmentase engleza bunicilor lor. Coloana de anunțuri matrimoniale din numărul de sâmbătă dimineață din *The New York Times* avea să anunțe:

Eleanor Tanz s-a căsătorit cu Jason Baum seara trecută la Rainbow Room, în Manhattan. Ceremonia a fost oficiată de rabinul Stephen Schwartz. Mireasa, 26 de ani, absolventă a Colegiului Amherst, lucrează în prezent în departamentul de arte decorative de la casa de licitații Christie's. Tatăl miresei, dr. Jeremy Tanz, este medic oncolog la spitalul Memorial Sloan-Kettering din Manhattan. Mama acesteia, Elisa Tanz activează ca ergoterapeut în învățământul public din orașul New York. Mirele, 28 de ani, a absolvit Universitatea Brown și Facultatea de Drept Yale și în prezent este asociat la firma de avocatură Cahill Gordon & Reindel. Tatăl acestuia, Benjamin Baum, a lucrat până de curând ca avocat la Cravath, Swaine & Moore, în New York. Mama mirelui, Rebekkah Baum a lucrat în învățământ și în prezent este pensionată. Cuplul s-a cunoscut prin intermediul unor prieteni comuni.

La masa mirilor s-au făcut prezentările între bunicul din partea mirelui și bunica din partea miresei, singurii bunici rămași în viață. Din nou, bunicul mirelui s-a simțit atras în trecut de femeia din fața lui. Era cu mai multe decenii mai în vârstă decât nepoata ei, însă avea un aer familiar. Simțise asta imediat, din clipa în care îi întâlnise ochii pentru prima oară.

– Vă cunosc de undeva! a reușit în cele din urmă să-i spună, deși acum se simțea de parcă ar fi vorbit cu o fantomă, nu cu o femeie pe care abia o cunoscuse.

Corpul lui răspundea într-o manieră visceralã, pe care nu putea să o înțeleagă. Regreta cel de-al doilea pahar de vin pe care îl băuse. Avea un nod în stomac și abia putea să respire.

– Vă înșelați, cu siguranță, i-a răspuns ea politicos.

Nu voia să pară nepoliticoasă, însă și ea așteptase cu nerăbdare timp de luni de zile nunta nepoatei și nu voia să i se distragă atenția de la festivitățile serii. Cum o urmărea pe fată plimbându-se prin mulțime, cu toate acele obrazuri întorcându-se spre ea pentru a fi sărutate, cu toate plicurile care li se împingeau în mâini ei și lui Jason, îi venea să se ciupească de braț ca să se convingă că într-

adevăr a trăit ca să fie martora acestui moment. Însă bătrânul de lângă ea nu voia să se dea bătut.

– Sunt convins că vă cunosc de undeva, a repetat el.

Ea s-a întors și și-a arătat mai bine fața, pielea albă ca spuma laptelui, părul argintiu și ochii de un albastru rece. Însă o umbră albastru-închis, sub materialul transparent al mânecii, l-a făcut pe bărbat să simtă fiori în trupul lui bătrân.

– Mâneca ta...

Fața ei s-a crispat atunci când bărbatul i-a atins încheietura mâinii și a făcut-o să se simtă stingherită.

– Mâneca. Îmi dai voie?

Știa că e nepoliticos, dar ea l-a privit drept în față.

– Îmi dai voie să-ți văd brațul? a întrebat din nou. Te rog!

De data aceasta vocea lui a sunat aproape disperată. Îl privea acum intens, cu ochii pierduți în ochii lui. Și-a ridicat mâneca, de parcă ar fi fost în transă. Acolo, pe braț, lângă un semn maroniu din naștere, se aflau tatuate șase numere.

– Acum îți amintești de mine? a întrebat-o el, tremurând.

L-a privit din nou, de parcă ar fi încercat să aducă în prezent o fantomă.

– Lenka, eu sunt! i-a zis el. Josef, soțul tău.

Capitolul 2. New York. 2000

Scosese pictura din tubul ei de carton cu o noapte în urmă și o îndreptase ca pe o hartă veche. De mai bine de șaizeci de ani o purta cu ea peste tot. Mai întâi ascunsă într-o valiză veche, apoi făcută sul într-un cilindru din metal, îngropat sub șipcile din podele și, în cele din urmă, împinsă în spatele unor cutii, într-un dulap aglomerat.

Pictura fusese creată cu tușe înguste de negru și roșu și din fiecare linie răzbea energia cinetică. Artistul se străduise să capteze scena pe cât de repede cu putință.

Simțise întotdeauna că pictura este prea sacră pentru a fi expusă, de parcă simplul contact cu lumina și aerul sau, poate și mai rău, cu privirile vizitatorilor ar fi fost prea mult pentru epiderma ei delicată. Așa că rămăsese închisă ermetic într-o cutie, pusă deoparte la fel ca gândurile Lenkăi. Cu mai multe săptămâni în urmă, în timp ce stătea întinsă pe pat, se hotărâse că pictura avea să fie darul ei de nuntă pentru nepoata și ginerele ei.

LENKA

Atunci când îngheață, Vltava capătă culoarea unei stridii. Când eram mică, priveam cum bărbații salvează lebede prinse în ghețuri, spărgând pojghița cu târnăcoape, ca să le elibereze labele.

M-am născut Lenka Josefina Maizel, cea mai mare fată a unui vânzător de sticlă din Praga. Locuiam lângă debarcaderul Smetanovo nábřeží, într-un apartament mare, cu un perete acoperit de ferestre care dădeau spre râu și spre pod. Casa avea pereți îmbrăcați în catifea roșie și oglinzi poleite, un salonaș cu mobilă sculptată, iar mama era frumoasă și mirosea tot timpul a lăcrămioare. Mă mai întorc și-acum la copilăria mea de parcă ar fi fost un vis frumos. Îmi amintesc de *palačinka* servită cu gem de

caise, căni cu cacao caldă și patinaj pe Vltava și de părul strâns sub o căciulă din blană de vulpe când ningea.

Ne vedeam reflexiile pretutindeni: în oglinzi, în ferestre, în râul de jos și în curbura transparentă a sticlăriilor tatei. Mama avea un dulap special plin cu pahare pentru fiecare ocazie în parte. Avea pahare de șampanie încrustate cu flori delicate, cupe speciale pentru vin cu buze aurite și picioare mătuite, chiar și pahare pentru apă de culoarea rubinelor, care reflectau o lumină roz atunci când erau ridicate în soare.

Tatăl meu era un om care iubea frumusețea și lucrurile frumoase și credea că, prin profesia lui, le poate crea pe amândouă, folosindu-se de chimia proporțiilor perfecte. Nu ai nevoie doar de nisip și de cuarț ca să creezi sticlă, ci și de foc și suflu.

– Un sticlar este în același timp un îndrăgostit și un creator de viață! spusese el odată, în fața unei mese pline de invitați, ridicând unul dintre paharele de pe masa pregătită pentru cină. Data viitoare când veți bea dintr-unul dintre pocalele voastre, gândiți-vă la buzele care au creat forma subtilă și elegantă din care sorbiți și la faptul că multe greșeli au trebuit sfărâmate și refăcute pentru a crea un set perfect de douăsprezece bucăți.

Fermecase fiecare invitat în parte atunci când învârtise cupa în lumină. Însă scopul lui în acea seară nu fusese acela de a vinde sau de a face spectacol. Tata iubea cu adevărat faptul că artizanul poate crea un obiect care este în același timp puternic și fragil, transparent, dar capabil de a reflecta culoarea. El credea că există aceeași frumusețe și în cele mai plate suprafețe de sticlă, precum și în cele încrețite de valuri delicate. Afacerea lui îl dusese prin întreaga Europă, însă, de fiecare dată când intra pe ușa noastră, era la fel cum fusese atunci când plecase, cu cămașa albă și apretată, mirosind a cedru și a cuișoare.

– *Milačku!* zicea el în cehă și apuca talia mamei cu două mâini groase. Iubire.

– *Lasko moje!* îi răspundea ea, în timp ce buzele li se uneau. Iubirea mea.

Chiar și după zece ani de căsnicie, tata rămăsese fermecat de ea. De multe ori se întorcea acasă cu cadouri pe care le cumpărase doar pentru că îi aminteau de ea. O pasăre miniaturală emailată, cu

pene lucrate în detaliu, se putea întâmpla să apară lângă paharul ei de vin, sau un colier mic cu boabe de perle să-i fie așezat pe pernă. Preferatul meu era un radio din lemn cu o decorație strălucitoare de raze radiind din centrul lui, cu care tata o surprinsese pe mama după o călătorie la Viena.

Dacă mi-aș închide ochii, gândindu-mă la primii mei cinci ani de viață, aș putea vedea mâna tatei întinzându-se spre cadranul de la radio. Smocurile de păr negru de pe degete în timp ce ajusta frecvența ca să prindă unul dintre puținele posturi care transmiteau jazz, un stil de muzică exotic și revigorant, care abia ce începea să fie difuzat prin undele sonore în 1924.

Îi văd capul întorcându-se spre noi cu un zâmbet, brațul întinzându-i-se spre mine și mama. Îi simt căldura obrazului atunci când mă ridică și mă ținea în brațe, cu cealaltă mână învârtind-o pe mama într-o piruetă.

Simt mirosul de vin fiert ridicându-se din cupe delicate într-o noapte rece de ianuarie. Afară ferestrele înalte de la apartamentul nostru erau acoperite de gheață, însă înăuntru era călduț, ca lângă o vatră. Umbre alungite de lumină portocalie de la lumânări pâlpâie pe fețele femeilor și ale bărbaților strânși în salon ca să asculte un cvartet de coarde invitat de tata să cânte la serată. Iat-o pe mama în centru, cu brațele ei lungi și albe întinse, pe care se observă o brățară nouă. Tata o sărută și eu trag cu ochiul din dormitor, martor al armoniei și al frumuseții lor fermecătoare.

În nopțile liniștite stăm toți trei, strânși în jurul unei mese mici de cărți, ascultând Chopin la electrofon. Mama își face cărțile evantai pentru ca doar eu să le pot vedea și zâmbește din colțul buzelor, în timp ce tata se încruntă și o lasă pe mama să câștige. Noaptea, sunt învelită în pat de mama, care îmi spune să închid ochii.

– Imaginează-ți culoarea apei, îmi șoptește la ureche.

În alte nopți îmi sugerează culoarea gheții sau pe a zăpezii. Adorm cu gândul la acele nuanțe schimbătoare, prefăcute în lumină. Învăț să îmi închipui diferitele tonuri de albastru, nuanțele delicate de lavandă sau cea mai palidă pulbere de alb. Și astfel, visele mele se integrează în misterul schimbării.

LENKA

Lucie a ajuns într-o dimineață, cu o scrisoare în mână. I-a întins plicul tatei, iar el i-a citit rândurile cu voce tare mamei. *Fata nu are experiență ca dădacă*, îi scrisese colegul lui. *Dar se înțelege de minune cu copiii și este de foarte mare încredere*.

Prima mea amintire legată de Lucie e că arăta mult mai mică decât cei optsprezece ani pe care îi avea. Aproape un copil, trupul ei părea pierdut în rochia și în haina lungă. Dar, atunci când a îngenuncheat ca să mă salute, am fost imediat copleșită de căldura care emana din mâna ei întinsă. În fiecare dimineață când ajungea la ușa noastră aducea cu ea parfumul subtil de scorțișoară și nucșoară, de parcă ar fi fost o prăjitură proaspătă, coaptă în acea dimineață, care ne era servită caldă și aromată – un pachet plăcut, care era imposibil de refuzat.

Lucie nu era de o mare frumusețe. Era ca dreptarul unui arhitect: toată numai linii și unghiuri. Pomeții duri păreau cizelați cu o daltă, ochii erau mari și negri, buzele mici și subțiri. Dar, întocmai ca o nimfă a pădurilor întunecate, Lucie avea și ea propriile-i forme.

După doar câteva zile de muncit pentru familia mea, eram cu toții vrăjiți. Atunci când spunea o poveste, degetele i se mișcau în aer, ca ale unei harpiste, atingând corzi imaginare. Când lucra, fredona cântece pe care le auzise de la mama ei.

Lucie nu era tratată ca o servitoare de părinții mei, ci ca o membră a familiei noastre. Lua întotdeauna masa cu noi, stând la masa mare din sufragerie, pe care mereu se afla mâncare din plin. Și, deși nu țineam cușerul, nu beam totuși lapte niciodată atunci când mâncam carne. Lucie a făcut această greșeală în prima ei săptămână la noi: mi-a turnat un pahar cu lapte atunci când serveam gulaș. Mama trebuie să-i fi spus apoi că noi nu le amestecăm pe acestea două, pentru că nu îmi amintesc să mai fi repetat vreodată greșeala.

Odată cu sosirea lui Lucie, am ieșit de sub clopotul de sticlă și lucrurile au început să fie mai palpitante. Ea m-a învățat cum să prind o broască sau cum să pescuiesc de pe unul dintre podurile de pe Vltava și altele asemenea. Lucie era o maestră la povestit și crea personaje din toți oamenii pe care îi întâlneam în timpul zilei. Bărbatul care ne vindea înghețată lângă ceasul din piața din Centrul Vechi și-ar fi putut face apariția la miezul nopții, înainte de culcare, în chip de vrăjitor. O femeie din piață, de la care cumpărasem mere, s-

ar fi putut întoarce mai târziu ca prințesă îmbătrânită, care nu și-a mai revenit niciodată după ce i-a fost frântă inima.

Mă întreb adesea cine și-a dat prima seama că am talent la desen: Lucie sau mama. În amintirile mele mama îmi înmânează primul meu set de creioane colorate și apoi, mai târziu, Lucie mi-l cumpără pe primul de acuarele.

Știu că Lucie a fost prima care a început să mă ducă în parc cu un bloc de desen și creioane subțiri. Întindea o pătură lângă iazul micuț unde băieții se jucau cu bărcuțele lor de hârtie, se lăsa pe spate și privea norii, în timp ce eu desenam pagină după pagină.

La început desenam animale mici: iepuri, veverițe, o pasăre cu pieptul roșu, însă, în scurt timp, aveam să încerc să o desenez pe Lucie, apoi un bărbat care își citea ziarul. Mai târziu am încercat subiecte mai ambițioase, cum ar fi o mamă împingând un cărucior. Nici una dintre aceste prime schițe nu era bună. Însă, așa cum face orice copil mic care învață să deseneze, m-am autoeducat repetând – iar și iar. La un moment dat, a început să se creeze o legătură între mână și ceea ce observam.

După ore întregi de desenat, Lucie îmi făcea sul schițele și le aducea acasă. Când mama ne întreba cum ne-am petrecut ziua, Lucie scotea schițele care îi plăcuseră cel mai mult și le prindea pe peretele din bucătărie. Mama se uita cu atenție la ce am lucrat și apoi mă cuprindea în brațe. Cred că aveam în jur de șase ani când am auzit-o spunând:

– Știi, Lenka, și eu eram la fel la vârsta ta – aveam întotdeauna un creion și o bucată de hârtie în mână.

Era prima oară când o auzeam pe mama făcând o comparație între noi două și, dați-mi voie să vă spun că, fiind un copil al cărui păr negru și ochi deschiși la culoare semănau mai mult cu ai tatălui decât cu ai mamei elegante, încântarea de a ști că noi două avem ceva în comun mi-a mers drept la inimă.

♦

În prima iarnă în care am avut-o pe Lucie alături de noi, mama a încercat să găsească un dar prin care să își arate recunoștința. Îmi amintesc că discutase despre asta cu tata.

– Fă așa cum crezi de cuviință, *Milačku*! îi răspunsese el distrat, în timp ce citea ziarul.

El îi acorda întotdeauna mână liberă mamei atunci când venea vorba de cadouri, însă ea simțea mereu nevoia să îi ceară permisiunea înainte de a lua vreo decizie. În cele din urmă a comandat special pentru Lucie o capă frumoasă din lână albastră, garnisită cu catifea. Văd și acum fața pe care a făcut-o atunci când a deschis pachetul – la început ezitase să îl accepte – aproape rușinată de o asemenea extravaganță.

– Lenka va primi și ea una în curând, a zis mama cu delicatețe. Ce pereche frumoasă veți face când veți merge la patinaj pe Vltava.

În acea seară, mama m-a surprins privind-o de la fereastra mea pe Lucie, care se îndrepta spre tramvai.

– Înțeleg că va trebui să comand o capă pentru tine chiar mâine, mi-a zis, atingându-mi umărul.

Am zâmbit amândouă privind-o pe Lucie, al cărei trup părea cu câțiva centimetri mai înalt în timp ce pășea cu eleganță în noapte.

♦

Deși casa noastră era întotdeauna plină de clinchetul melodios al paharelor și de culorile desenelor mele, între pereții ei se ascundea o tristețe mută, dar palpabilă. După ce Lucie pleca în fiecare seară și bucătarul îi împacheta sacoșa, apartamentul nostru spațios devenea prea mare pentru micuțul nostru grup de trei. Camera goală care se afla lângă a mea ajunsese să se umple de pachete, coșuri și munți de cărți vechi. Sfârșiseră acolo, înghesuite tăcut într-un colț, vechiul meu pătuț și căruciorul, acoperite cu un cearșaf alb lung, ca două fantome bătrâne care nu își găseau locul.

Erau zile întregi, intervale mari de timp, în care îmi amintesc că o vedeam doar pe Lucie. Mama își lua aproape toate mesele în dormitorul ei, iar atunci când își făcea totuși apariția, arăta buhavă și umflată. Pe fața ei se vedeau semne clare care arătau că plânsese. Când se întorcea acasă, tata o întreba încet pe menajeră despre starea mamei. Arunca o privire spre tava din fața camerei ei, cu farfuria de mâncare neatinsă, cu ceașca de ceai care se răcise, și pe chip îi apărea nevoia disperată de a readuce lumina în casa lui întunecată.

Îmi amintesc că Lucie mă învăța să nu pun întrebări despre aceste episoade. Începuse să vină mai devreme dimineața și încerca să îmi distragă atenția cu cele câteva lucruri pe care le aducea de acasă. În unele zile scotea din coș o fotografie cu ea la șase ani, lângă un ponei. Alte dăți aducea un șirag de mărgele din sticlă pe care mi-l împletea în păr ca pe o ghirlandă răsucită de iederă. Îmi prindea o eșarfă lungă de mătase albastră de rochie și ne închipuiam că sunt o prințesă care domnea peste un regat în care toată lumea trebuia să șoptească. Singurul sunet pe care ne îngăduiam să îl facem era cel de la foșnetul rochiilor noastre în timp ce făceam piruete în jurul camerei.

Noaptea primeam vizite de la doctorul de familie care închidea ușor ușa de la camera mamei și își lăsa mâna pe umărul tatei în timp ce-i vorbea în șoaptă. Îi priveam fără să pot înțelege ce necaz ar fi putut-o împiedica pe mama să iasă pe timpul zilei.

Când am mai crescut, am înțeles că aceste umbre din copilăria mea erau legate de dificultățile pe care părinții mei le întâmpinau în conceperea unui alt copil. Ne feream când venea vorba în conversațiile noastre despre familii cu mulți copii, iar eu învățasem să nu cer un frate sau o surioară pentru că, de cele câteva ori când o făcusem, nu reușisem decât să îi aduc mamei lacrimi în ochi.

După cea de-a șaptea mea aniversare, ceva s-a schimbat în casa noastră. Săptămâni întregi mama a avut ceea ce părea să fie o durere de stomac și apoi, brusc, i s-a întors culoarea în obraji. În săptămânile care au urmat a renunțat la fustele strâmte și la jachetele la modă, alegând în schimb unele mai lejere, din materiale curgătoare. S-a liniștit și mișcările i-au devenit mai încete și mai atente. Dar abia după ce burta i s-a rotunjit puțin, ea și tata au anunțat că vor avea încă un copil.

Te-ai fi gândit că, după atâția ani, părinții mei ar fi trebuit să sărbătorească vestea că voi avea un frățior sau o surioară. Dar ei tratau subiectul cu mare precauție, temându-se că orice manifestare entuziastă ar putea dăuna sarcinii.

Era, desigur, un obicei evreiesc: teama de a abate un blestem asupra norocului. La început, Lucie nu înțelesese. De fiecare dată când încerca să aducă vorba despre sarcină, mama evita să îi răspundă în mod direct.

– Cât de frumoasă și de sănătoasă arăți! îi zicea ea mamei, dar mama zâmbea doar și dădea din cap.

– Se zice că dacă ai poftă de brânză vei avea o fată! adăugă Lucie. Și dacă poftești carne va fi băiat.

Din nou, doar un zâmbet și o frunte plecată din partea mamei. Lucie se oferise chiar să ajute la amenajarea camerei pentru bebeluș în avans, moment în care mama se văzuse nevoită să îi explice în cele din urmă de ce ezita să facă ceva până când nu venea pe lume bebelușul.

– Îți apreciem toate gândurile bune și dorința de a ne ajuta, explicase mama cu blândețe. Dar nu vrem să ne concentrăm atenția asupra bebelușului deocamdată.

Pe chipul lui Lucie se citise imediat că înțelege ceea ce îi spune mama.

– La țară, sunt oameni care cred același lucru! zisese ea, de parcă brusc comportamentul mamei începuse să aibă sens.

Chiar și așa, Lucie a încercat să își arate bucuria pentru veștile bune primite de părinții mei, fără a se mai exprima în mod direct. Când a înflorit liliacul în acea primăvară, a venit cu brațele pline de crengi parfumate, cu tulpinile împăturite cu grijă în muselină umezită, și le-a împrăștiat în apartament. Îmi amintesc cum o priveam pe mama, cu pântecele ei din ce în ce mai rotunjit, trecând prin fiecare cameră cu un zâmbet pe chip, ca și cum parfumul florilor ar fi aruncat-o într-o transă.

Uneori Lucie aducea un coș cu pâine neagră, coaptă de mama ei și îl lăsa pe blatul din bucătărie, alături de un borcan cu miere făcută în casă. Însă abia după ce s-a născut bebelușul a sosit cel mai frumos dar al ei. Sora mea Marta s-a născut la apus. Doctorul intrase în sufragerie, acolo unde așteptam eu și tata, pe canapea, și Lucie, așezată pe unul dintre scaunele de catifea roșie cu ciucuri.

– Ai încă o fată frumoasă! i-a spus el tatei.

Tata a bătut atunci din palme și s-a grăbit spre dormitor, iar Lucie i-a luat locul pe canapea și mi-a strâns mâna.

– Deci ai o soră acum, mi-a spus ea cu blândețe. Ce dar!

Am așteptat ca tata să îmi spună că pot intra ca să le văd. El s-a întors după câteva minute și ne-a zis că putem intra amândouă.

– Lenka, vino să îți cunoști surioara mai mică.

Lucie m-a împins puțin, un gest inutil, pentru că îmi venea să sar de pe scaun. Nu îmi doream decât să alerg în camera mamei și să le sărut, pe ea și pe bebeluș.

– Lenka... Mama și-a ridicat privirea de la ghemotocul din brațele ei și mi-a zâmbit din ușă. Vino.

A mângâiat patul cu o mână, în timp ce cu cealaltă ținea bebelușul înfășat strâns. Am fost fermecată de ele de îndată ce le-am văzut, însă îmi amintesc că am simțit și o undă de gelozie atunci când m-am aplecat și am văzut smocurile de păr roșcat de pe capul de bebeluș al surorii mele.

– Să vă trăiască! i-a urat Lucie de cum a intrat pe ușă și a sărutat-o pe mama pe amândoi obrajii.

Câteva minute mai târziu s-a întors cu un set de lenjerie brodată. Marginile franjurate erau garnisite cu un fir roz șerpuitor.

– Le aveam ascunse în dulap! a zis Lucie. Am brodat un set cu roz și unul cu albastru, pentru orice caz.

– Te gândești la toate, Lucie! a răspuns mama râzând, în timp ce Lucie așeza setul de lenjerie pe noptieră.

– Vă las pe voi două să petreceți câteva clipe cu bebelușul.

A zâmbit și mi-a mângâiat creștetul capului. Eu m-am uitat cu atenție la sora mea. Era mama în miniatură, cu bărbia mică și rotundă, ochii verzi sfioși și același păr. Reacția mea nu a fost însă cea pe care o așteptasem. Mi s-au umplut ochii de lacrimi. Am simțit că mi se usucă gâtul. Până și inima mi-o simțeam de parcă cineva își înfipsese mâna în pieptul meu și mi-o strângea cu toată puterea. Nu puteam să mă gândesc decât la faptul că urma să fiu înlocuită – uitată – și că toată atenția părinților mei avea să se mute spre această creatură mititică, cu față angelică și mâini mici, întinse.

Bineînțeles că asta nu era adevărat, însă teama tot m-a cuprins. Și mă gândesc că de aceea, în primele luni de viață ale Martei, am stat atât de lipită de Lucie. Încetul cu încetul, am ajuns să înțeleg că venirea pe lume a Martei nu însemna că voi fi înlocuită. Curând după aceea am început să o țin în brațe. I-am citit cărțile mele preferate și i-am cântat aceleași cântece care mă adormeau pe mine.

De asemenea, am descoperit că noua mea soră era modelul perfect pentru încercările mele ambițioase de portretistică. Am folosit evenimentele importante din viața Martei ca sursă de inspirație. Am

început să o desenez adormită în pătuțul ei, apoi am trecut la desene cu ea târându-se pe plajă pe timpul verii. Adoram să o desenez în pasteluri. Amestecul delicat de pigmenți mă ajuta să redau rotunjimea obrajilor ei și lungimea mâinilor și a picioarelor în continuă creștere.

Îmi plăcea foarte mult și să o pictez. Pielea Martei avea albul opac al cremei, iar părul era roșu intens de paprika. Aceste trăsături, pe care le avusese din naștere, s-au accentuat și mai mult cu trecerea timpului. Marta avea aceeași frunte înaltă a mamei – dimpreună cu nasul ei mic și drept și gura cu colțuri ridicate. Privind-o pe Marta cum crește sub ochii mei, mă simțeam de parcă aș fi fost martora transformării mamei din prunc în fetiță.

Marta devenea din ce în ce mai independentă cu fiecare zi care se scurgea. Lucie nu mai trebuia să se aplece într-un genunchi ca să o ajute să se încalțe, nici nu mai trebuia să o schimbe tot timpul pentru că își păta rochița. Trupșorul ei odată grăsuț a crescut și s-a alungit, iar dorința ei de a-și face cunoscute propriile păreri a crescut și ea.

Însă, pe măsură ce Marta se făcea mai mare, relația dintre noi a început să se schimbe. Nu mai era o păpușică pe care o puteam îmbrăca și de care mă puteam preface că sunt responsabilă. Am devenit rivale nu doar în competiția pentru atenția părinților noștri, ci și a lui Lucie. Și, chiar dacă era o diferență mai mare de șapte ani între noi, tot ne ciorovăiam, iar Marta obișnuia să facă crize de istericale atunci când lucrurile nu ieșeau așa cum își dorea ea.

Cu toate acestea, după ce Marta a împlinit opt ani, noi două am avut un lucru în comun, despre care ne plăcea să discutăm mai mult decât despre orice altceva: viața amoroasă a lui Lucie. După ce ne întorceam de la școală petreceam ore întregi încercând să ne dăm seama dacă avea un iubit. Am încercat să aflu cine i-a dat lănțișorul mic de aur care îi apăruse dintr-odată în jurul gâtului, sau eșarfa nouă de mătase pe care și-o așeza sub gulerul capei. Iar Marta o întreba dacă este chipeș și bogat, apoi izbucnea în plâns și o obliga pe Lucie să ne promită că, orice-ar fi, n-avea să ne părăsească niciodată.

Capitolul 3. LENKA

În toamna lui 1934, Lucie ne-a anunțat că se căsătorește cu un tânăr pe nume Petr, pe care îl știa din copilărie și care lucra la farmacia de lângă casa părinților ei, în Kalin. Mama a reacționat la veste de parcă ar fi fost propria ei fată cea care se logodise. Când Lucie a ajuns la muncă a doua zi, mama și modista, Gizela, o așteptau deja cu o duzină de metraje de mătase albă, sprijinite de pereți.

– Îți facem o rochie de mireasă! a anunțat mama. Nu primesc nici un refuz.

– Dezbracă-te și rămâi doar în jupă și corset! a ordonat Gizela.

Modista a scos trei bolduri din pernuța ei de ace și a început să înfășoare metrul întâi în jurul bustului lui Lucie, apoi al taliei și în cele din urmă al șoldurilor. Lucie tremura tăcută în hainele ei intime.

– Serios, chiar nu este nevoie. Voi purta rochia surorii mele. Lui Petr nu îi pasă dacă este purtată sau pătată.

– Nici să n-auzim de așa ceva! a zis mama, scuturându-și capul.

S-a îndreptat apoi spre Lucie, care se îmbrăca în grabă. Sărutul pe care i l-a dat mi-a amintit de felul în care ne săruta pe mine și pe Marta.

♦

Lucie a purtat voalul familiei – simplu, acoperind-o doar până la piept. Cununa i-a fost făcută din margarete și din trandafiri sălbatici, iar buchetul a fost un amestec de ruji de toamnă și frunze galbene. A mers spre altar la brațul tatălui ei, cu buclele negre aranjate frumos sub coroană și cu privirea ațintită cu hotărâre în față.

Am plâns cu toții atunci când mirii și-au spus jurămintele. Petr era la fel de tânăr ca Lucie, nu avea mai mult de douăzeci și cinci de ani, iar eu eram fermecată de amândoi. Era multă frumusețe în contrastul dintre chipurile lor. El era mult mai înalt decât ea și avea

fața lată și netedă și un cap acoperit de păr blond. Am observat cât de mari îi erau mâinile atunci când s-a întins ca să îi ridice vălul lui Lucie și cât de mică era fața ei atunci când el i-a ridicat bărbia. A sărutat-o ușor, cu grijă, un sărut atât de tăcut și de blând. Am văzut-o pe mama strângându-i mâna tatei și zâmbindu-i, ca și cum și-ar fi amintit de ziua nunții lor.

La sfârșit au părăsit biserica pentru a merge la recepția care se ținea la casa părinților ei, o fermă rustică cu bârne la vedere și un acoperiș roșu de țiglă. În grădină, merii înconvoiați și perii parfumați erau deja acoperiți de roade. Se înălțase acolo un cort alb, cu stâlpi înfășurați cu funde late, galbene. Pe o scenă mică, improvizată, stăteau patru oameni care cântau polca.

Era prima oară când mergeam să văd casa în care copilărise Lucie. Deși fusese alături de familia mea ani buni, știam foarte puține lucruri despre viața ei, în afara acelei părți pe care o împărtășea cu noi. Eram uniți ca o familie, însă fundalul fusese întotdeauna apartamentul nostru sau orașul Praga. Atunci, pentru prima oară, o vedeam pe Lucie în mediul ei, cu familia și prietenii ei. Le-am privit din colțul grădinii pe surorile ei și am observat cât de mult seamănă una cu cealaltă. Trăsăturile delicate, bărbia îngustă și oasele înalte și drepte ale obrajilor și maxilarului. Lucie și tatăl ei erau singurii cu părul negru, în timp ce restul membrilor familiei aveau părul blond și tenul deschis la culoare. Prin comparație cu noi, familia ei era un grup gălăgios și strident. Pe mese se aflau urcioare cu bere de Moravia și *slivovice* – o țuică din prune preparată în casă. Erau platouri cu mâncare rustică de la fermă, cârnați și *sauerkraut* și tocana tradițională cu găluște.

Eu și Marta am râs și am bătut din palme alături de ceilalți în timp ce în jurul lui Lucie și al lui Petr s-a format un cerc. S-au auzit ovațiile care cereau ca farfuriile ceremoniale să fie sparte. Era o tradiție cehă, nu foarte diferită de cea evreiască, în care se cerea mirelui să spargă un pahar. Spre deosebire de ritualul evreiesc însă, care simboliza anii de încercări ai poporului nostru, cel ceh trebuia să arate armonia dintre tinerii căsătoriți. După ce a fost spartă farfuria, lui Petr i s-a dat o mătură și lui Lucie un făraș și împreună au strâns cioburile, ca să arate astfel viitorul lor împreună.

♦

Lucie a mai rămas la noi doar un an după ce s-a măritat. În martie a rămas însărcinată și drumul zilnic până la Praga a ajuns să fie prea obositor pentru ea. La acea vreme, Marta împlinise nouă ani, iar eu începusem să trimit aplicații pentru școala de artă. Ne era însă foarte dor de ea. Venea încă să ne viziteze cel puțin o dată pe lună, cu burta ieșindu-i din capa de catifea albastră de la mama, pe care încă o purta conștiincioasă. Era rotundă ca o gogoșică și avea obrajii mai îmbujorați și părul mai lucios ca niciodată.

– Dacă voi avea o fată îi voi spune Eliška, după tine! i-a spus ea mamei.

Ele două erau acum unite în acea comuniune secretă a mamelor, iar eu și Marta rămăseserăm să le privim din afară.

În timp ce corpul lui Lucy se schimba datorită sarcinii, și al meu a început să se schimbe în cele din urmă. Așteptasem ceva timp ca trupul meu să le prindă din urmă pe al celorlalte fete de la școală, care păreau toate să se fi dezvoltat înaintea mea. În acea toamnă am început să petrec din ce în ce mai mult timp în fața oglinzii. M-am uitat intens la reflexia mea; imaginea fetiței începea să dispară, în timp ce fața și corpul femeii ieșeau la suprafață. Fața mea, care fusese rotundă ca a unui bebeluș, era acum mai subțire și mai ascuțită, în timp ce trupul îmi era mai moale și cu mai multe curbe. Apoi, în ceea ce părea un ultim asalt al maturizării, sânii mi-au crescut parcă peste noapte mai mulți centimetri și, curând, am descoperit că nu îmi mai puteam încheia nasturii de la unele dintre bluze.

O parte din mine își dorea să îmbrățișeze cu totul aceste schimbări, tranformându-mi cu totul înfățișarea. Într-o zi am venit acasă cu o revistă de modă și am arătat cu degetul o fotografiei a Gretei Garbo.

– Te rog, mamă! am implorat. Lasă-mă să-mi tund părul bob!

Mă grăbeam să cresc și eram convinsă că puteam să mă transform peste noapte într-un star de film american. Mama și-a lăsat jos ceșcuța de ceai și mi-a luat revista. Apoi mi-a zâmbit.

– Mai păstrează-ți cozile o vreme, Lenka, a zis ea, cu o undă de melancolie în voce. Ți-au trebuit ani întregi pentru a-ți crește părul atât de lung.

Și astfel am păstrat codițele. În schimb, mama a început să îmbrățișeze unele dintre tendințele moderne care ajunseseră la Praga. Iubea noul stil de pantaloni largi și bluzele pline care ieșeau deasupra taliei strânse și înalte. A cumpărat aceste ținute la modă atât pentru ea, cât și pentru mine, și chiar a pus-o pe Gizela, croitoreasa ei, să facă mai multe perechi de pantaloni pentru noi după o carte cu tipare pe care o comandase de la Paris.

Din păcate, dulapul meu plin cu haine noi și moderne nu a reușit să schimbe percepția pe care o aveam despre mine însămi. Încă mă simțeam de parcă nu puteam scăpa de o anume stângăcie. Îmi doream să fiu mai încrezătoare și mai feminină; în schimb, mă simțeam doar neatrăgătoare și fără încredere în mine. Propriul trup ajunsese să mi se pară cu totul străin. Ani de-a rândul văzusem în oglindă o fată cu codițe și un corp care părea decupat dintr-o carte cu păpuși de hârtie. Schimbările aduse de adolescență mă făcuseră să fiu mai atentă la felul în care mă mișcam, chiar și la acela în care îmi foloseam mâinile pentru a mă exprima. S-a fi putut întâmpla ca brațul să îmi atingă sânul, pe când înainte îl puteam mișca nestingherit în fața mea. Chiar și șoldurile păreau să mă încurce atunci când încercam să mă strecor printre două scaune.

Am încercat să îmi concentrez atenția asupra portofoliului pentru școala de artă. Era un lucru tangibil și în care aveam încredere. În ultimul an de liceu progresasem de la acuarele și pasteluri la pasiunea pentru vopsele în ulei. Atunci când nu îmi făceam temele, îmi petreceam timpul pictând sau desenând. Sufrageria noastră era plină de portretele înrămate pe care le creasem de-a lungul anilor. Schițele pe care i le făcusem micuței Marta fuseseră înlocuite de un portret mare pe care i-l făcusem îmbrăcată cu rochia albă și eșarfa de un albastru pal pe care le purtase la nunta lui Lucie.

Speram ca portretele mele să exprime mai mult decât simpla înfățișare a subiectului meu, să le exprime și gândurile. Mâinile, ochii și poziția corpului erau ca instrumentele unui ceas și eu trebuia doar să le orchestrez în așa fel încât să redau viața interioară a subiectului meu. Mi-am închipuit că sunt El Greco atunci când l-am aranjat pe tata în spațiul generos al scaunului său sculptat, a cărui catifea roșie crea un contrast izbitor cu costumul negru. I-am pictat mâinile, cu dârele albastre ale venelor, cu unghiile atent îngrijite și

degetele împreunate, care i se odihneau în poală. I-am pictat albastrul-verzui al ochilor, care reflecta lumina, negrul mustății tihnite deasupra buzelor gânditoare. Mama s-a oferit și ea să îmi fie model.

Numele mamei, Eliška, prescurtat în Liška, însemna „vulpe“ – o poreclă pe care tata o folosea cu afecțiunea. M-am gândit la asta în timp ce am pictat-o. I-am cerut să pozeze într-o rochie simplă de casă, din bumbac scrobit, cu guler și mâneci brodate. Așa îmi plăcea cel mai mult, fără fața de obicei pudrată și garderoba ei elegantă. Mama mea, simplă și naturală. Atunci când își arăta tenul palid, i se vedeau pistruii, ca niște fulgi de ovăz plutind într-un bol cu lapte.

Mama rămânea întotdeauna tăcută după ce îmi studia vreunul dintre tablourile terminate. De parcă ar fi vrut să spună ceva, însă se abținea. Nu vorbea niciodată despre timpul pe care îl petrecuse ea la școala de artă, despre viața ei de fostă studentă, asupra căreia plutea un aer de mister. Nu expusese niciodată tablourile pe care le pictase înainte de căsătorie. Știam unde se află acestea pentru că dădusem din întâmplare peste ele cândva, cam pe atunci când mama anunțase că este însărcinată cu Marta. Eu și Lucie merseserăm la depozitul aflat în capătul clădirii în care locuiam, ca să căutăm o pompă pentru bicicleta mea.

Fiecare apartament avea o mică dependință, iar mama ne dăduse cheia pentru a noastră. Până atunci nu coborâsem niciodată în subsol și mi s-a părut că seamănă cu o peșteră întunecată plină cu lucrurile ascunse ale oamenilor. Am trecut pe lângă mobile vechi acoperite cu pânze albe, grele, pe lângă cutii stivuite până în tavan.

Lucie a scos cheia și a deschis pivnița noastră. Acolo se afla bicicleta tatei, alături de cutii cu porțelanuri și încă și mai multe cutii cu pahare toate etichetate. Am găsit pompa. Stătea rezemată de cel puțin o duzină de pânze proptite de perete, acoperite cu un cearșaf alb. Îmi amintesc că Lucie le-a mutat cu grijă.

– Cred că sunt ale mamei tale, a zis ea în șoaptă, deși eram singurele persoane din acel subsol.

Și-a mișcat degetele cu băgare de seamă, despărțindu-le, ca să putem vedea amândouă imaginile. Tablourile mamei m-au șocat. Nu erau reproduceri elegante și meticuloase după marii maeștri sau peisaje dulci, bucolice ale satelor cehe. Erau senzuale și întunecate, cu palete de mov și chihlimbar intens. Era unul cu o femeie întinsă

pe un divan, cu brațul palid odihnindu-i-se sub cap, o femeie cu bustul gol, cu două sfârcuri rozalii și o pătură așezată cu grijă peste picioarele încrucișate.

Mai târziu, mi-am pus întrebări în privința acestor tablouri. Femeia boemă care le pictase înainte să devină soție și mamă nu era mama mea, cea care ținea gospodăria de sus. Am încercat să îmi revizuiesc imaginea pe care o aveam despre ea și să mi-o închipui ca tânără studentă la arte, în brațele tatei atunci când s-au cunoscut, și m-am întrebat dacă acea parte din ea dispăruse cu totul sau dacă nu cumva ieșea uneori la suprafață atunci când eu și Marta adormeam repede.

Lucie nu a mai adus vorba despre aceste picturi niciodată. Însă mulți ani mai târziu – când am încercat cu disperare să pictez un tablou complet și precis al mamei –, eu m-am întors la ele. Pentru că opoziția dintre femeie și picturile ei era imposibil de șters din mintea mea.

♦

Am fost acceptată la Academia de Artă din Praga în 1936, la vârsta de șaptesprezece ani. În fiecare dimineață mergeam pe jos la școală, cu blocul de desen sub braț și o cutie din lemn plină cu vopsele în ulei și pensule din păr de zibelină. În clasa mea erau cincisprezece studenți și, deși în total eram cinci fete, eu m-am împrietenit repede cu două dintre ele, Věruška și Elsa. Amândouă erau evreice și aveam mulți prieteni în comun din anii de școală. După ce s-au scurs câteva săptămâni din primul semestru, Věruška m-a invitat acasă la ea de sabat. Nu știam prea multe lucruri despre familia ei, cu excepția faptului că tatăl și bunicul ei erau amândoi doctori și că fratele ei mai mare, Josef, era la universitate.

Josef. Îl văd încă atât de clar. În acea noapte a ajuns acasă ud, cu părul lui negru și ondulat întins de ploaie și ochii mari și verzi de culoarea aramei întunecate. Eram în hol atunci când a venit. Servitoarea tocmai ce îmi trăgea haina de pe umeri. El a intrat pe ușa din față exact atunci când eu mă îndreptam spre sufragerie.

– Josef! a zis el, zâmbind, în timp ce își lăsa jos servieta cu cărți.

I-a înmânat servitoarei haina, apoi mi-a întins mâna, iar eu i-am strâns-o. Degetele lui mari s-au împreunat cu ale mele. Am reușit să

îmi murmur numele și să îi zâmbesc. Mă luptam însă cu veșnica mea timiditate, iar încrederea lui și faptul că era atât de chipeș mă amuțiseră.

– Lenka, iată-te!

Věruška a dat năvală în hol ciripind. Se schimbase de hainele cu care o văzusem îmbrăcată în acea după-amiază la cursuri, într-o rochie frumoasă, roșu burgund. M-a luat în brațe și m-a sărutat.

– Văd că l-ai cunoscut pe fratele meu.

A trecut la Josef și l-a ciupit de obraz. Eu mă înroșisem.

– Věruška! Josef a râs și a ușuit-o. Du-te și spune-le mamei și tatei că vin într-o clipă.

Věruška a dat din cap și am urmat-o în josul holului spre o sufragerie încăpătoare în care se aflau părinții ei, adânciți în discuție. Apartamentul familiei Kohn nu era foarte diferit de al nostru, cu pereții lui îmbrăcați în catifea roșie antică și tavanele din lemn închis, cu ușile franțuzești mari, din sticlă. Însă avea o energie întunecată, care m-a neliniștit.

Am cercetat din priviri salonul. În cameră se aflau mostre ale vieții lor academice. Reviste groase de profil medical cu legături grele erau stivuite pe rafturi alături de alte colecții de cărți legate în piele. Pe pereți erau atârnate în rame diplomele de la Universitatea Charles și un aviz de practică din partea Asociației medicale cehe. Un ceas mare, impozant, bătea ora exactă, iar într-un colț al camerei se afla un pian. Mama Věruškăi stătea pe canapea, cu un gherghef pentru brodat. Scundă și bucălată, doamna Kohn era îmbrăcată cu o rochie simplă care îi ascundea trupul plinuț. O pereche mică de ochelari pentru citit îi atârna deasupra sânilor plini, iar părul îi era strâns simplu și practic într-un coc la baza gâtului.

Și tatăl Věruškăi părea să fie complet opus tatălui meu. Dacă ochii tatălui meu emanau căldură, ai doctorului Jacob Kohn erau reci și detașați. Atunci când și-a ridicat privirea din carte se vedea clar că evaluează persoana din fața lui.

– Lenka Maizel, m-am prezentat eu.

Mi-au căzut ochii pe mâinile perfect albe ale doctorului Kohn, cu unghiile curate, meticulos tăiate, în timp ce el și le-a desfăcut și s-a ridicat ca să mă salute.

– Îți mulțumim că ni te-ai alăturat în această seară! a zis el, cu o voce reținută.

Știam de la mama că doctorul Kohn era un obstetrician distins în comunitatea noastră.

– Soția mea, Anna...

I-a atins umărul cu gentilețe. Mama Věruškăi a zâmbit și și-a întins mâna spre mine.

– Ne bucurăm că petrecem sabatul cu tine, Lenka, a spus cu o voce formală și precisă.

– Mulțumesc. Vă mulțumesc pentru invitație.

Doctorul Kohn a dat din cap și mi-a făcut semn să iau loc. Věruška, spumoasă ca de obicei, s-a trântit pe una dintre canapelele adânci, de culoare roșie. Încet, netezindu-mi rochia peste genunchi, m-am așezat lângă ea.

– Așadar, studiezi arta cu Ruška noastră? a zis mama ei.

– Da. Și sunt în bună companie. Věruška dumneavoastră este cea mai talentată din clasă.

Doctorul și doamna Kohn au zâmbit.

– Sunt sigur că ești doar modestă, Lenka!

Am auzit o voce joasă și caldă în spatele meu. Era Josef, care intrase în cameră și se așezase în spatele meu și al surorii lui.

– Modestia este o trăsătură nobilă, a adăugat doctorul Kohn și și-a împreunat mâinile.

– Nu, acesta este adevărul. Věruška are cei mai buni ochi din clasa noastră. Toți suntem geloși pe ea.

– Cum așa? a întrebat Josef uimit.

– Of, zi-i să se oprească, mamă! a protestat Věruška. Are douăzeci de ani și tot îi place să mă șicaneze.

Eu și Josef ne-am privit în ochi. El a zâmbit, iar eu m-am înroșit. Și, brusc, pentru prima oară-n viață, am simțit că abia mai pot respira.

♦

În acea seară, la cină, abia dacă am putut să mănânc un dumicat. Îmi pierise cu totul pofta de mâncare și mă simțeam teribil de timorată din cauza fiecărei mișcări pe care o făceam la masă. Josef stătea la stânga tatălui său, cu umerii lui mai lați decât spateaza scaunului. Eu sunt prea timidă ca să îi întâlnesc ochii. Îmi concentrez

privirea asupra mâinilor lui. Mâinile mamei mele erau fine, dar puternice. Mâinile tatei erau mari, acoperite de un văl subțire de păr. Mâinile lui Josef nu semănau cu mâinile mici și albe ale doctorului Kohn. Ale lui aveau musculatura pe care o vezi la statui – late, cu dâra venelor pronunțată și degetele groase și puternice.

Am privit mâinile familiei Kohn cu atenție, de parcă fiecare pereche ar fi reflectat emoțiile care umpleau acea cameră. La masă se simțea o tensiune palpabilă. Atunci când doctorul Kohn și-a întrebat fiul despre cursuri, Josef și-a strâns și mai tare cuțitul și furculița. I s-au încordat încheieturile și venele i-au devenit și mai pronunțate. I-a răspuns tatălui său succint, fără să ofere detalii, fără să-și ridice măcar o dată privirea din farfurie.

Věruška era singura persoană agitată de la masă. Dădea din mâini ca o mică dansatoare și asezona conversația cu bârfe: fata vecinului se îngrășase atât de tare încât semăna cu o savarină; poștașul fusese prins că avea o aventură cu o servitoare. Spre deosebire de părinții ei rezervați, Věruška se bucura de fiecare detaliu. Descrierile ei erau înflorite și alambicate. Atunci când vorbea Věruška, nu puteai să nu te gândești la o pictură rococo – toate personajele ei erau implicate în aventuri amoroase, iubirile lor clandestine fiind pictate în tușe mari și bogate de culori vibrante.

Am stat la masă, un observator al gospodăriei lor, toate contrastele aducându-mi ușurare. Fața de masă albă, elegantă, lumânările pentru sabat, farfuriile pline cu carne și cartofi, sparanghelul așezat în forma claviaturii unui pian pe o tavă lungă de porțelan. Doctorul Kohn cu ochelarii lui, serios, cu o voce atentă și măsurată. Mâinile care nu făceau nici un gest, ci rămâneau pe marginea mesei. Josef, uriașul tăcut și amuzat, ai cărui ochi păreau să scapere foc și neastâmpăr de fiecare dată când se uita spre mine; sora lui – spumoasă și efervescentă ca un pahar înalt de șampanie. Și doamna Kohn, care stătea tăcută în celălalt capăt al mesei, cu mâinile împreunate, plină și rotundă ca un clapon umplut.

În cele din urmă a fost servit desertul, tort uscat de mere cu o aromă vagă de miere. M-am gândit la familia mea, la cât de mult le plăcea mamei și tatei frișca. Tort de ciocolată, tartă de zmeură, *palačinka*. La toate mergea adăugată o lingură în plus de frișcă.

– Nu prea ai poftă de mâncare, Lenka! a observat doctorul Kohn, uitându-se la farfuria mea abia atinsă.

Am ridicat furculița și am încercat să mai iau forțat o îmbucătură.

– Cred că am mâncat prea mult la prânz, am zâmbit nervos. Și, îți place la academie la fel de mult ca fetei mele?

S-a uitat la Věruška și a zâmbit. Era prima oară când îl vedeam zâmbind în acea seară.

– Da. Este o provocare. Eu nu am talentul Věruškăi, așa că trebuie să muncesc mai mult ca să țin pasul.

– Sper că Věruška nu îți distrage prea mult atenția la cursuri. După cum poți să vezi, fetei mele îi e greu să stea locului...

– Tati! l-a întrerupt Věruška, iar el a zâmbit din nou.

– Fata mea e plină de viață. Nu știu ce s-ar alege de casa noastră fără ea și poveștile ei...

– Ar fi cu siguranță mai multă liniște... a murmurat Josef, zâmbind.

Am zâmbit și eu. Josef a observat și a părut amuzat de afecțiunea pe care o aveam pentru sora lui.

– Ar trebui să bem în cinstea Věruškăi! a spus privindu-mă în timp ce ridica paharul. Și a prietenei ei, care în mod clar este prea modestă.

Cu toții și-au ridicat paharele și s-au întors spre mine. Am simțit că mă înroșesc de jenă. Și, desigur, Věruška a fost cea care s-a bucurat să scoată acest lucru în evidență. Apoi farfuriile pentru desert au fost strânse. În spatele ușii închise de la bucătărie se auzea sunetul porțelanurilor și al tacâmurilor care erau curățate și puse la locurile lor. Doctorul Kohn s-a ridicat și noi l-am urmat cu toții. S-a îndreptat spre un piedestal pe care se afla un gramofon.

– Mozart? a întrebat, cu o sprânceană ridicată, ținând un disc în mâna perfect albă.

– Da. Puțin Mozart, aș zice.

Doctorul a scos discul din coperta lui, apoi a lăsat jos acul. Și camera a fost inundată de note.

♦

Am băut un pahar mic de sherry. Věruška a băut două. Apoi, după ce muzica s-a stins și carafa a fost luată de servitoare, Josef și-a cerut scuze și s-a retras. Câteva clipe mai târziu a apărut în hol, ca

un gardian chemat la datorie. Era clar că el mă va escorta acasă. Am insistat că mă voi descurca singură. Însă nici Josef, nici părinții lui nu au vrut să audă nici un cuvânt. Mi s-a tras pe umeri haina și Věruška m-a sărutat pe amândoi obrajii. Mi-am închis ochii, distrasă pentru o clipă de mirosul parfumului ei amestecat cu sherry.

– Ne vedem luni, la cursuri! mi-a zis ea, apoi mi-a strâns mâna.

Am intrat în cușca de fier a liftului cu Josef. El era îmbrăcat cu o haină de culoare verde-închis și avea gura și nasul acoperite de un fular gros din lână. Ochii lui, de aceeași culoare cu a hainei, s-au coborât asupra mea ca ai unui copil curios.

Am mers câteva minute fără să ne vorbim. Era o noapte neagră, cerul părea de catifea, presărat doar cu câteva stele luminoase. Simțeam gerul de dinaintea unei ninsori, o umezeală care te taie prin haine, până la piele, până la os. Pe strada Prokopská a rupt în sfârșit tăcerea. Mă întreabă despre studiile mele. Ce materii îmi plac? Mi-a plăcut dintotdeauna să desenez?

Îi spun că nu prea mă descurc la anatomie și asta îl face să râdă. Îi spun că cel mai mult îmi place să pictez.

El îmi zice că este în primul an la Medicină. Că i s-a spus că v-ar fi doctor din ziua în care s-a născut.

– Te interesează altceva? îl întreb.

Întrebarea este îndrăzneață, dar vinul și paharul de sherry mi-au dat mai multă încredere în mine. Se gândește puțin la întrebare, apoi se oprește ca să mediteze mai bine. Suntem la câțiva pași de podul Charles. Felinarele cu gaz aruncă dâre lungi de lumină. Fețele noastre sunt jumătate aur, jumătate umbră.

– Iubesc medicina! zice el. Corpul uman este în parte știință, în parte artă. Dar o parte din el nu poate fi învățată din cărți și partea aceasta este cea mai provocatoare pentru mine.

– Este la fel ca în cazul picturii! îi spun. Adesea mă întreb cum pot să fiu atât de nesigură uneori în privința unui lucru pe care îl iubesc atât de mult.

Josef zâmbește. Se întoarce o clipă, apoi își coboară din nou privirea spre mine.

– Îmi amintesc mereu de un episod din copilărie. Eu și sora mea am găsit o pasăre rănită. Am pus-o cu grijă într-o batistă și am dus-o tatălui nostru. „Ce este aici?“ ne-a întrebat el, când i-am așezat-o pe

birou. „Este bolnavă, tati“, îmi amintesc că a zis Věruška. Avea o voce mică, rugătoare. Îi adusesem tatălui nostru ceva pe care eram siguri că îl poate repara.

Acum îl privesc pe Josef și ochii lui sunt plini de amintiri.

– Tata a luat batista cu pasărea tremurândă și a strâns-o în palme. Puteam să văd trupul micuței creaturi înmuindu-se de la căldura mâinilor tatei. A ținut-o, ni s-a părut, mai multe minute, până când mișcările păsării s-au oprit. Josef a respirat adânc. Pasărea murise în mâinile lui.

– Ah, cât de groaznic! Mi-am dus mâinile la gură. Tu și Věruška trebuie să fi fost devastați.

– Te așteptai probabil să îți spun că am vrut să devin doctor pentru că l-am văzut pe tata resuscitând o ființă atât de delicată și de rănită, nu-i așa? Dar, vezi tu, Lenka, eu mă întorc iar și iar la acel incident. Tata trebuie să-și fi dat seama că nu ar fi putut să salveze acea pasăre. Așa că a ținut-o cu blândețe în mâna lui până când i s-a scurs viața.

– Dar cât de dureros trebuie să fi fost pentru tine și pentru Věruška să vedeți...

– A fost! A fost pentru prima oară când am înțeles că tatăl meu nu poate vindeca orice rană. Că, uneori, chiar și el poate da greș, a adăugat uitându-se din nou la mine. Încerc să îmi amintesc asta atunci când simt că îl dezamăgesc.

Am vrut să mă întind spre el atunci când a spus asta, dar mâinile mi-au rămas lipite de corp.

– Ce ai tu, Lenka, de îmi vine să îți povestesc toată copilăria mea? S-a întors spre mine și pe față i-a apărut un zâmbet. A râs puțin și mi-am dat seama că încerca să destindă atmosfera. Ai ochii larg deschiși. Mă simt de parcă aș putea intra înăuntrul lor, ca la mine acasă.

– Ești bine-venit, am râs la rândul meu. Am să-ți fac chiar și o cană cu cafea.

– Și vei pune și gramofonul? Vei pune niște Duke Ellington pentru mine?

– Dacă vrei! l-am tachinat.

– Și îmi vei întinde mâna ca să dansăm, Lenka?

Acum are vocea jucăușă, plină de lumină.

– Da! îi spun și nu mă pot abține să nu chicotesc.

El râde și în râsul lui aud fericirea, aud pași care dansează, foșnetul fustelor care se învârt. Zgomotele copiilor. Este acesta primul semn al iubirii? Auzi în persoana pe care ești destinat să o iubești sunetele celor încă nenăscuți.

♦

Mergem mai departe, peste pod, în josul digului Smetanovo, până în fața ușilor mari de lemn ale clădirii cu apartamente în care locuiesc.

– Sper că te voi revedea, zice el.

Ne zâmbim, de parcă amândoi am ști ceva ce nici unul dintre noi nu are curajul să rostească. În schimb, ne spunem simplu la revedere. Nici un sărut între noi, doar o atingere ușoară a mâinilor.

♦

Eu, Věruška și Elsa am continuat să fim un grup la școală, în iarna lui 1937. Îmbrăcate în hainele noastre groase, cu căciulile din blană pe cap, urcam scările înalte ale academiei, apoi înăuntru ne dezbrăcam și ne ocupăm locurile în fața șevaletelor noastre. Sălile de clasă erau încinse și condensul aburea geamurile în timp ce fata care era modelul nostru stătea dezbrăcată, rezemată de un scaun drapat.

Uneori stăteam în pat și încercam să mi-l închipui pe Josef. Încercam să văd cum i-ar putea arăta umerii, ori șanțul dintre mușchii din mijlocul pieptului. Însă imaginația nu reușea niciodată să îmi convingă mâna. Desenele mele erau stângace și aproape toate sfârșeau în ghemotoace de hârtie aruncate la coșul de gunoi.

Am descoperit că aveam totuși un talent, anume acela de a mă concentra asupra desenării feței subiectului meu. Poate că era datorită anilor acelora de timiditate, tendinței mele înnăscute de a observa, dar orice va fi fost, am descoperit că puteam să văd lucruri peste care ceilalți colegi de clasă ai mei treceau adesea. Atunci când desenam o femeie bătrână, mă trezeam studiindu-i ochii palizi, apoși.

Când ceilalți se concentrau să surprindă cum cade pielea, greutatea cărnii care atârnă de pe un trup care a fost cândva robust,

eu mă concentram asupra pielii căzute a pleoapelor ei. Mă gândeam cum le-aș putea desena textura delicată, precum două cortine subțiri ca o coală de hârtie, vălul care îi acoperea privirea deja slăbită.

I-am netezit conturul feței întinzând cărbunele cu degetul mare. I-am oferit delicatețe, deși fața ei semăna mai degrabă cu pergamentul decât cu satinul. Dar făcând asta, trăsăturile ei – atât de atent desenate – erau ca o friză care spunea o poveste pe o bucată de marmură albă. Păreau săpate în piatră.

O altă aptitudine pe care am încercat să mi-o dezvolt la ora de pictură a fost aceea de a aduce o anumită psihologie pânzelor mele. Am folosit culori care nu erau cele tipice, uneori amestecând pigmenții albaștri cu cei verzi în tonurile pielii pentru a reda tristețea. Alteori puneam câte un punct de lavandă în interiorul irisului pentru melancolie, ori stacojiu pentru pasiune.

Eram fascinată de picturile lui Schiele și ale lui Kokoschka, cu linia lor dinamică și mesajul profund. Profesorul nostru, Joša Prokop, era dur cu mine și nu mă lăuda cu aceeași ușurință cu care îi lăuda pe unii dintre colegii mei. Spre sfârșitul semestrului însă, a început să îmi aprecieze efortul de a-mi asuma riscuri în picturile mele, iar eu am început să mă simt din ce în ce mai încrezătoare cu fiecare zi. Am continuat însă să lucrez până noaptea târziu pentru a-mi îndrepta punctele slabe. Marta îmi făcea uneori pe plac și mă lăsa să o desenez. Își desfăcea nasturii de la rochia de bumbac și mă lăsa să îi schițez clavicula și gâtul. Uneori mă lăsa chiar să îi desenez și spatele, ca să mă pot concentra asupra aripilor delicate ale omoplaților ei.

De ce lucram mai mult, de aceea reușeam să văd mai bine trupul uman ca pe niște piese de puzzle, legate între ele. În timp, am descoperit cum fiecare vertebră se leagă una de cealaltă pentru a crea o anumită poziție a posturii. Am studiat cărți de anatomie ca să învăț cum se unește fiecare os de celelalte și am ajuns să văd că pielea noastră nu era altceva decât o prelată întinsă pe deasupra unei mașinării extrem de eficiente.

♦

Când nu eram acasă sau la școală, eram la Věruška. Acceptam fiecare invitație de a merge acolo cu speranța de a-l putea întrezări

pe Josef. Noaptea visam că pot să îi pictez chipul întunecat și gânditor, negrul dens al buclelor, verdele ochilor.

Nu mă mai îmbrăcam fără să mă gândesc la felul în care arătam. La cursuri mă îmbrăcam conservator, în culori închise, adesea cu pantaloni și un pulover. Când mergeam la Věruška însă, îmi alegeam ținute care credeam că îmi pun în valoare trupul. Mă apropiam de optsprezece ani și simțeam toată influența dorințelor mele. Voiam să atrag atenția asupra mea, ceva ce nu îmi dorisem niciodată până atunci.

Am început să umblu prin sertarele mamei atunci când nu era acasă și să îmi dau cu pudră pe față, să îmi aplic puțin fard și ruj. Eram mai atentă la păr, nu mi-l mai împleteam ca o școlăriță în două cozi lipite de urechi, ci îl ridicam și îl răsuceam deasupra cefei.

M-am întrebat adesea dacă se poate să te îmbraci doar pentru propria-ți plăcere și nu cu speranța de a atrage privirea unui bărbat. Unele femei adoră să simtă atingerea mătăsii în mână, greutatea catifelei pe piele. Cred că mama era așa. Ea ne-a spus că există două tipuri de femei. Cele care primesc lumina din afară și cele care luminează dinlăuntru. Primele au nevoie de strălucirea unui diamant care să le facă să sclipească, dar în cazul celorlalte, frumusețea le este revelată de lumina din sufletul lor.

Mama avea un foc care îi ardea în priviri. Pielea ei se îmbujora de la sângele care îi curgea năvalnic prin vene, nu de la culoarea rujului. Când era adâncită în gânduri, nuanța tenului i se schimba din alb ca laptele în roz. Când era nervoasă, se făcea ca purpura, iar când era tristă, devenea de un albastru cu umbre. Mama mea era elegantă, dar nu se îmbrăca pentru a fi pe placul soțului ei sau al vreunei mulțimi, ci pentru propriul ideal secret. O fantezie decupată dintr-un roman de secol nouăsprezece, o imagine care era în același timp în afara timpului și eternă. O eroină romantică a propriilor plăsmuiri.

Capitolul 4. JOSEF

Nepotul meu îmi spune că nu sunt un romantic și nu îl contrazic, pentru că părerea lui este cizelată de ceea ce a observat de-a lungul anilor. El nu mă știe așa cum am fost înaintea războiului, pe când inima mea tânjea după o femeie al cărei nume el nu l-ar recunoaște, a cărei fotografie nu a văzut-o niciodată. M-am căsătorit cu bunica lui în 1947, într-un apartament slab luminat, în apropiere de East River. Afară, pe scara de incendiu, se strânseseră troiene, iar ferestrele erau atât de înceţoşate încât geamurile păreau făcute din sticlă mată.

Nu cred că o știam pe Amalia de mai mult de trei luni atunci când am cerut-o în căsătorie. Ea era din Viena, încă o persoană transplantată de război. Am cunoscut-o la biblioteca publică. Era aplecată peste un morman de cărți și, nu știu dacă datorită felului în care își avea prins părul sau rochiei petrecute din bumbac, nepotrivită pentru acea climă, însă cumva am știut că este din Europa.

Mi-a spus că este orfană de război și că plecase din Austria chiar înainte de izbucnirea conflagrației. Nu mai primise vești de la părinții și de la sora ei de luni întregi.

– Știu că sunt morți, mi-a spus ea sec.

Am recunoscut imediat tonul din vocea ei: lipsit de orice emoție, un reflex mecanic care funcționa doar în scopul comunicării. Bifa doar punctele necesare pentru o conversație, nimic mai mult, așa cum ai împinge cu degetul bilele pe un abac.

Era palidă, cu pielea foarte albă, părul de culorea mierii și ochi mari, căprui. Îi puteam vedea clavicula ridicându-i-se sub piele ca arcul unui arcaș și un medalion micuț, rotund, odihnindu-i-se între sânii mici.

Mi-am închipuit că în acel medalion de aur se află fotografia unui amor pierdut. Încă un băiat înalt și brunet, pierdut în război. Dar mai

târziu, după câteva săptămâni de întâlniri la o cafenea micuță din apropierea cursurilor mele, am aflat că nu fusese lăsat să moară nici un iubit în Austria.

Deși fusese forțată să poarte steaua galbenă în săptămânile de după Anschluss, familiei ei i se permisese inițial să își păstreze apartamentul de pe Uchatius Strasse. Într-o după-amiază, în timp ce se întorcea acasă de la școală pe Ringstrasse, privirea i-a rămas ațintită pe piatra cubică. Mi-a spus că se obișnuise să meargă cu capul în jos, pentru că voia să evite contactul vizual cu toată lumea. Nu mai știa în cine putea să aibă încredere, cine îi era prieten și cine ar fi putut să o raporteze, dacă s-ar fi uitat cumva greșit. Auzise prea multe povești despre un vecin care fusese acuzat pe nedrept de furt, ori despre unul care fusese arestat pentru că încălcase o lege nouă, care îi afecta pe evrei. În acea zi, ochii i s-au oprit asupra unui plic care flutura prins sub roata unei biciclete. Mi-a spus că nu știa ce a făcut-o să se întindă și să-l ia, însă atunci când a avut plicul în mână a văzut că expeditorul era din America: Dl J. Abrams, de pe East Sixty-fifth Street, din New York.

Și-a dat imediat seama că este un nume evreiesc. Mi-a spus că ideea că undeva, peste ocean, în siguranța oferită de America, se afla un evreu i-a dat un sentiment straniu de bine. În acea seară i-a scris în germană, fără să le spună măcar părinților sau surorii ei. I-a povestit cum i-a găsit numele și că trebuia să îndrăznească, să spună cuiva – oricui – din afara Europei, ce se întâmpla în Austria. I-a spus despre stelele galbene pe care mama ei fusese nevoită să le coasă pe hainele lor. I-a povestit despre starea de asediu, despre cum tatăl ei își pierduse afacerea. Despre cum străzile fuseseră împânzite de semne care spuneau „interzis evreilor“, cum ferestrele erau sparte cu ură și cum bărbile celor care respectau codul Talmudic erau tunse de naziștii tineri care voiau să se amuze. În cele din urmă, în aparență fără nici un alt motiv decât acela că data se apropia, i-a spus că ziua ei de naștere era pe 20 mai.

Nu se așteptase ca domnul Abrams să îi răspundă. Dar, câteva săptămâni mai târziu, a primit un răspuns! I-a scris că le va finanța ei și surorii sale călătoria la New York. A instruit-o cu cine trebuia să vorbească la Viena, în privința cui avea să îi dea bani și a cui avea să îi facă rost de vize și de bilete pentru a părăsi acea țară

nenorocită care îi abandonase. I-a spus că este o fată norocoasă: aveau aceeași zi de naștere și el avea să o ajute.

I-a scris că nu aveau destul timp la dispoziție pentru o corespondență lungă. Trebuia să facă așa cum a instruit-o imediat și să nu se abată de la plan. Că nu putea fi vorba să le poată aranja transportul și părinților ei.

Atunci când le-a spus părinților despre scrisoarea pe care o trimisese și despre răspunsul domnului Abrams, aceștia nu au fost supărați, așa cum se temuse ea, ci mândri de faptul că avusese inițiativă și se dovedise prevăzătoare.

– Oricum, ce-ar putea face doi bătrâni într-o țară cu totul nouă? le-a spus tatăl celor două fiice în timp ce beau toți trei din băutura lor preferată – ciocolată caldă.

Așa era felul lui: trata lucrurile cu ușurință atunci când familia trecea printr-o situație dificilă.

– După ce această oroare nazistă se va fi terminat, ne veți chema, iar eu și mama voastră vom veni la voi.

Ea și sora ei au călătorit cu trenul la Danzig, de unde trebuia să plece vaporul. Dar la îmbarcare, un ofițer din Schutzstaffel s-a uitat la pașapoartele lor, care aveau cuvântul „evreu“ ștampilat pe ele și le-a blocat trecerea.

– Tu poți să treci.

A arătat-o cu mâna pe Amalia. Apoi a arătat spre sora ei mai mică, Zora.

– Tu vei rămâne.

Amalia a strigat la soldat că nu își va părăsi sora. Nu era cinstit; amândouă aveau documentele, biletele și pașapoartele în ordine.

– Eu hotărăsc cine se îmbarcă pe vaporul acesta. Acum, poți să te urci singură sau puteți coborî amândouă, împreună.

Amalia s-a întors ca să coboare alături de sora ei. Nu avea de gând să o părăsească niciodată. Să îți abandonezi sora pentru a-ți salva propria piele era un act de trădare pe care ea nu avea de gând să îl comită.

– Mergi... mergi...

Sora ei a insistat, dar ea a refuzat. Și apoi sora ei a făcut ceva de necrezut... a fugit de una singură. A alergat în jos pe pasarelă și s-a amestecat în mulțime. Haina ei neagră s-a pierdut printre celelalte o

sută de haine. Să încerci s-o găsești ar fi însemnat să cauți un strop de ploaie în furtună. Amalia a stat și a strigat disperată după sora ei. Fără nici un rezultat însă. Sora ei dispăruse.

Când s-a auzit semnalul de plecare, Amalia s-a trezit singură pe pasarelă. Nu l-a privit pe ofițer în timp ce îi cerceta documentele pentru a doua oară. Era sigură, după lipsa de interes pe care i-o arăta, că nici măcar nu își mai aducea aminte că ea fusese victima actului său de cruzime voit și de neînțeles, cu mai puțin de o oră în urmă. A pătruns în pântecele navei, trăgându-și după ea valiza neagră, ponosită. S-a mai uitat o dată în urmă – sperând nebunește că Zora se furișase cumva la bord –, apoi s-a așezat în dreptul balustradei în timp ce ancora se ridica și vaporul se pregătea să iasă în larg. Zora nu se vedea nicăieri printre fețele care făceau cu mâna din port. Dispăruse în ceață.

Vă spun povestea Amaliei pentru că acum ea este moartă. În octombrie, anul viitor, se împlinesc cincisprezece ani. Domnul Abrams i-a dat bani atunci când a ajuns la New York. S-a întâlnit cu el la biroul lui de pe Fifth Avenue, un birou placat cu lemn roșu-închis, cu un scaun rotativ pe care îl întorsese cu fața spre parc. Mi-a spus că atunci când s-a întors spre ea, domnul Abrams a întrebat-o unde era sora ei. Și-a scuturat capul atunci când i-a povestit cum Zora nu fusese lăsată să urce la bord.

– Ai avut curaj să vii singură, a lăudat-o el.

Dar Amalia nu se simțea curajoasă. Simțea în schimb greutatea trădării ei, se simțea ca și cum și-ar fi lăsat unica soră să moară. Domnul Abrams a scos niște bani dintr-un sertar și i i-a înmânat împreună cu o bucată de hârtie pe care era scris numele rabinului Stephen Wise. I-a promis că o va ajuta să își găsească un loc de muncă și un loc unde să stea.

Rabinul a pus-o pe picioare, i-a făcut legătura cu o croitoreasă din Lower East Side, la care a lucrat pentru douăzeci și cinci de cenți pe oră. Cosea flori pe pălării negre de fetru. Bănuții care îi mai rămâneau după ce își plătea proprietăreasa pentru camera pe care o împărțea cu încă două fete din Austria îi punea deoparte, păstrându-și speranța deșartă că într-o zi îi va putea aduce la ea pe părinții și pe sora ei. La început primea scrisori de la ei, scrisori care ajungeau cu linii negre groase aplicate de cenzor. Dar în cele din urmă, după

ce războiul a izbucnit în Europa, scrisorile ei au început să se întoarcă nedeschise. Le auzea pe colegele ei de cameră repetând zvonuri vagi despre lagăre de concentrare și deportări, lucruri hidoase pe care nu putea să le creadă. Gazări chiar, îi spusese una dintre fete. Însă fetei aceleia, o poloneză, îi plăcea să exagereze. Poveștile ei nu puteau conține prea mult adevăr. Amalia își spusese că fata era nebună.

Ajunsese să fie și mai slabă decât era înainte. Atât de slabă încât îi puteai vedea prin piele. Mâinile au început să îi sângereze din cauza orelor lungi de lucru cu acul și vederea îi slăbise. Nu ieșea aproape niciodată afară, singurul loc în care mergea fiind biblioteca, unde exersa cititul în engleză. Punea încă deoparte fiecare bănuț pe care îl făcea ca să plătească viitorul drum al familiei sale. În prima zi în care am întâlnit-o acolo am întrebat-o dacă pot să o invit la Café Vienna, o vizuină în peretele de la întretăierea dintre West Seventy-sixth și Columbus Avenue. În fiecare noapte se umplea cu sute de evrei care aveau pe cineva pe care îl căutau. Oamenii își arătau fotografii și scriau numele celor dispăruți pe cutii de chibrituri. Eram cu toții în derivă, pierduți. Încercam să stabilim legături în caz că cineva auzise de altcineva care ajunsese în America, sau care supraviețuise, ori care știa ceva. Iar atunci când nu strângeam mâna cuiva care îl știa pe prietenul prietenului unui prieten, beam whisky sau scotch. Cu excepția Amaliei mele, care comanda doar ciocolată caldă.

♦

Așa că, vedeți, în cele din urmă am aflat ale cui fețe se aflau în medalion. Deși nu le-am văzut niciodată până în noaptea nunții, când și-a scos lănțișorul și l-a așezat pe noptieră. M-am întors de la baie în timp ce noua mea soție dormea în pat, am deschis cercul mic de aur și am tras cu ochiul, tăcut, înăuntru.

Cum reacționezi în fața unor chipuri dintr-o fotografie alb negru, care nu vorbesc, dar te bântuie fără încetare? Ce faci cu scrisorile care îți sunt înapoiate de peste ocean? Morții nu răspund la corespondență, însă soția ta le trimite în continuare scrisori.

Așa că mă gândesc la ceea ce spune nepotul meu despre mine: că nu am deloc simțul romantismului. Am vorbit vreodată eu și Amalia

cu adevărat despre cei pe care îi lăsasem în urmă? Nu. Pentru că dacă am fi făcut-o ne-ar fi tremurat vocile și pereții s-ar fi strâns în jurul nostru la amintirea durerilor noastre. Am purtat acea durere așa cum își poartă cineva hainele pe dedesubt. Ca pe o piele invizibilă, ascunsă de ochii curioșilor, dar lipită de noi. Am purtat-o în fiecare zi. O purtam cu noi atunci când ne sărutam, când ni se uneau trupurile, când ni se împleteau membrele.

Am făcut vreodată dragoste cu senzația vitalității sau a pasiunii nestăvilite și a dorinței? Mi se părea că suntem amândoi două suflete pierdute care se reazemă unul de celălalt, dibuind cu mâinile după realitatea cărnii – încercând să ne spunem că nu suntem doar niște fantome care se evaporă în neantul rece al cearșafurilor. Abia puteam să ne gândim la viețile și la familiile noastre de dinainte de război, pentru că simțeam durerea unei răni care nu avea niciodată să se vindece. Mirosea a mucegai și se prindea de tine ca o bucată udă de lână.

Eu și Amalia purtam război cu amintirile noastre. Asta e ce îmi amintesc cel mai bine din căsnicia noastră. Ne temeam că aveam să ne înecăm în toate acele voci și în comorile pierdute ale patriilor noastre. Eu am devenit doctor, iar ea a devenit mama celor doi copii ai noștri. Însă în fiecare noapte din cei treizeci și opt de ani în care am ținut-o în brațe am simțit ca și cum n-ar fi fost cu adevărat acolo.

Capitolul 5. LENKA

Josef a devenit secretul meu. Îi purtam chipul cu mine în fiecare dimineață când urcam treptele spre academie. Când Věruška aducea, în trecere, vorba despre fratele ei, nu puteam să mă abțin și să nu roșesc.

Noaptea încercam să îmi închipui cum sună vocea lui, încercam să evoc inflexiunea exactă a tonului lui atunci când mă întrebase dacă doream să dansez. Și apoi îmi imaginam că dansăm, trupurile noastre lipindu-se unul de altul ca lutul moale.

Atunci când Věruška și Elsa vorbeau despre băieții pe care îi plăceau ascultam cu atenție. Observam cum fețele li se animă când venea vorba despre o posibilă întâlnire secretă și cum li se dilată pupilele atunci când descriau fierbințeala unei priviri sau atingerea unei anumite mâini. Le puneam întrebări și mă străduiam să mă arăt entuziasmată față de băieții a căror afecțiune o căutau. Și în tot acest timp păstram un secret care simțeam uneori că avea să mă sufoce.

M-am chinuit mult gândindu-mă dacă ar trebui să le spun prietenelor mele ce simțeam pentru Josef. Au fost mai multe ocazii în care aș fi putut să îmi mărturisesc sentimentele, dar, de fiecare dată când eram pe cale să-mi deschid sufletul, mă cuprindea teama că Věruška ar putea să nu fie de acord. De câte ori nu o auzisem plângându-se că Josef este în centrul atenției părinților ei sau despre după-amiezile în care ura să se întoarcă acasă pentru că tatăl ei insista să se păstreze liniștea deplină în casă pentru ca Josef să poată studia.

– Haide să mergem la Obecní dům ca să mâncăm tort! Ne-a zis ea, încercând să ne trezească la viață într-o după-amiază, după ore. Este ultima zi de examene pentru Josef și va trebui să merg în vârful picioarelor dacă mă duc acasă acum.

– De ce nu studiază la Biblioteca medicală? a scuturat Elsa din cap.

– Cred că ar prefera asta! a zis Věruška în timp ce își punea blocul de desen în rucsac. Însă tata vrea să se asigure că se ține cu adevărat de carte.

– Bietul tău...

– Nu zice! Věruška și-a ridicat mâna spre Elsa. Nici un biet. El e diamantul lor. Comoara lor. Singurul lor fiu, a oftat ea batjocoritor.

În fața ochilor mi-a apărut imaginea lui, aplecat deasupra mesei din sufragerie, trecându-și degetele prin păr în timp ce se străduia să se concentreze.

Așa că pentru moment mi-am păstrat secretul. Fiecare cuvânt pe care mi-l spusese pe drumul spre casă era gravat în memoria mea. Fiecare dintre gesturile lui mi se mișcau prin minte ca un dans atent coregrafiat. Îi puteam vedea ochii întorcându-se spre mine, îmi puteam închipui mâinile lui mângâindu-mi obrajii, îi puteam simți aburul respirației în aerul rece al iernii.

Prima iubire: nimic nu i se compară. După atâția ani, îmi amintesc încă prima oară când mi-am ridicat privirea și i-am văzut fața, acea recunoaștere fulgerătoare mai presus de cuvinte. În acele prime priviri am simțit nu nesiguranța iubirii dintre noi, ci mai degrabă pura ei inevitabilitate. Așa că noaptea am permis acelor sentimente să mă năpădească. Îmi închideam ochii și așterneam pe pânza gândurilor mele tușe de roșu și oranj. Mă imaginam călătorind alături de el, cu pielea lipită de a lui, ca o pătură caldă, care îl învelește în somn.

♦

Eu, Věruška și Elsa ne-am petrecut cea mai mare parte a toamnei din al doilea an de facultate chinuindu-ne la cursuri. Cerințele erau mai mari decât în primul an de studiu. Cursul de desen după natură vie, care înainte fusese interzis studentelor, era acum parte din planul nostru de învățământ. Încă nu văzusem nici un model bărbat, pentru că pe patul micuț cu baldachin din clasa noastră își făcuseră apariția doar femei, însă chiar și așa ne chinuiam să transpunem cu acuratețe fiecare parte a corpului, fiecare curbură, fiecare unghi.

La prânz stăteam în curtea școlii și mâncam sendvișurile pe care le aveam la pachet în timp ce ne bucuram de soare și de aer curat.

Elsa aducea uneori mici mostre de cremă și de parfum de la spițeria tatălui ei. Toate erau depozitate în flacoane mici din sticlă, cu etichete elegante.

– Încearcă-l pe acesta! mi-a zis Elsa într-o zi. Este ulei de trandafir. Preferatul meu!

Mi-a dat părul după ureche și mi-a picurat puțin pe gât.

– Ah, ce parfum plăcut! a aprobat Věruška. Cum de tu nu ne povestești niciodată despre băieții care-ți plac, Lenka? Eu și Elsa trăncănim întruna, iar tu nu pomenești nici un băiat!

– Și dacă mi-e teamă că n-ați fi de acord?

– Imposibil! a chițăit. Spune-ne!

– Nu sunt sigură că știi să păstrezi un secret, Věruška! am tachinat-o.

A chicotit și și-a întins mâna după fiola cu ulei de trandafir din mâna Elsei.

– Nu-i nevoie să îmi spui, mi-a zis în timp ce își aplica și ea niște ulei după urechi. Știu deja.

– Cine? a întrebat Elsa entuziasmată. Cine este?

– Freddy Kline, desigur! a zis Věruška printre chicoteli.

Freddy Kline era un coleg de clasă foarte scund. Era dulce și bun, însă bănuiam că nu este deloc interesat de fete.

– Věruška, m-ai dat de gol! am început să râd.

♦

Acele după-amiezi pline de râsete aveau să se termine curând. Și afacerea tatălui meu începuse să aibă de suferit când am intrat în al doilea an la academie. Până în iarna lui 1938, clienții lui încetaseră să mai plaseze comenzi noi. Unul singur avusese curajul să îi spună că o făcuse de teamă că ar putea fi asociat cu un evreu.

Singura persoană care nu era de origine evreiască și care ne rămăsese loială era Lucie. Continua să ne viziteze împreună cu copilașul ei, un heruvim rotunjor care începuse să meargă și să gângurească, aducând o vitalitate mult dorită casei noastre, altfel întunecată de griji.

Contrastul pe care îl crea fetița lui Lucie, așezată în poala mamei mele, scotea în evidență faptul că aceasta începuse să îmbătrânească. Povara afacerii tatei și teama nespusă față de

expansiunea antisemitismul începuseră să lase semnele pe fața ei. De parcă ar fi trecut pe la un gravor, chipul ei era acum acoperit de linii fine care o făceau să pară mai tristă și poate mai fragilă decât înainte.

Păstrez imaginea cu mama și fetița lui Lucie, Eliška, în poala ei ca pe o vedere dintr-o vacanță de demult. Am sentimentul că am fost odată ca niciodată în salonul din apartamentul nostru de pe Smetanovo nábřeži, așezată pe un taburet cu tapițerie roșie, cu o cană de ceai între palmele strânse. Iată-mă, o fată care își privește mama îmbătrânind. O văd pe fetița dădacei mele cu toată viața înainte, în contrast întunecat cu cea a mamei. Nu am pictat niciodată această imagine, chiar dacă mă gândesc adesea la ea. Ca un poem care este recitat, dar niciodată așternut pe hârtie, mai puternic astfel pentru că este păstrat doar în memorie.

♦

Am continuat să mă refugiez în studii pe durata celui de-al doilea an la academie. În timp ce Věruška își purta blocul de desen la Café Artistes în fiecare după-amiază și stătea seducătoare în mijlocul intelectualității boeme, eu mă întorceam acasă ca să îmi fac temele și să îi supraveghez pe părinții mei.

Știam că prezența Martei ar fi trebuit să fie de ajuns, dar începusem să îmi fac din ce în ce mai multe griji pentru ei. Viața mea nu se schimbase încă. Mergeam la școală și socializam din când în când, atunci când doream. Însă întreținerea familiei în condițiile din ce în ce mai grele era o povară care începuse să îl afecteze pe tata. Ca ploaia care picură printr-un burlan, grijile lui se revărsau asupra noastră, a tuturor.

Renunțaseră deja la menajeră, iar vizitele mamei la modistă încetaseră. Mama începuse să gătească, tata încerca să își vândă majoritatea pieselor din inventar în încercarea de a elimina din costuri și de a strânge bani. Se vorbea în șoaptă despre o posibilă emigrare în Palestina, dar cum ar fi putut să o ia de la capăt într-o țară în care nu aveau familie și ale cărei limbă și cultură nu le cunoșteau?

Stăteam în pat în fiecare noapte cu ochii închiși, prinzând frânturi din conversațiile lor încinse. Urăsc să recunosc asta acum, însă pe

atunci eram încă o tânără preocupată de mine însămi. Nu voiam să cred că familia mea suferea și că viața mea începe să se destrame. Voiam doar să îmi distrag atenția, așa că mă duceam în camera mea și încercam să mă gândesc la ceva ce mă făcea fericită. Mă gândeam la Josef.

♦

Tensiunile au început să crească în întreaga Europă în luna iunie a acelui an, așa că părinții mei au fost bucuroși când le-am dat vestea că familia Věruškăi mă invitase să petrec două săptămâni la casa lor de vacanță din Karlovy Vary. Am fost copleșită de bucurie atunci când am aflat că Josef avea să meargă cu noi la gară. Dacă părinții mei erau fericiți că am ceva care să îmi distragă atenția, Marta nu a fost la fel de încântată.

– Chiar trebuie să te duci?

Marta împlinise doisprezece ani și devenea foarte ursuză atunci când nu era inclusă în ceea ce ea considera a fi distracțiile mele. Eu îmi împătuream rochiile pe cât de ordonat puteam pentru că nu voiam să se șifoneze.

– Marta, am oftat. Te-ai plictisi cu noi, prostuțo. Probabil ne vom lua blocurile de desen și vom desena pe malul râului toată după-amiaza.

– Josef va fi acolo. Și-a scos limba. De aceea vrei să mergi, știu eu.

Am trântit capacul valizei și am trecut pe lângă Marta, trăgând-o în joacă de o coadă.

– Sunt doar două săptămâni! am liniștit-o. Ai grijă de mama și de tata și nu mânca prea multă ciocolată.

Mi-am umflat fălcile ca ale unui copil dolofan și i-am făcut cu ochiul. Îmi amintesc cum, în loc de răspuns, pielea albă i s-a înroșit de furie.

♦

La gară, Věruška și fratele ei stăteau alături. Josef purta un costum galben pal; rochia Věruškăi era roșie ca macii. Când m-a văzut, a sărit în întâmpinarea mea și și-a trecut brațul pe după brațul meu. Josef a rămas pe loc și ne-a privit. Ochii lui erau ațintiți asupra mea. Când i-am întâlnit privirea, și-a mutat atenția asupra valizei mele.

Fără să întrebe, a luat-o și a dus-o spre hamalul care avea un cărucior plin cu bagajele lui și ale Věruškăi.

Călătoria cu trenul spre Karlovy Vary avea să dureze trei ore. Părinții Věruškăi aveau o casă la țară, în apropiere de stațiunea balneară unde se bea apa cu efect curativ. Era prima oară când mergeam acolo.

– Ia un leac pentru noi! spusese tata dulce. Te vei întoarce și mai frumoasă.

Mama își ridicase privirea de la lucrul ei de mână când tata spusese aceste cuvinte și se uitase la mine, iar eu avusesem sentimentul clar că încearcă să memoreze felul în care arătam, parcă simțind cum fata ei se transforma într-o tânără chiar sub ochii ei.

Îmi luasem un mic bloc de desen, o cutie cu cărbune și niște pasteluri ca să pot schița peisajele de la țară în timpul celor două săptămâni pe care aveam să le petrec la casa familiei Kohn. După ce am ciugulit niște sendvișuri cu pește afumat și am băut niște ceai la cafeneaua din gară, ne-am îndreptat toți trei spre compartimentul de clasa întâi, unde hamalul ne aștepta deja cu lucrurile noastre.

Josef și-a dat jos jacheta și a pus-o deasupra valizelor noastre de pe raftul de sus.

Era nefiresc de cald, chiar și pentru luna iulie, și l-am invidiat pe Josef pentru ușurința cu care și-a scos haina. Eu nu prea aveam ce face în privința căldurii și eram geloasă că nu pot scăpa la rândul meu de un strat de haine.

Bineînțeles, rochia mea nu era prea groasă, însă, în combinație cu jupa și dresul și cu înghesuiala din compartiment, îmi făceam griji că aș putea începe să transpir. Gândul la petele întinse sub brațe era îngrozitor. Voiam să stau așezată în compartiment ca o madonă medievală, nu ca un derbedeu zdrențăros cu subrațul umed. Planul meu de a-l seduce pe Josef se ducea de râpă.

Mai aveam de așteptat încă vreo douăzeci de minute până când trenul avea să plece în lunga noastră călătorie, iar eu speram că Josef va deschide fereastra. În schimb, el stătea vizavi de mine și de Věruška, cu picioarele încrucișate, și își trecea distrat degetele prin păr.

– Josef! s-a plâns Věruška fratelui ei. De ce nu deschizi, te rog, fereastra?

Josef s-a ridicat și a forțat geamul să se deschidă. Zgomotele gării au năvălit în compartimentul nostru. Familii care își târau bagajele, cuvinte de despărțire grăbite și hamali care strigau că trenul avea să plece în cincisprezece minute. Am închis ochii, dorindu-mi să fi ajuns deja. Dar briza care adia prin fereastra trenului a început să mă răcorească și am simțit că Josef nu a uitat, de fapt, de companioana lui supraîncălzită, pentru că își tot ridica privirea din cartea pe care o citea și arunca ocheade în direcția mea.

Am ieșit din stație la timp, iar Věruška a sporovăit aproape tot drumul. Josef își scosese cartea din valiză și îl invidiam pentru felul în care putea să facă abstracție de sora lui. Dacă drumul ar fi fost mai puțin accidentat, mi-aș fi scos colile și i-aș fi rugat să mă lase să îi desenez ca soră și frate, însă știam că mâinile mele nu vor fi suficient de ferme cu senzația pe care roțile de dedesubt mi-o crea.

Când am ajuns în Karlovy Vary, am luat o trăsură trasă de cai, cu care am trecut pe lângă fațadele lui multicolore, cu acoperișuri înalte. Josef a vorbit cu vizitiul și, atunci când m-a surprins uitându-mă la el, mi-a întors privirea cu o urmă de zâmbet. Nu prea vorbise pe durata călătoriei. Eu îi ținusem isonul vorbăreței Věruška cu o ureche atentă și sârguincioasă, iar Josef reușise să își citească toată cartea.

Când am ajuns la reședința Kohn, în mijlocul munților, mi-am dat seama imediat că voi avea foarte multe ocazii pentru a schița. Priveliștea era luxuriantă și maiestuoasă, cu întinderi mari de vegetație înverzită, care îmi aminteau de ilustrațiile cu zâne și regate împădurite din cărțile copilăriei. Mirosul florilor sălbatice, tulpinile de nipralăși steluțele punctau peisajul. Casa însăși era frumoasă și veche, cu o verandă largă și un turn boem, care părea să zgârie cerul.

Am fost întâmpinați cu căldură de o femeie în vârstă pe nume Pavla, care fusese, am aflat mai târziu, doica lui Josef și a Věruškăi pe când erau mici. Josef s-a aplecat și a sărutat-o pe Pavla pe amândoi obrajii, mâinile lui mari cuprinzându-i aproape cu totul capul mic și rotund.

– Părinții voștri au ajuns noaptea trecută și s-au hotărât să stea în stațiune până diseară, le-a spus Pavla. Am făcut prăjiturile voastre

preferate, umplute cu gem. Vreți să le serviți acum, cu niște ceai?

A trebuit să mă abțin ca să nu râd, pentru că le vorbea de parcă încă ar fi avut trei ani. Josef și-a scuturat capul în semn că nu, dar Věruška, căreia îi era mereu foame, a acceptat invitația cu entuziasm.

– Ah, da, Pavla! Ar fi minunat! a spus, apoi s-a întors spre mine. Va trebui să faci o cură la stațiune după două săptămâni cu bucate gătite de Pavla. Vom fi mari cât niște gâște umplute când ne vom întoarce la Praga.

– Trebuie doar să mă spăl și apoi vin și eu! am promis.

Eram nerăbdătoare să despachetez și să îmi schimb hainele.

– Dă-mi voie să îți duc valiza, Lenka! s-a oferit Josef.

Avea deja mâna pe mâner. M-am întins ca să îl opresc, dar el o luase deja spre scări.

– Pe aici, a zis el.

Am mers în urma lui, urcând treptele în spirală, umbra lui și a mea două decupaje în mișcare pe pereții albi. Când am ajuns în camera de oaspeți, mi-a lăsat valiza pe podea și s-a îndreptat spre fereastra care dădea spre munți. Jos se afla o grădină de trandafiri, cu o masă veche de lemn și câteva scaune din metal pictate în alb.

– Uite! a zis, în timp ce deschidea cele două uși de sticlă. Acum poți respira tot aerul proaspăt de care ai nevoie. Și să sperăm că nu vor fi păsări muribunde în grădină. Aș fi foarte rușinat să nu pot resuscita vreuna pentru tine.

– Să sperăm că nu vom avea nevoie de puterile tale medicale nici pentru păsări, nici pentru mine sau Věruška!

– Ei bine, atunci am să te las să te odihnești înainte de cină. Ești probabil obosită după drum.

– Puțină odihnă mi-ar prinde bine, i-am răspuns dând din cap.

În timp ce îl conduceam spre ușă, simțeam cum încep să îmi ardă obrajii. Abia după ce a părăsit camera și am închis ușa după el, am putut să mă liniștesc. Atunci a început să mi se împrăștie roșeața, mi-am scos sandalele, mi-am întins picioarele pe pat și am închis ochii, cu capul plin de gânduri legate de Josef, în timp ce adierea îmi mângâia pielea.

♦

În acea după-amiază, trecând prin casă, mi s-a tăiat respirația. Candelabrele de cristal sclipeau în lumina soarelui. Am văzut piese sculptate, mari, de mobilier boem, iar pe masa din sufragerie porțelanurile chinezești erau deja așezate lângă pahare de vin din cobalt, suflate manual. În centru, Pavla aranjase o vază învoltată, plină cu margarete.

♦

Până la lăsarea serii, aceeași vază a fost rearanjată cu trandafiri. Sufrageria, care cu câteva ore în urmă fusese inundată de lumina soarelui, era acum toată întunecată, cu excepția pâlpâitului slab al lumânărilor. Cupe înalte, gravate, fuseseră umplute cu vin roșu, farfurii de porțelan alb înconjurau masa, iar carafa înaltă de argint arunca o umbră distorsionată.

Uitasem cât de diferiți erau părinții Věruškăi și ai lui Josef față de ai mei. După ce a făcut schimb de câteva amabilități cu mine, până la sfârșitul mesei, doctorul Kohn l-a chestionat pe Josef despre studiile lui.

– Ce ai adus de citit cu tine, Josef?

Josef s-a oprit câteva secunde din tăiatul cărnii pe care o avea în farfurie.

– *Amantul doamnei Chatterley*, tată.

– Serios, Josef!

– Serios, tată. Descrierile anatomice se dovedesc foarte utile studiilor mele, pe lângă alte lucruri.

Josef a privit spre mine pe deasupra paharului lui de vin. Zâmbea, și buza de sus îi era pătată roșu-închis de la vin. Arăta ca un spiriduș – un băiat năzdrăvan care spera să mă facă să râd. Eu și Věruška aproape că ne-am înecat cu vinul de la atâta râs, dar doctorul Kohn nu părea să găsească amuzante strengăriile fiului său. Dacă la anecdotele Věruškăi răspundea cu un zâmbet, capul familiei nu avea aceeași toleranță față de frivolitățile fiului.

– Studiile *tale* sunt importante, Josef.

– Bineînțeles că sunt, s-a înroșit Josef.

– Să fii doctor nu este doar o profesie, este o onoare.

– Îmi dau seama de asta.

– Oare? Doctorul Kohn și-a dus șervețelul la buze. Adesea mă întreb dacă știi asta. Am pierdut socoteala tuturor copiilor pe care i-am adus pe lume. Însă pentru părinții lor nu există nimic mai important, iar eu sunt binecuvântat că i-am ajutat.

– Da, tată.

– Practicarea medicinei nu este ceva ce poate fi tratat cu ușurință.

În timp ce doctorul Kohn îi vorbea cu asprime lui Josef, am încercat să îmi imaginez pasărea rănită în mâinile lui. Mi-aș fi dorit să fi fost la fel de gentil cu Josef, să îl lase să zâmbească atunci când se afla în preajma sa și să nu îi mai pună atâtea întrebări. Acel bărbat, care știuse exact ce să facă cu o pasăre rănită și fragilă, nu avea aceleași instincte față de propriul fiu. Puteam vedea că Josef era afectat de privirea aspră a tatălui său; i se încleștase falca și chipul îi devenise serios.

Când mi-am întors privirea spre Věruška, am văzut pentru prima oară asemănarea dintre ea și mama ei. Erau amândouă ca două păpuși de porțelan, cu capetele plecate și ochii ațintiți în farfurii. Mi-am văzut propriul chip în luciul carafei de argint. Un zâmbet forțat contrazis de sprâncenele încruntate.

Capitolul 6. JOSEF

Obișnuiam să o deranjez pe Amalia pentru că, în fiecare seară, când mă întorceam acasă de la spital, mă închideam în birou pentru jumătate de oră. Ea mă aștepta mereu cu masa pusă. Mâncarea obișnuită: friptură, un coș cu pâine de secară și niște legume fierte prea mult. Singurele dăți în care am servit cina cât încă era caldă au fost cele în care nu aveam cazuri, ceea ce se întâmpla rar.

Nu aveam încuietoare la ușa de la birou, dar Amalia și copiii știau că nu trebuie să mă deranjeze. Zilele pe care le petreceam la spital erau lungi și agitate și aveam nevoie de câteva momente de liniște ca să îmi pun ordine în gânduri. Mă făcusem medic obstetrician pentru că mă săturasem să fiu bântuit de moarte. Faptul că mâinile mele erau primele care atingeau o ființă nouă care venea pe această lume avea ceva liniștitor. Să aduci viață pe lume este un dar, dați-mi voie să vă spun, este un miracol, de fiecare dată când se întâmplă.

Am ținut o listă cu fiecare copil pe care l-am adus pe lume, de la primul, în 1946, până la ultimul, înainte de a mă retrage. Într-un repertoar mare, legat în piele roșie, am trecut coloane pentru numele copilului, sex, greutate și tipul nașterii: vaginală sau, mai rar, cezariană.

Mă întreb dacă după ce voi muri copiii îmi vor găsi repertoarul. Sper că vor înțelege că nu a fost un act de vanitate din partea mea. Am adus pe lume 2 838 de copii. Fiecare nume pe care îl scriam era la fel de important pentru mine ca primul. De fiecare dată când puneam vârful stiloului pe hârtia liniată, mă opream și mă gândeam la cei un milion și jumătate de copii care au pierit în Holocaust. Mi-am închipuit că după atâția ani petrecuți în domeniu, dorința mea de a-i onora pe cei morți va scădea, dar asta nu s-a întâmplat niciodată. Din contră, pe măsură ce am mai îmbătrânit, după ce am devenit la rândul meu tată și bunic, această dorință a crescut. Când îi privesc pe copiii mei, înțeleg acum cum trebuie să se fi simțit tatăl meu

atunci când familia sa a fost amenințată cu extincția. De câte ori nu i-am legănat pe când erau doar bebeluși, întrebându-mă ce rău ar fi putut să vrea nimicirea acelei bucurii, a acelui act perfect al creației?

Dragostea pentru copiii mei a fost atât de intensă încât, uneori, declanșa ceva asemănător panicii. M-am trezit obsedat de fiecare aspect al bunăstării lor. Am trecut prin aceleași temeri ca Amalia pe durata episoadelor dureroase în care le ieșeau primii dinți, la prima febră și la prima răceală. Îl priveam pe medicul pediatru al copiilor noștri cu neîncredere. El crescuse în confortul din Forest Hills și nu avea nici o experiență în tratarea tifoidei și difteriei. Pe de o parte îmi dădeam seama că mă port irațional, pe de alta îmi ziceam că asemenea vigilență vine odată cu rolul de părinte.

În inima mea erau o durere și o dulceață amară la gândul că tatăl meu nu trăise suficient cât să mă vadă îmbrățișându-mi rolul de tată și de doctor. De ce abia după atâția ani de la moartea tatei puteam să îi înțeleg în sfârșit toate acele linii de pe chip? Îmi luase atât de mult să îmi dau seama că arăt exact ca el? Acum, când îmi imaginez ochii lui, pot să văd privirea pe care o avea pentru un pacient care s-ar fi putut afla în pericol, sau acea devastare mută – atât de personală încât cuvintele erau de prisos – care îl acapara atunci când pierdea un copil în sala de nașteri.

Puteam în sfârșit să dau la o parte straturile formalității și rigidității lui și să văd partea umană, ascunsă sub acestea. Vedeam cum mă lupt cu propriile așteptări pentru fiul meu – unele care probabil nu aveau să fie atinse vreodată – și înțelegeam cât de frustrat trebuie să fi fost tata din cauza mea.

În unele nopți îmi doream să îl pot aduce înapoi și să îl așez în fața mea. I-aș fi spus că acum înțelegeam ce încerca să îmi transmită: că profesia noastră are ceva sfânt. Că înțelegeam în sfârșit că mâinile mele erau binecuvântate să țină ceva atât de sacru precum un nou-născut care se agită și plânge, trăindu-și primele clipe de viață.

Dar acestea sunt doar câteva dintre multele mele regrete. Aceste gânduri le dau deoparte, așa cum fac cu numeroase alte lucruri. Așa cum medalionul Amaliei rămânea închis, scrisorile mele către Lenka, returnate, stăteau ascunse printre cutii vechi de pantofi de la Alexander și Orbach. Mă trezesc singur în biroul meu, cu ușa închisă, căutând alinare într-un repertoar cu 2 838 de nume.

Capitolul 7. LENKA

Cele două săptămâni în Karlovy Vary au fost magice. Mă trezeam în fiecare dimineață cu mirosul de pâine proaspăt scoasă din cuptor de Pavla și cu parfumul de iarbă fragedă adus de adiere. Ne luam micul dejun înconjurați de sunetul păsărilor, întrezărind uneori câte un iepure în fugă. Pavla aducea la masă căpșune sălbatice, un bol plin cu dulceață făcută în casă, coșuri cu chifle calde și o cană mare cu cafea fierbinte pe o tavă de argint. Věruška nu a avut nici un chef să deseneze sau să picteze cât am stat acolo, și le-a spus clar și răspicat tuturor celor care o întrebau că avea de gând doar să se bucure de odihnă din plin și de mâncare bună.

De obicei, la micul dejun încercam să îl urmăresc pe Josef cu coada ochiului. În mod obișnuit, venea după mine, cu părul lui negru zburlit după somn. Dimineața era tăcut, se concentra mai mult asupra mâncării decât a conversației. Când sosea Věruška, cu cămașa de noapte ițindu-i-se de sub halatul de in, mă simțeam de fiecare dată ușurată să îi aud sporovăiala.

După micul dejun, îmi împachetam un rucsac mic cu blocul de desen și o cutie cu pasteluri în ulei și mă avântam afară ca să desenez. Nu știam când mi se va ivi iar șansa de a merge la țară și voiam să pictez cât puteam de mult din natură.

În fiecare dimineață, până eram gata să părăsesc vila, Josef se așeza de obicei pe unul dintre șezlongurile din fier ale familiei Kohn, cu o carte în poală. Își ținea picioarele întinse, cu gleznele încrucișate. Uneori își ridica privirea din carte, dar de cele mai multe ori ochii nici nu îi părăseau pagina.

– Mergi să schițezi? mă întrebase în prima după-amiază.

A doua și a treia oară când am plecat a dat din cap fără să spună nimic. După patru zile, și-a ridicat privirea din cartea lui de medicină și m-a întrebat dacă poate să mă însoțească.

Îmi imaginasem aproape în fiecare noapte că îmi pune această întrebare. În mintea mea fusesem de fiecare dată îndrăzneață și îi spusesem „Desigur“. Dar atunci, cu întrebarea suspendată în aer, am rămas mută ca un copil stângaci, cu gândurile împrăștiate.

Mi-am coborât privirea la rochia mea de vară, de parcă ea ar fi putut răspunde în locul meu. Bumbacul fustei era șifonat, pantofii mi-erau scâlciați de la zile întregi de mers pe terenul accidentat din afara grădinii.

– Dacă preferi să fii singură, înțeleg! a zis el delicat. Mă întreb doar unde mergi în fiecare după-amiază.

În cele din urmă am reușit să mă întorc spre el și am zâmbit.

– Fiecare zi este puțin diferită. M-aș bucura să mă însoțești.

Prima jumătate a drumului am străbătut-o în liniște, pășind pe pământul moale. Pentru că nu aveam o potecă bătătorită, învățasem să nu mă mai deranjeze crengile care îmi ieșeau în cale, nici spinii tufelor sălbatice. Îi auzeam respirația lui Josef în spate, accentuându-se când ne-am apucat să urcăm la deal. Începusem să îmi fac griji că nu voi putea să găsesc locul în care venisem cu doar o zi în urmă. Dar, chiar când începeam să îmi pierd speranța, valea micuță s-a deschis în fața mea și eu m-am întors spre Josef.

– Asta este! i-am spus și am arătat în jos.

El a mai făcut câțiva pași, atingându-mi aproape umărul când s-a apropiat ca să privească mai bine. Era atât de aproape încât puteam să îi simt parfumul vag de săpun emanându-i din piele.

– Obișnuiam să străbat aceste păduri cu Věruška, a spus el și s-a întors spre mine. Vara căutam căpșune și toamna ciuperci. Aveam cu noi coșulețe și îi aduceam Pavlei acasă tot ce găseam. Ea ne arăta cum să le spălăm. Trebuie să te porți cu grijă cu lucrurile delicate, a adăugat zâmbind și s-a uitat la mine. Dar nu am văzut niciodată valea din acest unghi. Este uimitor, dar îmi arăți ceva nou. Credeam că știu fiecare colț al acestei păduri.

– Am găsit-o aproape întâmplător..., i-am zis, cuprinsă de emoții. Mergeam și am văzut copacul căzut de acolo.

Am arătat spre un buștean bătrân și scobit. Scoarța lui fragilă mă intrigase, iar miezul lui întunecat alcătuia o compoziție interesantă alături de verdele strălucitor al mușchiului.

– Dar, după ce mi-am terminat schița, am mers mai departe și am descoperit acest loc.

Josef a arătat în stânga văii, unde cupola de la biserica din oraș părea să străpungă norii joși.

– De aici vezi ca un șoim, nu-i așa?

– Aș vrea să am suficient talent pentru a face cinste locului.

Am oftat și am dat drumul rucsacului de pe umeri. Josef a scuturat din cap.

– Sunt sigur că talentul tău este la fel de mare pe cât îți este modestia.

Se uita intens la mine, fără să se miște. Eram pentru prima oară singuri și am simțit că mă cuprinde teama. Am apucat cu degetele de bretelele rucsacului și m-am încordat. Am stat împreună, amândoi jenați, în tăcerea pădurii. Apoi și-a întins brațul pentru o clipă și am simțit că leșin, pentru că se apropia de mine.

– Pot să văd ce ai lucrat până acum?

Josef se întinsese, nu după mine, ci după rucsac. I-am văzut mâinile arătând spre blocul de desen. Am îngenuncheat și mi-am scos carnetul. Pergamentul alb, gros, era acoperit de schițe făcute în acea săptămână. Unele erau mai bune decât altele, iar preferata mea era cea a copacului căzut. Am dat la acea pagină și i-am arătat-o. Îi simțeam respirația pe gât. Îmi era frig și corpul mi s-a înfiorat atunci când s-a tras mai aproape. Încă nu ne atingeam. Am șoptit încet:

– Încă nu e terminată.

Josef și-a întins degetul spre petele de verde și de maro din partea de jos a paginii și le-a atins ușor.

– Este frumoasă. Atât de delicată... Parcă s-ar mișca.

– E plină de greșeli, am arătat eu spre copacul desenat. Perspectiva este greșită.

– Eu cred că este perfectă, a zis el.

Am strâns blocul cu schițe și l-am așezat pe pământ. S-a întins după el din nou și eu am dat să îl opresc.

– Lenka, a murmurat atunci când ni s-au atins mâinile pentru prima oară.

Acea primă atingere. Un fulg pe pielea mea. Josef descoperă semnul mic din naștere de pe interiorul brațului meu și își trece

degetul peste el. Mă trage abia simțit spre el, de parcă m-ar ghida cum să mă întorc.

– Lenka.

Mi-a spus din nou numele. Auzindu-l rostit, mi-am ridicat fața spre el. Am ezitat amândoi, apoi i-am simțit mâinile urcând de pe brațe pe umeri. A respirat adânc, și m-am simțit ca și cum mi-ar fi luat tot aerul din plămâni. Mâinile lui mângâindu-mi gâtul și apoi oprindu-se pe obraji. Buzele lui lipite de ale mele. Sărutul lui e ca un fulger în pieptul meu. Aripile unei libelule izbindu-se de un borcan de sticlă. Îmi închid ochii. Josef Kohn atingându-mă, mâinile lui explorând tandru locurile ascunse ale trupului meu, buzele lui străbătându-mi pielea goală.

♦

În acea seară ne privim unul pe celălalt pe deasupra lumânărilor aprinse. Serenada vocilor părinților lui și a Věruškăi este doar o melodie de fundal pentru urechile noastre. Nici unul dintre noi nu prea are poftă de vin sau de mâncare. Sufrageria este albă, pereții albi, draperiile albe. Deasupra mesei rotunde, chiar în centru, atârnă un candelabru de cristal, care răspândește o lumină blândă, perfectă.

În interior ard însă... purpuriu, stacojiu, rubiniu. Căldura trupului meu dogorește prin rochia de bumbac.

– Ești bine? îmi șoptește Věruška după cină. Ai obrajii roșii.

Am bătut cu degetele în pahar și am încercat să zâmbesc.

– Trebuie să fie de la vin...

– Dar n-ai luat nici o gură. Te-am urmărit.

– Sunt bine, am răspuns scuturându-mi capul.

Și-a ridicat o sprânceană și mi-a aruncat o privire nedumerită. Încerc să nu îmi ridic fruntea. Știu că dacă îi întâlnesc privirea lui Josef mă voi da de gol în fața celorlalți. Așa că îmi țin capul plecat, ca o călugăriță adâncită în rugăciune. Însă gândurile mele sunt departe de a fi curate.

♦

Vine la mine în miezul nopții. Deschide ușa cu o mișcare înceată, atentă a mâinii. Părul lui negru este răvășit, trăsăturile pline și

coapte. Are în mână un sfeșnic, pe care îl lasă jos.

– Lenka? șoptește. Dormi?

Mă sprijin într-un cot. Întunericul învăluie camera. Un pâlpâit de lumânare. Un mănunchi de raze de lună. Josef trage de cearșafuri și eu mă ridic în genunchi și mă aplec spre el. Îmi trec mâinile în jurul gâtului lui. El îmi atinge cămașa de noapte. Vârful degetelor lui este ca un chibrit. Așa se simte sărutul venit de la un bărbat pe care îl iubești? Tot numai foc și fierbințeală. Mov. Indigo. Albastrul din roșul sângelui nostru înainte să întâlnească aerul.

Vreau să îl sărut pentru totdeauna. Trupul meu sub al lui, ca nisipul, își schimbă forma. Greutatea corpului său lipit de al meu.

– Dă-mi mâinile, șoptește.

Îmi ridic palmele în fața mea. El le apucă. Degetele lui se împletesc cu ale mele. Apoi se prăbușește asupra mea. Îmi sărută gâtul, își trece mâinile în sus și în jos pe deasupra corpului meu, peste cămașa de noapte și apoi sub ea.

Este și tandru, și curios în același timp, ca un băiețel căruia i s-a dat în sfârșit voie să exploreze ceea ce îi fusese interzis. Dar are și puterea cuiva mai matur, cunoscător. Cineva care știe exact ce poftește.

Pofta. Dorința aceea de a devora atât carnea, cât și miezul fructului. Să vrei să sorbi fiecare strop de suc de pe degete. Să înghiți fiecare sământă. Să experimentezi un gust în totalitate. Cum crescuse această poftă în mine?

Josef geme ușor în timp ce mă sărută din nou. Îi simt respirația și inima bătând tare, lipită de pieptul meu.

– Aș putea să te sărut pentru totdeauna, Lenka!

Îmi strâng și mai puternic brațele în jurul lui. Îmi trage o mână spre pieptul lui.

– Cred că trebuie să plec sau voi face ceva ce am să regret.

Îmi sărută vârfurile degetelor și apoi și le lipește de inimă. Se întoarce și își trage cămașa pe el. Îi privesc picioarele pe podea, reflexia lui este prinsă în oglindă. Ajunge la ușă, atinge mânerul și apoi se întoarce ca să mă mai privească o dată.

– Josef, murmur. Îmi este deja dor de tine.

♦

Cum au putut trece acele două săptămâni atât de repede? M-am trezit a doua zi ca în transă. Dormisem cel mult o oră. Oglinda din camera mea nu mai e plină de reflexia lui Josef, ci de a mea. Am cozile pe jumătate despletite, cămașa de noapte deschisă la nasturi. Dar fața mea e plină de culoare, iar ochii îmi strălucesc, chiar și fără somn.

I-am simțit parfumul lui Josef pe piele. Mi-am închipuit că și-a lăsat urmele degetelor pe corpul meu, că și-a imprimat urmele buzelor care călătoriseră în lungul gâtului, obrajilor, claviculei și abdomenului meu. Nu voiam să mă gândesc la realitatea groaznică: a doua zi era ultima în Karlovy Vary.

Aveam să ne aflăm curând în compartimentul de tren. Noi ferindu-ne privirile, Věruška sporovăind, amândoi dând din cap, prefăcându-ne că o ascultăm, în timp ce gândurile noastre erau doar unul la celălalt. În noaptea aceea stabiliserăm să plecăm separat, imediat după micul dejun și să ne întâlnim în valea în care împărțiserăm primul sărut. De acolo avea să mă ducă la locul lui preferat.

Am ajuns înaintea lui. Eram îmbrăcată cu o rochie de vară de culoarea cerului și aveam un coșuleț plin cu căpșune pe care le adunasem pe drum. Căpșunele păreau să se coacă mai tare cu fiecare clipă care se scurgea. Le simțeam parfumul, dar pofta pe care mi-o făceau era pentru ceva cu totul diferit de fructe. Nu puteam să mă gândesc decât la Josef în brațele mele. La trupul lui apăsându-l pe al meu. La gustul sărat al pielii lui. La aroma de piersici a gurii lui.

Am aruncat o privire ceasului. Întârziase, iar mie îmi bătea inima de emoție. Și dacă nu ar fi venit? Îmi năvăleau în minte gânduri de nesuportat.

– Lenka!

I-am auzit în cele din urmă vocea și sunetul ei m-a readus la viață.

– Începusem să îmi fac griji! i-am zis, alergând la el.

– Mi-a luat ceva să scap de Pavla. Tot încerca să mă facă să mănânc cârnați!

Am râs și râsul meu trebuie să fi sunat nebunește pentru că era mai mult o eliberare a tot ceea ce ținusem în mine decât o reflexie a amuzamentului creat de poznele Pavlei.

– Mama și tata s-au decis în ultima clipă să nu mai meargă la tratament azi și să petreacă în schimb restul zilei în casă, și asta m-a întârziat de asemenea.

– Acum ești aici, am zis încet.

Și-a întins mâinile spre mine și l-am lăsat să ia coșul.

– Asta contează.

M-a sărutat și de data aceasta nu a mai fost nici o urmă de ezitare.

♦

Am mers până când am ajuns la un luminiș în care se afla un frumos lac natural. Ascuns de stânci și de copaci groși, era o oază în mijlocul pădurii.

– Obișnuiam să înot aici cu Ruška. Am învățat-o să înoate într-o vară.

– Nu mi-ai spus că mergem să înotăm! am zis, îngrijorată. Nu mi-am adus costumul de baie.

– Acesta a fost planul... E o zi atât de caldă, Lenka, ar fi păcat să nu ne scăldăm!

L-am privit cum își mișcă degetele cu dexteritate ca să își deschidă cămașa.

– Nu e deloc indecent să înotăm în hainele de pe dedesubt.

A zâmbit. L-am privit cum se dezbracă până la lenjerie. În noaptea de dinainte fusesem ca oarbă, îi pipăisem formele trupului, putând să văd doar frânturi din el la lumina lumânărilor. Însă acum îi puteam vedea toate contururile și detaliile corpului. Era bronzat pentru că stătuse la soare în ultimele zile. Mușchii umerilor și ai spatelui îl făceau să pară făcut din lut.

– Haide! a zis el jucăuș, făcându-mi semn să mă alătur.

A luat-o la fugă pe pământul acoperit de frunze și a sărit de pe una dintre stâncile înalte. Dintr-odată, un val uriaș de apă s-a revărsat spre mine, făcându-mă să țip.

– M-ai udat leoarcă! am râs când l-am văzut ieșind la suprafață după aer.

– Ești sigură că nu vrei să mi te alături? Ești deja udă.

O parte din mine își dorea asta, dar lumina zilei mă făcea să fiu mai rușinoasă și mai puțin îndrăzneață decât fusesem cu o noapte în urmă.

– Când voi avea la mine costumul de baie, prostuțule! i-am răspuns.

– Mâine plecăm... mi-a strigat el. Când vei mai avea această șansă?

M-am gândit și am hotărât să o fac, împotriva firii mele.

– Întoarce-ți capul, Josef Kohn! am zis și am început să îmi scot aproape toate hainele.

El și-a întors capul, deși nu voi ști niciodată dacă a trișat și s-a uitat. Am sărit în apă de pe cel mai apropiat bolovan, cu capul în față. Senzația apei reci pe pielea mea, învăluindu-mi tot trupul pentru că nu mai aveam nimic pe mine în afara lenjeriei și a camizolului, ude leoarcă, era tulburătoare. Cum înotam spre el, mi-a apucat mâinile alunecoase și m-a tras mai aproape, lăudându-mi curajul cu încă un sărut perfect.

Capitolul 8. JOSEF

Amalia a pictat pereții apartamentului nostru în culoarea grăsimii de pui. A cumpărat un covor pământiu și mobilier greu, cu tapițerie groasă, de la doi frați evrei din Lower East Side.

Purta rochii din bumbac cu imprimeu simplu, cu o fundă legată în jurul taliei ei mici, părul prins la spate și fața fără nici o altă podoabă în afară de câteva picături de suc din sfeclă pe buze. Își bea întotdeauna cafeaua fără lapte, ceaiul fără zahăr. La radioul din camera noastră de zi se auzeau Benny Goodman sau Artie Shaw, dar ea nu dansa niciodată. În schimb, bătea ritmul cu piciorul în scaun, atunci când credea că nu mă uit. I se schimba întotdeauna expresia atunci când puneam Billie Holiday la electrofonul nostru. Elegiile acelea, triste și melancolice, o trăgeau pe Amalia undeva departe. Undeva, în mintea ei, unde eu nu eram invitat să o urmez.

Black bodies swinging in the southern breeze,

Strange fruit hanging from the poplar trees.

Uneori o vedeam mușcându-și colțul buzei, ca și cum ar fi încercat să se abțină și să nu plângă. Alteori o vedeam dând din cap, de parcă ar fi purtat un dialog mut cu cântăreața. Deși nu am auzit-o niciodată murmurând un singur cuvânt din vreunul dintre cântece, atunci când discul ajungea la capăt, Amalia se ridica și se îndrepta spre electrofon și așeza din nou acul, iar vocea lui Holiday umplea iar camera.

Jucăriile și ursuleții de pluș ai fiului nostru umpleau locul de joacă, iar trei ani mai târziu, același țarc a fost umplut cu păpuși, oale și tigăi de jucărie, atunci când fiica noastră a venit pe lume. Vecinii noștri de pe East Sixty-seventh Street au rămas niște străini. În fiecare zi Amalia împingea căruciorul din vinil pentru cumpărături, plin cu fructe, pâine de la brutarul german și carne de la măcelarul cușer, dând portarului nostru, Tom, un salut ușor din cap, bine exersat. Se forța să le zâmbească celorlalți în lift. Când o însoțeau

copiii noștri, își întindea mâinile spre ei ca un marinar care se scufundă spre un colac de salvare. Poate că spațiul strâmt din lift, toate acele trupuri lipite, strânse la un loc, erau cele care o indispuneau. Sau poate doar faptul că nu îi plăcea să poarte conversații de dragul conversației.

– Îți este foame? o întreba pe fata noastră. Uite, pâine prăjită și unt.

– Ești supărat? Probleme la spital? mă întreba pe mine seara.

Dădeam din cap, schimbându-mă în pijamalele decolorate. În dormitorul nostru nu erau fotografii, nu erau tablouri, nici o oglindă. Singurul sunet familiar era clinchetul vechiului ei medalion, așezat pe noptieră.

Își desfăcea nasturii de la rochiile de casă fără să vorbească. Corpul ei rămăsese întotdeauna ca al unui copil, chiar și după ce născuse doi copii. Membre subțiri și palide, două sfârcuri mici pe un piept care bătea întotdeauna încet. O luam în brațe și visam la altele. Ea îmi dădea drumul și făcea la fel.

Capitolul 9. LENKA

În Karlovy Vary ne-am împachetat bagajele de parcă am fi mers la o înmormântare. Nici unul dintre noi nu voia să se întoarcă la oraș. Pavla ne-a pus la pachet un coș plin cu sendvișuri și prăjiturele, dimpreună cu un termos cu ceai.

Cu o seară înainte nu putusem să înghit nici măcar un dumicat la cină. După înot, mă simțeam schimbată de sărutul lui Josef. De amintirea pielii lui, udă și alunecoasă, lipită de a mea. Cum aș fi putut să fac față drumului spre casă cu el și cu Věruška în același compartiment? Îmi făceam aceste gânduri în timp ce coboram pe scară. I-am văzut așteptându-mă în hol și aproape m-am împiedicat de propriile-mi picioare.Věruška a chicotit.

– Câteodată ești atât de neîndemânatică, Lenka, însă, orice-ai face, tot frumoasă ești!

Mi s-a părut un compliment ciudat pentru că Věruška era cea care era întotdeauna frumoasă. Obrajii ei erau întotdeauna îmbujorați și nu era niciodată chinuită de timiditate. Nimeni nu putea să lumineze o cameră așa cum o făcea Věruška, mai ales atunci când purta una dintre rochiile ei preferate, roșii. Când l-am privit pe Josef, am simțit cât de îngrijorat era. Avea să fie greu să nu ne uităm unul la celălalt. Să nu ne atingem.

Odată urcați în tren, Josef și-a scos cartea, deși nu l-am văzut să întoarcă mai mult de câteva pagini. Din clipă în clipă îi simțeam ochii aruncându-mi o privire furișă. Am încercat fără prea mare spor să desenez, dar nu am reușit. Am încercat să îmi strunesc mâna în timp ce creionul îmi tremura de la zgâlțâitul roților.

Amândoi am primit cu bucurie vorbăria Věruškăi. Am ascultat-o sporovăind despre băieții de la noi din clasă. Tomáš, care vorbea tare și era cam plictisitor, dar avea un chip care ar fi putut să topească și o statuie, sau Karl, cel mai liniștit băiat, care părea însă

inteligent și sincer. Eu nu păstram astfel de arhive în minte. Era doar Josef și nimeni altcineva.

♦

Fusesem plecată doar două săptămâni, dar când m-am întors acasă, totul părea schimbat. Am intrat într-un apartament tăcut. Mama stătea pe unul dintre scaunele tapițate cu catifea roșie. Fața ei pudrată avea urme de lacrimi. Tata, cu mâinile la frunte, își rezema coatele de șemineu.

Sora mea mi-a șoptit că avusese loc un incident la depozitul tatei. O sticlă cu alcool, cu un fitil îmbibat în petrol, fusese aruncată prin geam, clădirea fiind cuprinsă de flăcări. Totul era distrus. Tata, îmi șoptise ea, găsise totul cenușă. Un singur perete rămăsese în picioare și pe el, cineva scrijelise *žid*. Evreu.

Am alergat la mama și am îmbrățișat-o. M-a strâns atât de tare încât am crezut că mi-ar putea sfâșia rochia cu unghiile.

– Îmi este atât de frică, Lenka! a strigat.

Nu îi mai auzisem niciodată până atunci vocea atât de încărcată de teamă. Asta m-a îngrozit. Tata își înfipsese mâinile-n păr. Încheieturile îi erau albe ca marmura, venele gâtului îi pulsau albastre.

– Suntem cehi! a strigat înfuriat. Oricine îmi spune *žid* și nu ceh este un mincinos.

– Ce a zis poliția? i-am întrebat.

Lăsasem valiza la ușă și capul îmi zumzăia de imagini și gânduri pe care nu știam cum să le sortez.

– Poliția? s-a întors tata, cu fața contorsionată de o furie oarbă. Poliția, Lenka?

Și apoi, așa cum o făcuse și mama, tata m-a surprins la rândul lui. Doar că de această dată prin nebunia din hohotele lui de râs.

Capitolul 10. JOSEF

Am cumpărat un televizor pentru Amalia, în ianuarie 1956, ca dar pentru aniversarea noastră de zece ani. Vânzătorul de la magazinul de electrocasnice mi l-a legat cu o fundă roșie uriașă, iar eu am fost foarte mulțumit pentru că găsisem cadoul perfect. Când am intrat pe ușă în acea seară, Rebekkah a strigat „O, tati!“ și a alergat spre mine cu atâta emoție încât mi-a fost teamă să nu-l scap înainte să apuc să îl bag în priză.

Cutia care vorbea. Cutia care arăta o sută de fețe fericite care ne zâmbeau în fiecare noapte. Amalia chiar a zâmbit. I-am surprins sclipirea pe chip, ca pe o linie desenată în nisip înainte ca valul să o șteargă. În acea noapte am mâncat pe tăvi în fața televizorului. Chiftele de pui, sparanghel ofilit cu mult unt topit și cartofi copți fără pic de smântână. Îmi plăcea noul nostru televizor, nu pentru că mă încânta în mod deosebit ceea ce se transmitea (nu îmi venea să cred că americanii nu aveau nimic mai bun de oferit decât Milton Berle), ci pentru că adusese în casa noastră o distracție bine-venită.

Avându-i pe copii pe canapea, cu bărbiile lor micuțe rezemate în mâini și capetele plecate spre ecran, îi puteam urmări fără întreruperi. Nu fusesem niciodată bun la făcut conversație. Cărțile mele îmi fuseseră cei mai buni tovarăși.

Nici măcar pe pacientele mele, la care țin foarte mult și ale căror sarcini le monitorizez cu cât de multă sârguință și compasiune pot, nu le asaltez cu întrebări personale.

O privesc pe fata mea în fața televizorului și bag de seamă că profilul ei este identic cu al nevestei mele. Are aceeași față slabă, pielea de culoarea fasolei albe și părul de culoarea grâului spălăcit de soare. Maică-sa i-a împletit strâns două cozi, cu care se joacă în timp ce se uită la televizor. Sprijinită în coate, cu picioarele întinse în spate ca două bețe drepte, observ că trupul ei este alcătuit doar din unghiuri ascuțite, la fel ca al mamei ei. Îi observ cercul claviculei,

pronunțat ca și cum ar fi un colier, și linia ascuțită ca o lamă a maxilarului. Îi văd strălucirea zâmbetului, dinții mari și albi pe care i-a moștenit de la mine.

Fiul meu este rotund și durduliu. Membrele lui grăsune îmi amintesc de cum eram eu la vârsta lui. Pielea lui este mai închisă, mai maronie decât a soției și a fetei. Ochii lui par triști chiar și atunci când este fericit. Educatoarea lui de la grădiniță ne-a spus că pare să nu fie deloc interesat de joaca cu ceilalți copii, că poate să petreacă ore întregi aplecat asupra unui puzzle, dar că nu are răbdare să învețe să își lege șireturile. Nu suport să aud nici un fel de observații la adresa lui. Îmi iubesc copiii ca un tigru. Îmi iubesc soția ca un miel.

Amalia. Stai jos cu genunchii lipiți, cu degetele rezemate ușor în poală. Imaginea alb-negru de pe ecran aruncă o lumină care te pictează în albastru. Te privesc și mă întreb cum erai când erai mică. Erai bătăioasă ca fata noastră, înfocată, cu cuvintele la tine? Sau tăcută și gânditoare ca fiul nostru? Mi te închipui alergând acasă înainte de război, cu scrisoarea predestinată din America în mână, cu fața luminoasă ca o lună plină. Ochii tăi mari căprui și pometii ascuțiți în care te-ai putea tăia. Atunci când părinții tăi ți-au făcut bagajul pentru drumul spre un loc ferit, a mai fost și altceva împachetat alături de lucruri?

La adăpostul zumzetului de la televizor îmi despachetez propriile amintiri. Propria mea valiză emoțională este desfăcută. Ochelarii tatei – un lornion rotund din argint – nu-i mai sunt așezați pe fața îngustă, ci plutesc într-un ocean verde sticlos. Văd ursulețul din copilărie al surorii mele cu blana lui maronie, mătuită. Labele lui din catifea ruptă, ochii de sticlă și gura de fundă. O văd pe mama grăbindu-se să împacheteze ce îi este mai drag: batista de la nuntă, portretele noastre de când eram mici, toate bijuteriile pe care și le ascunde în căptușeala hainei, pe care o desface și o coase la loc ca un chirurg. Și cărți pe care le-am lăsat în urmă. Cele care îmi aglomerau rafturile din cameră se adunau în mormane pe noptieră, pe care le duceam în spate. Romanul meu preferat despre golem. Ce n-aș da să am acum acea carte și să i-o citesc fiului meu.

Capitolul 11. LENKA

În Mala Strana, într-o cafenea cu pereți de culoarea gheții, comand o ciocolată caldă pentru Marta.

– Spune-mi povestea cu golemul! zice ea din nou.

Îi povestesc legenda pe care am auzit-o prima oară când eram mică. Cum, în folclorul ceh, rabinul Loew ben Bezalel a creat un spirit protector amestecând cu mâinile lui lutul și apa din râul Vltava. Propriile mele mâini, albe ca de pudră, tremură în timp ce încerc să îmi aduc aminte toate detaliile mitului.

– Rabinul a creat acest golem ca să îi protejeze pe evrei! îi spun. Rudolf al II-lea – împăratul roman sfânt de la acea vreme – declarase că toți evreii trebuie fie uciși, fie exilați, dar golemul s-a ridicat din pământ și din țărână și s-a preschimbat într-un războinic în carne și oase. El i-a ucis pe toți cei care le făceau rău evreilor.

Din cana neatinsă de ciocolată a Martei se ridică aburi. Are ochii plini de lacrimi. Părul roșu îi atârnă după urechi. Îmi beau cafeaua neagră, fără zahăr. Împăratul, văzând distrugerea care se abătuse asupra orașului și a oamenilor săi, l-a implorat pe rabin să îl oprească pe golem. În schimb, i-a promis că va înceta persecutarea evreilor.

– Pentru a opri răzbunarea sângeroasă a golemului – am explicat –, rabinul trebuia doar să șteargă prima literă din cuvântul evreiesc *emet*, sau „adevăr“, de pe fruntea creaturii. Cuvântul nou format s-ar fi citit astfel ca *met*, ceea ce se traduce prin „moarte“.

Acest act prin care viața golemului era curmată a fost dus la capăt cu amendamentul că, dacă poporul evreu va mai fi vreodată amenințat între zidurile Pragăi, golemul se va ridica din nou. Am respirat adânc și m-am uitat la sora mea. Încetase să mai plângă și nu mai era atât de palidă. Însă, era clar încă afectată de incendiul de la depozitul tatei și de motivele din spatele acestui atac. Ca să o liniștesc, am adăugat partea care fusese întotdeauna preferata mea

din poveste. Legenda spune că trupul golemului este păstrat în podul Noii Sinagogi. Acolo așteaptă să i se scrie litera lipsă pe frunte ca să se răzbune pe toți cei care vor să le facă rău evreilor.

La sfârșitul poveștii citesc în ochii surorii mele de doisprezece ani dorința unui copil care vrea să creadă că magia este reală.

– Golemul se va trezi și ne va proteja acum? mă întreabă, cu ochii plecați în cana cu ciocolată caldă.

Îi spun că o va face. Îi spun că dacă nu se va trezi golemul rabinului Loew, voi lua lut de la ora mea de modelare și voi face eu unul.

Capitolul 12. JOSEF

Am crezut întotdeauna în misticism. Nu poți să studiezi știința conceperii vieții și să practici obstetrica fără să fii fascinat de felul în care corpul uman creează viață nouă. La Medicină suntem învățați că tot ceea ce este esențial în viață se află pe axa corpului. Același lucru se poate spune și despre iubire. Mintea, inima, pântecele, toate trei sunt legate înr-un dans sacru.

Pelvisul unei femei are forma unei clepsidre și poate arăta timpul. Creează și protejează viața, în același timp. Atunci când dieta mamei nu este suficientă, nutrienții sunt extrași de copil din propriii ei dinți și din oase. Femeile sunt făcute pentru a fi generoase.

Când eram băiat tânăr, m-am îndrăgostit de o fată care mă iubea la rândul ei. Zâmbetul ei era o funie de aur în jurul inimii mele. De câte ori trăgea de ea, o urmam. Dar uneori până și cea mai groasă sfoară se destramă și te poți pierde. O visez încă. Prima fată care și-a trecut degetele printre degetele mele. Chiar și atunci când în patul meu s-a aflat altă femeie, eu am visat-o pe ea. Am încercat să îmi imaginez chipul ei la douăzeci, apoi la treizeci și patruzeci de ani. Dar pe măsură ce anii au trecut și eu am îmbătrânit, am încetat să mi-o mai închipui cu fața ridată sau cu părul pătat ca argintul.

Fiecare persoană are o imagine sau o amintire secretă. Una pe care o desfac, ca pe o bomboană, noaptea. Odată gustată, intri în valea viselor și mi-o închipui goală. Membre albe, lungi, întinzându-se să se împletească cu ale mele. Mâini care desfac cozi împletite umede, parfumate. Păr de culoarea ciocolatei alunecând peste o claviculă ascuțită ca arcul unui arcaș.

Își încrucișează brațele peste sâni. Îi sărut mâinile, vârfurile palide ale degetelor. Îi întorc palmele, i le ridic de pe sâni și i le duc spre obrajii mei. Îmi atinge tâmplele, apoi părul și mă trage spre buzele ei, mă sărută. Sărutul. Sărutul. Sunt bântuit de acel sărut.

Somn.

Doar dacă n-ar trebui să mă trezesc atât de repede. Sunetul alarmei care mă anunță că este nevoie de mine. Numărul de la spital care îmi spune că trebuie să plec. Să dorm, să fiu iar tânăr. Să mă trezesc, să fiu iar bătrân, cu membre obosite. Sunetul alarmei care îmi spune unde trebuie să merg.

Capitolul 13. JOSEF

Nu am mai putut să suport gustul căpșunelor după ce am ajuns în America. Și asta nu pentru că dulceața lor nu se putea compara cu a acelora pe care le mâncam în fiecare vară, ci pentru că îmi aminteau de Lenka.

Lenka, așezată în umbra grădinii noastre din Karlovy Vary, cu umerii ei albi goi în rochia de vară din bumbac. Ochii ei albaștri. Clavicula ei, în formă de inimă, pe care îmi este dor să o sărut.

Stau în fața ei. O privesc cum cercetează masa lungă de lemn pe care Pavla a umplut-o cu farfurii pline cu cărnuri afumate, borcane de gem făcut în casă și un coș cu rulouri calde. Dar bolul cu căpșune culese cu mâna este cel care o încântă. Se întinde spre el și apoi duce un fruct spre gura ei perfectă.

Gura ei. Gura ei. Oare sunt o bestie pentru că nu pot să îmi controlez pornirea de a i-o mușca? Să mușc ușor din carnea ei fragedă. Să îi simt interiorul moale. Să îmi trec limba peste dinții ei. Să îi simt limba catifelată.

Stau și o privesc. Nu pot să fac nimic altceva pentru a-mi potoli poftele decât să o privesc. Cât de stupid trebuie să fi arătat. Jenat, însă vânând-o oricum. Când merg pe lângă ea abia pot să respir. Nu pot să vorbesc. Cu patru ani mai mare decât ea și simt că nu am deloc experiență. Au mai fost alte fete, dar fețele și atingerile lor mi s-au șters din minte. Merg în spatele ei. Mușchii întinși ai gambelor, curbura delicată a spatelui, gâtul abia întrezărit au farmecele lor. Când își lasă carnetul pentru schițe jos, îi simt căldura corpului lângă corpul meu. Îi simt parfumul. Vreau să o trag adânc în piept, așa cum un copil trage aer în piept pentru prima oară. Vreau să o îmbrățișez și să îi lipesc inima de inima mea.

Îmi doresc să îi simt gustul. Îmi doresc nectarul dulce al buzelor ei. Carnea gurii ei. Îmi doresc să o sărut mai mult decât orice pe lume. Sărutul. Sunt prea invaziv? Sunt prea nerăbdător? Gura aceea lipită

de a mea... gustul căpșunelor proaspăt culese. Gâfâi. Cu gura deschisă. Cu inima sfâșiată ca o rodie zdrobită. Semințe rubinii scurgându-mi-se printre degete.

Dar apoi mă trezesc.

Îmi deschid ochii și Amalia se întinde să oprească alarma de la radio.

Mă sărută. Uscat. Absent. Gustul apei. Amalia mea mă sărută. Nu este nici cea mai slabă aromă de căpșune în sărutul ei. Are gustul unui con plin cu gheață, fără sirop. Gheață, fără culoarea albastră.

Capitolul 14. LENKA

Așa cum ai trasa o linie în nisip, pot să însemnez momentul în care viața mea a început să se destrame după ce m-am întors la Praga. Acele două săptămâni în Karlovy Vary au fost ultimele momente de calm. Când am părăsit-o, Praga nu era amenințată de umbra lui Hitler, iar când m-am întors, aceasta strivea orașul.

Dintr-odată, începuse să mi se pară că îi auzeam numele pretutindeni, fără scăpare. Avea să invadeze Cehoslovacia sau nu?

Am început să vedem parade pe geamul de la apartamentul nostru – bărbați în pantaloni de piele și femei în fuste tradiționale, mărșăluind și cântând cântece germane naționaliste. Svasticile au început să apară pe frontispiciile magazinelor. Crestături urâte, furibunde. Ca niște cicatrici.

Eu m-am întors la academie, dar gândurile îmi erau în altă parte. Věruška părea și ea puțin schimbată. Vioiciunea din privire și rotunjimea trupului – lucrurile care o făcuseră să pară optimistă și energică în trecut – păliseră.

Nu am vorbit despre teama care creștea în sânul familiilor noastre. În conversațiile noastre erau mai multe pauze. Dar schimbam priviri tăcute între noi. Chicoteam mult mai rar.

Acum, la radioul de acasă auzeam despre prezența germană în Regiunea Sudeților, zona de la granița dintre Cehia și Germania. Ministrul nostru de afaceri externe, dr. Basel, ordonase trupelor cehe să patruleze pe linia de diviziune, însă cu toții ne îndoiam că îi vor putea ține departe pe germani pentru mult timp.

Nu auzisem ca familia Kohn să fi suferit un necaz precum cel abătut asupra noastră. Nu vedeam cum ar fi putut să fie afectată meseria doctorului Kohn. Pacienții lui erau aproape în totalitate evrei. Copiii nu erau ca seturile de cristale de care oamenii nu prea mai aveau nevoie. Și, cu toate acestea, cine poate cunoaște grijile altora?

Acum buzele frumoase ale Elsei zvâcneau când vorbea. Am observat asta aproape imediat după ce ne-am întors la cursuri. Nu am întrebat-o despre afacerea tatălui ei cu spițeria. Ea mirosea încă a gardenii și a tuberoze. Dar bănuiam că, la fel ca în cazul tatălui meu, antisemitismul în continuă creștere îi afecta și lui traiul.

Spițeria Roth, cu frontispiciul ei Art Nouveau înflorit, era aproape ca un blazon pentru mercantilismul evreiesc. Era amplasată bine, pe una dintre străzile laterale, la câțiva pași de Centrul Vechi al Pragăi. Înainte, de fiecare dată când treceam pe lângă ea, oamenii intrau și ieșeau dinăuntru, cu pachete înfășurate în hârtia maro a lui Roth, cu funda mov recognoscibilă. Pe frontispiciul de afară scria că fusese clădită în 1860, fiind în posesia familiei de mai multe zeci de ani.

Nu auzisem să se fi spart vreo fereastră acolo sau să se fi scris vreun slogan nazist pe pereți. Dar cine putea ști? Părea că totul se schimbase într-un timp foarte scurt.

La pauză, eu și cele două prietene ale mele am luat afară prânzul pe care îl aveam la pachet. Soarele cald ne mângâia picioarele goale și fețele cu raze de lumină de culoarea mierii.

Era al treilea nostru an la academie și, pe când eram boboace, ne închipuiserăm întotdeauna că pe vremea asta ne vom simți stăpânele locului. În schimb, eram cu toatele preocupate de grijile pentru părinții noștri și pentru viața noastră în Praga, așa cum o știam.

– Mă întreb dacă vom putea să ne finalizăm studiile, a zis Elsa și cuvintele ei au spintecat aerul ca o spadă. Tata a zis că nu este în siguranță.

– Bineînțeles că le vom termina! s-a încruntat Věruška. Trupele cehe nu îi vor lăsa pe germani să ne treacă granițele.

Nu am spus nimic, pentru că nu știam ce să cred. Tot ceea ce știam despre situația politică spicuisem din discuțiile părinților mei pe care le surprindeam noaptea. Și un lucru era sigur: își pierdeau din încredere cu fiecare zi care se scurgea.

O nouă Lenka ieșea la suprafață, una împărțită în două: o parte din mine își dorea să simtă că trăiește, să fie fericită, să se bucure de sentimentele primei iubiri, dar cealaltă era plină de spaime. Era suficient să mă uit la fața tatei atunci când se întorcea acasă de la muncă pentru a vedea scrisul de pe perete. Acum urăsc că trebuie

să recunosc asta, dar au fost mai multe nopți în care a intrat pe ușă și eu nu am vrut să îmi ridic ochii spre el.

♦

Lucrurile s-au petrecut cu foarte mare repeziciune în toamna anului 1938. Pe 5 octombrie, președintele nostru, Edvard Benes, și-a dat demisia pentru că a înțeles că ocupația nazistă este iminentă. Fuseserăm învinși fără să ridicăm o singură armă. Guvernul nostru nu avea să opună nici o rezistență, nici să ofere vreo protecție în fața iadului antisemit pe care naziștii aveau să îl dezlănțuie în curând.

Am început să auzim cuvinte de ocară pe stradă: „Evrei de nimic, veți fi morți până la Crăciun“. Elsa ne-a povestit că fratele ei intrase după școală într-o cafenea cu niște prieteni și că i se spusese: „Evreii, afară!“ Dintr-odată, frica pe care o citisem pe chipurile părinților noștri era acum și a noastră.

Am început să auzim zvonuri despre vecini care încearcă să își procure vize, deși nici Elsa, nici Věruška nu au spus nimic despre asta în legătură cu familiile lor. Oameni pe care îi știam de ani întregi au plecat brusc, fără să își ia rămas-bun. Am devenit vigilenți, mereu în gardă.

În acel an am deprins o nouă artă. Arta de a fi invizibilă.

Nici mama nu se mai îmbrăca în așa fel încât să fie observată. Se îmbrăca pentru a se putea face nevăzută. Haină neagră. Eșarfe gri-cărbune peste rochii în nuanța intensă a grafitului. Nu mai beam din pahare colorate de cristal. În schimb, pocalele roșii ca rubinul și paharele de apă cobalt au fost vândute pentru mult mai puțin decât valorau.

Când îmi deschideam cutia cu vopsele la ora de desen, ridicam portocaliul și verdele-frunză și simțeam o durere ascuțită, asociată de obicei foamei. Unul dintre profesori a început să se ia de băieții evrei din clasa noastră. Le critica desenele mai mult decât ar fi meritat. Lui Arohn Gottlieb i-a rupt în două schița după o natură moartă și i-a cerut să părăsească imediat clasa.

Am început să auzim povești despre eleve care fuseseră atacate în Polonia. Fete care fuseseră atacate de propriii colegi după ore, ale căror fețe fuseseră acoperite de cicatrici de băieți care le țintuiseră la pământ și le zgâriaseră. Eu, Věruška și Elsa ne țineam capul în jos

acum, când eram la ore. Deși părea că suntem rușinate, pentru noi era o postură născută din teamă.

Într-o după-amiază, în timp ce luam prânzul afară, Elsa a izbucnit în lacrimi.

– Nu mai suport! a zis ea.

Slăbise foarte mult în ultimele două săptămâni. Pielea ei albă era translucidă și subțire ca petalele unei lalele, iar părul blond, aspru ca paiele.

– Nu pot să desenez. Nici măcar nu pot să văd ce ar trebui să desenez.

Când i-am strâns mâinile în mâinile mele, am văzut că tremură.

– Elsa, totul va fi bine.

– Nu, nu va fi.

Când s-a întors, i-am văzut o privire sălbatică în ochi. Și avea buzele de un roșu aprins, dar nu de la ruj. Erau mușcate, carne vie.

♦

Acum mă întâlneam cu Josef de câte ori se ivea ocazia. Ne vedeam într-o cafenea mică, retrasă, pe strada Klimentská, aproape la două zile. Nu le spuseserăm încă nimic părinților noștri. Aș vrea să vă spun că ne-am ținut povestea de dragoste secretă pentru că nu voiam să le adăugăm încă o povară, presiunea de a rezolva prea devreme curtarea noastră, dar aș minți. Nu am spus nimănui pentru că eram tineri și îndrăgostiți și egoiști. Era micul nostru secret perfect și voiam să îl păstrăm doar pentru noi.

♦

Mă simțeam de parcă supraviețuiam doar cu aer. Abia dacă mâncam, iar noaptea nu mă puteam odihni, mintea îmi era plină de gânduri despre Josef și despre planurile noastre de a ne revedea. Dar, deși nu aveam poftă de mâncare și nu puteam dormi, mă simțeam mai plină de energie ca oricând. Chiar și tablourile mele au început să se schimbe. Tușele căpătaseră mai multă libertate. Eram mai generoasă cu texturile și culorile. Chiar și felul în care percepeam și redam liniile se schimbase. Mâna mi s-a relaxat, ca și cum ar fi prins în sfârșit încredere, iar tablourile mele au devenit mai vii ca niciodată.

În acel noiembrie, în timp ce eu și Josef încercam să echilibrăm relația noastră și studiile, amenințarea războiului vuia ca o furtună la ferestrele noastre. O auzeam, dar încercam să mai păstrăm puțin fereastra închisă. Fiecare clipă era mai intensă decât cea de dinainte. Printre conversațiile din care am aflat că verdele era culoarea lui preferată, că autorul preferat era Dostoievski și Dvořák compozitorul, am învățat amândoi cum să ne prelungim săruturile și cum îi place celuilalt să fie atins. Chiar și în momentele de liniște dintre noi era pasiune. Acum, când privesc în urmă, știu că în acele clipe de calm, când mergeam pe stradă și nu era nimeni care să ne privească, am fost cel mai fericită. Nu era nevoie să vorbim, într-atât de sincronizate ne erau gândurile. Josef îmi apuca mâna și nimic altceva nu părea să mai conteze. Pentru câteva clipe îmi permiteam să mă simt în siguranță.

Aceasta era o fantezie pe care îmi doream să o trăiesc cât mai mult timp cu putință. Însă dorința aceasta nu era deloc realistă. Pe măsură ce tensiunile au început să crească în Praga, ne-am trezit comportându-ne la fel ca toți ceilalți evrei din jurul nostru. Ne țineam capetele plecate atunci când mergeam spre casă și evitam contactul vizual cu cei din jur. Se părea că toți evreii din Praga își doreau să dispară. Am auzit că unii evrei din Germania, din apropiere de Regiunea Sudeților, erau forțați să își părăsească locuințele și obligați să se târască până la granița cehă și să sărute pământul.

Gărzile cehe îi împingeau cu forța înapoi, așa că sfârșeau, dați dintr-o parte într-alta, într-un spațiu de graniță, între două țări care nu voiau să îi accepte. De fiecare dată când ploua și temperatura scădea până la îngheț, mă gândeam la acești bărbați, femei și copii. Să trăiești ca un animal vânat, încolțit de lupi.

La începutul lui 1939 am simțit că totul era pierdut. Guvernul nostru, acum condus de Hácha, a ordonat poliției să se alăture germanilor în acțiunea de suprimare a așa-zisei amenințări comuniste din Cehoslovacia. Pentru mine era dificil să înțeleg cu totul ceea ce însemna asta pentru noi, dar reacția tatălui meu în fața acestor știri a făcut ca lucrurile să fie clare. În acea noapte și-a ridicat mâinile spre tavan și a zis că era o sentință la moarte pentru toți evreii cehi.

Mama i-a spus să tacă, să nu vorbească așa în fața mea și a Martei. I-am zâmbit Martei, care se străduia să nu plângă.

– Trebuie să facem rost de vize, i-a zis mama.

– Pe cine avem în America dispus să ne semneze o declarație?

– Putem cumpăra documente false! a strigat ea.

– Cu ce? Cu ce, Eliška? Strigătul lui ascuțit mi-a adus aminte de sunetul sticlei sparte. E prea târziu acum. Ar fi trebuit să plecăm atunci când au plecat familiile Gottlieb și Rosenthal. Nu mai avem bani ca să cumpărăm documentele și biletele, a zis neajutorat, cu palmele ridicate spre cer.

♦

Într-o zi, Elsa nu a mai venit la cursuri. Eu și Věruška am schimbat priviri îngrijorate.

– Poate că au reușit să plece cumva! a zis Věruška sec.

M-am întrebat imediat dacă spițeria era acum pustie, cu rafturile goale, dacă parfumul de trandafiri și gardenii fusese înlocuit cu acela de aer închis. Poate că Elsa și familia ei se urcaseră într-un vapor și nu fusese vreme pentru a-și lua rămas-bun.

Dar dacă se întâmplase ceva groaznic? Eram îngrijorată. M-am hotărât să trec pe lângă spițeria tatălui Elsei în drum spre întâlnirea mea cu Josef. Am văzut-o prin geamul spart, stând lângă tejghea, cu fața în umbră.

Am rămas pe loc, cu ochii ațintiți la ea. Dacă intram, aș fi întârziat la întâlnirea cu Josef și l-aș fi făcut să se îngrijoreze. Dacă nu intram, aș fi fost distrasă atunci când l-aș fi întâlnit de imaginea bântuitoare a prietenei mele, cu chipul la fel de sfărâmat precum geamul magazinului.

Am intrat; înăuntru se auzea doar sunetul pașilor mei pe gresie. Elsa și-a ridicat privirea spre mine, cu ochii ei albaștri ca ai unei păpuși de porțelan. Gura i s-a contorsionat într-o încercare de zâmbet.

– Ți-am simțit lipsa azi, la cursuri! i-am zis ușor, în timp ce mă apropiam de ea.

– Nu mă mai întorc, a spus ea. Nu pot să mă mai concentrez acolo și, oricum, tata are nevoie de mine aici, ca să mă ocup de vânzări. A

fost nevoit să îl concedieze pe Fredrich, așa că acum el se ocupă de farmacia din spate.

– Am crezut că poate familia ta a reușit să plece.

S-a uitat la mine de parcă ar fi încercat să îmi citească expresia.

– Încercăm, Lenka. Dar pentru tot e nevoie de bani acum, iar noi abia dacă mai avem.

Am dat din cap. Cunoșteam prea bine sentimentul.

– Pot să te ajut cu ceva?

Și-a scuturat fruntea. Elsa nu arăta neajutorată, ci resemnată.

– Data viitoare o iau și pe Věruška cu mine! am zis, încercând să par vioaie.

Ne-am despărțit cu un sărut și eu m-am grăbit să mă întâlnesc cu Josef, cu inima mult mai grea decât o avusesem în acea dimineață.

♦

Mă aștepta, cu un fular negru gros înfășurat în jurul gâtului, cu mâinile strânse în jurul unei căni de ceai fierbinte.

– Mi-am făcut griji pentru tine! a zis el și s-a ridicat ca să mă întâmpine cu un sărut. Avea buzele calde de la ceai.

– Îmi pare rău. Am fost să văd ce face Elsa. Nu a fost la cursuri azi, a ridicat o sprânceană și și-a scuturat capul.

– Cred că nici unul dintre noi nu va mai merge prea mult timp la cursuri.

– Nu spune asta, am zis și m-am întins peste masă ca să îl mai sărut o dată.

Și-a așezat mâinile pe obrajii mei și le-a ținut așa. Degetele lui erau atât de lungi încât aproape îmi atingeau urechile.

– Sărută-mă din nou! i-am cerut.

Gura lui lipită de a mea îmi aducea parcă aer în plămâni.

– Ar trebui să ne căsătorim, Lenka! mi-a spus, în timp ce se retrăgea ușor dinspre mine.

– Să ne căsătorim? am zis râzând. Părinții noștri nici măcar nu știu că ne întâlnim!

– Exact, a zâmbit el strengărește. Exact.

♦

Noaptea, mă visez cu voal alb. Hainele și fularele negre ale familiei mele sunt înlocuite de culori aprinse, roșu și auriu. Fețele lor nu mai sunt înspăimântate și îngrijorate, ci radiază pline de bucurie. Îi văd pe tata ridicat pe un scaun și pe mama și pe Marta bătând din palme în timp ce el o saltă pe umerii zdraveni.

Bem vin din pocale înalte trandafirii și mâncăm găluște din cea mai fragedă carne. Baldachinul este împletit cu flori. Margarete, steluțe și irișși de culoarea dulcții.

În noaptea nunții mă întind lângă el. El își lasă mâinile pe pernă, deasupra mea. Îmi sărută tâmplele, inima, abdomenul și apoi cotul. Îmi închid ochii și mă las purtată într-o lume în care nu există decât iubire.

Capitolul 15. LENKA

La sfârșitul lui ianuarie părea doar o chestiune de timp până când Germania avea să invadeze în cele din urmă Cehia.

– Trebuie să ne căsătorim! m-a implorat Josef. Le-am spus părinților mei că sunt îndrăgostit de tine.

Afară, în frig, i-am pufăit norișori de abur în față.

– Cum am putea să ne căsătorim acum? Întreaga lume este întoarsă cu susul în jos.

– Dacă nu ne căsătorim, nu va mai rămâne nimic bun în viața asta pentru mine.

M-a sărutat din nou, brațele lui învăluindu-mă cu mânecile lor calde de lână. De fiecare dată când eram lângă el îmi simțeam inima inundată de emoții. Dar situația noastră devenea din ce în ce mai disperată.

– Cum le voi spune părinților mei că mă văd cu tine și în următoarea propoziție că urmează să mă căsătoresc?

– Trăim vremuri tulburi... lucrurile nu mai sunt cum au fost odată. Ascultă! M-a zgâlțâit puțin în brațele lui. Părinții mei sunt în toiul unor negocieri pentru vize. Trebuie să mă căsătoresc cu tine ca să îți poată asigura și ție una.

– Ce? am întrebat, neîncrezătoare.

– Tata le cumpără de pe piața neagră. Avem un văr în New York care ne sponsorizează. Mă privea cu o intensitate atât de feroce încât m-am înspăimântat. Lenka, trebuie să înțelegi... trebuie să plecăm de aici. Cehii vor vinde fiecare evreu în parte dacă asta le va asigura suzeranitatea.

– Nu pot să mă căsătoresc cu tine decât dacă faci rost de vize și pentru părinții mei... și pentru Marta.

– Este imposibil, Lenka, știi asta. Avea vocea plină de forță și asta m-a surprins. Vei merge tu întâi, împreună cu familia mea, apoi, după ce ne așezăm, vei putea trimite după ei.

– Nu! i-am spus. Promite-mi că vei face rost de pașapoarte pentru toată familia mea, altfel răspunsul este nu.

Capitolul 16. LENKA

Le-am spus părinților mei în acea seară. L-am adus pe Josef acasă și părinții mei, deși șocați de anunțul neașteptat, nu au fost împotrivă. Poate că, deliranți și epuizați cum erau de propria lor disperare, m-ar fi măritat și cu un bărbat de mai joasă spiță dacă el ne-ar fi promis siguranța în afara Cehoslovaciei. Josef a părut incredibil de calm în timp ce i-a spus tatei planurile lui de a avea grijă de mine și de a ne scoate pe toți din Praga.

– Și părinții tăi? Ei sunt de acord cu această decizie? a întrebat tata.

– Ei o iubesc pe Lenka așa cum o iubesc și eu. Sora mea o adoră. Vom avea cu toții grijă de ea.

– Dar tu vei veni cu noi. Tu, mama și Marta! am intervenit. Doctorul Kohn aranjează acte pentru noi toți.

Josef s-a uitat la tata și a dat din cap.

– Am vândut toată zestrea ei, a spus tata trist.

– Mă căsătoresc cu ea din dragoste, nu pentru bani. Nu pentru cristal.

– Nu așa mi-am imaginat logodna ta, Lenka, a zâmbit tata și a oftat adânc.

Și-a ridicat ochii spre mama, care stătea în pragul salonului, cu brațele subțiri ale Martei în jurul ei. Sora mea avea treisprezece ani acum, dar mie mi se părea tot un copil.

– Eliška, crezi că poți organiza o nuntă în trei zile?

– Așa să fie, a aprobat mama.

Tata s-a ridicat ca să îl îmbrățișeze pe Josef.

– *Mazel tov.*

Și-a petrecut brațele în jurul lui. L-am văzut pe tata odihnindu-și capul pe umărul lui Josef, cu ochii strâns închiși, cu urma lacrimilor de părinte.

♦

Ne-am înregistrat la primărie și am aranjat cu un rabin să fim căsătoriți în sinagoga din Centrul Vechi.

În cele trei zile de dinaintea ceremoniei, mama a fost ca posedată. Mai întâi și-a despachetat rochia de mireasă, o rochie elaborată din mătase albă cu mâneci lungi din dantelă și un corsaj cu guler înalt.

Eram cu cel puțin zece centimetri mai scundă decât ea, însă nu a mai chemat-o pe modista Gizela pentru modificări. În schimb, a scos o cutie mare de lemn și le-a făcut ea însăși.

Foarfeca de argint scotea un sunet ca de spadă care despica gheața în timp ce mama tăia rochia. Eu stăteam pe un taburet mic, același pe care stătuse Lucie în săptămânile de dinaintea nunții ei. În timp ce priveam în oglinda poleită din sufrageria noastră nu am putut să nu observ ironia situației. Mi-am privit reflexia, cu mama alături, acum în genunchi, cu ace în gură, tăindu-și cu foarfeca propria rochie. Îmi venea să plâng.

– Mamă! i-am spus. Te iubesc.

Ea și-a ridicat privirea, dar nu a răspuns. Cu toate acestea, i-am văzut gâtul încordat – ochii ei înlăcrimați îmi spuneau că și ea mă iubește.

♦

M-am căsătorit la apus, într-o sinagogă veche din cărămidă, cu patru ferestre cu vitralii, în timp ce razele lunii luminau podeaua de piatră. Baldachinul meu a fost făcut din mătase albă ca zăpada înfășurată în jurul a patru stâlpi de lemn. Lumânările pâlpâiau în candelabre din fier; rabinul era palid și uscat sub pălăria înaltă și neagră.

Ne-am invitat doar familiile la ceremonie, alături de Lucie și de fata și soțul ei, Petr. Mă gândisem că nu va putea să vină, dar a ajuns cu micuța Eliška, acum destul de mare cât să meargă pe lângă ea și să o țină de mână. Lucie purta capa albastră pe care mama i-o dăruise cu ani în urmă și avea părul împletit la spate. I-am zâmbit când am pășit spre altar cu mama și tata alături.

Josef mă aștepta singur în fața altarului. Ne-am atins degetele. Părinții mei mi-au sărutat obrajii și am urcat treptele spre baldachin.

Urmând cuvintele rabinului, Josef mi-a ridicat vălul așa cum cerea tradiția, recunoscându-mă ca fiind cu adevărat mireasa lui.

Apoi mi s-a acoperit din nou fața cu voalul. Am stat împreună în fața rabinului și am ascultat cele șapte binecuvântări maritale. Am mers în jurul lui Josef și i-am promis că el va fi centrul vieții mele. Ne-am împreunat degetele în jurul pocalului nupțial și am băut vinul ceremonial în timp ce rabinul ne-a cerut să repetăm: „Eu sunt a iubitului meu şi iubitul meu este al meu!“ Ne-am pus verighetele pe degete – un semn al iubirii invincibile, fără sfârșit – și Josef a spart un pahar sub picior.

Ne-am sărutat în timp ce rabinul ne pronunța soț și soție. M-a frapat gustul sărat al lacrimilor în timp ce buzele mele se despărțeau de ale lui.

♦

În acea seară Josef mă duce la un apartament de pe strada Sokolská. Zice că trebuie să îmi spună ceva, dar eu îl fac să tacă punându-mi degetul pe buzele lui moi, proaspete.

Repetă că trebuie să îmi vorbească. „Treburi urgente“, zice el. Și eu îl întreb ce poate fi mai urgent ca asta? Se apleacă spre mine și simt gustul de zahăr pudră de la *palačinka* mamei pe buze.

– Lenka... șoptește el și eu îl sărut din nou. Mâinile lui îmi ating gâtul, degetele i se întind spre ceafă. Lenka.

Numele meu rostit din nou, dar de această dată ca un psalm, ca o rugăciune, ca o dorință. Îi simt inima bătându-i prin cămașă, bumbacul alb asudându-se de la căldura trupurilor noastre. Îi trag mâinile în jos de pe fața mea și îmi întorc spatele la el, ca să mă dezbrace.

Degetele îi umblă cu agilitate peste șirul de nasturi. Trage de rochie și îmi lasă un singur sărut între umeri, apoi își lipește obrazul de spatele meu. Îl aud inhalându-mi parfumul pielii; îl simt cum coboară, îmi dă încă un sărut pe curbura spatelui și se lasă în genunchi, mâinile alunecându-i pe coapsele mele în timp ce țesătura cade la pământ.

Ies din valurile de mătase albă, goală, doar în corsetul de dantelă. Vesta lui Josef este desfăcută, gâtul lui bronzat expus în gulerul deschis. Părul lui, coama unui leu negru.

Nu mai sunt o studentă timidă, ci o soție. Îi desfac nasturii așa cum mi i-a desfăcut și el mie. Îmi pun brațele în jurul umerilor lui și îmi trec degetul în josul pieptului. Îi simt greutatea curelei în mâini și i-o desfac. Mâinile mele îi ating acum coapsele, sexul lui crescând între noi.

Îmi mai șoptește o dată numele înainte să mă ridice și să mă ducă în pat? Nu îmi amintesc. Îmi aduc aminte doar de senzația corpului meu sub al lui, picioarele mele înfășurându-se strâns în jurul taliei, coapsele lipindu-mi-se de coastele lui. Senzația că el pătrunde prin mine. Ca un ac împungând o țesătură.

– Josef... îi șoptesc la ureche. Josef! îi repet din nou numele.

Numele lui este ca o ancoră în acel pat cu trupuri goale și cearșafuri răvășite. Îl repet, și el, la rândul lui, îl șoptește pe al meu. Și îi mușc umărul în timp ce amândoi atingem extazul și apoi căderea.

♦

Dacă clinchetul sticlei îmi amintește de părinții mei, zăngănitul porțelanului îmi va aminti întotdeauna de căsătoria mea cu Josef. La micul dejun, a doua zi dimineață, cu cana și farfuriuța de cafea tremurându-i de emoție în mâini, îmi spune că părinții mei nu vor putea pleca împreună cu noi.

Masa e așezată ca pentru o scenă de teatru: coșul cu chifle calde, borcanele cu gem, un vas din porțelan pentru cafea, două șervețele împăturite și o vază cu un singur trandafir ofilit. Îi spun că nu înțeleg ceea ce îmi spune. Îi spun că am crezut că mi-a promis ieșirea lor în siguranță.

– Există legi... restricții, Lenka. Vărul meu mi-a scris că poate sponsoriza doar familia noastră și pe a nimănui altcuiva.

– Eu nu sunt familia ta, șoptesc.

Îmi tremură vocea.

– Ești soția mea.

Și, gândesc, deși nu am puterea să o zic: *Mama este mama. Tata este tata și sora mea este sora mea*.

– I-am spus deja tatălui tău și el vrea să mergi cu mine.

În timp ce el vorbește simt cum îmi fierbe sângele-n vene și inima mi se oprește ca și cum ar fi fost legată cu un garou. Știu că nu

poate să mă privească în ochi și că îmi simte furia și dezamăgirea cauterizându-i pielea, tăindu-l până la os. Știu că am fost egoistă luni întregi. Le-am auzit disperarea părinților mei noaptea și le-am văzut-o pe chip. Am simțit-o pe măsură ce bunurile vieții noastre odată îndestulate au început să dispară. Dar abia acum, când sunt amenințată de despărțirea de familia mea mă simt trezită cu forța la o realitate pe care nu sunt pregătită să o accept.

– Josef, zic. Cum aș putea accepta asta?

– Nu avem de ales, Lenka. Asta este singura soluție.

– Nu pot. Nu pot, o repet iar și iar. Pentru că știu că acesta este adevărul. Știu că, dacă plec cu el și părinților mei sau Martei li se întâmplă ceva, nu voi putea scăpa niciodată de vină.

– Nu se poate să îmi zici că refuzi să vii! spune el în timp ce își lasă fruntea în palme.

– Ba da, Josef, îi răspund și mă îneacă plânsul. Asta îți spun.

– Ce pot face, Lenka?

– Trebuie să faci rost de vize pentru toți. Așa ai promis...

Tremur atât de tare încât nici măcar nu pot să mă ridic. Mă întind după un scaun și mă prăbușesc.

– Tatăl tău vrea să plecăm...

Brațele lui Josef sunt acum petrecute în jurul umerilor mei.

– Nu pot face asta. Nu mă înțelegi?

Dintr-odată ajung să mă întreb dacă toată idila noastră nu a fost o fantezie. Dacă el nu înțelege că pot fi hotărâtă și încăpățânată. Că oricât de mult l-aș iubi pe el, n-aș putea să îmi abandonez niciodată familia. Mă simt rău. Îi simt fierbințeala corpului în interiorul corpului meu. Respirația caldă, umezeala lacrimilor lui pe gâtul meu. Dar, pentru prima oară, nu pot să îi ofer ceea ce își dorește. Știu un singur lucru. Familia nu ți-o abandonezi. Nu îți părăsești familia, nici măcar în numele iubirii.

♦

În acea după-amiază l-am lăsat pe Josef în apartamentul acela frumos și am plecat acasă, la părinții mei.

– Ce-i cu tine aici, draga mea Lenka? a strigat tata atunci când a deschis ușa.

– Ar trebui să te bucuri de această zi alături de noul tău soț! Mama s-a uitat la mine și și-a dat imediat seama că Josef îmi spusese că pentru ei nu avea vize. Lenka, a zis, scuturându-și capul. Nu poți să iei asupra ta toate necazurile lumii.

– Nu, dar pot să le iau pe cele ale familiei mele.

Și-au scuturat capetele și Marta mi-a cuprins mijlocul cu brațele ei subțiri. Când și-a ridicat ochii spre mine, am văzut că erau mari și mult mai copilărești decât vârsta ei de adolescentă. Știam în adâncul sufletului că, indiferent de consecințele asupra căsătoriei mele cu Josef, luasem decizia corectă. Nu aveam, în nici o împrejurare, să îi las vreodată în urmă pe cei pe care îi iubeam. Asta nu înseamnă că părinții mei nu au încercat să îmi schimbe hotărârea. Au încercat iar și iar să mă convingă să merg acolo unde aș fi fost în siguranță.

– Vei pleca tu întâi și noi te vom urma mai târziu! au zis amândoi.

– Josef va pleca primul și ne vom alătura și noi cu toții mai târziu! le-am răspuns eu.

M-au privit cu ochi triști, plini de spaime. Tata m-a implorat, mi-a vorbit despre alinarea pe care ar simți-o știind că măcar unul dintre copiii lui era în siguranță. Mama mi-a ținut mâna lipită la pieptul ei și mi-a spus că de acum trebuie să îmi urmez soțul. Că era datoria mea, ca soție. Dar sora mea nu a spus nici un cuvânt și tăcerea ei o auzeam ca cel mai tare.

Capitolul 17. JOSEF

Uneori, când copiii ne întreabă despre ziua nunții, văd în fața ochilor apartamentul din Queens, cu zăpada alb-albastră așezată pe scara de incendiu. Masa întinsă, cu farfurii de heringi în sos de smântână și coșuri cu pâine de secară feliată. Îl aud pe Frank Sinatra la radio și îmi închipui sufrageria plină cu cei câțiva oameni pe care îi cunoșteam de la Café Vienna. Dar nu îmi pot aminti bine chipul Amaliei.

Îmi amintesc că își făcuse rochia singură. Petrecuse aproape două zile tăind și cosând o rochie care, la final, nu se remarca prin nimic. Un decolteu pătrat și două mâneci clopot, fără nici o urmă de dantelă sau fundă. În picioare avea aceiași pantofi maro pe care îi purta în fiecare zi.

Aș vrea să le pot spune copiilor și nepoților mei că era frumoasă și că fața îi radia în absența voalului. Dar, din cine știe ce motiv, chipul ei rămâne un mister. Oare pentru că și-a ținut ochii plecați? Pentru că părul ei, împletit și ridicat după urechi distrăgea cumva atenția? Sau pentru că, până și în acele clipe, eu eram în altă parte. Într-un loc pe care și Amalia îl înțelegea. Cea mai mare forță care ne atrăgea unul spre celălalt, motivul pentru care ne aflam acolo, ținându-ne de mâini.

Nu am fost căsătoriți de un rabin, ci de un judecător. Nu am avut nici un ritual religios atunci când ne-am spus jurămintele. Nu a fost prezent nici un cantor. Nici măcar nu am spart paharul. Doar i-am ținut Amaliei mâinile mici în mâinile mele și am strecurat un inel de aur pe degetul ei, sărutând-o la final cu o gură uscată, distantă.

Am iubit-o pe Amalia. Cei care s-au îndoit vreodată de asta greșesc. Dragostea se găsește în transparență. Să vezi totul, fără urmă de-ndoială. Nu a stat nimeni în urma mea cu un cuțit în mână, gata să îmi spintece trecutul. I-am povestit Amaliei o singură dată

despre vapor. Despre mâinile care s-au desfăcut. Despre apele de culoarea cărbunelui. Însă o dată a fost îndeajuns.

Am iubit-o pe Amalia pentru că mi-a oferit libertate. Cine altcineva m-ar fi lăsat să mă uit pe fereastră și nu s-ar fi enervat din cauza tăcerii mele? Pe cine altcineva n-ar fi deranjat-o mormanul de cărți de pe noptiera mea și nopțile de singurătate, când eu eram la spital?

Le spun copiilor mei că îmi amintesc chipul Amaliei cel mai bine din zilele în care ei s-au născut. Fetei mele, care a venit pe această lume cu un țipăt care m-a săgetat direct în inimă, îi spun că mama ei arăta ca un înger pierdut în vise atunci când s-a născut. O văd pe Amalia cu o mască cu eter pe gură. Este pe jumătate adormită. Are o față ca de păpușă, cu ochii închiși, genele ei blonde plecate palide pe obrazul și mai pal.

Arată atât de calmă în timp ce forcepsurile o trag în această lume, cu țipete și zbateri, pe fata noastră. Câteva ore mai târziu, Amalia o va ține în brațe, o va hrăni la piept și se va uita în ochii ei de bebeluș în care o va vedea reflectată pe propria ei mamă. I-a pus fetei noastre numele Rebekkah, după mama ei, al doilea nume Zora – după sora ei. Pune medalionul cu fotografia deasupra creștetului nou-născutului și spune *kadișul*.

Le sărut fruntea amândurora și mă rog alături de ea pentru prima oară după mulți ani.

Capitolul 18. JOSEF

Eu și sora mea abia ne-am mai vorbit după nuntă. La început a fost furioasă că nici eu, nici Lenka nu i-am spus că eram îndrăgostiți. Iar acum era furioasă pentru că fusesem de acord să îmi las în urmă noua mireasă. Tăcerea Věruškăi mă tăia ca un fierăstrău, până la os.

Adevărul era că tatăl Lenkăi știuse de la început că tatăl meu nu poate face rost de vize pentru toată familia ei. Aveam un văr îndepărtat care ne sponsoriza pe noi și Departamentul de Stat al Americii îi transmisese acestuia că nu mai poate sponsoriza și alte persoane. Am venit în fața tatălui ei înainte de nuntă și i-am spus asta. L-am asigurat că vom avea o viză pentru Lenka și el a părut să respire mai ușor știind că cel puțin ea avea să plece din Cehoslovacia curând.

– E bine că voi veți reuși să ajungeți primii în afară, a încercat să sune optimist. Puteți aranja lucrurile și apoi ne veți chema și pe noi, a spus el în timp ce mi-a strâns mâna. Îmi încredințez fata ție și familiei tale. Promite-mi că vei avea mereu grijă de ea.

A fost ideea lui să nu îi spun Lenkăi decât după nuntă, gândindu-se că asta ar necăji-o doar, într-o zi care altfel ar trebui să fie una frumoasă, sacră.

– Hai să nu îi umbrim bucuria! a zis el.

M-a îmbrățișat la despărțire. Bineînțeles, nu voiam să stric ziua nunții noastre, dar mă gândisem că era cinstit să intru în această căsătorie și așa grăbită alături de Lenka știind adevărul.

Dar în acea după-amiază, când am văzut-o radiind la gândul apropiatei noastre ceremonii nupțiale, pur și simplu nu m-a lăsat inima să spun ceva. Am fost un laș? Probabil. Dar, la fel ca tatăl ei, credeam că mă gândesc la binele ei. Am fost egoist? Asta cu siguranță. Dar am vrut să îi ridic vălul și să văd doar lacrimi de bucurie atunci când mă uit în ochii ei.

Și astfel i-am ascuns adevărul. În acea după-amiază, înaintea ceremoniei, în timp ce făceam baie, mi-am închipuit că și ea făcea același lucru. Trupul ei alb adâncit în apa caldă și parfumată. Pielea ei moale, așteptându-mi atingerea. I-am memorat toate trăsăturile feței, fiecare linie, ca și cum aș fi vrut să o fac parte din mine.

M-am bărbierit cu grijă, cu fața întoarsă spre oglindă, cu un prosop cald în jurul gâtului. La apus m-am îndreptat spre pat și am început să mă îmbrac. Cel mai închis costum din lână pe care îl aveam, cu cea mai albă cămașă, manșetele prinse cu butonii pe care tata mi-i dăruise atunci când intrasem la universitate. Le auzeam din camera mea pe mama și pe Věruška vorbind încet. Petrecuseră trei zile împachetând lucrurile din apartamentul nostru și cearta lor încetase pentru moment doar pentru că eu urma să mă căsătoresc în acea seară.

Când am intrat în sufragerie abia dacă am mai recunoscut-o. Rafturile pentru cărți erau goale, iar comorile mamei nu mai erau expuse. Nu mai rămăseseră decât pereții și mobila. Dacă ar fi intrat cineva atunci, ar fi crezut că plecasem deja afară.

Tata a vândut atât de multe lucruri ca să ne plătească pașapoartele și trecerea în America. Mama nu era prea atașată de haine și s-a despărțit cu ușurință de zestrea pe care o adusese în casă cu ani în urmă. Porțelanurile și argintăria de la mama ei au fost vândute pe o fracțiune din cât valorau. Câte familii de evrei nu își vânduseră deja toate bunurile în același mod? Cehoslovacia era inundată de atâtea servicii de porțelan și seturi de cristal, încât toată apa Vltavei n-ar fi putut să le spele pe toate.

Cei din familia mea erau îmbrăcați cu hainele bune pe care și le păstraseră pentru ocazii. Věruška purta o rochie roșie și avea părul ridicat și strâns cu doi piepteni frumoși. S-au întors cu toții și m-au felicitat.

– Josef, a zis mama încet. Arăți mult mai matur azi. Cum se poate petrece asta într-o singură zi?

Am zâmbit și am mers la ea și i-am sărutat obrazul moale și pudrat. Purta o rochie lungă, neagră și un șirag de perle albe. Tata fuma o pipă și ochii lui, chiar și prin ochelarii rotunzi de argint, păreau să se bucure de fiecare părticică din mine.

– *Mazel tov!* a zis și mi-a strâns mâna, apoi mi-a întins unul dintre cele patru pahare de brandy care ne mai rămăseseră.

– I-ai spus? m-a întrebat.

Am înghițit și pântecele mi s-a încălzit cu o falsă senzație de calm.

– Nu! am răspuns, scuturându-mi capul.

– Josef! a strigat Věruška. Trebuie să îi spui!

– Lasă băiatul să se bucure de nuntă, Věruška! i-a zis tata cu asprime. Lacrimile pot aștepta până mâine.

– A fost ideea tatălui ei! am zis eu în chip de scuză.

Věruška și-a scuturat capul și s-a întors spre mine.

– Să începi astfel o căsătorie... Nici nu știu ce să spun.

– Atunci nu spune nimic! i-a tăiat-o tata, apoi a mai luat o înghițitură de brandy.

– Nimeni nu spune nimic acum. Dar...

Tata a întrerupt-o din nou.

– Ajunge cu vorbăria, Věruška, trebuie să plecăm acum, altfel vom întârzia.

Věruška m-a privit cu o expresie atât de tăioasă încât ar fi putut sfărâma sticla. Surorii mele nu îi plăcea să i se spună să tacă. Fată inteligentă, lăsase privirile să vorbească în locul cuvintelor de această dată.

♦

Am mers spre sinagogă în timp ce soarele cobora pe cer. Îmi amintesc că am privit fiecare clădire, fiecare lampadar, încercând să le memorez detaliile. Nu știam când aveam să ne întoarcem la Praga și voiam să îmi amintesc frumusețea ei în ajunul noii mele vieți.

♦

Îmi voi aminti de ea pentru totdeauna, în rochia albă, lungă, cu voalul ca o ceață fină peste chipul ei cu trăsături puternice, cizelate. Îi văd degetele subțiri, întinzându-se să le apuce pe ale mele, și simt apăsarea delicată a sărutului ei cu buze moi, trandafirii. Lenka, frumusețea, mireasa mea.

Nu îmi amintesc cuvintele ceremoniei sau când am semnat *ketubahul*. Dar noaptea mă pot întoarce înapoi la acea seară, cu

candelabrele aprinse cu o lumină caldă portocalie, cu podelele acelea vechi de piatră, aspre și reci. Aerul era umed și cărămizile atât de gri încât păreau albastre.

Rabinul era același care oficiase ceremonia de la Bar Mițvá-ul meu cu mai bine de zece ani în urmă. Avea o figură impozantă, ochii de un albastru rece ca gheața și o barbă lungă de argint care îi ajungea până la cartea cu rugăciuni. Când a început să incanteze cele șapte binecuvântări, mi-a luat *tallit*-ul și ne-a înfășurat pe mine și pe Lenka în el, împreună.

Îmi amintesc privirea din ochii rabinului atunci când ne-a declarat soț și soție. Ne-a privit fețele grăbite și neliniștite fără acea serenitate pe care mi-o aminteam de când eram mic.

În timp ce spărgeam paharul cu piciorul, rabinul a zis:

– Amintiți-vă de lacrimile vărsate atunci când sinagoga din Ierusalim a fost distrusă. Amintiți-vă că fiind evrei, tristețe va fi întotdeauna, chiar și în cele mai fericite zile.

Privind în jur la chipurile ațintite spre *bimah*, asupra mea și a Lenkăi, am știut că nici unul dintre noi nu avea nevoie să i se amintească de asta. Ne purtam cu toții fricile la vedere, așa cum ne purtam hainele de sărbătoare.

♦

Acasă la părinții ei am băut vin din pahare suflate cu aur. Mama ei făcuse pentru nuntă o supă cu găluște. Aveau tăvi micuțe cu prăjituri delicate și un tort cu miere cu o floare mică, violet, așezată în centru.

Marta a cântat la pian și fetița lui Lucie, Eliška, a animat sărbătoarea modestă bătând din palme și făcând piruete în rochița ei. Věruška a stat într-un colț, cu ochii sticloși, cu degetele tresărindu-i spasmodic pe lângă corp. Când m-am uitat la ea, așteptând un zâmbet, și-a întors fața de la mine și și-a închis ochii.

Am plecat după câteva ore ca să ne petrecem noaptea nunții în apartamentul unui prieten. Sora mea mă ajutase să pregătesc camera. Dacă vremurile ar fi fost altele, aș fi dus-o pe Lenka la Hotel Europa. Aș fi culcat-o într-un pat cu lenjerii albe de bumbac, aș fi tras cuvertura peste trupurile noastre goale și aș fi ținut-o în brațe până în zori.

Dar colegul meu Miloš mi-a oferit apartamentul lui de pe strada Sokolská. El era plecat în vizită la un văr în Brno, așa că am profitat de ocazie pentru a evita să îmi petrec noapte nunții sub același acoperiș cu socrii. Věruška luase cearșafurile pe care mama Lenkăi le pusese deoparte pentru zestre. Erau albe și fuseseră brodate cu ani în urmă de Lucie; le-am întins bine peste saltea și Věruška a pulverizat niște apă de trandafiri dintr-un spray pe care prietena ei Elsa i-l dăduse special pentru această ocazie.

– Îi vei spune înainte sau după? m-a întrebat Věruška după ce apartamentul a fost aranjat, patul făcut la perfecție și vazele umplute cu flori.

– Îi voi spune înainte! i-am răspuns. Promit.

Și-a scuturat capul și s-a uitat la pat. Pe vremuri, sora mea mai mică ar fi sărit în el și ar fi chicotit, bucurându-se de haosul frățesc pe care l-a creat. Dar acum stătea solemnă în fața mea, cu fața albă ca penele unei egrete.

– Știi, nu va veni cu tine. Eu știu cât ține la familia ei.

Acum eu eram cel care își scutura capul.

– Va veni, Věruška. Va veni. Și noi suntem familia ei acum.

Sora mea s-a uitat la mine de parcă ea ar fi fost fratele mai mare și eu copilul, apoi mi-a strâns mâna. Cu ochii închiși, nu a mai spus nici un alt cuvânt, doar și-a scuturat capul.

♦

Am mers la apartamentul lui Miloš cu mașina familiei mele, pe care tata spera încă să o vândă în cele câteva zile care ne mai rămăseseră până la plecare. Când am intrat în apartament, Lenka își ținea trena rochiei cu o mână, iar în cealaltă avea un buchet de violete. În cameră fuseseră aprinse lumânări în globuri de sticlă și se simțea mirosul cearșafurilor parfumate și al aerului proaspăt al nopții.

– Trebuie să îți spun ceva, am zis eu.

Ușa de la dormitor era dată de perete și ei i-a fost furată privirea de patul nostru maiestuos de nuntă.

– Poate să aștepte! a zis și și-a lipit degetul de buzele mele.

– Nu, nu poate! am încercat să protestez, dar se lipise deja de mine.

– Orice ar fi poate să aștepte până mâine-dimineață.

Parfumul ei avea mireasma florilor delicate pe care le aduni primăvara. Și-a desfăcut agrafele, părul negru revărsându-i-se pe umeri. Mi-a șoptit să vin în pat. Așa că am lăsat-o să mă conducă spre muntele de alb, abandonându-mi umbra eșecului la ușă. Am lăsat-o să se întoarcă cu spatele la mine, dezvăluindu-mi șirul de nasturi ivorii ai rochiei, pe care am început să îi desfac. Mi-am strecurat mâna sub mătase și i-am pipăit moliciunea pielii și ascuțimea umerilor.

S-a întors cu fața spre mine, dezvăluindu-se goală pentru prima dată. Am rămas neclintit câteva clipe, abia putând să respir. Trupul ei atât de alb era de o asemenea frumusețe încât nu îmi venea să cred că îmi aparține de acum, că e a mea pentru a o atinge, gusta și săruta. Mi-am trecut mâinile în jurul ei, mi-am închis ochii. Voiam să o simt înainte de a o vedea. Aveam să îmi petrec întreaga noapte privind-o, de asta eram sigur. Aveam să memorez fiecare părticică din ea. Aveam să creez o hartă mentală a trupului ei, să îmi trec degetele în jurul inimii, să ating fiecare os. Lenka în brațele mele. Am ținut-o strâns. Mi-am lipit-o de inimă. Degetele mele au pipăit curbura pieptului ei îngust, cercul mic al taliei, curbele blânde ale șoldurilor.

Rochia era încă la picioarele ei și Lenka a pășit peste ea ca peste un lac de lapte. Acum nu o mai strângeam atât de tare în brațe și am lăsat-o să mă dezbrace: vesta, cămașa albă, cureaua și, la sfârșit, pantalonii. Ne-am prăvălit pe pat, două trupuri fierbinți împletindu-se unul în jurul celuilalt, căutându-se. Am sorbit fiecare centimetru al pielii ei goale, de parcă aș fi sperat să o păstrez astfel în mine pentru totdeauna. Ca pe aerul din plămâni. În acele momente fugare de dinainte de răsărit am împins la o parte cuverturile. Înotam unul în celălalt, fiecare dintre noi agățându-se de celălalt, ca și cum unul pentru altul am fi fost pluta de salvare.

Capitolul 19. JOSEF

Pe cât de albă și de pură fusese seara, pe atât de întunecată și chinuitoare a fost dimineața. Lenka a fost atât de devastată de vești încât m-am simțit de parcă aș fi asistat la nașterea și la moartea soției mele în doar câteva ore. I-am spus că tatăl meu nu a putut face rost de vize pentru familia ei.

– Nu încă! i-am spus. Dar sperăm că în curând. Tatăl tău știe deja.

Așa intenționasem să îndulcesc veștile: insinuând că erau încă speranțe.

Era îmbrăcată într-un halat de satin, iar cămașa de noapte i se întrevedea de sub marginile acestuia. Era așezată în fața micului dejun pe care îl pregătisem. Cana cu cafea fierbinte i-a rămas neatinsă. Nu s-a întins să ia o chiflă.

– Când ai aflat? a reușit să șoptească în cele din urmă.

– Cu o noapte în urmă. Am fost să îl văd pe tatăl tău și el m-a implorat să nu îți spun decât după nuntă. El vrea să pleci oricum și, odată ce ne stabilim acolo, să trimitem după ei.

– Josef, am crezut că mă cunoști mai bine de atât.

– Dar te cunosc, așa cum te cunoaște și tatăl tău. Amândoi ne-am gândit că vei refuza. Dar acum suntem căsătoriți și trebuie să trăim ca unul.

S-a uitat la mine cu o privire ascuțită, arzătoare ca fierul încins.

– Douăzeci de ani alături de familia mea nu sunt egali cu o noapte petrecută cu tine.

– Lenka. Lenka, i-am repetat numele iar și iar. Te rog, ascultă-mă...

Nu mi-a răspuns; privea pe fereastră. M-am ridicat și am mers să aduc actele din servietă.

– Familia ta vrea să mergi cu mine. Poate că nu îți pasă de dorințele mele, dar sunt sigur că nu le vei încălca și pe ale lor, nu-i așa?

– Voi veni atunci când îți vei împlini promisiunea, mi-a spus sceptică. Atunci când vei avea cinci pașapoarte în mână, nu doar două.

– Armata germană este în mișcare. Azi-mâine va ajunge în Cehoslovacia. Trebuie să plecăm, Lenka! Trebuie să plecăm acum.

Vorbeam tare și îmi pierdusem răbdarea. Lenka nu s-a clintit, nici măcar atunci când am țipat, nici când am îngenuncheat la picioarele ei și am implorat-o să vină. Când nu i-am mai putut îndura tăcerea, m-am ridicat de la pământ și am mers ca în transă până în dormitor. M-am așezat pe patul ale cărui cearșafuri semănau cu o pânză dezumflată și, cu capul plecat în palme, am început să plâng.

Capitolul 20. LENKA

Ochii tatei sunt plini de furie și disperare acum. Între noi stau două cești cu ceai rece. Este extenuat de încercările de a se înțelege cu mine.

– Trebuie să pleci. Trebuie să pleci. Trebuie să pleci, repetă iar și iar, de parcă dacă ar repeta-o de suficient de multe ori m-ar hipnotiza și aș fi în cele din urmă de acord.

– N-am să vă părăsesc pe tine și pe mama! îi răspund. Nu o voi părăsi pe Marta. Voi pleca atunci când Josef va face ceea ce a promis. Când va avea în mână toate vizele noastre.

Tata își smulge părul din cap. Firele albe de la tâmple par de os lustruit.

– Nu va fi suficient timp pentru a obține toate cele cinci vize! lovește tata cu pumnul în masă, tremurând. Nu înțelegi cât de repede s-au înrăutățit lucrurile? adaugă atât de furios că abia dacă îl mai recunosc. Lenka, părinții lui Josef au făcut tot ce au putut...

– Cum ați putut să îmi ascundeți adevărul?

– Amândoi te iubim, Lenka, spune el cu vocea tremurând.

– Într-o zi, când vei avea și tu copii, vei înțelege.

Se adună cât să mă poată privi direct în ochi.

– Dar, tată, ai *doi* copii, spun plângând ca un copil de doi ani. Cum crezi că aș mai putea trăi știind că eu am plecat în America și am lăsat-o pe Marta?

Atmosfera dintre noi era atât de încărcată încât simțeam că mă strivește. Tata își ridică ochii spre tavan și oftează, sunetul semănând mai mult cu un suspin de agonie decât cu actul de a respira.

– Ce pot face ca să te conving?

– Nu poți face sau spune nimic, tată, îi răspund printre lacrimi.

– Lenka, îmi șoptește și își ține mâna strânsă în pumn, de parcă și-ar fi scos inima din piept. Lenka! șoptește disperat. Lenka. Dar în

cele din urmă îmi dă drumul. Am spus tot ce puteam spune. Decizia îți aparține, Lenka.

Între noi se lasă o liniște apăsătoare.

– Mulțumesc! îi spun, spărgând tăcerea. Mă duc la el și îl îmbrățișez. Îmi tremură în brațe. Ai să vezi, tată! zic, ducându-i mâna la buze. În cele din urmă Josef va răzbi pentru noi toți. Ai să vezi.

Am crezut în acele cuvinte de parcă ar fi fost singurul adevăr. O poruncă pe care eram gata să o sap în piatră.

Capitolul 21. LENKA

Săptămâna de dinaintea plecării lui Josef și a familiei lui a fost un calvar pentru mine. Voiam să fiu o soție bună și iubitoare, însă era greu să fiu în preajma lui știind că pleacă în doar câteva zile.

Josef a insistat că nici el nu va pleca alături de familia lui și asta a dat naștere unor discuții teribile între el și părinții lui. Cheltuiseră tot ce aveau ca să își asigure trecerea, pașapoartele și documentele care să le permită – lor și mie – să părăsim Cehoslovacia și pur și simplu nu aveau de gând să plece fără unicul lor fiu.

Părinții lui au fost furioși din cauza deciziei mele. Făcuseră multe sacrificii ca să mă includă în planurile lor și acum doctorul Kohn și soția lui erau convinși că iubitul lor fiu se căsătorise cu o nebună. Věruška, însă, mi-a înțeles decizia.

– Ar fi trebuit să îți spună înainte de nuntă! a zis ea, scuturându-și capul. Ar fi trebuit să îți spună adevărul.

Am zâmbit și m-am întins să îi apuc mâna, strângându-i degetele subțiri în palma mea.

– Totul este atât de grăbit... Aș vrea să fiu supărată pe tata și pe Josef, dar mi se pare că nici măcar nu este timp pentru asta... Sună caraghios?

– Vreau să vii cu noi..., a zâmbit vag.

– Știu, i-am spus. Dar nu pot să îmi părăsesc familia... Pur și simplu nu pot.

– Înțeleg! a zis ea, deși puteam să aud tristețea și regretul din vocea ei. Și-a aranjat eșarfa roșie din jurul gâtului. Avea ochii înlăcrimați. O parte din mine crede că ar trebui să așteptăm cu toții aici, până când vom putea pleca împreună. Sincer, ce s-a ales de lumea asta? Totul e întors cu susul în jos.

Am încercat să o liniștesc, deși îmi venea să plâng. I-am strâns degetele mici.

– În curând vom face cumpărături la New York. Vei purta o rochie roșie nouă și pantofi cu funde de mătase. Vom bea ciocolată fierbinte după-amiaza, iar seara vom merge împreună să dansăm.

– Promiți?

– Da, bineînțeles.

Abia îmi puteam controla vocea. Nu credeam că voi putea să mă mai prefac curajoasă în fața ei, a lui Josef, a părinților mei, pentru prea mult timp. Abia îmi controlam propriile emoții și îmi era teamă că mă voi prăbuși în orice clipă. Nu voiam să mă gândesc la trădarea lui Josef, nici la complicitatea tatălui meu. Am rămas de neclintit în hotărârea mea de a rămâne în Praga. Am făcut asta pentru că asta mi-a dictat conștiința. Însă în lăuntrul meu simțeam că întreaga mea lume se prăbușește.

Am ținut-o pe Věruška în brațe câteva clipe. Când mi-am deschis ochii l-am văzut pe Josef stând în ușă. Sperase că sora lui va putea să mă convingă să mă alătur lor. Ne-a privit intens, apoi și-a scuturat capul și s-a dus în cealaltă cameră.

– Ne vom revedea curând.

– Da, am răspuns. Foarte curând.

Věruška s-a ridicat din scaun și m-a sărutat pe amândoi obrajii.

– Întotdeauna mi-am dorit o soră, iar acum că o am, o las în urmă.

Și-a scuturat capul și și-a șters lacrimile.

– Vin! am șoptit, printre lacrimi. Doar că nu acum.

♦

Până la urmă eu am fost cea care l-a convins pe Josef să plece fără mine.

– Tu vei merge în recunoaștere! i-am vorbit ca un general care dă ordine. Vei merge acolo și vei face o casă pentru noi. Vei lua cursuri de engleză ca să poți începe să studiezi medicina. Vei convinge guvernul american să aprobe cererea familiei mele pentru azil și apoi vom fi cu toții împreună. Pur și simplu nu există altă cale.

Am spus-o ca pe o lege săpată în piatră, clar, cu putere. Așa că până la urmă a crezut că face ceea ce trebuie pentru noi toți, până când familia mea i se putea alătura. Cu două zile înainte să plece însă, Josef a venit acasă fluturând o scrisoare.

– Am vești bune! mi-a spus el, sărutându-mi buzele.

– Vom sta în Anglia pe timpul verii. Tata a auzit că în Suffolk este un doctor ceh care are nevoie de obstetrician. A reușit să ne schimbe biletele la compania navală, așa că acum vom pleca din Liverpool în septembrie, mai întâi spre Canada și apoi la New York. Așa câștigăm timp pentru a obține vize și pentru familia ta.

– Asta este minunat! am strigat și l-am lăsat să mă îmbrățișeze.

– Îi voi spune tatei că voi rămâne aici cu tine până la sfârșitul verii și apoi voi veni la Londra pentru a lua vaporul.

– Josef, l-am încurajat privindu-l cu blândețe, mergi acum cu familia ta și nu le mai provoca și alte supărări. Am complicat eu deja lucrurile destul. Să sperăm că vom reuși să obținem vize pentru familia mea peste vară și atunci vom veni cu toții în Anglia și ne vom îmbarca pe vapor împreună.

L-am sărutat din nou. Am simțit tremurând scrisoarea lipită de spatele meu. Ziua plecării lor spre Anglia a sosit curând. Eu și Josef foloseam încă apartamentul lui Miloš. Ne-am trezit devreme și am mai făcut dragoste pentru o ultimă oară. Îmi amintesc că a plâns în brațele mele înainte să se îmbrace; avea fața lipită de sânul meu, iar eu îi mângâiam buclele.

– Nu ai de ce să plângi, am mințit. Ne vom revedea curând.

Aveam vocea plată, iar cuvintele fuseseră exersate. Le repetasem în minte în timp ce stătusem întinsă sub el, cu fața la tavan. Nu închisesem ochii întreaga noapte. Josef adormise la pieptul meu, cu obrazul lui cald lipit de mine, cu degetele împletite cu ale mele. Așa adormit arăta ca un copil, o imagine care îmi încălzea inima și mi-o frângea în același timp. Pe când urmăream ceasul, numărând orele pe care le mai aveam împreună, mă mira faptul că poate să viseze.

Nu aveam de gând să îi spun niciodată ce gândeam în secret – că obosisem să mă prefac că sunt stoică. Nu mă îndoiam în privința deciziei pe care o luasem pentru că într-adevăr credeam că eu și Josef ne vom reuni în cele din urmă. Dar, în secret, sufeream pentru că fusesem forțată să aleg între bărbatul pe care îl iubeam și familia mea. Nu mi se părea deloc cinstit și, din nou, îmi era teamă că dacă îmi voi da voie să plâng nu mă voi mai putea opri niciodată.

Josef și-a împachetat puține lucruri pentru călătorie, ca să își poată ajuta părinții să își ducă cuferele și valizele. Aveam puține lucruri ca tineri căsătoriți. Nici măcar portretul nostru de nuntă, făcut de mama

cu un aparat foto de-al familiei, nu fusese încă înrămat. Îl împăturisem cu grijă într-o bucată de hârtie maro, pe care am scris cu stiloul numele noastre și data nunții.

– Poți să îl iei tu, i-am spus și mi-am mușcat buza. Încercam să îmi țin lacrimile-n frâu. Pune-l lângă patul tău în Anglia și când vom ajunge în cele din urmă în State îl vom înrăma.

L-a luat și nu și l-a pus în servietă, ci în buzunarul de la piept. Am servit micul dejun într-o tăcere smerită, privindu-ne unul pe celălalt pe deasupra cănilor aburinde. Când ne-am îmbrăcat, ne-am furat priviri lacome, de parcă am fi încercat să înmagazinăm priveliștea din fața ochilor noștri pentru lunile ce urmau. În tot acest timp m-am simțit ca și cum mi-aș fi ținut respirația, cu suspinul în gât. Mi-am spus, din nou, că despărțirea noastră era doar temporară, că aveam să ne revedem curând.

La ușă, înainte să plecăm spre stație, am stat lângă el, cu obrazul lipit de reverul lui. Când m-am tras înapoi, încercând să îmi revin, am observat un fir de păr – un fir singuratic de păr castaniu – prins de țesătura hainei lui. Mi-am întins mâna ca să îl iau, dar Josef m-a prins de încheietură.

– Nu. Nu face asta, Lenka.

– Ce să nu fac?

– Lasă-l.

Îi văd încă ochii înlăcrimați, cum mă privea, cum mă ținea de încheietura mâinii.

– Lasă-mă să iau o mică parte din tine cu mine.

Firul acela rătăcit. Și-a strâns mâna deasupra lui, ca și cum ar fi fost un scut.

♦

Ne-am întâlnit cu familia lui în gară, pe peron. Erau îmbrăcați în haine groase și aveau un morman de valize în cărucior.Věruška avea o mină gravă. Am mers la ei și i-am salutat, le-am luat mâinile în mâinile mele ca să le încălzesc. Le-am privit chipurile și am încercat să mi le gravez în minte. I-am tras pe rând spre mine și i-am sărutat pe amândoi obrajii.

– La revedere, Lenka! mi-a spus fiecare în parte.

– Ne vom revedea curând.

Am dat din cap și am încercat să nu plâng. Mama și tatăl lui Josef au fost stoici, dar Věruška abia dacă s-a uitat la mine, atât de multe lacrimi i se rostogoleau pe obraji.

După ce trenul a fost tras pe linie, părinții și sora lui Josef au urcat primii, pentru ca noi doi să avem parte de puțină intimitate în ultimele clipe petrecute împreună. Acum nu mai vorbeam despre decizia mea de a rămâne în urmă. Ajunsese să îmi înțeleagă motivele. Și poate că asta era frumusețea despărțirii noastre. Înțelegerea mută dintre noi. S-a întins să mă sărute. Mi-am lipit gura de a lui și i-am simțit respirația topindu-i-se în propria-mi suflare. El și-a pus mâinile pe capul meu și mi-a mângâiat părul.

– Lenka...

M-am tras și mi-am ridicat fruntea. Încercam să îmi opresc lacrimile.

– Te rog doar să te grăbești și să trimiți după noi.

A dat din cap. Eu am făcut un pas înapoi ca să îl mai privesc o ultimă oară. Apoi, chiar când a început să șuiere trenul, Josef și-a strecurat mâna în buzunarul de la piept și a scos un pachețel.

– A fost a mamei, a zis el și mi-a pus în mână ceva ce părea a fi o cutiuță miniaturală, învelită în hârtie maro. Ea a vrut ca tu să o ai. Deschide-o când ajungi acasă, mi-a spus și mi-a ridicat bărbia și m-a sărutat pentru o ultimă dată. Te iubesc! a șoptit.

Și apoi i-am dat drumul și eu am rămas pe peron în timp ce trenul părăsea gara.

♦

În cutie se afla o camee cizelată din cornalină roz, cu un chip alb, în relief. Îi puteam auzi glasul spunându-mi că seamănă cu mine, ochii lungi și înguști, onduleurile bogate ale părului. Știam că acela era un dar de împăcare din partea mamei lui. Un semn de mulțumire pentru că îl convinsesem pe Josef să nu rămână cu mine.

♦

Le știam planurile de călătorie pe de rost. Mai întâi mergeau cu trenul prin Germania și Olanda, apoi cu feribotul din Calais, Franța, până în Anglia. De acolo iubitul meu Josef avea să îmi scrie zilnic și

împreună aveam să începem numărătoarea inversă până la momentul revederii.

Mi se părea că după plecarea lui Josef lucrurile luaseră o turnură și mai dramatică.

Pe 14 martie, la doar două săptămâni după nuntă, când soțul meu se afla deja în Anglia, Hitler a dat guvernului ceh un ultimatum pentru a se preda. Mai târziu, în aceeași zi, armata germană a trecut cu tancurile peste granița cehă. Până la revărsatul zorilor, germanii intraseră în Praga. Slovacia și-a declarat independența, autointitulându-se Republica Slovacia, iar ce mai rămăsese din țara noastră a fost anexat la Reich cu numele de Protectoratul Boemiei și Moraviei.

Am stat la fereastra lungă de la apartamentul nostru și am privit convoaiele de automobile și tancurile inundând străzile. Trotuarele erau pline de spectatori. S-au auzit câteva urale, dar cea mai mare parte a cehilor au privit cu tristețe cum orașul nostru era cucerit.

În doar câteva zile, Hácha, noul președinte impus, a abolit parlamentul și toate partidele politice și a condamnat cu tărie „influența evreiască“ din Cehoslovacia. În timp ce germanii mărșăluiau în Praga în uralele cehilor vorbitori de germană, el a închis granițele și a introdus Legile de la Nürnberg.

Konstantin von Neurath a fost imediat numit Reichsprotektor al Boemiei și Moraviei. Începusem deja să vedem cum libertatea ni se evaporă în fața ochilor. Acesta a instituit legi germane pentru a controla presa, amuțind protestele studenților și abolind orice uniuni sau partide politice conflictuale.

În acea primăvară am primit în continuare scrisori de la Josef. Povestea despre familia caldă și generoasă la care stăteau în Suffolk și despre stejarii înalți care începuseră să se rotunjească de frunziș verde. Mi-a scris că tatăl lui a asistat la nașterea a nouă bebeluși de când ajunseseră acolo și că englezii se pregăteau pentru un război. Mi-a scris că își făcea griji pentru mine și că în fiecare noapte avea același vis.

În visul lui, ne aflam împreună în fața vizuinii unei vulpi, în mijlocul unei păduri. În folclorul ceh, vizuina vulpii este un loc magic în care copiii pun în secret bucățele de hârtie pe care își scriu dorințele. În visul lui, puneam împreună bilețelul nostru împăturit în scorbura

vulpii și atunci când ne trăgeam mâinile afară țineam în ele un bebeluș. Am râs când am citit asta pentru că în fiecare noapte când mergeam la culcare îmi aminteam de noaptea nunții și de trupul lui lung, împingând, pătrunzându-l pe al meu.

♦

În prima parte a lui aprilie am început să simt că sunt însărcinată, dar am amânat până în mai să le spun mamei și surorii mele. Până atunci sânii mi-au devenit atât de sensibili și de umflați că am început să îmi deschid nasturii de la cămașa de noapte, seara, după ce toată lumea dormea. Dimineața abia mâncam la micul dejun și îmi petreceam cea mai mare parte a după-amiezii voind doar să dorm.

Bănuiam că și mama știa că sunt însărcinată. Mă privea de parcă ar fi bănuit ceva, însă nu a spus prea multe în timpul acelor prime luni ale ocupației germane. Într-un sfârșit, după ce începusem să îmi fac griji că poate ar trebui să merg la un doctor, după ce nu mi-a mai venit ciclul pentru a doua lună la rând, am izbucnit în lacrimi în timp ce ajutam la prepararea ceaiului de după-amiază.

– Mamă! am scâncit în brațele ei slabe. Sunt însărcinată.

Am început să plâng atunci când și-a strâns mai tare brațele în jurul meu. Nu i-am spus că mă temeam că nu îl voi mai vedea niciodată pe Josef sau că nu mă simțeam pregătită să aduc pe lume un copil când părea din ce în ce mai clar cu fiecare zi că avea să izbucnească un război.

– Știu că ești speriată, dragostea mea. Dar vei fi bine, Lenka. Chiar dacă va trebui să crești copilul fără Josef o scurtă perioadă, ne ai pe noi. Nu vei fi niciodată singură.

Mi-am simțit inima inundată de dragoste pentru ea. Avusesem dreptate când nu îmi părăsisem familia. Nu aș fi vrut niciodată ca părinții sau sora mea să creadă că sunt singuri.

♦

I-am scris lui Josef că așteptăm un copil și el mi-a răspuns la scrisoare spunându-mi că este copleșit de bucurie, dar distrus pentru că nu poate fi alături de mine. Mi-a trimis numele doctorului

care îi luase locul tatălui lui și mi-a spus că ar trebui să merg să îl văd imediat. Că acolo voi primi cele mai bune îngrijiri.

La acea dată, doctorii evrei nu mai făceau parte din sistemul național de asigurări ceh, așa că pacienții care mergeau la doctori evrei trebuiau să plătească cu bani gheață. Dr. Silberstein m-a consultat gratuit. Era un bărbat blând de vârstă mijlocie, care mi-a pipăit cu mâini delicate abdomenul și m-a asigurat că eram perfect sănătoasă și că voi naște fără dificultăți.

În a patra lună de sarcină, abdomenul îmi crescuse. Mama m-a ajutat să lărgesc talia fustelor și a început să despacheteze hăinuțele de bebeluș care fuseseră cândva ale mele și ale Martei. M-am bucurat de sarcină chiar dacă lucrurile erau foarte dificile pentru noi. Era minunat să simt că în interiorul meu creștea o viață și că această viață fusese creată de mine și de Josef. Cum bebelușul creștea în fiecare zi, simțeam că legătura dintre noi devine din ce în ce mai puternică. Viața în Praga însă devenise din ce în ce mai dificilă. Mereu ne ziceam că ce a fost mai rău a trecut, până când o nouă lege era pusă în aplicare, iar libertatea ne era și mai mult îngrădită.

Părăseam rar casa, doar atunci când era absolută nevoie. În iunie, von Neurath a dat un decret prin care toți evreii erau excluși de pe piața economică și li se ordona să își înregistreze bunurile. Companiile evreiești au fost confiscate în mod oficial de Treuhand, agenția germană asigurându-le vânzarea sau „arienizarea“. La o zi de la decretarea acestui ordin, Adolf Eichmann a ajuns la Praga și s-a instalat într-o vilă confiscată de la o familie de evrei, în Střešovice.

Până în august, evreii erau izolați în restaurante și li se interzisese să folosească băile publice și bazinele de înot. A fost pusă în aplicare o lege care ne interzicea să ieșim după apusul soarelui și până și radiourile ne-au fost confiscate.

Îmi crescuse burta în mod vizibil și încercam să îmi spun că restricțiile nu erau chiar atât de rele, că ar fi trebuit să mă bucur de șansa de a mă odihni mai mult. Știam că odată ce va veni pe lume bebelușul voi fi foarte ocupată și obosită. Speram doar că lucrurile se vor ameliora până atunci și că voi putea scoate copilul la aer, în plimbări.

Am încercat să rămân pe cât de optimistă am putut, deși uneori părea aproape imposibil să fii fericit cu toată tensiunea și temerile

legate de familia mea și de situația noastră. Îmi închipuiam că bebelușul este băiat și mă gândeam că îi voi pune numele Tomáš, după bunicul meu care murise pe când aveam trei ani. Noaptea stăteam întinsă în pat și încercam să îmi amintesc noaptea nunții, senzația pe care o simțisem atunci când Josef își pusese brațele în jurul meu. Lumina lunii care se cernea prin fereastră și trupurile noastre goale, împletite.

Când am simțit primele mișcări ale bebelușului, am explodat de fericire. Indiferent de cât de întunecate deveniseră circumstanțele noastre, acele prime semne m-au făcut să simt că viața merge mai departe.

Marta, însă, devenise neliniștită din cauza stării de asediu și a pierderii libertății. Își vedea arareori prietenii. Îi simțeam frustrarea crescând. Nu le spunea prea multe părinților noștri și nu avea nici o pornire să discute cu mine despre sarcină, însă uneori îi surprindeam privirea și vedeam cât este de nefericită. Părul ei lung și roșcat era o coamă de bucle sălbatice, superbe și sfidătoare în curgerea lor în jos, pe spatele. Refuza să îl împletească, deși la școală i se cerea asta. Era singurul protest care îi era permis.

♦

Am încercat să rămân optimistă, sperând că avea să sosească o scrisoare de la Josef în care să îmi spună că ne-a făcut rost de vize pentru Anglia și că ștampila pentru ieșire din partea Gestapoului fusese aranjată. Dar acea scrisoare nu a ajuns niciodată. În schimb, scrisorile lui Josef au devenit tot mai frenetice, încărcat de frustrări. Războiul era acum aproape sigur și granițele erau închise. Știam amândoi că va trebui să plece în Statele Unite fără mine și apoi să sperăm că, poate, va aranja ieșirea mea și a familiei mele mai târziu.

Am acceptat starea de fapt fără împotrivire. Nu aveam oricum energia necesară pentru o astfel de călătorie obositoare și îmi era teamă să nasc într-un oraș străin.

În fiecare noapte îmi puneam mâna pe burtă și îmi închideam ochii. Primeam fiecare lovitură din partea bebelușului ca pe un ciocănit care anunța o viață mai bună, una în care eu și Josef eram împreună, crescându-ne copilul în sunet de râsete și nu de sirene și avioane de război.

Familia lui Josef avea să se îmbarce pe SS *Athenia* din Liverpool pe 1 septembrie, să ajungă în Canada câteva săptămâni mai târziu și apoi să călătorească spre New York. Josef mi-a promis că îmi va trimite o telegramă de îndată ce vor fi ajuns în siguranță.

Ziarele însă au fost cele care mi-au adus vești despre el. SS *Athenia* a fost lovită de torpilele unui submarin german și a eșuat pe coasta Irlandei, erau primele victime civile ale războiului. Deși majoritatea pasagerilor fuseseră salvați din nava care se scufundase, familia Kohn era pe lista celor nouăzeci și opt de morți.

Capitolul 22. JOSEF

De pe punte, cerul părea negru precum cerneala. Îmi amintesc că nu se vedea nici măcar o stea, doar lumina palidă a lunii. Am stat în frig, cu vântul izbindu-ne fețele. Mama avea haina ei de blană. Își cususe bijuteriile care îi mai rămăseseră și banii cehești în căptușeala ei. Sora mea purta încă rochia ei roșie preferată, de la cină. Dansase cu un băiat din Cracovia și culoarea care îi aprinsese atunci obrajii pălise acum într-un alb nepământesc.

Când au chemat femeile și copiii, tata le-a împins pe Věruška și pe mama în fața noastră. Abia îmi luasem rămas-bun de la Lenka cu câteva luni în urmă și acum mama și sora mea se agățau de reverele jachetei mele, lipindu-și fețele moi și umede de a mea pentru ultima oară. Ultimele cuvinte ale Věruškăi au fost ca un fel de absolvire pentru mine:

– A făcut bine că nu a venit.

Am privit mut cum o conduce pe mama mea îmbătrânită spre bărcile de salvare. S-a întors ca să mă mai privească pentru ultima oară în timp ce echipajul le ajuta pe ea și pe mama să coboare în barcă. În timp ce scripeții le coborau în mare, rochia ei a fluturat ca niște aripi de fum roșu ridicate spre cerul întunecat.

O jumătate de oră mai târziu, eu și tata așteptam încă să fim puși într-una dintre ultimele bărci de salvare. Am stat și m-am gândit că cei care mai rămăseserăm ne vom îneca împreună. Am privit fețele din jurul meu. Lângă mine era un băiat, nu mai mare de șaptesprezece ani, cu o față mică, albă și o claie de păr negru și des. Într-o mână albăstrită își ținea arcușul, în cealaltă vioara. Instrumentul se bălăngănea ca un apendice rănit. M-am hotărât că nu îl voi întreba cum îl cheamă. Nu voiam să știu numele fantomelor cu care aveam să îmi împart mormântul, dar tata s-a întins și și-a pus brațul pe umerii lui. Băiatul s-a scuturat la atingerea tatei.

– Familia ta e deja într-o barcă? l-a întrebat tata.

– Nu, sunt singur, a răspuns băiatul tremurând.

– Eu sunt doctorul Jacob Kohn și acesta este băiatul meu, Josef! a zis tata, arătându-mă.

– Eu sunt Isaac Kirsch.

Și-a trecut neîndemânatic arcușul în aceeași mână în care ținea vioara și ne-a strâns mâna, mie și tatei. Mai târziu am aflat că exersa pe punte atunci când a lovit torpila. A povestit că husa de la vioară i-a zburat în apă în urma impactului. Era o prezentare grăbită pe un fundal de haos și moarte. Femeile țipau de jos în timp ce membrii echipajului alergau disperați pe punte. Erau niște băieți, nu marinari, doar niște copii care avuseseră nevoie de un loc de muncă și se treziseră pe un vas de croazieră în drum spre Canada.

Rămăseseră încă sute de oameni pe punte atunci când ne-au împins spre una dintre bărcile de salvare disponibile. Ceea ce s-a întâmplat apoi mă bântuie până în ziua de astăzi. Am retrăit momentul în mintea mea de atât de multe ori. Secundă cu secundă. Tata ne-a împins pe mine și pe Isaac în fața lui.

– Cei tineri înaintea celor bătrâni! a zis el. Eu o voi lua pe următoarea.

– Nu, tată.

Își întinde mâna spre obrazul meu. Îi simt căldura palmei. Și, în acea secundă grăbită, sunt acea pasăre tremurândă din copilăria mea, strânsă în palmă.

– Tată! i-am zis, dar el se hotărâse deja.

Mă împinge și mă obligă să mă sui împreună cu Isaac în barca de salvare. Suntem coborâți în apă, ca într-un hău negru. În timp ce pupa vaporului uriaș începe să se plece din ce în ce mai jos, încep să văd oameni aruncându-se de pe punte. În haosul de pe barca noastră, Isaac reușește să se țină de vioară, dar își scapă arcușul.

Vaporul de salvare, *Knute Nelson*, a ajuns ca să ne ajute. Dar, din greșeală, elicea lui a sfârșit una dintre bărcile de salvare. Aud țipete, sunt martorul carnagiului, sângele se varsă în mare sub lumina farurilor de la vaporul salvator. Mătase roșie împrăștiată pe valuri ca o parașută. O văd pe sora mea căzând în apă ca un trandafir înecat.

Capitolul 23. JOSEF

Mai târziu, atunci când îmi cântă din vioară la petrecerea mea de treizeci de ani, știu că Isaac este singurul care mă cunoaște cu adevărat. Îmi cântă muzica pe care sunt înclinat să o iubesc. Bucățile melancolice ale lui Brahms și al doilea act al cvartetului de coarde american al lui Dvořák. Melodia cântată de prima vioară mă face să plâng de fiecare dată când o aud.

Isaac este cu șapte ani mai tânăr decât mine. A devenit violonist în Filarmonica din New York. Mănâncă tortul uscat al Amaliei și bea vin dulce. Îmi place să cred că suntem făcuți din același aluat. Amândoi am ajuns aici singuri. Eu port greutatea soției și a copilului meu, prinși în Europa, el își poartă vioara, de parcă ar putea să le facă serenade fantomelor lui.

Îmi povestește că el cântă pentru mama lui care iubea muzica tradițională din satul ei de lângă Brno. Cântă pentru tatăl lui, care iubea simplicitatea lui Mendelssohn, pentru fratele lui mai mic care ura sunetul de vioară și plângea de fiecare dată când îl auzea cântând o singură notă.

Amalia mea stă în bucătărie și îl ascultă. Își pune mâinile-n sân și își închide ochii. Uneori, atunci când Isaac cântă la vioară, o urmăresc, îi privesc chipul transportat într-un loc undeva, departe. Mâncăm toți trei în jurul unei mese modeste, trecând coșul de pâine de la unul la celălalt. Florile pe care le-a adus Isaac sunt puse într-o sticlă de lapte pe care Amalia o ținuse deoparte. Și viețile noastre merg mai departe în pace și siguranță. Am învățat să apreciez confortul unui pahar bun de whisky. Îmi găsesc alinarea făcând curat pe coridoarele lipicioase ale unei școli primare și învăț singur engleza citind cărțile pe care le țin în bănci copiii cu cincisprezece ani mai tineri decât mine. Fac toate acestea în timp ce urmez școala medicală.

Toate scrisorile pe care i le-am trimis Lenkăi ca să îi spun că sunt în siguranță și că muncesc ca să o pot scoate din Praga s-au întors toate nedesfăcute și sunt așezate într-o cutie sub patul meu, în care se află și prima mea fotografie de nuntă, alături de jucăriile de lemn și de avionul miniatural pe care le-am cumpărat cu aproape zece ani în urmă în Londra, pe când așteptam entuziasmat nașterea fiului meu.

Capitolul 24. LENKA

După ce am aflat că vaporul lui Josef s-a scufundat, lumea mea s-a întunecat. Am fost distrusă de durere. Mama a fost cea care mi-a spus că mi-a dispărut toată culoarea din obraji. *Trebuie să mergi la doctor*, m-a împins ea de la spate, în timp ce mă înfășura nu într-o haină, ci în două. Era sfârșitul lui septembrie și acum eram oficial în război. Două revere lungi îmi atârnau pe piept; nici una dintre haine nu putea fi închisă din cauza burții de gravidă.

Doctorul Silberstein și-a scos stetoscopul din geantă și l-a pus deasupra pielii întinse a abdomenului meu.

– Când ai simțit mișcare ultima oară? m-a întrebat.

Aveam ochii plini de lacrimi. Nu puteam să îi răspund; din clipa în care citisem despre naufragiul vaporului *Athenia* pierdusem șirul tuturor lucrurilor.

– Nu-mi amintesc! i-am spus. Are ceva copilul?

Am simțit că îmi fuge pământul de sub picioare. Mi-a cerut să mă întind din nou și s-a străduit să îi identifice bătăile inimii.

– Nu le găsesc, mi-a spus el. Dar poate fi doar din cauza poziției. Mergi acasă și vom afla în câteva zile.

Următoarea seară m-am trezit într-o baltă de sânge. Totul îmi scăpa printre degete. Soțul meu era mort și acum bebelușul meu era un lac de sânge gelatinos împrăștiat pe cearșafuri. Nu voiam decât să fiu alături de ei. Mama m-a îmbăiat și m-a îngrijit, iar doctorul a fost bun și mi-a dat niște morfină ca să pot dormi. Am dormit și am tot dormit, ca și cum mi-aș fi dormit propria moarte. Nu am visat nimic. Am visat întuneric. Fără imagini, fără amintiri, fără gânduri pentru viitor. Atunci când visezi întuneric ești ca și mort.

În lunile următoare, mama a avut grijă de mine ca și cum aș fi fost un nou-născut. M-a spălat, m-a hrănit și mi-a citit în timp ce eu am stat întinsă, nemișcată ca bebelușul meu mort. Lipsită de viață, cu ochii sticloși, în patul copilăriei mele.

♦

În timp ce eu mă chinuiam să mă împac cu pierderile mele, lucrurile s-au înrăutățit pentru familia mea și comunitatea noastră. Libertăți la care înainte nici nu ne gândiserăm ne erau acum luate. Nu mai aveam voie să conducem, să avem animale de casă, nici măcar să ascultăm radioul. Ni s-au pus la dispoziție două zile ca să ne predăm radiourile și îmi amintesc ca prin ceață că tata a înfășurat radioul pe care îl cumpărase mamei cu ani în urmă și l-a predat autorităților.

Lucie părea să fie singura persoană pe care ne puteam baza în timp ce viața noastră de dinainte se năruia sub ochii noștri. Apărea în fiecare luni, ca un înger, aducând ouă proaspete și lapte de la ferma fratelui lui Petr. Aceste vizite erau legătura mamei cu lumea din afara apartamentului. Roata se întorsese; în loc să îi oferim lui Lucie mese decadent somptuoase sâmbetele și daruri de la modista Gizela, acceptam acum cu umilință orice se afla în coșul ei pentru acea săptămână.

Fata lui Lucie, Eliška, începuse să spună primele propoziții, iar piciorușele ei dolofane și fața de păpușă le făcea pe mama și pe Marta să uite pentru câteva clipe de nefericirea lor. Eu, în schimb, nu puteam să mă uit la copil. Când o vedeam pe Lucie zâmbind în timp ce Eliška făcea piruete în șorțulețul ei sau ronțăia o coajă de pâine mă simțeam cuprinsă de o invidie care mă făcea să mă urăsc și mai mult. Era groaznic să fii geloasă pe copilul altei persoane, mai ales când aceasta îți era cineva foarte drag. Însă mă simțeam atât de goală încât singurul lucru la care mă puteam gândi era nevoia de a înlocui ceea ce pierdusem.

Și cu toate acestea, Lucie a fost cea care m-a salvat. Într-o după-amiază a sosit cu coșul ei cu mâncare, dar și cu un mic pachet, doar pentru mine. Mi-a adus la pat cadoul împachetat în hârtie maro, legat cu sfoară.

– Lenka! mi-a ordonat. Vreau să îl deschizi acum... nu mai târziu.

Aveam mâinile slăbite din lipsă de exercițiu. Mi-au tremurat ușor în timp ce am desfăcut sfoara și am îndepărtat hârtia. Înăuntru se afla o cutiuță subțire de acuarele și un bloc mic de desen.

– Mai ții minte cum desenam amândouă?

Am dat din cap.

– Apucă-te din nou! mi-a spus și a tras draperiile din dreptul patului meu. Ce altă familie mai are o așa priveliște spre Vltava?

Nu îmi dorisem nimic mai mult decât să uit de golul din pântece, de dorul după ceva ce nu mai era. Însă rămăsese în mine ca o rană care nu se putea vindeca, ca un strigăt de durere pe care nu puteam să îl eliberez.

Lucie îmi făcuse un dar – îmi amintise că aveam încă mâini și ochi. În acea după-amiază am început să schițez din nou. La început m-am chinuit să îmi intru în mână. Degetele mele apucau creionul, îndreptau vârful spre pagină, dar nu-mi puteam conecta mâna la cap. Încet însă, am început să-mi revin și mi-am recăpătat concentrarea. Am început să schițez obiecte mici din camera mea. Simplul fapt de a privi lucruri pe care nu le mai băgasem în seamă de luni întregi mă hrănea. Păsările de sticlă de pe biroul meu, fluierul de lemn din copilăria mea și păpușa de porțelan pe care o primisem în dar de ziua mea.

În fiecare săptămână Lucie se întorcea cu mai multe provizii și am descoperit că o cutie cu cărbuni și o bucată rigidă de hârtie îmi alinau mult rana. Eram ca un tablou pictat în alb-negru. Dar după câteva zile am început să adaug primele tușe de culoare.

Durerea îmi curgea încă în vene și venea în valuri. Când mă uitam pe fereastră și vedeam femeile care nu erau evreice plimbându-se cu cărucioarele lor negre, strălucitoare, în timp ce razele soarelui scăldau căciulițele bebelușilor lor, îmi venea încă să mă strâng ghem și să plâng.

Alte dăți, stând noaptea în pat, simțeam o durere atât de mare în pântece, despre care nici nu știam sigur dacă este din cauza pierderii sarcinii – pentru că nici măcar nu văzusem ochii acelui copilaș, nu îi simțisem strânsoarea degetului – sau din cauza pierderii oricărei șanse de a mai avea vreodată un copil cu Josef. Îl pierdusem și pierdusem orice legătură pe care aș mai fi putut-o avea cu el. Abia dacă l-am plâns atunci când am primit veștile morții lui pentru că am pierdut sarcina imediat după – însă acum începeam să conștientizez definitivul dispariției lui.

Odată cu trecerea timpului însă, crizele mele de plâns au început să se rărească și am reușit să mă fac să uit din ce în ce mai mult cu ajutorul desenelor mele. Mi-am amintit cum obișnuiam să mă încui în

aceeași cameră în primul an și să îmi studiez picioarele sau tendoanele încordate ale mâinii și mă simțeam alinată știind că existau unele lucruri care nu îmi puteau fi răpite.

Am început să mă așez pe pervazul ferestrei de la dormitorul meu cu blocul de desen pe genunchi și să schițez linia acoperișului de la castel, podul din fața apartamentului nostru și pe fetița care țopăia în lungul Vltavei, așa cum o făcusem și eu de atâtea ori pe când eram copil. Am desenat până mi-au amorțit degetele și șorțul de la rochie mi s-a acoperit de culori.

Mama îmi bătea adesea la ușă și mă chema în salon la o cană de ceai și câțiva biscuiți, dacă Lucie reușise în acea săptămână să aducă unt. Salonul era acum umbra a ceea ce fusese odată. Cu câteva săptămâni înainte, fuseserăm obligați să predăm cele câteva bunuri care ne mai rămăseseră Protectoratului Boemiei și Moraviei. Eu și Marta am dus sfeșnicele de argint, moștenire de familie, și cele câteva bibelouri chinezești și piese ornamentale pe care le mai aveam la un centru de depozitare de la sinagoga spaniolă, unde au fost înregistrate și apoi trimise în Reich.

Cred că unul dintre motivele pentru care eram atât de bucuroasă să stau doar în camera copilăriei mele și să desenez era acela că puteam să mă izolez de pustiul și singurătatea din restul apartamentului nostru. Devenise de nesuportat pentru mine să stau într-o cameră goală care fusese odată plină cu atât de multă viață și culoare. Nu îmi era dor de rafturile pline de sticlărie și decorații în sine. Era vorba despre sentimentul pustiului care se infiltrase în pereți, un sentiment intensificat de imaginea mamei, așezată acum pe o canapea uzată, cu cele două fiice ale ei, încercând din răsputeri să se poarte ca și cum un amărât de fursec nu era o extravaganță pe care nici una dintre ele nu și-o permitea.

Cea mai mare parte a anului mi-am petrecut-o desenând. Mi-am aranjat chiar și un mic șevalet lângă fereastră. Faptul că vopselele se găseau greu și erau rare m-a făcut să fiu mai concentrată decât fusesem la academie. Mă trezeam aplicând fiecare pensulă întâi în minte, imaginându-mi cum va arăta pe pânză, înainte de a o atinge, pentru a mă asigura că este ceea ce trebuie. Pentru că știam cât de prețios este fiecare milimetru de culoare.

În toamna lui 1941 tuturor evreilor li s-a ordonat să poarte steaua galbenă a lui David. Îmi amintesc acea după-amiază de septembrie când ne-am înregistrat la biroul Gestapo și ne-am primit stelele. Când ne-am întors, le-am găsit pe Lucie și pe Eliška acasă. Lucie avea cheia ei, cu care intrase, și se apucase să facă clătite cu făina și ouăle pe care le adusese.

Ne-am îndesat stelele galbene în buzunare și ne-am așezat la masă ca să mâncăm împreună cu Lucie și Eliška. Aveam chipurile cernite. Am văzut-o pe mama cu ochii în lacrimi în timp ce privea fețișoara dulce și trandafirie a celei care îi purta numele. Tata stătea drept în scaun, cu ochii la ceasul din perete, iar eu și Marta încercam să uităm de stelele care ne ardeau în buzunar și să ne bucurăm de clătitele delicioase ale lui Lucie de la care ne îngrășaserăm în copilărie.

Mamei i-a alunecat steaua atunci când Lucie a îmbrățișat-o de rămas-bun. Rămăsesem în urma celor două și am văzut steaua căzând pe covor, alunecarea ei tăcută fiind mai puternică decât orice strigăt. Mama a ridicat-o cu grijă și și-a pus-o la loc în buzunar, așezându-și palma deasupra ei, de parcă ar fi vrut să o ascundă de fetița lui Lucie. Dar Eliška observase.

– Uite, mamă, mătușa Liška are stele în buzunar! E atât de norocoasă, mamă!

Mama a îngenuncheat și i-a sărutat fruntea.

– Locul stelelor este pe cer, draga mea. Ține minte asta.

Lucie avea ochii în lacrimi când s-a îndreptat spre mama. I-a luat mâna fetei ei și a sărutat-o. Aș fi vrut atât de mult să îmi strângă și mie mâna pentru că îmi aminteam câtă siguranță emana. Căldura palmei ei când mă trăgea aproape, siguranța reconfortantă pe care mi-o dădea când eram copil și mergeam împreună pe stradă. Amintirea copilăriei mele când singurele stele erau, așa cum spusese mama, cele care ardeau pe cerul nopții.

♦

Într-o după-amiază am mers să cumpăr de la piață cele câteva produse pe care le puteam cumpăra în schimbul cupoanelor mele raționalizate. În fiecare zi evreii aveau la dispoziție doar câteva ore în care puteau merge la cumpărături. Cozile erau lungi și rafturile

erau aproape goale. Atunci însă fusesem destul de norocoasă cât să prind puțină făină și unt, câteva ridichi și două mere.

În drum spre casă m-am întâlnit cu o fată care învăța într-o clasă deasupra mea, la academie: Dina Gottliebová. Ea nu purta steaua galbenă și am rămas surprinsă când m-a oprit ca să îmi vorbească.

– Doar ce-am fost să văd *Albă-ca-Zăpada*! mi-a zis ea. Mi-am scos steaua ca să pot intra.

Am fost șocată. Nu m-aș fi gândit niciodată să îmi asum un asemenea risc.

– Nu-ți poți închipui desenele care au făcut acest film cu putință, spunea și ochii îi străluceau de entuziasm. Personajele erau atât de pline de viață... culorile atât de saturate. Vreau să alerg acasă și să desenez toată noaptea.

Pentru câteva clipe am uitat de steaua de pe haina mea și de sora și de părinții mei înfometați, care mă așteptau acasă. Am rămas fermecată de figura și vocea vechii mele colege, care sporovăia entuziasmată despre film.

Am mai vorbit câteva minute, apoi apariția unui ofițer german care venea în direcția noastră m-a speriat, împiedicându-mă să mai pot continua conversația.

Cât mi-aș fi dorit să rămân acolo cu ea. Energia ei era molipsitoare și o admiram pentru curaj, însă acum ea era cea cu steaua galbenă în buzunar, pe când eu o aveam cusută la vedere pe rever. Faptul că vorbeam în public nu putea decât să aducă necazuri.

– Dina, i-am atins ușor brațul. Mă bucur atât de mult că te-am văzut, dar trebuie să merg acasă și să duc aceste cumpărături mamei – așa puține cum sunt.

A dat din cap și a zâmbit într-un fel care dădea de înțeles că știe de ce am devenit agitată.

– Să sperăm că ne vom revedea curând! a zis ea.

Și fiecare și-a văzut de drum.

♦

În acea noapte, în timpul cinei la care am servit o supă apoasă cu găluște din făină și două sferturi de măr, mi-am închipuit cum trebuie să te simți urmărind un film animat în întunericul unei săli de cinematograf. Să râd la imaginile pline de viață care dansează pe

ecran cu lumina de la proiector strălucindu-mi în păr și steaua galbenă ascunsă adânc în buzunar.

Capitolul 25. JOSEF

Uneori, noaptea, mă trezesc dintr-un vis în care se face că mă aflu în acea barcă de salvare, cu Isaac lângă mine, care își ține vioara în poală și cercetează cu ochii lui negri apa, căutând locul precis în care își scăpase arcușul.

În vis nu privesc cum *Athenia* își ridică fruntea spre cerul înstelat. Nu sunt atent la oroarea bărcii de salvare sfâșiate sau la sângele care pătează apele în roșu. Mă uit la toate locurile goale din barcă. Locurile pe care ar fi putut sta familia mea, și viața mi-ar fi fost cu totul diferită. Am auzit și alți supraviețuitori vorbind despre această vină – barca ar fi putut duce încă un om, familia care ar fi putut să mai ascundă un copil, soția nu ar fi trebuit lăsată în urmă.

Dacă mă simt foarte deprimat, încerc să mi-o închipui pe Lenka acolo, lângă mine. Îmi mișc fundul bătrân spre marginea saltelei și îi fac loc pe banca de lemn. Îmi las mâna pe o bucată de cearșaf alb ca să îl încălzesc pentru ea, căutându-i degetele, așteptând să îmi strângă mâna. Șase ani mai târziu și pot încă să îmi amintesc strânsoarea mâinii ei.

Le spun același lucru aproape tuturor pacientelor mele atunci când vin să le văd după ce nasc. Aproape întotdeauna le găsesc stând în pat, ridicate. Bebelușul este puțin desfăcut din păturica lui de la spital, cu fața îndreptată spre sânul mamei lui și cu degetele împletite cu degetele ei.

Există două senzații cutanate pe care ți le vei aminti pentru tot restul vieții: prima oară când te îndrăgostești – și acea persoană te ține de mână – și prima oară când copilul tău îți apucă degetul. În ambele cazuri ești legat de celălalt pentru totdeauna.

Lenka avea cea mai albă mână din câte am văzut vreodată. Degetele lungi și subțiri. Prima oară când mi-a strâns mâna, inima mi-a bătut atât de tare încât abia am putut să mai respir. Nu mirosea niciodată a terebentină sau a cretă, nici măcar după o zi de pictat

sau desenat. Îmi lipeam buzele de încheietura ei catifelată și inhalam parfum de trandafiri și mușcate. Mă puteam cufunda în amintire ca într-un fotoliu cu perne pufoase. Simțeam parfumul unei vieți întregi de fericire. Îmi puteam închide ochii și ne vedeam îmbătrânind împreună, cu mâinile zbârcite și pătate împreunate.

În acea zi, când ne-am despărțit la gară, nu am crezut sincer că va fi pentru ultima oară. Însă până în ziua de azi simt atingerea acelor mâini ușoare pe obrajii mei. Îi simt vârfurile degetelor pe pleoape, inhalez parfumul de flori și îmi amintesc de strălucirea pielii ei albe.

Când s-a născut fata mea, Rebekkah, momentul când degețelele ei de prunc m-au prins de un singur deget a fost la fel de puternic. Iar când s-a născut fiul meu și l-am legănat în brațe, senzația a fost la fel de puternică.

Când Amalia era pe moarte, întinsă într-un pat, cu niște tuburi în nas și cu un altul prins de braț, îi luam mâna și vorbeam cu ea. Mâna aceea mică, cu degete delicate și unghii în formă de lună. Mâna fiicei mele, dar mai bătrână. Cu pete de la ficat și pielea la fel de fragilă precum hârtia de orez. Îi sărutam mâna. Mă trezeam plângând când i se închideau ochii. Îmi ștergeam lacrimile cu dosul palmei ei și o strângeam ca și cum aș fi încercat să comunic cu ea prin codul Morse.

Dar în adâncul inimii mele știam că, nici măcar în cei mai frumoși ani ai căsniciei noastre, mâna Amaliei nu îmi provocase niciodată aceeași emoție, nici nu îmi oferise același confort ca a Lenkăi. Dar atunci când inima Amaliei s-a oprit și mâna ei a început să se răcească, m-a durut și am dus același dor senzației trecătoare de căldură și alin.

Capitolul 26. LENKA

În decembrie 1942, am fost informați printr-o scrisoare că familia noastră va fi transportată în Terezín. Nu eram primii care erau anunțați în privința transportului lor. Dina și mama ei fuseseră trimise la începutul acelui an, iar Elsa, împreună cu părinții ei, în octombrie. Până să auzim că vom fi trimiși acolo, ajunseserăm aproape să așteptăm cu nerăbdare plecarea. Speram că ne vom reuni cu multe dintre persoanele din cercul nostru, care fuseseră deja duse acolo.

– Va fi un loc doar pentru evrei, ne-a spus tata.

În mod straniu, la acel moment, asta ni se părea ca o ușurare. Fiecărui transport îi era repartizată o literă a alfabetului, iar noi eram *Ez*. Am fost instruiți să luăm cu noi bagaje de cincizeci de kilograme în total, care puteau fi repartizate într-o valiză, un rucsac și un sac pentru așternuturi. Eu și Marta ne-am uitat prin haine și am împachetat câte trei ținute de fiecare. O pereche de pantaloni, o rochie, două fuste și două bluze, șosete, pantofi, lenjerie. Tata a zis că eu și Marta ne putem lua fiecare câte o carte, dar eu am ales să iau două blocuri de desen alături de o cutie de cărbune și o paletă mică de acuarele.

Când am aflat că vom fi trimiși la Terezín, mama a primit vestea atât de tăcută, de interiorizată, încât a fost imposibil să îi ghicim sentimentele. Lucra ca o mașinărie, eficient și fără emoții – citea indicații și apoi făcea pregătirile necesare. În trei săptămâni a pus deoparte doi cârnați. Apoi, pe măsură ce ziua transportului se apropia, a fiert lapte cu zahăr până când acesta s-a făcut maro și apoi l-a împachetat în hârtie. A mai făcut și un amestec de unt și făină și l-a rulat în hârtie ceruită. A copt prăjiturele și un tort mare și mai multe pâini. A împărțit toate acestea între rucsacul ei și al tatei, punând la pachet pentru ei doar două seturi de haine și lenjerie. Nici o pereche de pantofi de rezervă. Nici măcar o carte. Mama ne-a luat cearșafurile și fețele de pernă și le-a vopsit în culoarea cafelei, ca să

nu pară murdare atunci când aveau să se uzeze în cele din urmă. Marta i-a dat fața de pernă pe care i-o brodase Lucie cu mulți ani în urmă și i-a cerut să o fiarbă și pe aceea în cafea.

– Vreau să o iau cu mine, a zis ea.

Mama a luat fața de pernă, deja fragilă pentru că fusese atâția ani în patul Martei și a fiert-o.

După ce eu și Marta ne-am împachetat valizele, mama a verificat ce luasem și a împăturit din nou hainele, de parcă ritualul pregătirii lucrurilor pentru călătoria fiecăruia dintre copiii ei îi era necesar. Nu mai eram mici – Marta avea și ea șaisprezece ani acum –, însă în ochii ei aveam încă nevoie de grija ei.

Tata a folosit un stilou negru gros ca să ne însemneze valizele și rucsacurile cu numerele transportului nostru. Eu eram 4704*Ez*, Marta 4703*Ez*, mama 4702*Ez* și tata 4701*Ez*. Ni s-au dat și plăcuțe de identificare cu aceleași numere, pe care ni s-a cerut să le purtăm agățate de gât.

În noaptea de dinaintea plecării noastre, Lucie a venit la noi. Avea un aer solemn. Părul negru îi era prins la spate, după urechi, și fața îi era încordată. Pielea ei albă și frumoasă – care cu doar câțiva ani în urmă părea de porțelan – arăta acum primele semne ale vârstei. Teama care îi era întipărită pe chip era atât de clară încât am simțit fiori pe șira spinării. Nu am putut să o privesc în ochi.

Așa că mi-am concentrat atenția asupra mamei. Am urmărit-o cum ia capa lui Lucie și zâmbește privind gabardina fină, bleumarin care arăta la fel de bine ca în ziua în care i-o dăruise. Și-a întins mâna spre umărul lui Lucie, și Lucie i-a răspuns deschizându-și brațele și strângând-o pe mama atât de tare încât am văzut cum materialul de la rochie i se încrețește sub degetele lui Lucie.

Privindu-le pe cele două femei, mama aplecându-se să o îmbrățișeze pe Lucie, lăsându-și apoi bărbia să se odihnească pe umărul ei, m-am gândit la istoria care exista între ele. Cum fiecare dintre ele mă iubise în copilărie și îmi fusese mamă, în felul ei. Privindu-le însă, în acea clipă îmi era clar că legătura dintre ele semăna mai mult cu aceea dintre mine și Marta. Nu și-au spus nici un cuvânt, dar fiecare mișcare, fiecare gest era ca o pantomimă a îngrijorării și a consolării, a temerii și a alinării. Toate acestea transmise fără a rosti un singur sunet.

♦

Lucie a stat lângă mama la masa din sufragerie și a privit-o cum deschide trei cutii de catifea. După cum ceruseră germanii, părinții mei predaseră celelalte lucruri de valoare cu mult timp în urmă. Rafturile din subsolul sinagogii spaniole – un punct de colectare stabilit de autoritățile germane – erau pline cu sfeșnice de argint, gramofoane încrustate cu sidef, seturi de argintărie, precum și tablouri și bijuterii. Toate aceste lucruri, considerate acum a fi un lux extravagant, aveau să fie trimise în afară, ca să îmbogățească membrii importanți ai Reichului. Am stat ore în șir la coadă ca să ne predăm ceasurile, butonii tatei, șiragurile de perle ale mamei, cerceii cu pietre prețioase ai Martei și inelul meu preferat cu granat. Dar inelul ei de logodnă de la tata, lănțișorul din aur cu perle pe care bunica ei i-l dăduse în ajunul nunții și inelul mic pe care tata i-l dăruise atunci când m-am născut, pe acestea mama le-a ascuns.

Văd și acum clar cum le-a împins spre Lucie, care le-a strâns în tăcere în niște basmale vechi și le-a așezat în coș.

– Le voi păstra în siguranță! spune Lucie, doar plecându-și privirea.

Știe ce înseamnă pentru mama să îi încredințeze aceste lucruri. Importanța lor nu e dată de valoarea bănească a pietrelor sau de greutatea aurului, ci de etapele importante din viața ei pe care fiecare dintre ele le-a marcat. Mama se ridică și Lucie o îmbrățișează pentru ultima oară, ridicându-se pe vârfuri ca să ajungă la ea. Pe obrazul mamei alunecă o singură lacrimă. Draga mea Lucie sărută obrazul umed, nu pe cel uscat, și mama dă din cap înainte de a se trage la o parte, arătând spre cei doi copii ai ei, care nu mai sunt copii, ci două tinere.

Lucie se îndreaptă spre mine și spre Marta. Ne ridicăm și fiecare își ia rămas-bun și o îmbrățișează. Ține coșul strâns și noi știm că astfel ne arată că bijuteriile vor fi în siguranță cu ea. Că nu le va vinde niciodată. Are o lumină în ochi pe care nu i-am mai văzut-o niciodată, aprigă și sfidătoare.

– Fetelor, ne vedem odată ce toate acestea se vor sfârși, zice și încearcă să zâmbească. Și mama voastră va hotărî pe care dintre acestea le puteți purta.

O privesc și îmi dau seama că am o privire înspăimântată. Lacrimile, emoția despărțirii de ea sunt greu de suportat.

– Lucie, zic. Ia și asta. Desprind cameea pe care Josef mi-a dat-o în ultima zi, la gară. Îmi scot și verigheta de aur, pe care îmi promisesem că nu o voi da jos pentru tot restul vieții. Păstrează-le și pe acestea în siguranță.

Lucie se întinde ca să mă îmbrățișeze și îmi spune că va face așa cum îi cer, să nu îmi fac griji. Încerc să îi mulțumesc, dar mă năpădesc lacrimile și ea mă alină așa cum o făcea atunci când eram mică. Mă ține strâns la piept, mă sărută, apoi și pe Marta încă o dată, înainte de a se ridica și de a merge tăcută spre ușă.

♦

A doua zi de dimineață ne-am părăsit apartamentul cu valizele și rucsacurile noastre. Dormiserăm puțin și acum abia ne spuneam câteva cuvinte pentru că eram îngrijorați și nu știam la ce să ne așteptăm. Carnetele noastre de deportare ne informau că trebuia să ne prezentăm la o școală din zonă, unde aveam să rămânem trei zile, până la transportarea noastră în Terezín. Când am ajuns, școala era deja plină de sute de oameni. Marta și-a găsit imediat o fostă colegă de școală, dar eu nu am recunoscut pe nimeni. Am dormit pe podea, folosindu-ne de pătura și cearșafurile noastre. Aerul era greu, cu mirosuri de cârnați și lapte cald. Era o duhoare groaznică, râncedă, care mă îmbolnăvea.

Îmi amintesc că mă întindeam după fața mea de pernă ca să inhalez mirosul de la cafeaua în care mama o fiersese. Mă durea stomacul, nu încă de foame, ci din cauza spaimei. Frica și încordarea pluteau deasupra noastră, a tuturor, ca o ceață. Toți ochii pe care îi vedeam păreau înfricoșați. Chiar și copilașii, cu fețe rotunde, care umblau de colo colo cu piciorușele lor încălțate în șosete, păreau încordați. Îi priveam cu afecțiune. Copilăria mea fusese atât de lipsită de griji. Plimbări lungi cu Lucie și Marta, pasteluri pictate pe malul Vltavei și bucăți mari de tort cu ciocolată. Nu îmi permiteam încă să mă simt recunoscătoare pentru că îmi pierdusem bebelușul, asta avea să vină mult mai târziu, însă mă durea să văd un copil care tânjea după mâncarea altor oameni, pe altul care avea nevoie de o baie, sau pe cel ai cărui părinți nu avuseseră loc în bagaje nici măcar pentru o jucărie.

A fost un băiețel cu care m-am împrietenit din prima noapte petrecută la școală. Îl chema Hans și împlinise trei ani cu o lună în urmă. Eu îi lăsasem pe părinții mei și pe Marta lângă paturile noastre improvizate și mersesem să fac o plimbare în jurul auditoriumului. Din obicei, îmi luasem cutia cu cărbune și blocul de desen din rucsac sperând că voi găsi ceva interesant de desenat. Am găsit un colț liniștit și m-am așezat cât mai confortabil.

Însă, până să apuc să îmi găsesc bine locul, m-a descoperit Hans. Avea pe el o bluziță albă care era deja pătată cu ceva ce părea a fi gem și o pereche de pantaloni maro. Părul lui negru era des și cârlionțat, iar ochii verzi ca sticla.

Nu sunt sigură de ce-a ales să se așeze lângă mine. Nu avem să-i dau nici o prăjitură, nici măcar un bețișor cu care să se joace, dar el s-a așezat la picioarele mele și mi-a zâmbit. I-am arătat blocul meu de desen și l-am întrebat dacă mă lasă să îl desenez un pic. El a dat din cap și a zâmbit. Am simțit o durere în inimă atunci când i-am observat buclele și culoarea ochilor. M-am întrebat dacă bebelușul meu ar fi arătat ca el la trei ani.

– Hans, am șoptit. Uită-te la umbrele de pe geam.

Sus, deasupra, ferestrele gimnaziului erau acoperite de reflexiile copacilor de afară. Aproape ca niște marionete uriașe se plecau înainte și înapoi. O creangă semăna cu gâtul unei girafe, iar smocul de frunze din vârf ar fi putut să fie capul în mișcare al animalului. Un alt copac avea o ramură lungă care arăta ca o meduză tremurată. Hans a chicotit și eu am început să îl desenez din profil.

De-a lungul următoarelor două zile am devenit cei mai buni prieteni. I-am cunoscut părinții, pe Ilona și pe Benjamin, care erau apropiați ca vârstă de mine și de Josef. I-am desenat ținându-se de mână, Ilona privind peste chipul soțului, peste fiul ei care bătea toba pe podea. Ea încerca deja să își imagineze încotro ne îndreptam, cu așteptarea de mamă îngrijorată de necunoscut întipărită pe față.

Înainte de Terezín am scris în colțul paginii. Dacă te uitai în jur la fiecare dintre celelalte mame, ai fi văzut că privirea era aceeași. Unde ne trimiteau?

Numele Terezín nu îmi spunea nimic atunci. Nu știam despre lagărele de exterminare și despre lagărele de muncă forțată, nu

știam nici măcar despre conceptul de ghetou. Nu auzisem nici o șoaptă despre lagăr.

Auzisem doar că vom fi printre evrei, ceea ce pentru noi era o ușurare. Să fim într-un loc în care eram toți la fel și să nu mai fim nevoiți să trăim printre oameni liberi, în timp ce nouă ni se impuneau restricții peste restricții. Știam că acolo va fi Schutzstaffel și că va trebui să muncim. Dar știam și ce alte lucruri ne așteaptă? Nu. Nu știam. În nici un caz. Nu.

♦

Am fost încărcați în tren, peste o sută de inși mânați într-un spațiu care ar fi fost supraaglomerat cu mai puțin de jumătate din câți eram. Am stat lângă mama și Marta. Tata a fost împins departe de noi în timp ce ne forțau să înaintăm mai mult și mai mult, în adâncul vagonului. Odată ce ușile au fost închise, l-am căutat. În vagon era doar o linie slabă de lumină, care venea de la o fereastră îngustă de deasupra, însă am reușit să îi întrezăresc profilul în spatele trenului. De fiecare dată când priveam în direcția lui, el se uita drept înainte.

Trenul s-a târât pe linie. Copiii plângeau și oamenii încercau să nu se vaite, dar era teribil de incomod și nu aveam nici un loc de stat jos. Aerul era înăbușitor și rânced de la mirosurile proviziilor pe care le avea fiecare. M-am uitat în jur ca să îl găsesc pe Hans, voind să îl ridic doar pentru o clipă, ca să îi miros perișorul nespălat.

După-amiaza târziu, trenul a oprit într-o stație și ușa a fost în sfârșit deschisă. Ajunsesem în gara mică din Bohušovice, care era la vreo trei kilometri de Terezín. Poliția cehă ne-a spus să ne ducem singuri valizele și rucsacurile pentru restul drumului.

Era deja destul de multă zăpadă pe pământ. Troienele albe erau strânse pe marginea șoselei și începuse să se lase o ceață ușoară, în timp ce transportul nostru se îndrepta spre Terezín. Îmi amintesc că am privit fulgii de zăpadă din părul mamei și al Martei. Amândouă erau deja foarte obosite, iar hainele lor negre nu mai arătau elegant după o călătorie atât de lungă. Însă, în lumina slabă a soarelui, păreau aproape niște zâne, cu părul lor roșu cârlionțat, acum împodobit de zăpadă albă. Mărgele mici de cristal care străluceau o secundă și apoi dispăreau.

Mai târziu, în timp ce mergeam, am început să vedem în cele din urmă meterezele Terezínului la orizont. Am observat că mama, care era în fața mea, a umblat în buzunar, apoi și-a plecat fruntea, încetinindu-și pasul pentru o clipă. Mai apoi, când am stat pe loc pentru a fi numărați, am observat că arăta diferit, că aproape îi revenise culoarea pe chip. După ce am privit-o mai îndeaproape am înțeles de unde venea schimbarea. Își dăduse pe ascuns cu puțin ruj.

Cei mai mulți dintre noi nu știam nimic despre orașul Terezín. Nu aveam de ce să știm, având în vedere viețile confortabile pe care le avuseserăm la Praga. Am aflat mai târziu că, la ordinele împăratului Iosef II, Terezín fusese construit ca fortăreață barocă la sfârșitul secolului al optsprezecelea. La început a servit ca închisoare politică pentru habsburgi, apoi i se adăugase un orășel în care locuiau garnizoanele și soldații. Așa că nu vă gândiți la Auschwitz sau la Treblinka atunci când vă voi povesti ce a urmat. Când am ajuns nu ne-a întâmpinat un coș care să împrăștie fum și cenușă. Nu erau barăci maro din grinzi de lemn. Terezín semăna cu un orășel cu clădiri murdare și prăfuite. Fațadele pictate odată în galbenul Mariei Tereza erau acum decolorate și scorojite; biserica era acoperită cu scânduri. Era însă locul perfect pentru împiedicarea oricărei tentative de a evada: orașul era înconjurat de un șanț și de metereze, iar toate intrările și ieșirile erau marcate cu porți de fier.

La sosire, am fost conduși în *Schleusse* – sala pentru sosiri – unde am fost înregistrați, percheziționați la corp, iar bagajele noastre au fost verificate de un detașament special de femei din Germania. După aceea am fost ținuți în *Schleusse* mai multe zile, până când ne-a fost repartizată locuința de Raumwirtschaft – un departament special al administrației evreiești. Bărbații și femeile din acest departament fuseseră deja înștiințați și pregătiseră cabinele pentru nou-sosiții din transportul nostru. Din fericire, eu, mama și Marta am fost toate trei plasate în barăcile Dresden, dar tata a fost repartizat în Sudeten. Majoritatea barăcilor, am descoperit curând, purtau numele unor orașe din Germania.

În timp ce ne pregăteam să mergem spre locuințele noastre, am văzut-o pe Ilona stând într-un colț, cu Hans lipit de ea. Băiețelul avea picioarele înfășurate în jurul taliei ei și capul cuibărit pe umăr. Am

încercat să mă uit la el și să îl fac să zâmbească, dar era letargic din cauza călătoriei lungi și a lipsei de mâncare. Am făcut o păpușă din umbre cu ajutorul mâinii și am văzut că îi apare un mic zâmbet pe buze. Ilona mi-a zis că ea și Benjamin nu și-au primit încă repartizarea, iar eu i-am spus că sper să fie cu noi. Așa am fi putut să avem grijă unii de alții și poate și de Hans, care era încă prea mic pentru a fi trimis în barăcile pentru copii.

A dat din cap, însă părea deja pierdută într-un vis. Avea ochii întunecați și părul nu îi era strâns la spate. Cât de repede ni se schimbaseră înfățișările fără luxul hainelor curate, al unei băi și al unei oglinzi.

Eu și familia mea ne-am luat rămas-bun de la oamenii cu care ne împrieteniserăm în decursul celor câtorva zile petrecute în *Schleusse* și ne-am croit drum mai departe, în adâncul ghetoului.

În timp ce ne îndreptam spre barăci, am căutat priviri în ochii celor pe lângă care treceam, care m-ar fi putut asigura cumva că Terezín nu avea să fie un loc îngrozitor în care urma să trăim pe durata războiului. Eu, la fel ca mulți alți evrei, nu puteam concepe atunci că planul era acela de a ne extermina, ci credeam că vor doar să ne izoleze.

Dar, în timp ce mergeam prin Terezín în acea după-amiază, a devenit clar că acela era un loc al marilor lipsuri. Drumurile erau pline de prizonieri pe jumătate morți de foame, cu obrajii scobiți și hainele zdrențuite. Bărbați slabi ca niște schelete trăgeau vechi care funebre încărcate cu valize sau provizii. Nu se vedea nicăieri strop de culoare sau de vitalitate. Până și parcul din centru era îngrădit.

Ajunsese deja un nou transport din Bohušovice. Nu voi uita niciodată felul în care arătau oamenii pe care îi adusese. Bărbați cu bărbi lungi și albe, unii dintre ei îmbrăcați în frac, cu pălării înalte. Femei în rochii de seară și haine de blană, câteva dintre ele cu umbrelușe care se îndoiau din cauza zăpezii. Mai târziu aveam să aflăm că acesta era un transport de evrei germani – distinși veterani de război, intelectuali și oameni de cultură – care plătiseră bani grei pentru așa-zise contracte care le promiteau mincinos o reinstalare privilegiată pe timpul războiului.

Îmi suceam gâtul ca să îi privesc cum se îndreaptă în jos pe drumul spre *Schleusse*, când Marta m-a pipăit pe umăr.

– Oare nu suntem suficient de elegant îmbrăcate?

Am râs pentru prima oară după mai multe zile și aș fi vrut să mă întind și să o îmbrățișez. Întotdeauna eu, sora mai mare, fusesem cea care încercase să fie tare și să o facă pe Marta să zâmbească, așa că mă încerca un sentiment ciudat văzând-o cum încearcă să fie curajoasă, când știam că și ei îi este la fel de frică precum îmi era și mie.

– Dacă-i așa, ar fi pentru prima oară! i-am răspuns.

Părinții noștri nu ne auziseră. Ei mergeau în fața noastră, solemni, ca doi oameni resemnați deja să asculte ordine. Își încetineau și ei pasul atunci când cei din fața lor încetineau. Nu vorbeau între ei. Nu se uitau unul la celălalt, ci drept înainte.

Ni se spusese deja că bărbații vor locui separat, așa că eu, mama și Marta am încercat pe cât de mult am putut să ne luăm rămas-bun de la tata atunci când grupul s-a oprit în fața barăcilor desemnate. Tata ne-a sărutat pe fiecare pe frunte. Îi dusese până atunci rucsacul mamei și l-am văzut dând o luptă interioară atunci când i l-a predat. Îl durea că nu mai putea să o ajute.

– E în ordine! am auzit-o pe mama șoptind. Și-a întins mâna ca să ia rucsacul de la el. Nu e greu, a zis ea.

Tatei îi tremura brațul. Un braț puternic tremurând prin mâneca unei haine de lână.

– Îmi voi căuta fetele în seara asta, după stingere.

I-a atins încheietura mamei. Mama a dat din cap.

– Da, tată!

Am răspuns amândouă și ne-am întins ca să o ajutăm pe mama cu bagajul. Am văzut-o întorcându-se încă o dată după tata, cu chipul chinuit, străduindu-se să nu își piardă cumpătul.

♦

Am urcat scările, cu inimile îndoite, pentru că am fost imediat întâmpinate de o duhoare înfiorătoare. În aer plutea mirosul de la latrinele murdare și de la trupurile nespălate. Marta mersese înaintea mea și a mamei. S-a întors spre noi cu o privire înspăimântată în ochi.

– Lenka, a șoptit ea. Unde ne-au adus?

Mi-am mișcat ușor buzele.

– Va fi bine... doar nu te opri... mergi înainte.

În cele din urmă am ajuns la camera noastră. Închipuiți-vă sute de oameni înghesuiți într-un spațiu de mărimea unei săli de clasă. Cu paturi suprapuse pe trei niveluri. Atât de mici și de înguste încât nu te-ai fi putut întoarce noaptea fără să atingi persoana din patul alăturat. Cei care stăteau în paturile de jos și de la mijloc nu se puteau ridica pe saltelele lor de paie fără să se lovească la cap.

Deși era miezul zilei, camera era cufundată într-un crepuscul straniu. Din tavan atârna o lumină mică, incandescentă: un singur bec prins de un fir strâmb. Valizele fuseseră stivuite care într-un colț, care pe rafturile de deasupra paturilor. Peste tot se aflau haine atârnate și duhoarea care ne întâmpinase devenise încă și mai intensă. Era foarte frig, singura sursă de căldură fiind o plită mică cu un coș de cărbuni. O sută de oameni aveau o singură chiuvetă și o singură latrină.

Stând în acea încăpere care avea să fie camera noastră de atunci încolo, mama s-a întors către mine și Marta, cu lacrimile curgân-du-i pe obraji. Atât eu, cât și Marta rămăseserăm fără cuvinte. Mama noastră, cea mereu mândră, înmărmurită pentru câteva clipe din cauza șocului, mi-a atins mâna și am auzit-o murmurând:

– Copii, îmi pare atât de rău.

Gândul că mama a simțit nevoia să își ceară iertare nouă încă mă face să plâng. Asta și amintirea surorii mele încercând să adoarmă în acea noapte – întinzând fața de pernă pe care Lucie i-o brodase cu atât de mulți ani în urmă peste o „pernă“ făcută din paie.

♦

– Educație? m-a întrebat el.

Am stat în fața biroului de la oficiul Consiliului Bătrânilor, după ce l-am informat cu emoție pe un bărbat cu smocuri de păr grizonant că fusesem studentă la Academia de Artă din Praga.

Consiliul Bătrânilor era un grup ales dintre reprezentanții evreilor care lucrau în afara barăcilor Magdeburg și supravegheau fiecare domeniu de activitate din ghetou. Terezín, aveam să aflăm cu toții mai târziu, era un experiment în cadrul Reichului. Un „ghetou model“ care fusese creat pentru a arăta lumii că evreii nu erau exterminați și că era în mare condus chiar de evrei. În Terezín erau jandarmi cehi

și ofițeri SS, dar Consiliul Bătrânilor supraveghea desfășurarea activităților de zi cu zi. Ca un mic guvern, organiza cazarea și distribuia sarcinile de lucru, apa și electricitatea din ghetou, programele de îngrijire a copiilor, infirmeria și era responsabil chiar și pentru oamenii care urmau a fi transportați în „est“.

Am stat în fața bărbaților care aveau responsabilitatea de a decide munca pe care trebuia să o fac. Doi bărbați cu chelie, ai căror ochi abia se opriseră asupra mea, înainte ca unul dintre ei să mă întrebe ce vârstă am, ce educație și dacă am vreun talent mai deosebit.

– Sunt Lenka Maizel Kohn.

Am spus cu tărie, de parcă aveam deja nevoie să îmi amintesc cine sunt. În spatele meu se auzeau fosnetele unei mame care încerca să își liniștească bebelușul agitat.

– Doi ani jumătate la Academia de Artă din Praga, am zis. Am studiat desenul după natură și pictura.

Cel mai în vârstă dintre cei doi bărbați și-a ridicat capul și m-a privit printre gene. Ceva din ceea ce spusesem îi trezise interesul.

– Ești artistă?

– Da! am răspuns.

– Ai o mână bună, stabilă?

– Da, am.

Bărbatul i-a șoptit ceva colegului său, care a dat din cap. Apoi s-a întins după o bucățică de hârtie de pe biroul lui, pe care a scris cuvintele „Lautscher Werkstätte“. Numărul camerei era marcat în josul paginii. Nu s-a deranjat să își ridice privirea, mi-a spus doar să plec și să mă prezint imediat la adresă.

♦

Am mers cu documentele mele la Lautscher Werkstätte, o cameră mică din barăcile Magdeburg. Când am ajuns ușa era deschisă și înăuntru se aflau deja zece artiști care lucrau la o masă mare.

Spre ușurarea mea, am fost întâmpinată de mirosurile și culorile reconfortante ale zilelor petrecute la Academia din Praga: mirosul pregnant de terebentină, parfumul uleios al uleiului de in și mirosul bogat și gras al pigmenților amestecați. Peste tot în cameră se aflau pânze mari cu picturi ale vechilor maeștri, create fie ca duplicate, fie

drept copii decorative. Pe un blat se vedeau acuarele de mărimea unor vederi cu cireșe, scene pastorale și câteva cu copii mici.

O femeie apropiată de vârsta mea s-a apropiat de mine. Era mică de înălțime și avea părul scurt și blond. Deși purta o stea evreiască pe halat, avea un chip slav. Obraji lați, un nas mic și turtit și ochi mari, verzi. Era slabă băț.

– Eu sunt Lenka, i-am arătat sarcina de lucru. Mi s-a spus să vin aici și să muncesc.

– Deci, presupun că ai ceva experiență în artă? m-a întrebat femeia zâmbind.

– Da, puțin peste doi ani la Academia din Praga.

– Bun! a zis ea și a zâmbit din nou. Poți să îmi spui Rita. Cred că te vei bucura că ai ajuns aici. Suntem un grup de pictori, în mare, nesupravegheați, cu excepția câte unui soldat german care vine la sfârșitul săptămânii să ne dea sarcinile de lucru și să expedieze lucrările pe care le-am finalizat.

Am privit în jurul camerei cu ochi mari. Nu înțelegeam ce vedeam în jur. Fiecare suprafață era ocupată de picturi puse la uscat. Unele erau peisaje, dar altele erau copii ale unor tablouri celebre.

– Cine comandă toate acestea?

Nu îmi venea să-mi cred ochilor.

– Toate sunt cereri din Reich. Unele dintre vederi vor fi vândute în Germania. Picturile pe email și piesele decorative vor fi cel mai probabil dăruite membrilor din SS, iar tablourile după vechii maeștri vor fi vândute pentru sume mari pentru că sunt copii perfecte... Theresa, care e acolo, este un geniu.

Mi-a arătat cu degetul o fată slăbuță, nu mai mare de optsprezece ani, care stătea în fața unui șevalet. Picta fără șorț; paleta ei era doar o bucată veche de placaj, cu vopselele scurse pe margini.

– Nimeni nu poate picta un Rembrandt la fel de bine ca Theresa. Poate că nici măcar Rembrandt însuși.

Am privit spre copia după *Bărbatul cu casca de aur* la care lucra fata și nu mi-a venit să-mi cred ochilor. Pictura era o replică exactă a originalului. Gura strânsă solemn, ochii coborâți. Până și armura fusese recreată perfect, greutatea care atârna pe umerii bărbatului. Detaliile embrozate de pe casca de alamă fuseseră pictate cu atâta

precizie încât păreau să țâșnească de pe pânză. Însă reflexia metalului însuși a fost cea care mi-a tăiat respirația.

– Primiți foiță de aur? am întrebat.

Știam cât de rar și de scump fusese aurul chiar și înainte de război și nu-mi venea să cred că artiștii care lucrau în Lautscher aveau acces la el.

– Nu! mi-a răspuns Rita. N-am idee cum reușește să le facă.

M-am apropiat de Theresa și am studiat tabloul. Cum oare, m-am minunat, putea să creeze reflexia căștii fără foiță de aur? Fata aplicase probabil cincisprezece straturi de pigmenți pentru a obține un astfel de efect. Se folosea de un instrument ca să cojească o parte din vopsea, schimbând suprafața și alternând astfel jocul de lumină.

În stânga ei se aflau la uscat patru „Rembrandt“, fiecare dintre tablouri o copie exactă a celuilalt. Fiecare cască, fiecare pană, fiecare linie de pe fața îngândurată era făcută cu aceeași precizie ca de fabrică.

– Dacă nu ai talentul remarcabil al Theresei, ar fi bine să începi mai întâi cu vederile.

Rita a arătat spre masa din centru.

– Se fac ușor și repede. Germanii vin să le ridice vinerea și ar trebui să încerci să ai gata o sută până atunci.

Mi-am ridicat o sprânceană. O sută de vederi într-o săptămână părea o cotă imposibilă.

– Lenka, ia asta..., a spus întinzându-mi o carte cu peisaje. Multora dintre fete le place să se inspire de aici. Folosește culori deschise și vesele. Și încearcă să nu faci greșeli. Cu cât irosim mai puțină hârtie cu greșeli, cu atât ne rămâne mai multă nouă, pentru altele. S-a oprit o clipă și a făcut ochii mici la mine. Ai și un copil cu tine?

– Nu, am amuțit pentru câteva clipe. Nu am copii.

Și-a scuturat capul.

– Poate că așa e cel mai bine. Durerea de a-i vedea înghesuiți în barăcile astea atât de murdare... îți poți închipui? a adăugat dezgustată. Presupun că fiecare dintre noi încearcă să facă ce poate mai bine având în vedere circumstanțele. Multe dintre fetele de aici au economisit din rechizitele noastre. Ducem o bucată sau două de hârtie, niște culori sau orice altceva avem la îndemână copiilor, la

barăci, ca să le folosească acolo... îi bucură atât de mult și au o învățătoare minunată, care apreciază tot ce le putem strecura.

Mi-am adus aminte de încântarea și uimirea pe care le-am simțit atunci când mama mi-a dăruit primul set de acuarele și un bloc de desen. Faptul că erau încă oameni, chiar și aici, care își asumau un risc mare doar pentru a duce mai departe această magie m-a făcut să zâmbesc.

♦

Și astfel am început să pictez la Terezín. Mă trezeam în fiecare dimineață odată cu celelalte femei din baraca mea, îmi beam cafeaua mizerabilă, care numai cafea nu era, ci o apă călduță cu boabe de zaț care pluteau deasupra, și mâncam o felioară de pâine mucegăită sau râncedă. Însă eram mai norocoasă decât cei mai mulți. Nu risipeam prea multă energie pictând într-un atelier mic, în comparație cu alții, care lucrau pe câmp sau aveau grijă de bolnavi.

Deși eu, mama și Marta ne-am păstrat sănătoase, gândacii și puricii din așternuturi erau o problemă care ne solicita constant vigilența. În fiecare noapte ne controlam una alteia trupurile de puncte negre, pe care le îndepărtam cu vârful unghiilor.

Barăcile erau un loc aglomerat, care colcăia de femei agitate și înfometate, a căror mizerie și agitație părea să crească cu fiecare zi care trecea. Spațiul era prea mic pentru atâta lume și oamenii se enervau unii pe ceilalți din cele mai neînsemnate motive.

O femeie începea să țipe la alta dacă ținea pe loc coada de la latrină. Una o acuza pe nedrept pe o altă femeie de furt, când cel mai probabil vinovată era vreuna dintre gardienele cehe, care înhățau puținele lucruri care ne mai rămăseseră.

Într-o seară, o fată pe nume Hanka și-a tăiat venele cu un ciob de sticlă spartă. O făcuse fără să scoată cel mai mic sunet, pe când camera era plină cu cincizeci de alte femei care se întorceau de la muncă. O altă fată, Fanny, a fost prima care a descoperit-o.

– Sângerează de moarte! a strigat Fanny.

Ne-am grăbit cu toatele să o vedem pe Hanka, al cărei trup mic era strâns pe marginea unuia dintre paturi. Un braț îi atârna în jos spre podea. Dedesubt era un lac de sânge, ale cărui margini se întindeau rapid pe podeaua murdară din lemn.

Una dintre femei și-a rupt fața de pernă și a strâns-o la încheietura Hankăi, în timp ce eu și Fanny am ridicat-o pe brațe. Am alergat apoi cât am putut de repede, cu corpul ei ușor ca o pană zdruncinându-ni-se pe mâini, și am dus-o la infirmerie. Două zile mai târziu, supraviețuind în chip miraculos, Hanka s-a întors la barăci. Însă nu toate femeile au tratat-o cu aceeași bunătate. Pentru că între timp toate lucrurile pe care și le adusese de acasă îi fuseseră furate. Dispăruse tot, de la periuța de dinți la haina de lână. Toate femeile au pretins că nu știau ce s-a ales de lucrurile ei.

Capitolul 27. LENKA

Incidentul cu Hanka m-a învățat că nu era nici o persoană în care puteam avea cu totul încredere la barăci. Nimeni în afara mamei și a Martei. Cele mai multe dintre fete au continuat să socializeze, unele invitându-mă chiar la discuții înainte de stingere sau la o bârfă afară, dar am stat întotdeauna deoparte.

Munca mea la Lautscher Werkstätte a devenit modul meu de a evada. Erau și singurele momente în care aveam cât de cât control asupra vieții mele în Terezín. Când mă aflam în fața bucății dreptunghiulare de hârtie, cu pensula în mână, puteam alege compoziția, culorile și liniile pe care să le desenez. Nimeni nu îmi dicta cum să aranjez scena. Dacă alegeam să pun moara de vânt în partea stângă sau să pictez un cer plin de nori, decizia era doar a mea.

Asta îmi mai ușura greutatea vieții de zi cu zi. Mă durea stomacul de foame, dar eram mulțumită că am acces la proviziile de artă. Și chiar dacă de cele mai multe ori pictam acuarele – imagini cu copilași angelici sau peisaje care să fie pe placul maselor din Germania – care aveau să le cumpere și să le folosească drept felicitări –, mie tot îmi hrăneau spiritul. Iar faptul că o puteam privi pe Theresa, care era una dintre puținele persoane cărora li se oferea șansa de a lucra cu pânze și de a folosi vopsele de ulei, îmi aducea un strop de bucurie în suflet. Privind-o cum scrutează fiecare pensulă și aplică strat după strat de pigmenți, acolo, în colțul ei, îmi amintea de prietenii mei de la școală, din Praga.

Ceilalți membri ai familiei mele încercau să își îndeplinească munca pe cât de bine cu putință. Tata trebuia să livreze cărbuni clădirilor din Terezín. Marta primise sarcina de a curăța oalele de supă din bucătărie. Mama lucra în barăcile copiilor, alături de alte două femei. Toate trei începuseră să îi învețe pe copii să deseneze,

iar eu încercam să le procur cât de multe materiale puteam o dată la câteva zile.

Într-o noapte, mama mi-a povestit despre Friedl Brandeis, austriaca cu care lucra în barăcile copiilor. Aceasta încerca să îi ajute pe copii să uite de mediul opresiv în care se aflau.

– Le cere copiilor să își închidă ochii și să treacă pe hârtie ceea ce simt! ne-a spus mama. Desenele și colajele copiilor mai mici arată fanteziile și speranțele lor, dar cei mai mari desenează greutățile traiului de aici. E uimitor să vezi ceva ce altfel ar fi rămas închis în interiorul lor.

– Faci un lucru atât de bun, mamă! i-am șoptit.

Patul mamei se afla de-o parte, iar al Martei de cealaltă. Marta adormise și, în timp ce mama începea și ea să picotească, m-am găsit privind la gâtul surorii mele și la cozile ei. Deși avea pielea mușcată de păduchi și cozile murdare, mă simțeam totuși alinată privind-o.

Dar în nopțile în care amintirea lui Josef mi se strecura în minte era imposibil să mă odihnesc. Îmi închipuiam nava scufundându-se în ocean, membrele lui umflate de apa sărată, părul lui negru încurcat ca algele mării. Ca o apă care se infiltrează ușor, tristețea găsea cumva un mod de a-mi intra la suflet și uneori era mai mult decât puteam duce. În alte nopți simțeam durerea golului pe care mi-l lăsase în pântece bebelușul pe care îl pierdusem. Când aceste imagini îngrozitoare mi se strecurau în suflet, încercam să le alung cu gânduri la familia noastră, așa cum era înainte de război, ca să uit de suferința pe care mi-o provoca imaginea mamei așa cum era în acea clipă – întoarsă pe o parte, strânsă lângă Marta, cu părul răsucit ca o sfoară zdrențuită și corpul acoperit de un văl de murdărie. În schimb, îmi închideam ochii strâns și încercam să îi evoc imaginea strălucitoare din ziua nunții lui Lucy. Îmbrăcată în rochia ei de culoarea sticlei albastre ca marea, cu gâtul înfășurat în perle.

♦

La Lautscher Werkstätte, eu și Rita am devenit foarte bune prietene. Tot timpul învățam de la ea care era mersul lucrurilor, care erau dedesubturile sistemului. Uneori, câte un soldat german sau

ceh venea și ne aducea o fotografie, ordonându-ne să îi facem un portret. Rita îi întreba întotdeauna dacă nu se întâmplă să aibă cumva la ei ceva mâncare în plus.

– Bineînțeles că nu! mârâia soldatul.

Dar apoi, câteva zile mai târziu, când își făcea din nou apariția ca să își ceară portretul, îi strecura o tabletă de ciocolată în mână, sau un cub de zahăr. Aceste două lucruri erau mai dorite decât aurul.

Rita m-a învățat și cum să șterpelesc din proviziile de artă. La sfârșitul turei noastre îmi arăta cum lua tuburi aproape goale de vopsea și și le punea în bustieră, ca să aibă cu ce picta noaptea târziu sau ca să le dea copiilor. Furtul proviziilor și creația artistică în alte scopuri care nu erau legate de Reich erau încălcări demne de pedeapsă, însă ea își asuma aceste riscuri fără ezitare.

– Ce mai am de pierdut? Dacă îmi iau abilitatea de a vedea, de a înregistra... sunt deja moartă... Iar dacă reușim să le facem rost copiilor de vopsele și alte materiale, atunci cu atât mai bine.

O înțelegeam. Pe lângă bucuria pe care o simțeam atunci când le procuram materiale copiilor, aveam și o dorință fierbinte de a-mi canaliza cumva emoțiile pe care le trăiam. Nu mai simțisem o nevoie atât de copleșitoare de a capta ceea ce se petrecea în jurul meu de când mă îndrăgostisem de Josef, din primele noastre luni, pe când nu îmi doream decât să pictez în nuanțe de roșu și portocaliu.

Dar nu mi se permitea să pictez ceea ce simțeam. Dacă mi s-ar fi dat această libertate, aș fi folosit o paletă de negru și albastru întunecat. În schimb, eram forțată să pictez caricaturi stupide ale unor copilași zglobii, rozalii în obraji, însoțite de urări de felul „Felicitări la nașterea micului tău îngeraș!“, în timp ce copiii evrei din jurul meu se îmbolnăveau cu toții de tifos sau le ghiorțăiau burțile după ceva mai mult decât o felie veche și mucegăită de pâine.

Îmi priveam paleta de culori blânde: roșul carnelian, galbenul pal și albastrul pudrat și îmi aminteam de culorile vechii piețe din centrul orașului cu un dor dulce-amar.

Cu câți ani în urmă stătusem într-o cafenea alături de tata, privind la mărețul ceas Orloj? Dacă îmi închid ochii, aproape pot să simt gustul foitajului care mi se lipea de degete și să îl văd pe tata sorbindu-și cafeaua, în timp ce aburul se ridica din cana albă de porțelan. Acum, afară erau doar zăpada maronie topită, fumul negru

de la coșuri și bărbații scheletici, care umblau în hainele lor pe jumătate rupte. Sau femei cu ochi duși în fundul capului și copii pentru care un pahar cu lapte și un biscuit glazurat ar fi însemnat raiul.

Rațiile noastre zilnice erau o sută de grame de pâine și un castron de supă. Pâinea nu era făcută din făină, ci din rumeguș, și asta ne dădea tuturor cele mai teribile probleme digestive. Copiilor li se dădea o rație săptămânală de un sfert de litru de lapte. Cei bătrâni sau bolnavi primeau chiar mai puțin decât noi pentru că nu munceau. Bătrânii stăteau ghemuiți în paturile lor, înghesuiți unul într-altul, tușind și respirând cu greu. Cu ochii la fel de pâcloși ca apa murdară de la vase.

Deși avusesem norocul de a-mi păstra sănătatea, vechea mea viață mi se părea atât de departe. Mă căsătorisem, pierdusem un copil, rămăsesem văduvă și fusesem transferată la Terezín, totul în decursul a doar doi ani. În părul meu negru începuseră să apară deja primele fire albe, deși aveam doar douăzeci și trei de ani.

Uneori, câte un gardian SS de vreo douăzeci și un pic de ani venea să ne împacheteze tablourile și eu îl surprindeam aruncându-ne priviri, mie sau Ritei. Și, oricât de ciudat ar părea, acea privire rapidă care trăda interesul din ochii lui mă făcea să îmi amintesc că eram încă tânără și poate chiar și puțin atrăgătoare. Dar în majoritatea timpului mă simțeam de parcă aș fi avut o sută de ani.

♦

Noaptea mă întorceam la barăci și le ascultam pe Marta și pe mama povestind despre zilele lor. Marta fura câte un fruct prețios de la bucătărie și așa ajungeam să împărțim un măr sau o pară. Se străduia întotdeauna să aducă câte ceva pentru Hans, de care mama putea să aibă grijă în timpul zilei. Slăbise foarte mult în lunile de când ajunseserăm acolo. Obrăjorii lui odată bucălați erau acum trași, iar pulpele pe jumătate de cât fuseseră atunci când îl cunoscusem.

Eu am continuat să aduc bucățele de hârtie și cioturi de acuarele sau de cărbune, pe care mama să le poată da copiilor.

– Copiii aceștia nu au nimic! ne povestea mama. Și, cu toate astea, reușesc cumva să râdă și să-și inventeze jocuri noi pe timpul zilei.

Marta își scutura capul. Vedeam că este din ce în ce mai deprimată în fiecare zi. Mă bucuram că cel puțin ia aer proaspăt și se bucură de lumina soarelui când ieșea pe câmp, pentru că altfel nu credeam că ar putea supraviețui. Cel puțin aveam fiecare dintre noi ceva pentru suflet. Mama avea copiii, eu aveam arta, iar Marta începuse munca afară. Dar tata nu era la fel de norocos.

Prindeam câteva ore libere înainte de stingere, care se dădea la opt, și mergeam să îl vedem în fața barăcii lui. Munca grea îl îmbătrânise deja teribil. Părea slăbit și avea pielea acoperită de funingine. Prima oară când l-am văzut în hainele de lucru mi s-a părut că seamănă cu un coșar, negru din cap până-n picioare. Când ne-am adunat toate trei în fața ușii de la baraca lui, a încercat să râdă.

– Eliška, ce zici de un sărut de la chipeșul tău soț? a tachinat-o el pe mama.

Ea s-a înroșit. I se citea pe față. Voia să îl sărute, dar dacă se murdărea de funingine, ar mai fi reușit vreodată să scape de ea?

– Tată! am zis, apropiindu-mă de el. Am să te pup eu chiar acum!

Eu și Marta l-am pupat pe amândoi obrajii și fețele ni s-au acoperit imediat de funingine.

– Uite, mamă, l-am curățat pentru tine!

A reușit să zâmbească și apoi s-a apropiat de el. Îi pot vedea pe amândoi atât de clar cu ochii minții – ca pe un film care se derulează pentru totdeauna cu încetinitorul. Mama pășește spre soțul ei odată elegant, care acum poartă o flanelă pe care nu am mai văzut-o niciodată. Albul ochilor îi strălucește înconjurat de pielea prăfuită de cărbune. Mustața neagră i-a fost rasă, iar obrajii lui odată plini sunt acum scobiți ca două puțuri goale.

Dar de mâinile tatei îmi amintesc cel mai bine. Cum i-au tremurat atunci când și le-a lăsat pe umerii înguști ai mamei. Cum a sărutat-o pe creștet, ca să nu lase nici o pată pe fața ei frumoasă.

– *Milačku*, șoptește el.

– *Lasko moje*, îi răspunde la rândul ei.

Își închide ochii în timp ce o sărută din nou, de parcă și-ar pune o dorință imposibilă. Ca, în loc să fie afară în frig, în fața barăcilor Dresden, el și mama să se fi transportat pe strada primului lor sărut, sau în apartamentul nostru cu vedere spre Vltava.

Stând în frig, mă gândesc la povestea pe care ne-a spus-o tata despre cum, atunci când lebedele fuseseră prinse în râul înghețat, bărbații și femeile din Praga făcuseră copci ca să le elibereze. Și cu toate acestea, nici măcar una dintre ele nu a venit să ne ajute atunci când am fost strânși pentru a fi transportați.

Capitolul 28. LENKA

După mai multe luni de la sosirea noastră în Terezín, o adiere caldă a înlocuit în cele din urmă movilele de zăpadă. Marta ne-a spus că a văzut câmpuri înflorite peste drum de livada în care lucra, ceea ce i-a înseninat puțin starea de spirit, deși între zidurile ghetoului nu puteam să vedem nimic. Păsările erau rare, iar vreo veveriță sau aripile vreunui fluture nu le vedeam niciodată. În schimb aveam, bineînțeles, insecte: țânțari, purici și păduchi. Creaturile inteligente știau că trebuie să stea departe de acest loc, în timp ce acelea care se hrăneau din mizerie și murdărie erau mai mult decât bucuroase să ni se alăture.

Eu îmi pictam mai departe vederile. Theresa crea în continuare copiile ei de invidiat după operele marilor maeștri, iar draga mea Rita mă făcea încă să râd cu fețele pe care și le lua în timp ce turna unul după altul peisajele ei inocente.

– Păcat că nu putem trimite mesaje secrete prin intermediul picturilor noastre! mi-a șoptit ea într-o zi.

Am urmărit-o cum își înmoaie pensula într-un borcan de sticlă cu vopsea albastră diluată și apoi desenează o stea a lui David în mijlocul paginii, acolo unde avea să apară în curând un lac.

– Gândește-te cum da Vinci picta o imagine, pe care apoi o acoperea cu o pictură cu totul nouă. O imagine ascunsă sub un strat de vopsea, doar pentru plăcerea pictorului, și o alta creată pentru publicul lui.

Am oftat. Vederea la care lucram era o moară de apă, cu un peisaj montan în fundal. Nu avea nici un mesaj secret incriptat, asta era sigur. Rita s-a tras mai aproape de mine, cu ochii aprinși de idee.

– Și dacă ți-aș spune că am auzit zvonuri despre o mână de artiști care încearcă să înregistreze ce se întâmplă cu adevărat aici. Unii bărbați din atelierul de alături își fac propriile tablouri... dintre care unele sunt ascunse în ghetou. Unii zic că ar avea chiar legături cu

oameni din afară, care simpatizează cu cauza evreilor și vor să le prezinte în străinătate.

Am privit-o cu neîncredere.

– Nu te cred. Asta e sinucidere curată.

Cu doar trei săptămâni în urmă, se făcuse razie într-o baracă pentru că fusese interceptată o scrisoare care conținea o frază interzisă: „mor de foame“.

– Închipuiește-ți ce ar face dacă ar găsi desene cu, să zicem, paturi de lemn pline de femei și bărbați scheletici, cu grămezile de cadavre pe care le vedem în fiecare zi! am zis, sceptică.

Chiar în acea dimineață ocolisem o femeie moartă în fața ușii de la baraca noastră. Când murea cineva seara, era așezat în fața ușii, ca să poată fi ridicat.

– Nu ți-ai asuma acest risc, Lenka? a întrebat Rita ridicând o sprânceană la mine. Eu, una, știu că aș face-o. Fără nici o îndoială.

Am privit în jurul atelierului. Theresa era ocupată cu încă o pânză pentru *Bărbatul cu cască de aur*. În fața mea erau cele peste douăzeci de cărți poștale care înfățișau o moară de vânt din Bavaria. Și cu toate acestea, afară se auzea zgomotul slab făcut de copitele unui cal care trăgea un car funebru, încărcat cu morți.

Am privit-o intens pe prietena mea. Nu fusesem niciodată genul care să își asume riscuri. Mi-am amintit cum Dina, colega mea de la școală, își pusese viața în pericol doar pentru a putea să vadă filmul *Albă-ca-Zăpada*, în timp ce eu tremurasem doar la gândul de a încălca vreo regulă. Acum însă simțeam că nu mai am prea multe lucruri de pierdut. Ținând cont de cota ridicată a foametei și a bolilor care bântuiau prin ghetou, nici nu puteam fi sigură că voi mai apuca un an. Ce mai aveam de pierdut în acea clipă? Și nu voiam oare să las o urmă în timpul care îmi mai rămăsese? Și așa m-am trezit dând din cap spre ea.

– Da, Rita! i-am răspuns cu mai mult entuziasm decât credeam că am în mine. Aș face-o.

♦

Noaptea, gândul acesta a ajuns să mă consume. Nu mă puteam gândi decât la această mișcare de rezistență secretă din interiorul Terezínului. Mi-am închipuit că primesc misiunea de a memora

condițiile în care trăiam, mizeria, murdăria, corpurile devastate, ochii duși în fundul capului. I-am mărturisit Ritei că nu puteam să îmi scot acel gând din minte.

– Această rezistență ar da vieții mele aici un scop... Nu am nici soț, nici copil. Știu că dacă mi s-ar da șansa să îi ajut i-aș ajuta. Aș face-o.

– Mie-mi spui? Și eu mă gândesc la asta în fiecare zi.

Rita a oftat și și-a înmuiat pensula într-un borcan cu apă, învârtind-o până când s-a curățat.

– Știai că îi țin pe bătrâni în camerele din pod, fără aer, fără ferestre. Sunt prea mulți oameni și prea puțin loc, așa că cei din Consiliul Bătrânilor alocă aceste camere persoanelor despre care știu că nu vor supraviețui prea mult.

Adevărul era că știam foarte bine despre asta. Deasupra barăcii noastre se afla o cameră care găzduia șase femei care arătau ca niște bunicuțe. Nu doar că nu aveau ferestre sau lumină, dar nici nu primeau decât jumătate din porțiile de mâncare pe care noi, ceilalți, suficient de tineri ca să muncim, le primeam. Uneori mama urca la ele și le dădea câte o bucată din fructul pe care Marta reușea să îl fure din livadă.

– Băiatul ăsta, Petr, face cu siguranță parte din rezistență... Leah a încercat să afle mai multe informații de la el, dar s-a închis imediat. I-a spus că desenează doar pentru el, ca să își exerseze valențele artistice. Rita a dat din cap. Dar până și Leah și-a dat seama că e ceva la mijloc.

♦

Aproape o lună mai târziu, spre bucuria mea și a Ritei, unul dintre bărbații de la Comitetul de organizare evreiesc a venit și ne-a întrebat dacă se oferă cineva voluntar pentru a merge să lucreze în departamentul tehnic.

– Au nevoie de cineva cu mână bună la schițat! a zis bărbatul.

Atât eu, cât și Rita am ridicat mâna. Eram ca două școlărițe care își doreau cu ardoare să fie alese. Amândouă ne închipuiam că odată ce vom intra pe ușa departamentului de proiectare vom deveni parte dintr-o mișcare secretă care mânuia pensule în locul săbiilor.

– Te rog, alege-ne pe amândouă! am șoptit în barbă.

Nu voiam să îmi pierd prietenia cu Rita din cauza acestei oportunități, oricât de mult mi-aș fi dorit-o.

– Tu, cea cu ochii palizi, spuse bărbatul arătându-mă cu degetul. Cum te cheamă?

– Lenka Kohn.

– Prezintă-te la raport chiar acum. Spune-le că eu te-am trimis.

I-am aruncat rapid o privire Ritei, sperând că-mi va face un semn cum că nu este supărată pe mine. Mă hotărâsem că dacă o voi vedea supărată voi renunța la noua mea sarcină. Dar Rita nu era genul care să țină supărare. Mi-a zâmbit imediat și mi-a transmis din buze „noroc!“, în timp ce mă ridicam pentru a-l urma pe bărbat.

♦

În acea după-amiază l-am cunoscut pe Bedřich Fritta. Când am intrat în atelierul aflat în barăcile Magdeburg, am fost imediat întâmpinată de un bărbat slab și înalt, care părea să aibă vreo treizeci și cinci de ani.

– Tu ești noua recrută? m-a întrebat el.

Avea o urmă de căldură în voce, dar cel mai pregnant i se simțea curiozitatea de a afla mai multe informații.

– Da, domnule. Mi s-a spus să mă prezint aici imediat.

– Ce experiență ai?

– Doi ani și jumătate la Academia din Praga.

– La fel ca tânărul nostru Petr Kien de acolo...

A zâmbit și mi-a arătat un băiat de douăzeci și ceva de ani cu păr brunet, des și cârlionțat. Am recunoscut numele ca fiind acela al bărbatului pe care îl menționase Rita. Acum îmi dădeam seama că îl mai văzusem plimbându-se prin lagăr, înainte de stingere. Cu toții îl văzuserăm. Pentru că el era singurul care risca să umble de colo colo cu un bloc de desen într-o mână și o sticluță cu cerneală în cealaltă. Mama își scuturase capul, gândindu-se că va sfârși închis în mica fortăreață pentru lipsa de respect pe care o arăta față de reguli, dar eu îi invidiasem curajul.

– Va trebui să te văd desenând ceva liber, a zis Fritta și mi-a înmânat o bucată de hârtie și un stilou. Uite, stai jos. Vreau să văd ce mână ai... E important să știu unde te voi plasa.

Am dat roată camerei ca să mă decid ce să desenez și m-am hotărât să îi fac un profil rapid lui Petr. Avea ceva cu care am rezonat. Oare din pricina părului des și răzvrătit? A gurii cărnoase care îmi amintea de Josef – cu buze atât de pline încât păreau să fie mai mult ale unei femei decât ale unui bărbat? Sau era altceva? Am început să îi studiez conturul feței. Am observat vena albastră, subțire care îi pulsa la tâmplă. Pumnul strâns de care își rezema obrazul. Cealaltă mână cu degetele strânse în jurul stiloului. Era într-atât de absorbit de lucrul lui încât nici nu a observat că Fritta mi-a menționat numele, nici nu și-a dat seama că eu luasem deja hârtia și stiloul și începusem să îl desenez.

Mi-am închipuit că și eu arăt la fel atunci când lucrez, cu toată atenția concentrată în vârful ascuțit al unei peniță. Urmând firul călăuzitor care îmi unea ochii, mintea și mâna. Trinitatea sacră a artistului.

După câteva secunde de stat la masa de desen, captasem o copie de invidiat a lui Petr. I-am desenat unghiurile ascuțite ale feței, degetele lungi, lipite de hârtie și spatele arcuit, aplecat asupra lucrului său. Era genul de desen rapid pe care știam că Fritta, unul dintre caricaturiștii importanți de la Praga, renumit pentru satirele lui politice, l-ar aprecia, pentru că era o metodă pe care el însuși o folosea adesea.

– Excelent! a zis Fritta în timp ce îmi studia desenul. Ne vei fi de folos aici.

Îmi amintesc că atunci când Fritta a rostit aceste cuvinte, eu m-am uitat la Petr, nu la el. Petr era mai departe cu totul absorbit de desenul lui și nu și-a ridicat privirea nici măcar pentru o clipă.

Capitolul 29. LENKA

Puțini oameni sunt sensibili la sunetul hârtiei rupte dintr-un bloc de desen sau la scârțâitul unei peniță de stilou, însetate de cerneală. Dar pentru mine sunt ca sunetul unei lame sau al unei coase care despică aerul. Acestea erau sunetele din departamentul tehnic: ascuțite și ferme și le auzeam în fiecare dimineață când intram pe ușă.

Spre deosebire de Lautscher, aici nu erau mormane de vederi insipide și pânze groase și uleioase, care trebuiau trimise cu camioanele ca să decoreze interioarele vilelor nemțești. Aici exista un simț al eficienței și al urgenței. Fritta mi-a explicat:

– Noi suntem responsabili pentru multe lucruri aici, Lenka. Avem arhitecți care pregătesc schițele pentru extinderea Terezínului. Avem nevoie de drumuri noi pentru o populație aflată în creștere. Schițe pentru noi barăci. Calea ferată din Bohušovice spre Terezín trebuie extinsă. Sistemul vechi de canalizare al lagărului trebuie modernizat. Toate aceste lucruri trebuie să fie desenate de arhitecții și de inginerii care lucrează în acest birou, iar artiștii, așa cum ești și tu, le dau o mână de ajutor.

În timp ce vorbea, se plimba prin cameră cu o autoritate tăcută. Am băgat de seamă că toată lumea lucra – o linie de umeri plecați peste bănci de desenat – câteva persoane erau adunate în grupuri, cu o movilă de instrumente așezate în centrul mesei comune. Toată lumea avea capul plecat. Nu am văzut nici măcar o față.

– Avem de respectat termene limită, Lenka. Așa că atunci când îți zic că am nevoie de ceva în trei zile, încearcă să fie gata în două.

Am dat din cap.

– Nu ne irosi proviziile. Sunt cel mai de preț bun pe care îl avem.

Am dat din nou din cap. În timp ce discuta cu mine, Fritta dădea roată camerei cu privirea. Prezența lui fizică era ca un semnal care

le impunea celorlalți ordine și disciplină constantă. Fritta era comandantul aici, iar noi, ceilalți, trupele lui.

Dar de ce, m-am întrebat, munceam noi – și munceam din greu – pentru o armată al cărei obiectiv era să ne strângă într-un ghetou al foametei și al bolilor? Unde era rezistența? Am vrut să îl întreb pe Fritta. Am privit în jurul camerei, pe deasupra zecilor de bărbați și de femei care arătau ca niște drone mecanice și m-am cutremurat. Nu simțeam nici un fel de împotrivire.

♦

– Lenka, el este Otto Ungar.

Eu și Fritta ne-am oprit în fața unui birou la care un bărbat slăbuț stătea cocoșat deasupra unei cărți cu ilustrații. Când s-a ridicat, am observat că avea fața osoasă. Arăta precum cineva sculptat în lut, cu ochii duși adânc în fundul capului.

– Eu sunt Otto.

Și-a întins mâna. Avea un zâmbet cald, dar degetele îi erau reci ca gheața.

– Eu sunt Lenka.

– Lenka? mi-a repetat numele, ca pe o întrebare. Este un nume frumos. Ești prima Lenka pe care o întâlnesc în Terezín.

Am roșit.

– Nu ai voie să flirtezi aici, bătrâne.

Fritta l-a amenințat cu un deget. Era primul intermezzo glumeț pe care îl aveam de când intrasem în acea cameră. Am zâmbit.

– De când patruzeci și doi de ani înseamnă bătrân? l-a tachinat Otto.

Mi-am scuturat capul. Condițiile aspre de lucru îl făcuseră în mod clar să arate mai bătrân decât era. Era doar o chestiune de timp până când și eu aveam să pățesc același lucru.

– Otto, vreau ca Lenka să lucreze la detaliile caietului care detaliază evoluția căilor ferate din Bohušovice spre Terezín. Arată-i formatul pe care l-ai folosit pentru desenul sistemului de canalizare. Ar trebui să își inspire ilustrațiile după el.

– Nici o problemă, domnule. Da, imediat. Hai să te instalăm!

Otto avea ceva care îmi amintea de tata. Avea ochii mari și negri, o față îngustă și un fel blând de a vorbi. Mi-a tras un scaun și mi-a

înmânat un set de desene tehnice.

– Acestea sunt desenele inginerului, a început el. Va trebui să faci niște ilustrații care să completeze cartea. Desenele tale trebuie să înfățișeze oameni care lucrează la construirea liniilor ferate spre Terezín și noile clădiri care îl înconjoară. Le vom trimite germanilor care au cerut informații detaliate despre expansiunea Terezínului.

Am dat din cap ca să arăt că am înțeles sarcina.

– Avem guașe și pigmenți pe rafturi. Tot acolo sunt și pensule, stilouri și cerneală. Alege ce stil crezi că este cel mai potrivit, dar te rog să nu faci greșeli.

– Da, știu.

Am zâmbit. Știind cât se străduia mama ca să facă rost de rechizite pentru elevii ei, cunoșteam importanța pe care o au aceste materiale. Mi-a zâmbit la rândul lui. Era un zâmbet cald, patern, care m-a făcut să îmi fie dor de tata.

– Foarte bine atunci. Și-a împreunat mâinile în față. Am să te las să te apuci de lucru, Lenka.

S-a întors apoi la scaunul lui și și-a luat stiloul și blocul de desen.

♦

Otto avea fața ca de ceară. Atunci când desena arăta întotdeauna melancolic, pe când ceilalți din cameră nu prea aveau nici o expresie. Uneori îl priveam cu coada ochiului. Înainte să aplice pigmenții își uda întotdeauna foaia cu apă. Asta îngreuna lucrul, pentru că s-ar fi putut scurge culorile. Marginile s-ar fi putut șterge. Mă întrebam dacă făcea asta ca pe o provocare. Astfel trebuia să se miște mult mai repede pentru a termina desenul. Din când în când își arunca privirea la ceea ce lucram eu.

– Îmi place expresia acelui soldat..., a zis el odată și a părut ușor amuzat.

M-am uitat la figura micuță pe care o desenasem lângă bărbații care munceau la linia de tren și am observat că îi dădusem o expresie aproape maniacală. Am râs pentru o clipă.

– Nici măcar nu mi-am dat seama că am făcut asta. Poate că ar trebui să îl refac.

– Nu, lasă-l. E conform realității. Ne spun că vor să reprezentăm totul cu maximă acuratețe, iar tu asta ai făcut. Sunt cu toții niște

rahați, mi-a șoptit. Urăsc asta. Urăsc faptul că trebuie să lucrez pentru ei.

Și a apăsat atât de tare stiloul de hârtie încât cerneala a început să curgă. Desenul trebuia aruncat. Am privit desenul distrus și m-au trecut fiorii. Ce avea să facă Fritta dacă ar fi văzut ghemotocul de hârtie boțită. Nu Fritta era însă cel care avea un temperament urât, ci subordonatul lui direct, un artist pe nume Leo Haas, care rar vorbea cu vreunul dintre noi, el discutând doar cu Fritta. Dar Otto nu a aruncat hârtia la coș. Bineînțeles că nu. A așteptat să se usuce și apoi a pliat-o într-un pătrat mic pe care și l-a ascuns în buzunar.

♦

Eu și Otto am început să petrecem mai mult timp împreună. O parte din mine, nerealistă, speră că îmi va dezvălui că face parte din rezistența artistică. Dar nu spune prea multe, în afara faptului că urăște că este forțat să deseneze pentru oameni care îi vor pe el și pe familia lui morți. Ne mâncăm împreună pâinea la prânz, mestecând încet, prefăcându-ne că este altceva.

– Astăzi mănânc găluște și varză murată. Munți întregi! îmi zice Otto.

Rupe o bucățică din pâinea lui veche. Îl privesc cum îi închide ochii și încearcă să își folosească toată puterea imaginației ca să transforme bucățica aceea în ceva mult mai satisfăcător.

– Eu mănânc tort de ciocolată! îi zic.

Pâinea din gura mea este ca rumegușul. Și cu toate astea, țin o mână sub porția mea în timp ce mănânc. N-am de gând să las nici o firimitură să îmi scape.

Atunci când râde, lui Otto i se umplu ochii de lacrimi. Pauza noastră de prânz de cincisprezece minute este aproape gata.

– Fritta e un om grozav. Avem noroc, Lenka. O ducem mai bine decât alții.

Spune asta de parcă ar simți nevoia să și-o reamintească sieși, sau să mi-o amintească mie.

– Da, știu, îi spun și mă gândesc la cele două bucățele de hârtie strecurate în brasieră. Știu, Otto.

♦

În fiecare zi mai aflu câte ceva despre departamentul tehnic și despre șeful nostru de la noul meu prieten Otto. Aflu că Fritta a fost unul dintre primii sosiți în Terezín, în noiembrie 1941 – *Aufkommando*. Fusese un grup select de aproximativ 350 de persoane: ingineri evrei foarte talentați, proiectanți și constructori care s-au oferit voluntar să părăsească Praga ca să ajute la lărgirea infrastructurii din Terezín, pentru a-l pregăti în fața afluxului de evrei care aveau să fie curând transportați acolo. Acești bărbați se oferiseră de la început să lucreze în Terezín, având promisiunea că nici ei, nici familiile lor nu vor fi trimiși în „est".

Am aflat că mulți dintre colegii mei din departamentul tehnic erau ca Fritta și că ajutaseră la planurile inițiale pentru lagăr. Un inginer pe nume Jiří făcuse desene pentru întregul sistem septic și un alt bărbat, Beck, schițase planurile inițiale după care fusese construit ghetoul. Acești bărbați știau lucruri despre infrastructura lagărului pe care nici măcar cei de la SS nu le cunoșteau, iar mai târziu aceste cunoștințe aveau să se dovedească de neprețuit. Dacă voiai să ascunzi ceva în așa fel încât nimeni să nu îl poată găsi, aceștia erau oamenii la care trebuia să apelezi.

♦

Cele cincisprezece minute zilnice cu Otto sunt sursa mea de informații. Într-o zi îndrăznesc să fiu cutezătoare.

– Am auzit că Fritta și Haas încearcă să își trimită desenele afară, șoptesc.

Otto nu îmi răspunde. Mestecă mai încet. Își închide ochii de parcă s-ar preface că nu a auzit ce i-am spus adineauri.

– Otto? îmi repet întrebarea, dar tot nu îmi răspunde. Otto? rostesc cu o voce puțin mai fermă.

– Te-am auzit de prima oară, Lenka.

Își șterge gura cu un șervețel de culoarea lăturilor de la vasele murdare.

– Știi că am o soție și o fată de cinci ani? zice el, schimbând subiectul. O cheamă Zuzanna.

Sunt șocată. Este prima oară când aduce vorba despre ele.

– Nu le văd pe cât de mult mi-aș dori. Noaptea îmi e atât de dor de ele încât îmi închid ochii și încerc să îmi închipui că sap un tunel de

la baraca mea la a lor.

– Îmi pare atât de rău, Otto. Nu știam.

– E teribil să adormi visând că sapi cu ghearele în pământ.

Nu zic nimic. Dau din cap.

– Te simți ca și cum ai fi îngropat tot timpul. Sufocându-te.

Dau din nou din cap.

– Nu, îmi spune. Nu știu nimic despre vreo rezistență.

Mă privește și în ochii lui citesc doar semne de avertizare. Irisurile par două semne de circulație care îmi transmit că trebuie să mă opresc.

– Lenka... Se întinde să îmi ia mâna. A venit timpul să intrăm.

♦

Am privit uluită cum Otto începea să lucreze la o acuarelă a meterezelor din Terezín. Lucra repede, trasând mai întâi liniile negre ale pereților de cărămidă, apoi umplându-le cu nuanțe apoase de maro și galben delicat.

Cu o mână îndemânatică, a pictat pâcla moale de nori a munților din fundal și petice de verde apos. A doua zi, după ce depozitase probabil pictura în secret, ca să se poată usca, a luat o pensulă, un stilou și cerneală și a pictat funiile de sârmă ghimpată, ca niște lame de cuțit care tăiau pagina.

Știam că naziștii interziseseră orice fel de ilustrări ce îi prezentau într-o lumină nefavorabilă. Ni se spusese că toți cei prinși făcând asta vor fi fie încarcerați în fortăreața mică, fie puși în următorul transport spre est. Așa că nu eram deloc surprinsă că nu văzusem încă vreo ilustrare a atrocităților care se petreceau în interiorul lagărului. Dacă astfel de picturi existau, ele puteau fi făcute doar în secret, fie noaptea, în barăci, fie în spații aglomerate în care nimeni nu te urmărea. Cu toate acestea, aș minți dacă nu aș recunoaște că simțeam că există un schimb, într-un limbaj secret, între Fritta și Haas, în timp ce noi toți lucram.

– Notează asta!

Șușoteau din când în când unul la celălalt, pe deasupra birourilor. Era ca și cum și-ar fi spus unul altuia ce înregistrează.

Fritta și Haas ne lăsau în pace atâta timp cât ne respectam termenele impuse. Sunt sigură că știau că mulți dintre noi șterpelesc

din materiale pentru propriile desene, pe care le făceam în camerele noastre. Otto era destul de îndrăzneț cât să lucreze chiar și în timpul zilei la propriile picturi. El m-a învățat cum să îmi mențin blocul de desen plin cu ilustrații pentru germani, iar creațiile mele personale ascunse între pagini. Dacă vreunul dintre ofițerii SS ne surprindea în atelier, puteam pur și simplu trage una dintre foile din blocul de desen ca să acopăr ceea ce pictam cu adevărat.

Încă nu reușisem să mă împrietenesc cu Petr Kien. Uneori îl surprindeam schițând în secret afișe care anunțau vreo operă sau o piesă care urma să fie performată înainte de stingere. Vedeam mai târziu aceste postere prinse de un stâlp, lângă barăci, când ne strângeam cu toții ca să urmărim spectacolul serii.

Acum, când privesc în urmă, îmi vine greu să cred pentru câte activități artistice am reușit să ne facem timp în Terezín. Deși germanii închideau ochii în privința acestora atâta timp cât nu criticau Reichul, erau totuși urmate întotdeauna de un act inevitabil de cruzime. De câte ori nu văzusem soldați germani urmărind vreunul dintre spectacolele noastre, bătând din palme la registrul încântător al tenorului sau la aria fermecătoare a sopranei, apoi, chiar a doua zi, ordonând transportul spre est pentru aceiași cântăreți.

♦

O întâlneam adesea pe Rita la aceste spectacole. Adora muzica, îmi spusese, și începuse să se vadă cu un bărbat pe nume Oskar, care avea o voce bună și era adesea ales pentru rolurile principale.

Făceau un cuplu frumos, ea cu pomeții înalți și părul blond tăiat scurt, el cu umerii lați și ochii căprui în formă de alună. Când cânta pentru public, el își ducea întotdeauna mâna la inimă, ca și cum ar fi scos fiecare notă în numele iubitei lui. Bineînțeles, aceea era Rita, care stătea într-un colț, cu zâmbetul ei radiant și ochi strălucitori. În cele câteva clipe de dinainte să se dea stingerea, îi vedeam adesea strecurându-se în spatele ușilor și al altor locuri dosite din lagăr ca să fure un sărut, și zâmbeam, fericită că descoperiseră amândoi puțin romantism în miezul atâtor suferințe.

Oricât de aglomerat și de plin de boli era Terezín, romanțe ca aceea a Ritei și a lui Oskar au înflorit, totuși. Le auzeam pe multe

dintre fete vorbind în barăci despre iubiți și întâlniri secrete. Le-am văzut încercând să se ferchezuiască doar cu mâinile goale și un strop de salivă în palmă. Le-am văzut cum își ciupesc obrajii și își mușcă buzele, în așa fel încât picăturile mici de sânge să le aducă ceva culoare pe chip.

Însă eu nu aveam pe nimeni, doar fantoma lui Josef în inimă. În nopțile în care puteam să visez, îl visam doar pe el.

Capitolul 30. JOSEF

De-a lungul anilor aș fi putut să jur de nenumărate ori că am văzut-o pe Lenka. Eram în metrou și vedeam pe cineva care ar fi putut să fie ea. Eram în vacanță cu Amalia și copiii și mi se părea că o văd pe Lenka îndepărtându-se de piscină. Alteori, când mergeam cu autobuzul, aș fi putut să jur că am întrezărit capul ei, părul de aceeași culoare. Îmi țineam respirația până când femeia își întorcea capul și vedeam că nu era ea.

Astfel de zile fuseseră numite de Amalia „zile fantomă“. Zile în care îi vedeai pe cei pe care îi căutai în umbrele altor oameni. Isaac vorbise la un moment dat despre „proiecții ale dorului“, dar eu preferam simplitatea termenului găsit de Amalia, pe care îl stabilise la începutul căsniciei noastre. Tot ce trebuia să facă atunci când mă întorceam acasă obosit de la birou era să-mi spună că a avut una dintre acele zile și nu mai era nevoie de alte cuvinte. Când se întâmpla asta, dădeam simplu din cap spre ea, cu ochii plini de înțelegere sinceră. Încercam să zâmbesc, să îi strâng mâna.

După ce a murit, m-am întrebat uneori cum arătaseră zilele ei fantomă, prin comparație cu ale mele. Eu căutam o soție, o iubită pe care o lăsasem în urmă. Ea căuta o mamă, un tată și o soră care ar fi trebuit să o urmeze în călătoria ei. Eu aveam o iubire pierdută, ea o familie pierdută. Însă pierderea era pierdere, nu-i așa? Rece și albă. Albastră și întunecată. Dacă tai o venă, sângerează.

Sunt îndrăgostit de o umbră. O caut în întunericul holului. O caut în ochii femeilor bătrâne care trec strada. Cea de-a doua soție a mea, pe care am ținut-o în brațe în fiecare dimineață, când stăteam întinși în pat, nu a fost cea care mi-a alinat somnul, ci Lenka, care mă vizita în vise. Încă mă bântuie, ca o leoaică, ca o pisică cu ochi pătrunzători. Au trecut mai bine de șaizeci de ani și umbra ei încă mă însoțește. Umbra ei care se întinde, lungă și neagră, așteptând să mă întind după ea, așteptând să îmi întind mâna.

♦

La bătrânețe am ajuns să cred că dragostea nu este un substantiv, ci un verb. O acțiune. Ca apa, curge dusă de propriul curent. Chiar dacă ai vrea să o îngrădești cu un baraj, dragostea adevărată este atât de bogată încât ar curge pe deasupra lui. În ciuda distanței, chiar și a morții, ea mișcă și schimbă lucrurile. Trăiește în amintire, în obsesia unei atingeri, în efemeritatea unui parfum sau în nuanța unui suspin. Caută să lase o urmă, ca o fosilă în nisip, ca o frunză arsă în asfaltul proaspăt turnat. Nu am încetat niciodată să o iubesc pe Lenka, nici măcar atunci când scrisorile au început să-mi fie returnate și ziarele au dezvăluit moartea a milioane de evrei care fuseseră incinerați, din ei rămânând doar un nor nesfârșit de fum negru.

I-am spus fetei mele ca atunci când se va îndrăgosti pentru prima oară să nu țină prea strâns de acea iubire. Închipuie-ți că ești într-un bazin cu apă caldă, vara, i-am zis, cu cercuri concentrice clipocind în jurul tău. Raze aurite de soare îți inundă părul, îți mângâie fața. Inspiră. Expiră. Dacă strângi lumina soarelui în palme se va preschimba în umbră. Dacă închizi libelulele într-un borcan, vor muri. Dar dacă iubești cu aripile deschise, vei simți mereu extazul zborului.

S-a îndrăgostit de un băiat la facultate și el a cerut-o în căsătorie în noaptea dinaintea absolvirii. Era înalt și brunet, așa cum fusesem și eu. Un băiat tăcut, care iubea cărțile. Îmi plăcea Benjamin. L-am văzut cum stătea la masă cu mine și cu Amalia, privindu-ne reverențios, puțin confuz în privința a ceea ce vedea.

Acea confuzie m-a convins că era bărbatul potrivit pentru Rebekkah. Privea la tihna dintre mine și Amalia, la compasiunea atentă, aproape precaută, iar eu îi puteam citi gândurile: *Sper să nu ajung niciodată așa*.

Și asta m-a făcut să mă leg de el. Da, tu să nu ajungi niciodată așa. Sărută-mi fata și simte adierea caldă pe chip, căldura soarelui pe pleoape. Îmbrățișează sentimentul fluturilor din stomac. Dacă îți dau binecuvântarea mea, căsătorește-te cu ea și fă dragoste cu ea ca și cum ați fi regele și regina propriului regat. Simte-i inima bătând lipită de inima ta. Uniți-vă. Dar trădeaz-o și îți voi scoate ochii din cap. Iubește-o pur și nu o părăsi. Fie ca amândoi să fiți răsplătiți cu cântecele îngerilor.

După ce și-a terminat desertul și s-a întins după mâna ei, așezându-și-o pe a lui deasupra, am văzut confirmarea de care aveam nevoie. Am văzut cum i se închid pleoapele, de parcă s-ar fi prelins în ea. La fel de fluid ca mierea. La fel de puternic ca un curent de valuri.

Și eu, la rândul meu, mi-am închis ochii.

Capitolul 31. JOSEF

Nepotul meu s-a născut cinci ani mai târziu. Am așteptat pe hol alături de Benjamin și de Amalia. Doctorul care s-a ocupat de naștere era unul dintre rezidenții mei. Îi recunoșteam imediat mâinile. Erau mari și puternice. Adusese pe lume peste trei sute de bebeluși și aveam toată încrederea în el. Cezarienele lui erau fără greșeală, iar suturile fără ață se vindecau fără să lase cea mai mică urmă de cicatrice.

Rebekkah nu a fost niciodată mai frumoasă decât atunci când a fost însărcinată. Părul ei lung a crescut des și lucios, pielea palidă îi strălucea. Amalia îi cosea rochiile de gravidă. Benjamin îi cumpăra milkshake și buchete de lăcrămioare în drum spre casă, când se întorcea de la birou. După ce a terminat Facultatea de Drept, s-a făcut vânjos și împreună arătau precum unul dintre acele tablouri medievale pe care mi le aminteam din bisericile de la Praga – fata mea, Madona cu pântecele crescut, iar Benjamin unul dintre magii care îi aducea daruri.

Atunci când Rebekkah a intrat în travaliu, eu și Amalia am mers pe jos de la apartamentul nostru până la Spitalul Lenox Hill. Știam drumul pe de rost. Îl străbătusem timp de douăzeci de ani: șaptesprezece minute dacă prindeam verde la toate semafoarele. Douăzeci și unu, dacă pierdeam mai mult de trei.

Amalia avea cincizeci și doi de ani, iar eu cincizeci și șase. Aveam deja părul cărunt. Eu aveam puțină burtă, dar Amalia era încă subțire ca o trestie, doar pielea de pe brațe îi trăda vârsta.

Pe drumul spre spital îi puteam citi în privire cât este de agitată.

– Va fi bine.

I-am strâns mâna și mi-am trecut brațul în jurul umerilor ei. Îi tremura șira spinării în timp ce o țineam aproape. Am fost întâmpinat de asistente ca un rege.

– Felicitări, doctore Kohn! au ciripit toate, chiar înainte ca nașterea să se încheie. Se descurcă foarte bine. Patru centimetri deja.

Benjamin stătea pe una dintre canapelele de vinilin, cu chipul palid din cauza lipsei de somn.

– Tată! a zis el, ridicându-se. Ce mă bucur că ai ajuns, în sfârșit.

Îl iubeam pe Benjamin ca pe un fiu și de fiecare dată când îmi spunea tată simțeam încă un val de iubire paternă lovindu-mă drept în inimă.

– Nu-ți face griji!

L-am îmbrățișat. Eram ca un general care își îmbărbătează trupele. Le-am adus cafea – neagră pentru Amalia, cu mult lapte și zahăr pentru Benjamin – și apoi am mers să văd ce face Rebbekah. Stătea întinsă pe o parte, cu durerea clar întipărită pe chip.

– Bună, scumpo! am șoptit.

A zâmbit, deși vedeam cât de forțat îi era zâmbetul. Un doctor poate să măsoare durerea pacientei sale privind-o doar, iar a lui Rebekkah era în creștere. I-am văzut și teama din privire. I-am strâns mâna. Ah, mâna aceea, a fiicei mele. Apucătura ei mi-a strâns inima și am simțit căldura inundându-mi degetele.

– Unde este doctorul Liep? am întrebat încet.

– M-a verificat acum câteva minute și mi-a zis că mai am de așteptat.

– Hai odată, grăbește-te! Maternitatea te așteaptă!

Am glumit și am bătut-o ușor pe picior pe deasupra cearșafului subțire de spital. Era o replică pe care o folosisem de multe ori. Dar Rebekkah mea nu a râs, ceea ce era neobișnuit în cazul ei, pentru că Rebekkah râdea întotdeauna când încercam să mă prostesc cu ea. Atât era de bună fiica mea, râdea chiar și atunci când nu eram amuzant. Râdea cu mine, ca să nu mă simt singur.

– Mă duc să îl caut! am liniștit-o. Ești bine?

– Da! a zis ea, curajoasă.

Dar știam că nu este. Ne spusese că nu voia să ia Demerol pentru că avea să treacă travaliul fără droguri, nu pe jumătate adormită. Avea de gând să nască cu mintea întreagă și cu ochii larg deschiși.

– Cu mintea întreagă?

Îmi amintesc că Benjamin și-a scuturat capul atunci, în sufrageria noastră.

– Tată, câte nașteri ai văzut în care femeia să aibă mintea întreagă?

– Nu multe. Chiar nu prea multe, am râs. Dar Rebekkah poate să facă față.

– Grozav! a zis Benjamin. Vom ști ce să facem dacă lucrurile devin puțin mai complicate.

Am zâmbit și mi-am adus aminte de cum stătea Rebekkah pe canapea, în urmă cu câteva zile, cu pântecele rotund ca un pepene, cu brațele ei subțiri petrecute protector deasupra lui. Îmi amintesc că m-am gândit: *Iată-mă, un medic obstetrician care își vede propria fiică dând naștere și este totuși surprins și uimit.*

L-am găsit pe doctorul Liep sub luminile fluorescente din salonul doctorilor, cercetând niște dosare. Și-a ridicat privirea atunci când mi-a auzit pașii.

– E bine, Josef. Încă cinci centimetri și gata.

Știam, că și eu mă uitasem peste sute de hârtii în timp ce pacientele mele stăteau întinse în paturile lor, iar natura își urma cursul, dar aș minți dacă nu aș recunoaște că mă așteptam ca doctorul Liep să fie în cameră cu Rebbekah în cea mai mare parte a travaliului. L-am condus înapoi în camera ei, apoi am plecat când a vrut să o consulte. Fiica mea voia să îi respect intimitatea, iar eu voiam să îmi țin promisiunea pe care i-o făcusem.

Dacă acum era dilatată cinci centimetri, am estimat că ar trebui să intre cu totul în travaliu în trei până la patru ore. M-am întors în sala de așteptare.

– Vom sta aici ceva timp, i-am anunțat.

– Benjamin, ce-ar fi ca tu și Amalia să mergeți jos și să mâncați ceva, iar eu voi rămâne de veghe aici.

Au fost de acord și eu m-am aranjat într-unul dintre scaunele de spital. Era atât de ciudat pentru mine să fiu de partea familiei care așteaptă veștile bune – că bebelușul este sănătos, că mama este bine și să transmit familiei dacă avem un băiat sau o fetiță. Trebuia să recunosc: nu îmi plăcea că pierdusem controlul. Voiam să fiu în cameră, cu Rebekkah, cu fișa ei în mână și cu mănușile puse, în caz că era vreo urgență.

Dar chiar și eu îmi dădeam seama că asta nu era o idee bună. Cred că în sufletul meu am crezut că totul va merge ușor. Așa că,

atunci când Susan, una dintre asistentele mele preferate, a venit și mi-a spus că umărul bebelușului se prinsese în canalul de naștere, ea și încă o asistentă au fost nevoite să mă țină ca să nu dau năvală în salon.

Distocia de umăr este cel mai negru coșmar al oricărui obstetrician. Nu există nimic mai îngrozitor decât să vezi un cap și apoi să îl privești cum se învinețește. O cezariană era aproape întotdeauna imposibilă în acest caz pentru că bebelușul se afla de obicei prea în spate.

În timp ce mă luptam să scap, Eleanor și-a pus ambele mâini pe umerii mei.

– Phillip crede că este mai bine dacă rămâneți aici, domnule doctor.

Știam că aș fi dat aceleași instrucțiuni dacă rolurile noastre ar fi fost inversate. Nimeni nu vrea să aducă emoțiile familiale în sala de operații. Însă mă îngrozea gândul la Rebekkah, speriată și suferindă în salon, gândul la nepotul meu care ar fi putut să nu supraviețuiască sau să rămână cu o mână bleagă pentru tot restul vieții lui sau al ei – o complicație foarte des întâlnită în cazul distociei umerale. Susan m-a luat de braț.

– Haide, doctore Kohn. Să facem o plimbare. Trebuie să lași pe cineva aici ca să îi liniștească pe Benjamin și pe Amalia atunci când se vor întoarce. Roag-o pe una dintre asistente să le spună că a apărut o complicație, dar că totul va fi bine.

– Absolut. E ca și făcut!

M-a condus în josul coridorului. Pășisem pe acel linoleum de sute de ori, dar de data aceasta frica aproape că îmi înghețа pașii.

♦

Nepotul meu s-a născut albastru. Mi-am amintit adesea imaginea aceea a lui, un băiat moale de patru kilograme întins pe masa din salon, cu pielea pestriță ca o prună. Rebekkah mi-a spus că primul lui plânset a sunat ca și cum ar fi fost pierdut în valuri, un văitat bolborosit de pe fundul oceanului.

– S-a luptat să iasă din pântece! ne-a spus doctorul. Este un mic războinic. Poziția McRoberts nu a funcționat, dar presiunea suprapubică a mers de minune.

Îmi zâmbea, dar eu puteam să îi citesc perfect expresia: fusese terifiat. Teama și extenuarea i se vedeau încă în ochi și, dacă nu aș fi fost complet lipsit de puteri în acel moment, l-aș fi îmbrățișat și i-aș fi spus cât de recunoscător îi sunt că mi-a adus nepotul sănătos pe lume.

– Îi punem numele Jason, tată! mi-a spus Rebekkah. După bunicul lui Benjamin, Joshua.

– Un nume frumos! le-am zis.

L-am ținut pe Jason în brațe și am plâns. Fiul fetei mele. Nepotul meu, cu sângele meu curgându-i prin vene. O nouă viață în această lume, care să iubească, să cânte și să facă bine în nenumărate feluri. Mi-a tresăltat inima gândindu-mă la parcursul lui în viață și la toate obstacolele pe care avea să le treacă la un moment dat: primele lui cuvinte, primii lui pași. Prima lui iubire.

I-am citit trăsăturile ca pe o hartă. I-am privit fruntea înaltă și curbura buzelor și am văzut-o pe fata mea. Sprâncenele dese care încadrau două pleoape în formă de scoică erau ale ginerelui meu, iar bărbia mică, a Amaliei. Pe mine nu m-am văzut până când nu și-a deschis ochii, mai târziu, în acea seară. În privirea indigo, apoasă, de nou-născut m-am văzut pe mine reflectat. La fel de profund ca amintirile mele, la fel de adânc ca marea, l-am iubit pe acel băiat din clipa în care s-a născut.

♦

Am sărit peste povestea fiului meu, Jakob. Micul meu băiat, cu mânuțele și piciorușele lui dolofane, cu gândurile lui profunde și felul lui tăcut de a fi.

După ce a fost circumcis, Isaac i-a cântat din Brahms și Dvořák. Apoi, ani mai târziu, când l-am dus la doctor, m-am întrebat dacă în acea a opta zi se vărsase toată tristețea noastră în sufletul lui mic.

Bineînțeles, cum ar fi putut copilul nostru să nu crească trist și tăcut cu noi doi ca părinți? Cumva, Rebekkah fusese binecuvântată cu un foc interior, la fel ca sora mea, spiritul ei era roșu aprins. Dar ochii lui Jakob fuseseră triști din clipa în care îl luaserăm în brațe. Amalia a vorbit prima despre asta.

– Plânsul lui este diferit, mi-a spus ea pe când băiatul avea mai puțin de două săptămâni.

I-am spus că își închipuie.

– N-are nimic! E sănătos și puternic.

– Nu e un plâns de foame sau de somn. E un plâns de dragul plânsului.

– Așa plâng copiii. Nu pot să vorbească încă.

– O simt până în străfundul sufletului. Este un plâns de tristețe.

Fiul meu trebuia să fie ținut în brațe. În lunile care au urmat după nașterea lui am făcut cu rândul, legănându-l nopțile. Amalia îi cânta cântecele pe care i le cântase mama ei. Vocea ei înceată și vioaie îl liniștea pentru o vreme – de parcă toate melodiile i-ar fi fost la fel de cunoscute pe cât îi erau ei. Când îmi venea mie rândul, îl luam cu mine în biroul alăturat dormitorului nostru. Ne așezam la birou – el cu fața lipită de pieptul meu, eu citindu-i. Ar fi trebuit să îi citesc cărți pentru copii precum *Babar* sau *Iepurașul Benjamin*, în loc de romanele care îmi plăceau mie, însă cumva se liniștea întotdeauna când eram împreună.

La grădiniță mi-au zis că era neobișnuit de isteț și că putea să lucreze la puzzle-uri toată ziua. Nu îi plăcea să se joace cu ceilalți copii, dar cine-l putea condamna? mi-a zis. Este un mare gânditor, ne-a spus învățătoarea, incredibil de sensibil. Observase că ploaia cade pe geamuri ca lacrimile, că linoleumul era presărat cu pistrui de chihlimbar. La aceste cuvinte eu și Amalia am zâmbit. Un copil de trei ani care privește pe fereastră, care preferă să fie singur în loc să stea cu ceilalți copii în cutia cu nisip sau în țarc. Mi-am zis că trebuie să îmi accept fiul așa cum este.

După ce s-a născut Rebekkah, faptul că Jakob era diferit a devenit și mai clar. Ea era un ghem de energie nesecată și îi străluceau ochii atunci când o țineai în brațe. Chicotea. Nu plângea decât atunci când îi era foame sau era prea obosită, iar Amalia avusese dreptate în privința a ceea ce simțise în legătură cu fiul nostru. Plânsul lui Rebekkah avea început și sfârșit. Nu era un vaiet lung și trist ca al lui Jakob.

♦

Ce faci cu un copil care nu are nici un interes în a-și face prieteni? Care în schimb își creează prieteni imaginari când e singur în camera lui, unde are cuburi stivuite până sus și toate turnulețele

LEGO aranjate după culori, și care vrea să poarte doar culoarea albastră?

Tricou albastru. Pantaloni albaștri. Șosete albastre.

– Îi place culoarea albastră, deci este hotărât. Ține cu pasiune la ceea ce îi place! îi zic Amaliei.

– Nu. Ceva nu este în regulă, spune ea scuturându-și capul.

Eu sunt doctorul, îmi vine să îi spun. *Da, e puțin ciudățel, dar e al nostru și e în ordine*.

Însă intuiția unei mame este întotdeauna corectă. Nu ar fi trebuit să știu asta? De câte ori nu veniseră femei la biroul meu ca să îmi spună că simt că ceva nu este în ordine cu sarcina lor și se dovedise că aveau dreptate?

După ce Jakob a intrat la școala generală a devenit clar că nu putea să funcționeze în cadrul structurii unei clase. Părul castaniu-închis îi intra adesea în ochi, iar corpul lui odată dolofan se alungise și se subțiase. Îmi amintea de un mânz bolnăvicios, care se zbate să se ridice în picioare. Îl deranjau zgomotele, orice schimbare pe care învățătoarea o aducea programului îi provoca o criză și nu suporta să fie atins de nimeni altcineva în afara mea sau a Amaliei. Se purta de parcă i-ar fi luat foc pielea dacă cineva doar l-ar fi atins ușor.

L-am dus la specialist după specialist. Îi lăsa pe toți uimiți cu punctajele pe care le atingea în ceea ce privește nivelul inteligenței, însă părea incapabil să funcționeze în afara proprie-i bule.

Școala Yeshiva din Brooklyn a fost singura care l-a primit, și acolo, sub îngrijirea profesorilor săi, Jakob a părut să înflorească. Îi plăcea limba ebraică, studiind-o ca pe un mister pe care trebuia să îl decodeze. Aveau un program rigid și copiii de acolo erau ascultători și îl lăsau în pace. A acceptat uniforma; chiar dacă era neagră cu alb, în loc de albastră, îi plăcea consecvența cu care trebuia să o poarte în fiecare zi, iar materialul nu îl irita, așa cum îl iritau multe alte lucruri.

Îi plăceau băncile din curtea școlii și clădirea mică din cărămidă și faptul că nimeni nu îl deranja dacă se juca de unul singur sau doar privea de pe margine. Atunci când se legăna înainte și înapoi sau își bălăngănea mâinile, profesorii le spuneau celorlalți copii că așa se roagă Jakob, în felul lui.

♦

Viața mea de adult este blestemată de o constantă dualitate. E ca și cum cineva a venit cu un satâr și mi-a despicat existența în așa fel încât să nu mă pot bucura de ceva fără a vedea reversul tristeții. M-am căsătorit cu Amalia, dar nu am putut să nu mă gândesc mereu cum ar fi fost viața mea cu Lenka. Mi-am văzut frumoasa fată transformându-se în femeia care este azi, în același timp în care mi-am privit fiul abia ducându-și existența cu toate limitările lui.

În acei ani, pe când Jakob și Rebekkah erau adolescenți, fiica noastră se îmbrăca cu fusta ei din catifea și cu o bluză pe gât și pleca să se întâlnească cu prietenii ei la un hamburger sau la un milkshake în josul străzii, în timp ce Jakob rămânea cu mine și cu Amalia în fața televizorului. Am curățat farfuriile de carnea ținută prea mult la cuptor și de legumele prea fierte ale Amaliei, descărcându-le încet în coșul de gunoi și mi-am ascultat fiul răspunzând corect la toate întrebările concursului de cultură generală, înainte ca vreunul dintre concurenți să apuce să răspundă întâi.

Și le-am privit capetele Amaliei și lui Jacob, întoarse spre ecran. Voiam ca soția mea să se uite la mine, dar ea a continuat să privească drept înainte. Știu că trebuie să-l fi auzit pe Jakob dând răspunsurile, însă nu a zâmbit cu vreun strop de mândrie. Nici nu a plâns. Pur și simplu și-a mâncat mai departe mâncarea fără nici un gust și s-a uitat la concursul care, pentru ea, nu avea nici o însemnătate, fără să rostească vreodată un cuvânt.

Rebbekah este acum mamă și soție. Căsătorită cu un avocat, are un băiețel. Fiul meu, acum în vârstă de cincizeci de ani, locuiește încă cu mine. Este destul de competent cât să trăiască singur, dar a refuzat întotdeauna această șansă.

– De ce, tată? Sunt fericit... Sunt fericit aici, cu tine.

Felul în care vorbește este atent și gândit, de parcă ar cântări fiecare cuvânt în minte înainte de a-l articula. Îmi ridic sprâncenele și mă uit atent la tenul pal al fiului meu, la corneea atât de palidă încât pare gheață spartă. La mâinile agitate. O parte din mine ar vrea să întindă mâna să desfacă coconul care a crescut în jurul copilului genial, învelindu-se în propria-i crisalidă de mătase.

Însă nu am puterea să o fac. Îmi citește gândurile. Îmi vede tristețea. Furia îmi sclipește în ochi ca fulgerul într-o furtună și apoi dispare.

Capitolul 32. JOSEF

La înmormântarea Amaliei, Isaac a cântat *Kol Nidre*. Îmi părea foarte bătrân acum. Încărunțise de tot, părul lui odată negru arăta acum ca un maldăr de frunze răsucite, acoperite de zăpadă. Însă corpul lui slab era încă drept și elegant. Purta un costum negru de bun-gust, cel pe care îl avusese atunci când eu și Amalia merseserăm să îl ascultăm cântând la Carnegie Hall, cu ani în urmă. Atunci când rabinul i-a rostit numele, s-a ridicat din strana din spatele meu și a mers reverențios spre altar. Cu vioara într-o parte în timp ce cobora scările, și-a ținut arcușul cu grijă, lipit de inimă.

Stând acolo, cu arcada poleită în spatele lui și volutele cu cele Zece Porunci flancându-l de o parte și de cealaltă, în sală s-a așternut liniștea. Aveam alături o mână de oameni, cele câteva persoane care ne deveniseră prieteni de-a lungul timpului, familia lui Benjamin, cei doi copii ai mei, nepotul meu și câțiva pacienți de care mă apropiasem.

A stat nemișcat o vreme, privind peste strană, de parcă ar fi căutat pe cineva, care spera în van că se mai află încă acolo. Am stat cu mâinile împreunate, privindu-l cum respiră adânc și își închide ochii. În cele din urmă și-a pus instrumentul pe umăr și l-a aranjat sub bărbie, apoi a ridicat arcușul.

A cântat mai frumos ca niciodată, muzica rezonând ca o inimă sfâșiată, fiecare notă desprinzându-se pe aripi de aur. În timp ce cânta îi tremurau obrajii, iar privirea îi era adumbrită de gene. Ascultându-l cântând, mi-a devenit clar – aproape ca într-un moment de epifanie – că el fusese dintotdeauna îndrăgostit de Amalia. Că în toți acei ani în care stătuse în mica noastră bucătărie, privindu-ne în tăcere, rămăsese acolo pentru a fi în preajma ei.

Rebekkah a plâns în timp ce Isaac cânta, cu sughițuri și spasme, trupul ei mic neputând să țină înăuntru toată durerea. În acea

dimineață, fiul meu a privit drept înainte, cu ochii lui clari, eterici. O singură lacrimă i-a brăzdat fața.

Mi-au dat și mie lacrimile până la urmă, pe măsură ce muzica, ușor și trist, apoi crescând în intensitate și prăbușindu-se, a înaintat ca valurile mării. Am plâns, pentru că, da, îmi era dor de Amalia. Dar și pentru că îmi era dureros de clar că cel mai bun prieten îmi iubise nevasta într-un fel în care eu nu o putusem niciodată iubi.

Kadișul pe care l-a cântat avea note care veneau direct din inima mea, din dorul meu după o iubire pierdută pentru totdeauna. Dar nu pentru femeia care acum zăcea întinsă într-un sicriu de pin în fața mea, ci pentru o femeie pe care o lăsasem cu patruzeci și cinci de ani în urmă într-o gară aglomerată din Praga, căreia nu i se făcuse nici o slujbă de înmormântare. Și dacă aș fi știut să cânt la vioară, suferința mea pentru că o pierdusem pe ea ar fi sunat la fel ca aceea a lui Isaac pentru Amalia. Fiecare notă se destrăma obsedant în toată durerea ei, fiecare ecou accentua singurătatea unei realități: ea nu mai era.

Capitolul 33. JOSEF

Stăm în apartamentul nostru, Rebekkah alături de tânăra ei familie, eu și băiatul meu letargici. După cum cere obiceiul, am acoperit oglinzile, ne rupem hainele, stăm nebărbieriți pe scaune joase.

Nepotul meu citește o carte în biroul meu. E la liceu acum și iubește cărțile la fel de mult pe cât le iubeam și eu când eram de vârsta lui. Maică-sa îl ceartă pentru că nu stă cu ea și cu fratele ei, dar eu îi zic că este în ordine. E tânăr. E plin de vitalitate. Lasă, să nu stea cu noi într-o cameră întunecată pentru a primi vizitatori ale căror nume nici măcar nu le cunoaște.

Încă o tavă cu cornulețe și o farfurie de tartine cu pește afumat ajung din partea unuia dintre prietenii fiicei mele. Ea își notează fiecare pachet pe un carnețel, ca să le poată scrie note de mulțumire mai apoi.

Canapeaua este acoperită în husa pe care Amalia a cusut-o singură. Sunt trase draperiile ca să nu intre soarele. Afară, pe Third Avenue, taxiurile claxonează și mamele își strigă copiii care ies de la școală. Înăuntru, recipientele din dulapuri încă sunt însemnate cu etichetele scrise cu grijă de mână de către Amalia: *Făină*, *Zahăr* și *Sare*. Pe perete sunt lipite încă numerele de telefon de la spital, de la pompieri și de la poliție, pe care ea le-a scris.

Încă de pe acum, abia îmi mai amintesc sunetul vocii ei. O săptămână petrecută la spital după un atac cerebral, un somn lung și apoi un rămas-bun fără cuvinte. Știu, în zilele ce vor veni o voi căuta în rochiile simple de bumbac care atârnă în dulap, în tubul cu cremă de mâini de pe noptiera ei sau în chifla de pâine care se va învechi, pentru că nu mai este încă o gură cu care s-o împart.

Nu îmi închipui că Amalia mă va vizita de acum în chip de fantomă. Va fi ocupată într-altă parte, căutându-și familia în ceruri. Va zbura în brațele părinților și va căuta iertare din partea surorii ei, care îi va spune că ar fi trebuit să uite de asta cu mult timp în urmă. Fantoma

ei va fi în sfârșit acasă. Pentru că asta se întâmplă atunci când în sfârșit ne întoarcem la cei pe care i-am iubit, dar i-am lăsat în urmă, la cei pe care nu i-am uitat niciodată. Ne unim cu ei, ca două mâini perfecte care se strâng. Ne contopim, ca doi nori de bumbac.

Isaac a luat parte la înmormântarea Amaliei, dar nu vine să ofere condoleanțe acasă. Timp de șapte zile îl aștept să intre pe ușă sau să dea un telefon, dar nu o face. Primesc în cele din urmă vești de la el săptămâna următoare, când îmi spune că îi pare rău. Îmi spune că a avut o gripă rea și că a stat în pat toată săptămâna. Menționează în trecere și că și-a pierdut arcușul undeva și că acum trebuie să își cumpere unul nou. Însă ceva din vocea lui îmi spune că nu-mi zice adevărul în nici una dintre privințe. Brusc, mi-l închipui îngropându-și arcușul alături de Amalia. Și de îndată ce am acest gând, simt în adâncul sufletului că este adevărat. În timp ce eu și copiii ne îndreptam spre limuzină, mi-am întors capul și l-am văzut stând lângă mormânt, cu fruntea plecată solemn. Îmi închipui că l-a pus acolo, în pământ, când nu era nimeni atent, ca să fie îngropat împreună cu ea. Tăcut. Așa cum și ea fusese tăcută. O singură notă pierdută într-un cer plin.

– E în ordine, îi zic. Înțeleg. Va trebui doar să îți iei unul nou.

– Da, îmi răspunde el. Unul nou.

Mă gândesc la cele două arcușuri pe care Isaac le-a pierdut de-a lungul vieții. Unul scăpat în mare, acolo unde mi-am pierdut sora și părinții, celălalt îngropat alături de nevasta mea timp de treizeci și opt de ani. Fiecare dintre pierderile mele, marcată de un singur gest al mâinii lui.

Capitolul 34. LENKA

În vara lui 1943 mama a slăbit și mai mult. Îi puteam vedea încheieturile sub piele, clavicula atât de mult ieșită în relief încât îmi amintea de o coasă. Obrajii atât de ascuțiți încât păreau fațetele tăioase ca lama ale cristalelor din candelabre.

Jugenfursorge, inițiativa privind bunăstarea demarată de Consiliul Bătrânilor, aranjase un program pentru copii, asigurându-se că aceștia primesc ceva educație în secret și că iau contact cu poezia, teatrul și muzica. Mama se întorcea acasă de la barăcile copiilor cu ochii încețoșați, dar revigorată.

Era ciudat să văd partea artistică a mamei, din prima tinerețe, reînviind în Terezín. Femeia aceea pe care mi-o imaginasem cu mulți ani în urmă, în acea după-amiază, când mersesem în beci alături de Lucie, ale cărei tablouri fuseseră mult timp ascunse în depozit, îmi apărea acum în fața ochilor. Ardea de entuziasm datorită activității sale alături de copii.

Mama ne-a spus că în curând avea să aibă loc o expoziție în subsolul unuia dintre departamentele pentru cei mici. Toți copiii lucrau la colaje și la picturi, așa că am continuat să fur câte rechizite puteam din departamentul tehnic pentru ei. Devenisem expertă în hoție. La fiecare câteva zile luam câte un creion colorat sau un tub mic de vopsea, aproape consumat, dar care mai putea fi încă stors pentru câțiva stropi de pigment. Theresa și Rita, la rândul lor, doseau lucruri pe care să i le dea mamei, fiind la fel de decise pe cât eram și eu ca nici o fărâmă din materialele de artă să nu fie irosită.

Theresa era atât de tăcută, nu rostea aproape nici un cuvânt când scotea din fusta ei două pătrățele de pânză ruptă. Rita avea o privire triumfătoare când îmi întindea câteva fărâme de cărbune sau de acuarelă.

De câte ori ajungeam să îl vizitez pe Hans, mă întreba dacă vreau să îl desenez. Am glumit cu el:

– Ei bine, atunci trebuie să mă desenezi și tu pe mine. Am scos o bucățică de hârtie din bluză, unde o țineam ascunsă, și am rupt în două un vârf de cărbune. Uite, i-am zis, încearcă tu.

S-a uitat la hârtie, apoi la mine, mijindu-și ochii mari și verzi, și a început să deseneze. Pe pagină a apărut un cerc ușor lăsat într-o parte. Două puncte pentru ochi și o linie în chip de gură. Dar avea doar patru ani și știam că pentru un copil atât de mic era un pas important.

Cea mai frumoasă parte era să știu că ceva care ar fi putut să fie atât de ușor obținut în afara Terezínului, putea încă să fie realizat și în interiorul lui. M-am întins și mi-am lăsat o mână pe umărul lui.

– Lenka, a zis el încet. Te iubesc.

– Și eu te iubesc! am șoptit.

Înainte să încep să plâng, Hans mi-a luat mâna și a apăsat-o pe foaie.

– Acum este rândul tău! a zis el.

– Da, rândul meu! am răspuns zâmbind și am început să desenez.

♦

Expoziția cu lucrările de artă ale copiilor a fost o realizare extraordinară. Mama, Friedl și alte profesoare își petrecuseră nenumărate ore alături de copii, iar acum colajele și picturile lor frumoase atârnau pe pereți.

Eu și Marta am vizitat expoziția cu mâinile la gură, într-atât de mișcate eram de amploarea ei, de operele pe care le cuprindea. Erau picturi cu copaci și fluturi. Unii copii își desenaseră familiile, vechile animăluțe de companie și amintiri ale vieților lor de dinainte de Terezín. Dar cele mai mișcătoare imagini erau acelea care încercau să arate situația actuală. Un copil desenase ceea ce își amintea din ziua în care ajunsese în Terezín. Șapte figuri așezate în linie, fiecare cu numerele de identificare scrise pe rucsacuri, fața fiecărei persoane tristă și temătoare. Un alt copil desenase un pat supraetajat din barăci și o imagine de vis care plutea deasupra capului unei figuri adormite: norișori plini cu tablete de ciocolată și borcane cu bomboane. Am fost transfigurată de imaginile copiilor. Dacă închideam ochii, îmi aminteam de acuarelele din copilăria mea, de senzația pe care am simțit-o atunci când am văzut pentru prima

oară vopseaua scurgându-se de pe o pensulă, de râulețele de culoare care sângerau pe pagină.

Am fost atât de mândră de mama mea în acea seară. Stătea într-un subsol întunecat, cu lucrările elevilor ei prinse pe pereți, în aceeași rochie simplă pe care o purtase în după-amiaza transportului nostru. Era acum pătată de vopsea, descusută prin mai multe părți și atârna pe trupul ei scheletic ca un sac vechi aruncat peste o sperietoare de ciori. Însă mama stătea cu mâinile încrucișate pe piept și strălucea, o imagine care îmi amintea de cum fusese ea înainte de război. Avea un zâmbet de mulțumire pe chip care lumina întreaga cameră.

Capitolul 35. JOSEF

Mă aștept întrucâtva să găsesc printre lucrurile personale ale Amaliei scrisori de dragoste de la Isaac. Îi umblu prin lucruri întrebându-mă dacă voi descoperi o viață secretă. Privesc rafturile căutând înregistrări cu muzică clasică, un program de la Carnegie Hall, o fotografie ascunsă sau o buclă de păr grizonant. Dacă aș fi murit eu primul, oare ea ar fi făcut la fel? Ar fi găsit fotografia din ziua nunții, pe care Lenka mi-o dăduse, singurul bun pe care îl aveam cu mine atunci când m-au coborât în barca de salvare? Ar fi văzut în sfârșit fața fantomei mele, cea pe care nu i-o arătasem niciodată, ai cărei ochi mă atrăgeau din adâncul unui mormânt fără nume? Ar fi băgat în cele din urmă mâna sub pat și ar fi scos cutia mea cu scrisori returnate? Sau, așa cum bănuiesc, ar fi respectat sfințenia trecutului și ar fi lăsat scrisorile în cutia lor, cu capacul pus bine deasupra?

Dulapul ei este pe jumătate gol, spațiul amplu dintre umerașe spunând mai multe despre ea decât hainele însele. Haina pe care o purta iarna îmi amintește de ea, cu materialul ei cadrilat și cordonul înnodat. Îmi cobor privirea la cele trei perechi de pantofi ale ei și văd că sunt puțin roase, scâlciate, au luat forma picioarelor ei, iar baretele s-au subțiat de la atâta purtat. Mă întind după peria de pe măsuța ei din fața oglinzii și bag de seamă câteva fire de păr. Desfac un ruj pe jumătate folosit, care are o culoare atât de pală încât îmi amintește de nisip.

Pescuiesc amintiri cu noi doi și ele îmi apar în fața ochilor ca negativele unui film. O văd pe Amalia legănând-o în brațe pe Rebekkah, o văd trecându-și degetele prin părul fiului nostru. O văd cu spatele întors la mine, încălzindu-mi cina după ce m-am întors acasă târziu de la spital.

Așa că, în acea noapte, după ce mă duc la culcare, nu o visez pe Lenka, ca de obicei, ci pe Amalia. O las în sfârșit să se ducă la

familia ei. Îi spun rămas-bun și o văd la fel ca în ziua în care am cunoscut-o: într-o rochie de bumbac, cu păr blond aspru. O văd stând lângă mine la Café Vienna – i se ridică un nor de abur din cana cu ciocolată fierbinte, iar ochii căprui îi sunt încețoșați de lacrimi.

Capitolul 36. LENKA

Copiii din Terezín puneau în scenă un spectacol după *Brundibár*, opera scrisă de Hans Krása, cu un decor creat sub direcția unuia dintre cei mai cunoscuți scenografi din Praga, František Zelenka. Decorul consta într-un gard provizoriu, construit din șipci, și din trei afișe: cu un câine, cu o pisică, cu o vrabie. Fiecare poster era agățat de gard și în fiecare dintre ele era tăiat un cerc chiar în mijloc, în așa fel încât copilul care primise rolul respectiv să își poată introduce pe acolo fața, intrând astfel imediat în rol.

Imaginea pictată înlătura astfel nevoia de a avea un costum cusut. Decorul era extrem de convingător. M-am întrebat oare câți oameni din biroul meu și câți din Lautscher sustrăseseră rechizite pentru ca acest spectacol să poată fi făcut. Copiii chițăiau de bucurie în fața transformării lor, uitând pentru o clipă de foame și de privațiuni. I-am aplaudat cu toții atunci când au urcat pe scenă.

Piesa este despre doi copii, micuța Annette și Joe, care pleacă să cumpere lapte pentru mama lor bolnavă. Pe stradă se întâlnesc cu un flașnetar pe nume Brundibár. Copiii îi cântă un cântec, sperând să obțină câteva monede, dar acesta îi fugărește și îi alungă. În acea noapte, copiii adorm sub afișele pictate cu un cățel, o pisică și o vrabie. Când se trezesc, văd că animăluțele au prins viață și își unesc forțele cu acestea împotriva lui Brundibár. Ei cântă un cântec frumos, iar sătenii le aruncă monede, însă Brundibár nu a fost cu totul alungat. El revine în scenă și fură monedele. Opera se încheie cu victoria copiilor și a animăluțelor împotriva flașnetarului. Copiii se întorc acasă cu pălăriile pline de monede și cu lapte pentru mama lor.

Aproape toată lumea din Terezín a adorat această piesă pentru că cei mici, prin reprezentația lor, își creaseră propriul mesaj de rezistență. Triumful lor împotriva lui Brundibár era o metaforă pe care toată lumea a înțeles-o.

♦

În acea seară, când am văzut-o pe Rita desprinzând cu grijă afișele de pe gard, am simțit imediat că era însărcinată. Deși era încă slabă ca o scândură, părea să aibă sânii mai plini și mai rotunzi. Chiar și fața îi arăta ușor diferit. În ciuda cearcănelor negre de sub ochi, era mai frumoasă ca niciodată – o figură mică, dar eterică.

Mai târziu, în acea noapte, după agitația și entuziasmul aduse de spectacolul copiilor, am reușit să o prind singură, fără Oskar.

– Rita, tu și Zelenka ați făcut treabă bună cu decorul. Dar arăți obosită. I-am atins mâna. Ești bine?

M-a tras la o parte, într-un colț al scenei, unde nu era nimeni în preajmă.

– Am crezut că doar mi-a întârziat, dar, Lenka, sunt însărcinată.

Mi-a strâns mâna, apoi și-a coborât privirea și și-a mângâiat abdomenul. Și-a ridicat rochia ponosită și mi-a arătat rotunjimea ușoară a burții. Și-a așezat mâna deasupra ei, ca și cum ar fi strâns în palme un secret.

– Rita, am zis încet, ce ai de gând să faci?

Amândouă știam ce înseamnă să fii gravidă în Terezín. În ultimele luni auzisem zvonuri despre femei însărcinate care fuseseră trimise imediat în est. S-a uitat la mine cu ochi înlăcrimați.

– Ce pot să fac, Lenka?

Auzisem vorbindu-se pe la colțuri despre unele femei care merseseră la infirmerie, unde unul dintre doctorii evrei le făcuse să dispară problema. Era un gând îngrozitor, însă Terezín nu era locul în care să aduci pe lume un copil. Iar să fii pusă într-un vagon de vite, gravidă, și să fii trimisă într-un lagăr de muncă silnică era și mai groaznic.

Personal, cunoșteam doar o femeie care rămăsese însărcinată în Terezín. Numele ei era Elsie și locuia în baraca noastră. Într-o noapte o auzisem plângând la ea în pat. Îi șoptea uneia dintre prietenele ei, care lucra ca asistentă la infirmerie. Am auzit-o pe prietenă spunându-i lui Elsie că o va duce să îl vadă pe doctorul Roth.

Mai târziu aveam să aflu de la Rita că doctorul Roth făcuse multe avorturi în Terezín. Făcea asta în secret și doar atunci când fetele îl

implorau, sacrificând viața fetusului nenăscut pentru a o salva pe a mamei.

♦

Oskar i-a spus Ritei că vor avea timp să aibă copii după război, acum însă nu era momentul. Ea mi-a povestit asta printre lacrimi, frângându-și mâinile albe și subțiri.

– Mă iubește! a zis ea printre sughițuri. Zice chiar că vrea să ceară Consiliului Bătrânilor să ne căsătorească, dar crede că fetele însărcinate sunt trimise la moarte.

– Și dacă are dreptate? am întrebat-o.

– Cum? Cum ar putea să creadă cineva asta? Poate că este doar un lagăr amenajat pentru mame, pentru când nu mai pot munci. A făcut o pauză. De ce le-ar lăsa pe femei să își ia cărucioarele în tren dacă nu ar fi locuri pentru copii acolo unde le duc?

Mi-am scuturat fruntea. Nu știam răspunsul. Știam doar ceea ce aveam și nu aveam în Terezín, transporturile spre est fiind înconjurate de mister și necunoscut.

– Dar dacă are dreptate, Rita? i-am șoptit. Merită să riști? Acum ai un loc sigur în Lautscher, iar munca lui Oskar ca inginer îți dă un plus de siguranță în interiorul lagărului. Acceptă-i propunerea de a vă căsători acum și construiți-vă familia mai târziu.

Nu îmi venea să cred că îi spuneam prietenei mele să pună capăt sarcinii, mai ales fiind vorba despre doi oameni care voiau să își petreacă tot restul vieții împreună. Știam că dacă mie mi-ar fi făcut cineva o astfel de sugestie atunci când Josef a plecat în Anglia, aș fi urât acea persoană cu toată ființa mea. Însă, de când fuseserăm aduși acolo, cu un an în urmă, fusesem martoră la felul în care se strângeau oamenii pentru trenurile spre „est“. Băgasem de seamă cum majoritatea celor care erau expediați erau bolnavi, bătrâni sau fete însărcinate. Iar acum, când sosea un transport nou, chiar și unii dintre prizonierii sănătoși erau trimiși în „est“. Îmi era clar că oriunde îi trimiteau naziștii pe acești oameni, era un loc mult mai rău decât Terezín.

Nu pot decât să îmi închipui oroarea și trădarea pe care Rita trebuie să le fi simțit atunci când m-a auzit spunând acele cuvinte.

Sunt sigură că se așteptase să o încurajez, să îi spun că voi vorbi cu Oskar și că îl voi convinge că se înșală.

– Presupun că nu ai idee ce înseamnă să ai o viață care crește în interiorul tău, Lenka. M-a privit cu niște ochi ca de animal încolțit. Dacă ai ști, nu mi-ai spune niciodată ceea ce tocmai ai spus.

– Rita... Vocea îmi tremura, chiar dacă abia șopteam. Știu ce înseamnă să fii însărcinată.

Nu i-am povestit despre sarcina mea pierdută, despre durerea de a pierde singura legătură pe care o aveam cu soțul meu, care se înecase într-un ocean înghețat. În aer plutea deja prea multă tristețe. M-am întins doar și i-am strâns mâna.

♦

În următoarele două săptămâni am privit-o pe Rita cum se chinuie, prinsă între teama lui Oskar pentru siguranța ei și dorința de a păstra viața care creștea în ea. În acest ghetou sterp, în care nu creștea nici un puiet, nici o floare, capacitatea de a crea totuși viață era un miracol. Pe câte femei nu le auzisem spunând că nu mai au ciclu și că sunt convinse că trupul lor emaciat nu mai poate concepe nimic în urma întâlnirilor rapide și lipsite de romantism cu iubiții lor?

Rita îmi arată care este hotărârea ei fără să mi-o spună direct. Când stă jos, își împreunează mâinile deasupra burții, ca și cum ar vrea să protejeze ce crește înlăuntrul ei, în secret. Atunci când vorbește nu privește drept înainte, ci spre poală.

– Oskar este bolnav de grijă! îmi povestește. Singurul mod prin care îl pot liniști este să îi pun mâinile aici.

Își desface mâinile și își mângâie pântecele. E în a patra lună de sarcină acum, dar încă nu se vede nici cel mai mic semn.

– Simt zbateri! I se înroșește fața de fericire. Știu că nu arăt însărcinată, însă eu tot o simt.

Mă uit la Rita și încerc să dau la o parte teama și să mă bucur că prietena mea arată atât de vivace, de plină de viață. Oskar îi zice că vrea să se căsătorească cu ea înainte ca bebelușul să se nască. Chiar după ce își termină ziua de lucru la Lautscher, se așază în genunchi și o cere în căsătorie cu un inel improvizat, făcut din niște fire electrice răsucite.

În Terezín nu există logodne lungi. În câteva luni sunt căsătoriți în sala Consiliului Bătrânilor. În noaptea dinaintea nunții, fetele din baraca Ritei s-au adunat cu toate ca să îi spele părul. Au pus o găleată mare sub robinetul din chiuvetă și au lăsat-o acolo pentru câteva ore, ca să adune stropii de apă, până când a fost suficient cât pentru a o spăla pe Rita pe cap. Rita are părul scurt, îi încadrează fața ascuțită, însă două fete tot stau și se agită în jurul ei, folosindu-și degetele ca să îl aranjeze cum pot mai bine.

Rita poartă o rochie veche maro, cu tivul zdrențuit și un guler uzat. Arată auster, o mireasă fără podoabe. Nu are voal, nici măcar o floare pe care să o strângă în mână.

Apoi apare Theresa, care îi șoptește că i-a adus ceva. Îi înmânează un pachet mic, înfășurat într-o hârtie veche de ziar. Pachetul, care pare să nu cântărească prea mult atunci când Rita îl primește în mână, pare brusc să capete greutate, să devină demn de respect pe măsură ce Rita îl despachetează ușor.

O privim toate uimite cum dă la o parte straturile de hârtie și scoate la iveală o cocardă micuță, făcută din bucăți de pânză pictată, cusute în jurul unui miez galben din fetru – o floare deschisă, făcută doar din resturi. Theresa șoptește:

– Ca să ți-o pui în păr. Scoate o bucățică de sârmă din buzunarul rochiei. Uite, poți folosi asta ca să o răsucești în jurul unor șuvițe, poate chiar deasupra urechii.

Rita își duce mâna la ochi ca să își potolească lacrimile.

– Mulțumesc, Theresa. Mulțumesc. Îi cuprinde fetei obrajii în palme și apoi îi sărută. Numai tu ai fi putut să faci ceva atât de frumos din nimic.

Theresa roșește.

– Chiar nu-i mare lucru... E-eu..., se bâlbâie, copleșită de toată atenția pe care darul ei i-a adus-o. Am vrut doar să ai o floare.

E adevărat, Rita nu are un buchet de mireasă. Însă este frumoasă, cu cocarda prinsă în păr, cu mâinile împăturite într-un gest protector deasupra burții ușor umflate. Cei patru prieteni ai lui Oskar țin ridicat pe bețe un cearșaf alb în chip de baldachin, deasupra mirilor. Îi privim cu toții în timp ce rabinul ghetoului le evocă cele șapte binecuvântări. O sticlă veche este învelită într-un șervețel și Oskar o sparge sub talpă. *Ani L'Dodi v'Dodi Li* le spune rabinul să își zică

unul altuia. *Eu sunt a iubitului meu şi iubitul meu este al meu!* Mă gândesc la aceste cuvinte și îmi amintesc de ziua nunții mele. Pare atât de îndepărtată și, în același timp, ca și cum ar fi fost chiar ieri. Încerc să îmi stăpânesc lacrimile în fața amintirilor.

Celelalte fete bat din palme, ca să felicite cuplul, dar eu îi văd ducându-și mâinile la frunte cu gândul în altă parte. Cu toții ne-am fi dorit o altă epocă, în care să fi putut avea o mulțime de flori – sau măcar un buchet, ca să purtăm cu toții câte o floare după ureche.

♦

Burta Ritei crește nu mai mare decât o pâine în tavă. Poartă aceeași rochie lălâie dintotdeauna. A învățat să meargă și mai dreaptă, așa că cele câteva kilograme în plus sunt și mai puțin vizibile. Mușc doar de câteva ori din pâine și torn jumătate din supa mea într-o cutie goală de conserve. Duc și bucățica pe jumătate mușcată de pâine și supa apoasă cu o singură bucată de nap Ritei, la barăci.

– Mănâncă! îi zic.

Îmi refuză porția.

– Nu-mi trebuie mai mult decât am! insistă ea. Te rog să nu-ți pui mâncarea deoparte pentru mine, Lenka. Și tu trebuie să mănânci.

– Vei avea nevoie de ea, atunci când se va naște copilul.

Îi las mâncarea, în ciuda rugăminților ei. Mai târziu, când mă întâlnesc cu Oskar, observ cât de slab arată.

– Încerc să îi dau și porția mea. Refuză, dar seara nu plec până când nu văd că o mănâncă.

– Și tu trebuie să îți păstrezi puterile.

Îi dau un cot, arătându-i că îl înțeleg.

♦

Când merg iar să îi duc Ritei mâncare, își ia un ton dur.

– Lenka, trebuie să te oprești. Vorbesc serios.

– Nu înțeleg! îi spun. Trebuie să mănânci mai mult, pentru tine și pentru bebeluș.

– Nu vreau să mănânc mai mult! Nu pot să mă fac mai mare de atât, pentru că își vor da seama că sunt însărcinată și mă vor trimite departe de aici.

O privesc, ochii ei mari și verzi sunt acum plini de o spaimă sălbatică.

– Dar copilul are nevoie de hrană, Rita.

Abia am putut scoate cuvintele.

– Copilul va lua tot ce are nevoie de la mine. Vreau doar să se nască în Terezín... A început să plângă. Îmi este prea teamă să plec în altă parte.

Am înțeles ce spunea. Așa că am făcut singurul lucru la care mă puteam gândi: am luat-o pe Rita în brațe, exact așa cum îmi aminteam că mă luase mama mea atunci când fusesem însărcinată și speriată, la Praga. Sperând că îmbrățișarea mea caldă îi aduce cel puțin jumătate din alinarea pe care îmi aminteam că mi-o adusese mie mama.

Capitolul 37. JOSEF

Unul dintre primele cadouri pe care l-am primit de la nepotul meu Jason a fost un prespapier pe care l-a făcut pe când avea trei ani. Era o piatră pe care o pictase în albastru, cu doi ochi alb cu negru din plastic și un nas portocaliu de cârpă. O am încă pe birou, lângă hârtiile mele, lângă fotografiile cu membrii familiei, toți mari acum.

Iubesc acest prespapier. De fiecare dată când îl așez deasupra unui teanc de facturi sau a unui carnețel, îmi amintesc ziua în care Jason l-a adus de la grădiniță. Pe atunci îmi zicea „buni“, cea mai apropiată variantă de „bunicule“ cu care se putea descurca. A scos piatra din micul lui ghiozdan roșu și mi-a înmânat-o.

– Pentru tine, buni.

Am luat-o în mână și am zâmbit. Era împachetată în hârtie ceruită, iar vopseaua cu care fusese pictată era încă puțin udă; nasul de cârpă stătea strâmb, iar cei doi ochi de plastic se bălăbăneau dintr-o parte într-alta.

– O voi prețui! i-am spus.

Jason s-a dus la bucătărie și a așezat piatra pe un șervețel de hârtie ca să se usuce. Apoi ne-am spălat amândoi pe mâini, apa devenind albastră.

Închid ochii și mi-l amintesc pe nepotul meu atunci când era mic. Prima oară când am mers undeva, doar noi doi, l-am dus la Metropolitan Museum of Art. L-am condus prin templul lui Dendur și i-am explicat istoria egiptenilor, magia hieroglifelor și blestemul menit să cadă asupra celor care deschideau mormintele. Apoi îmi amintesc de bucuria lui la prima vizită la grădina zoologică din Central Park, de dulceața primei lui ciocolate înghețate la Serendipity și de magia primei noastre vizite la planetariul Hayden, când m-a întrebat dacă fiecare stea este un om care a murit.

Cuvintele lui m-au lăsat mut. Nu era un gând frumos, să îți închipui că fiecare suflet era aprins pe cerul întunecat? I-am apucat mânuța

și i-am ținut-o strâns. Atunci când proiecția planetelor și a stelelor a acoperit domul întunecat, am văzut uimirea împrăștiindu-i-se pe chip și nu mi-am mai dorit decât să îl privesc pe el, pentru totdeauna. Am vrut să fiu martor la felul în care descoperă lumea, la felul în care învață să își croiască drum prin ea. Și astfel, privindu-l cum crește, am plâns ceea ce nu putusem trăi alături de fiul meu. Jakob mă ținea la distanță, ori poate că eu fusesem cel care crease această distanță. Nu aveam să știu niciodată cu adevărat.

Dar ceea ce știam era că voiam să mă lipesc de scaunul acela din planetariu alături de nepotul meu și să număr împreună cu el fiecare stea. Și cât de mult îmi doream ca gândul lui să fie adevărat! Ca, după moarte, să devin o stea, prins pe cer, arzând strălucitor deasupra lui, protejându-l cu lumină albă, pură.

♦

Viitoarea lui soție este frumoasă, elegantă și rafinată. Părul ei roșu îmi aduce aminte de mama și de sora Lenkăi.

De-a lungul anilor am cunoscut o parte dintre prietenele lui Jason. Bruneta pe care a întâlnit-o în primul an la Brown, cea care nu se epila pe picioare și susținea drepturile animalelor cu atâta fervoare, încât ai fi zis că este religia ei. Italianca plinuță din al doilea an de facultate, ai cărei sâni erau atât de mari încât mă gândeam tot timpul că ar putea să aibă o lactație în mijlocul mesei, și geamăna care avea un ochi căprui și unul albastru, fața unghiulară și un corp cu forme.

Apoi a fost englezoaica pe care a întâlnit-o în primul an petrecut la studii în afară, care avea cel mai frumos râs din câte am auzit vreodată și care m-a fermecat, deși aveam aproape optzeci și cinci de ani și eram văduv de aproape zece.

Vizitele lui Jason au început să se rărească după ce a intrat la Drept. Era mai ocupat, așa că am înțeles. Trebuia să studieze, avea presiunea notelor bune, la care se adăugau atracția alcoolului și a muzicii din barurile din New Haven.

Nu se afla într-o relație cu Eleanor de mai mult de un an când și-au anunțat logodna și la acel moment o întâlnisem o singură dată, acasă la Rebekkah, în seara de *Roș Hașana*. Era tăcută și politicoasă. Îmi dădeam seama că este inteligentă după felul atent în

care își alegea cuvintele și din interesul pe care îl arăta pentru cărțile care umpleau rafturile bibliotecii fiicei mele.

Îmi adusesem băiatul cu mine în acea seară și bunătatea și gentilețea lui Eleanor față de el mi-au câștigat inima. A stat lângă el și a încercat să îl facă să iasă din carapacea lui. Fiul meu avea acum cincizeci de ani, o barbă încărunțită și un început de chelie care îi accentua și mai mult pielea roșie și întinsă.

L-a întrebat ce citește și el a înșirat o listă atât de lungă încât sunt sigur că a luat-o durerea de cap. Cu toate acestea, peste câteva minute i-am auzit discutând despre una dintre ele pe larg și am văzut o fărâmă de lumină în ochii fiului meu. Îmi venea să merg la ea și să o sărut, atât eram de fericit că Jakob a reușit în sfârșit să comunice cu cineva.

Am văzut cum radia Jason în compania ei, cum, atunci când se ridica, nu se putea abține să nu graviteze spre ea. În acea seară am fost un observator avid, observându-mi în același timp și fiica, cu primele fire argintii în buclele ei sârmoase, tăind tartine și asigurându-se că toată lumea are suficientă cremă și somon. L-am privit pe Benjamin care, acum afundat deplin în perioada vârstei mijlocii, părea încă îndrăgostit de ea. Privindu-i, mi-am simțit inima invadată de căldură, pentru că aveau să sărbătorească în curând treizeci de ani de căsnicie și nu era puțin lucru să ții focul iubirii aprins atâta timp.

În acea noapte, eu și fiul meu am stat până târziu și ne-am uitat la televizor. Zumzetul discret îmi amintea de momentele de liniște dintre mine și mama lui. Nu puteam să nu mă întristez gândindu-mă că Amalia nu avea să vadă nunta lui Jason, nu avea să aibă bucuria de a o cunoaște pe frumoasa lui mireasă. Apoi m-am gândit la cuvintele nepotului meu din urmă cu aproape douăzeci de ani, de la planetarium, și am sperat că avea dreptate. Că va fi și ea prezentă, privindu-ne în felul ei tăcut, una dintre stelele care luminează pământul.

Capitolul 38. LENKA

După socotelile ei, Rita era acum în șase luni. De fiecare dată când mă opream pe la atelier o găseam aproape mereu stând jos, pictând încă la vederi. Cele terminate, cu vopseaua uscată, erau aranjate în dreapta ei. Cele umede erau aranjate în față.

Avea încă mână bună. Am observat scenele cu cai și mormane de fân, cu maica ținându-și pruncul în poală – scena nativității, pe care o pictase din abundență, chiar dacă eram abia în septembrie.

Theresa era în colț, lângă șevalet, și picta o replică a *Miresei evreice* a lui Rembrandt. Oare cei de la SS ceruseră acest tablou ca pe o glumă sadică sau era modul Theresei de a-i sfida, în chip tăcut? Am privit pânza în tăcere, observând auriul și roșul din rochia miresei, create de tușele delicate ale Theresei.

– Este frumoasă! i-am spus.

– Sper că nu-i știu numele. Ei mi-au cerut doar să fac încă un Rembrandt.

Am zâmbit și ea s-a uitat în ochii mei.

– Știi că se zice că soția lui Rembrandt a fost evreică.

Am dat din cap și ne-am zâmbit cu satisfacție. Când m-am întors însă spre Rita, am observat cât de palidă era.

– Cum te simți? am întrebat-o, atingându-i umărul.

Nu a răspuns imediat.

– Sunt obosită, dar sunt mai bine decât mulți de aici.

Știam foarte bine că are dreptate. Era epidemie de tifos și infirmeria era plină. Raziile temute continuau. Persoanele care nu își mai îndeplineau sarcinile erau trimise în est, în Polonia.

Vedeam fumul ridicându-se pe cele două coșuri ale crematoriului din ghetou, înăuntru arzând trupurile celor care muriseră în infirmerie sau la muncă. Și chiar dacă singurele execuții, rare, erau ale celor care încercaseră să scape, în centrul ghetoului rămăseseră două spânzurători, în semn de avertisment sumbru pentru noi toți.

Cu toate acestea, trenuri noi ajungeau săptămânal cu din ce în ce mai mulți evrei.

Uneori auzeam șoapte venind de la persoane care trăseseră cu urechea și aflaseră informații care veneau din interiorul Consiliului Bătrânilor: se zvonea că o sută de persoane vor ajunge de la Brno; într-altă zi se vorbea de cincizeci din Berlin, iar o săptămână mai târziu despre alți o sută de la Viena sau de câteva sute de la München ori Klando. Pe nou-sosiți îi vedeam mergând pe stradă de la ferestrele locurilor noastre de muncă: femei care își țineau bebelușii cu o mână și valiza cu cealaltă. Apoi erau cei tineri și singuri, care mergeau întotdeauna în față, iar cei bătrâni și fără ajutor se târau în spate.

Îmi aminteau de o procesiune funebră – acești bărbați, aceste femei și copiii mergând cu privirea morții și a înfrângerii întipărite pe chip. Nu puteam să îmi închipui cum avea ghetoul, deja suprapopulat, să mai primească chiar și o singură persoană.

Într-o seară, chiar înainte de stingere, Rita mi-a mărturisit că îl văzuse pe Fritta în baraca ei, cu o noapte în urmă. Venise să o deseneze pe femeia cunoscută sub numele de Ghicitoarea, o bătrână care purta tot timpul un șal ponosit.

Rita locuia într-unul dintre dormitoarele cu pod, în care, din cauza acoperișului înclinat, nu existau paturi suprapuse pe trei niveluri. Erau doar saltele și fân împrăștiat pe podea și câteva paturi joase din lemn.

Fritta a găsit-o pe Ghicitoare într-un colț, stând lângă o fereastră plină cu cratițe și tigăi din metal.

– A desenat-o rapid din peniță! mi-a spus Rita. I-a desenat părul alb, legat cu o cârpă, ochelarii, falca slabă și gura fără dinți. Nu a scos nici un cuvânt în timp ce eu l-am privit desenând. A fost o experiență uimitoare.

În câteva secunde i-a exacerbat mărimea capului față de corpul îngust, lungimea brațelor fusiforme, cei doi ochi enormi.

Rita mi-a descris cum a desenat fereastra din spatele Ghicitoarei ca și cum ar fi fost larg deschisă, deși aceasta rămăsese închisă.

A desenat peretele de cărămidă vecin ca și cum ar fi fost spart în mijloc. A desenat o parte a meterezei, un copac bătrân și singuratic

în curte și o poartă de fier pe un zid străvechi. Într-un colț al hârtiei fluturau trei rufe pătrate, întinse pe o sârmă, ca niște steaguri albe.

– I-a luat mai puțin de o oră! a șoptit Rita. Ghicitoarea l-a întrebat dacă vrea să îi dea în cărți.

– Și el ce a zis?

Eram intrigată de poveste.

– El a zis că, din păcate, știe deja ce îi rezervă soarta.

Mi-am scuturat capul. Rita și-a închis ochii, de parcă și ea ar fi știut ce soartă o așteaptă.

– Ghicitoarea nu l-a contrazis.

♦

Am auzit în continuare șoapte despre numeroasele picturi și desene pe care Fritta și colegul lui, Leo Haas, le făceau în secret, dar am văzut doar două dintre ele, și asta din întâmplare. Într-o dimineață am ajuns la atelierul nostru devreme, pentru că voiam să ridic niște materiale pentru mama înainte să ajungă ceilalți.

Când am intrat, camera era cufundată încă în întuneric. O singură lumină incandescentă era aprinsă în spate. M-am apropiat și am descoperit o siluetă aplecată deasupra chiuvetei. Era Fritta.

– Domnule?

Vocea mi-a sunat mult mai tare decât intenționasem. La auzul ei, Fritta s-a tras înapoi. A atins probabil ceva cu mâna, pentru că un borcan de sticlă a căzut și s-a făcut țăndări.

– Lenka? a strigat, întorcându-se. M-ai speriat!

– Îmi pare atât de rău, atât de rău, domnule...

Trebuie să fi sunat ca un copil emoționat în timp ce încercam să îmi cer scuze. M-am grăbit imediat să adun cioburile cu mâna.

– Nu, Lenka, lasă! Și-a întins mâna ca să mă oprească. Te vei răni și apoi la ce vei mai fi bună? S-a grăbit spre colțul camerei ca să aducă măturica și apoi a îngenuncheat și a strâns bucățile de sticlă. Ar trebui să știi că nu trebuie să te strecori așa în preajma cuiva înaintea programului. Părea mai degrabă uimit, decât supărat pe mine. Și ce cauți aici atât de devreme? Dacă te prindea cineva?

A lucrat rapid și eficient în timp ce discuta cu mine, împingând cioburile pe o bucată de carton și apoi aruncându-le într-un coș de gunoi de lângă biroul lui. L-am urmat.

– Îmi pare rău, domnule. Ar fi trebuit să am mai multă grijă. I-am evitat privirea. Mi se opriseră cuvintele în gât încercând să găsesc o explicație pentru faptul că sosisem devreme. Eu... Am vrut doar să încep să lucrez mai devreme la ilustrațiile acelea ale conductelor pentru SS! am mințit.

Stând lângă el, nu am putut să nu văd două desene noi în peniță, pe birou. Primul era al unui nou transport. Al doilea înfățișa bătrânii din dormitorul din Kavalier. Trei trupuri scheletice, tot în peniță, erau desenate din perspectiva cuiva care privea printre zăbrelele unei ferestre cu arcadă. Corpurile erau distruse de foamete – ochi duși în fundul capului, obraji trași și gâturi alungite îndoindu-se sub păturile subțiri din paturile lor.

– Nu trebuia să vii aici mai devreme, Lenka. Orele pe care le pui deja în slujba germanilor sunt mai mult decât suficiente.

Am dat din cap și am privit din nou spre trupurile scheletice de pe biroul lui. Probabil a observat asta pentru că privirile ni s-au întâlnit imediat și s-a uitat drept în ochii mei o bucată de vreme, de parcă ar fi vrut să-mi spună: *Nu mă întreba nimic despre desene*.

Apoi le-a întors repede cu fața în jos. O secundă mai târziu am auzit pași. Ne-am întors amândoi. Era Haas.

– Ce naiba caută ea aici? a întrebat poruncitor când m-a văzut.

– Îmi pare rău...

Am început să bâlbâi aceleași scuze pe care i le dădusem lui Fritta, dar Haas și-a ridicat mâna ca să mă oprească. Era clar că nu îl interesau scuzele mele.

– Kish! a mârâit el. Kish era porecla lui pentru Fritta. Am zis fără alte persoane.

M-am întors spre Fritta, care îl privea pe Haas drept în ochi.

– Lenka este atât de silitoare încât a vrut să își înceapă mai devreme munca.

I s-au mărit ochii, de parcă ar fi vrut să-i transmită lui Haas că trebuie să se oprească.

Pentru câteva secunde între ei a avut loc un schimb mut de cuvinte. Haas și-a ridicat o sprânceană neagră și Fritta a dat din cap. Și-au încheiat dialogul mut privindu-se cu înțeles. Haas părea să fi priceput că singura crimă de care mă făceam vinovată era că ajunsesem acolo la momentul nepotrivit.

– Bun. Fritta a fost cel care a încheiat confruntarea. Cred că Lenka înțelege acum că nu trebuie să vină la lucru mai devreme decât se așteaptă de la ea.

– Da, domnule.

– Nu vrem ca germanii să știe că am fost aici, așa că hai să facem un pact toți trei că nu vom mai vorbi despre asta niciodată de acum înainte.

– Da, domnule.

Am dat din cap și mi-am mutat privirea spre Haas care se uita prin cameră după ceva.

– Acum, hai! Înapoi la barăci, Lenka. Fritta a ridicat repede cartea de pe desenele acoperite și le-a rulat tub cu atâta iuțeală încât abia dacă i-am prins mișcarea mâinilor. Să nu mai aducem vorba despre asta niciodată.

Am dat din cap. Fritta s-a întors spre Haas.

– Mă voi întoarce într-o oră, când vor veni și ceilalți! a zis el.

Haas era deja la biroul lui, cu spatele la noi. A dat din cap. Fritta și-a luat la subraț sulul cu desenele și am ieșit amândoi repede și în tăcere pe ușă.

Capitolul 39. LENKA

Rita este acum în a șaptea lună. I-am privit corpul prin rochie – burta ei seamănă cu un pepenaș. Este foarte subnutrită și nimeni nu ar putea bănui că așteaptă un copil. Este și extenuată. Poți să vezi asta doar privindu-i chipul. De data aceasta când o vizitez la atelier, observ că îi tremură mâinile atunci când pictează.

Theresa îmi aruncă o privire cu înțeles din spatele șevaletului ei și își scutură capul cu gravitate. Dau din cap. Rita nu arată bine.

– Cred că ar trebui să mergem la infirmerie, îi zic.

Își scutură capul în semn că nu și continuă să picteze în timp ce discut cu ea. Tușele ei mici și subțiri de culoare se scurg și se întind peste toată foaia.

– Nu vom spune nimănui că ești însărcinată. Vom zice doar că nu te simți bine.

– Mai bine rămân aici decât să risc să iau tifos sau poate ceva mai rău. Se întoarce spre mine. Își lasă jos pensula. I-am spus deja lui Oskar. Așa că te rog, Lenka, lasă-mă să-mi termin munca.

Severitatea tonului ei mă surprinde, dar încerc să nu mă supăr. O privesc cum își reazemă palmele de masa la care lucrează, cu spatele ușor aplecat înainte, linia domoală a stomacului ei profilându-se prin pânza rochiei. Și apoi o aud pe Theresa icnind. Sub scăunelul jos de lemn, între picioarele Ritei, se lărgește o baltă de apă.

Capitolul 40. LENKA

Theresa aleargă după Oskar. O duc împreună cu el pe Rita la infirmerie. Acolo, bebelușul se naște, două luni mai devreme, printre bolnavi și nenorociți. Băiatul Ritei a ieșit din ea, cu trupul nu mai mare decât al unui pui de cățel abia fătat. Este viu, însă abia respiră. Este albastru și mic cât pumnul meu. Rita îl ridică la piept ca să-l alăpteze, însă sânul ei este sec.

Nu-i voi uita niciodată plânsetul. Un văitat atât de slab încât abia putea fi auzit. Însă așa slab cum era, arăta disperarea copilului de a trăi și era cutremurător.

♦

Oskar stă la căpătâiul Ritei. Are pielea cenușie și îmi aduce aminte de culoarea unui pescăruș. Ochii lui căprui sunt umeziți de lacrimi.

Îl cheamă pe unul dintre rabini, care le sugerează să îi pună numele „Adi“, ceea ce în ebraică înseamnă „martorul meu“. Rita îl ține la sân, convinsă că sugând ar putea scoate până la urmă laptele.

Ies, ca să poată avea parte de intimitate. Dar nici după o oră îl văd pe unul dintre prietenii lui Oskar, cu respirația tăiată, pentru că a alergat după mine.

– Vor să îi faci un portret bebelușului. E urgent. Nu avem prea mult timp.

Mă duc la baracă și găsesc un petic de hârtie. E cel mai mare pe care îl am, deși nu este mai mare decât o farfurie. Are marginile franjurate, dar este curat, fără însemne. Îmi pun în buzunar două bucăți de cărbune. Nu mai am altceva, pentru că am dat tot mamei pentru Friedl și copii.

Când ajung la infirmerie o găsesc cu copilul la sânul ei sterp.

– Nu am lapte! zice ea, plângând.

Îmi las jos tăblița de desen și merg să o îmbrățișez. Sărut întâi fruntea ei, apoi pe a lui Adi. Mă așez și îi privesc pe amândoi. Frumoasa mea Rita, cu părul ei blond umezit de transpirație, cu obrajii roșii, cu ochii încețoșați de lacrimi. Trăsăturile copilului, fără să fie bucălate ca ale bebelușilor, sunt ale Ritei, scoase în relief. Fruntea înaltă, nasul ascuțit, în vânt, și pometi sculptați. Rita își ține fața lipită de a lui Adi, fără să-și dezlipească ochii de la el, ocrotindu-i cu brațe tremurătoare corpul micuț.

Fața bebelușului este frumoasă și delicată; are pielea încă rozalie datorită hranei pe care Rita a reușit să i-o ofere în pântece. Dar cu fiecare clipă care trece, culoarea din trupul lui micuț începe să pălească. Primele care încep să se albăstrească sunt vârfurile degetelor, apoi membrele și în cele din urmă fața. O văd pe Rita împietrind de durere în timp ce încearcă să îl țină mai aproape de ea, ca să îl încălzească.

– Se albăstrește! plânge. Oskar, e atât de rece. Nu avem nimic cu care să-l încălzim?

Strigă ca un animal înspăimântat.

Oskar își dă jos cămașa murdară și încearcă să o aștearnă peste copil. O văd pe Rita tresărind. Haina este clar îmbâcsită și probabil și miroase rău. Nu au o pătură brodată în care să îl primească pe cel mic, așa cum îmi amintesc că a avut Marta. Bucata aceasta murdară de cârpă va fi primul și poate ultimul lucru care îi va atinge pielea copilului.

Rita a trecut de culmea durerii. Respirația bebelușului e din ce în ce mai grea, iar culoarea lui nu mai e albastră, ci albă ca porțelanul.

Încep să îi desenez. Văd cum primele linii dau naștere unei imagini a mamei cu copilul ei, fețele lor capătă contur pe o bucată de hârtie prețioasă, furată. Desenez capul Ritei, cuibărit lângă al pruncului ei, obrazul lui lipit de sânul ei, trăsăturile lor identice. Vreau să captez viața – adăugând măcar un strop de culoare imaginii, dar nu am nici un pastel, nici un tub de vopsea. Ciotul de cărbune mi s-a făcut deja praf în mână. Și apoi îmi vine ideea, într-un act de disperare aproape primitivă. Mă uit la mâinile mele tăbăcite, la cuticulele zdrențuite și trag de ele. Trag de piele până când pe la colțuri începe să curgă sânge. Storc picături roșii pe desen: în obrajii Ritei, pe buze și pe sâni și pe membrele copilului. Desenul meu, menit să arate iubirea

dintre o mamă și pruncul ei, a devenit unul al sfidării arzătoare, creat în roșu și negru.

Capitolul 41. JOSEF

Nu le-am povestit niciodată copiilor mei sau nepotului despre Lenka. Ei au crescut crezând că părinții lor s-au găsit pe fundalul războiului, doi oameni dezrădăcinați într-o țară străină, care s-au căsătorit din dorința împărtășită de a uita.

Cred că Rebekkah ar explica-o ca pe o dorință pentru un nou început, o nouă familie, pentru că ambele noastre familii pieriseră ca un fum, o dorință atât de profundă încât ne-a pus stăpânire pe inimi și ne-a încețoșat judecata.

Cred că fiul meu ar spune că m-am căsătorit cu Amalia doar pentru că era mai bine decât să fiu singur. Iar eu le-aș spune copiilor mei, dacă ar întreba vreodată care este adevărul, că era un pic din amândouă.

♦

Pe când fata mea era la facultate, am aflat că fusesem trecut din greșeală pe lista morților de pe SS *Athenia*. Rebekkah a descoperit asta în timp ce derula teancuri de microfilme într-o noapte târzie, în biblioteca facultății. Mi-a povestit asta încet, în timpul vacanței de primăvară, când eram singuri acasă, cu două căni de ceai între noi.

Copia xerox pe care Rebekkah o făcuse ziarului stătea acum pe masă. I-am aruncat o privire înainte de a o atinge. Titlul făcea referire la semnarea proclamației de neutralitate de către Roosevelt, din partea Statelor Unite. Dedesubt, sub un articolaș despre pătrunderea armatei franceze în Germania, se afla o fotografie a *Atheniei* și un anunț care confirma moartea a 117 persoane. Numele meu, al tatei, al mamei și al surorii mele erau pe listă.

– Te simți bine, tată? m-a întrebat Rebekkah.

Priveam ziarul de câteva clipe, dar nu puteam să cred că ceea ce vedeam era adevărat. Știam că fusese un haos extraordinar atunci când barca de salvare acostase în apropiere de Glasgow.

Raportasem moartea părinților și a surorii mele unui funcționar și singura explicație la care mă puteam gândi era că, atunci când îi spusesem numele meu, acesta mi-l trecuse din greșeală printre cele ale celor decedați.

– E de necrezut! am spus.

Am simțit un gol în stomac și am crezut că mi se va face rău.

– E ca și cum ți s-ar fi oferit o nouă viață, a zis Rebekkah.

În vocea ei se citea tinerețea, dar în același timp și o profunzime care îi depășea vârsta. Îmi amintesc că s-a întins peste cănile de ceai și zaharniță și mi-a atins mâna.

Însă eu nu mă gândeam la fiica mea și la compasiunea ei. În schimb, mintea îmi era asaltată de gânduri la iubita mea Lenka. Ea trebuie să fi citit acea informație în ziarele cehe. Trebuie să fi crezut că eram mort.

Îmi amintesc că m-am scuzat și i-am spus fiicei mele că vreau să mă întind. Mă simțeam amețit. Mă simțeam de parcă m-aș fi înecat. Lenka. Lenka. Lenka. Am văzut-o însărcinată, îmbrăcată în negrul văduviei, închipuindu-și că este abandonată, înspăimântată, singură.

Vina îmi tăia respirația. Îi simțisem chingile neîndurătoare ani întregi. Scrisori la Crucea Roșie. Căutări care se încheiau în puncte moarte. Scrisori în care scria că Lenka fusese trimisă la Auschwitz și că era presupusă moartă.

Asta înseamnă să iubești? Să plângi o eternitate pentru o greșeală prostească? De câte ori nu m-am gândit la acele ultime ore în apartamentul nostru? Ar fi trebuit să insist să vină cu mine. Ar fi trebuit să o strâng în brațe și să nu îi dau niciodată drumul.

Naivitatea mea mă străpunge ca un aisberg. O rană dureroasă, sângerândă.

Închid ușa dormitorului în timp ce fiica mea își termină ceaiul. Îmi întind brațele, închipuindu-mi-o pe Lenka. După atâția ani, singurul lucru pe care vreau să îl fac este să o țin în brațe, să o alin, să îi cer iertare. Dar nu e decât tăcere, apoi se aude Rebekkah punând vasele în chiuvetă.

Îmi strâng mâinile ghem. Aer și amintire. Le strâng apăsat, în adâncul inimii mele.

Capitolul 42. JOSEF

După război am început să o caut pe Lenka pe căi oficiale. Crucea Roșie înființase centre de identificare peste tot în țară, așa că m-am înregistrat la cel din Upper West Side. Mergeam acolo o dată pe săptămână, fie că era ger sau că turna cu găleata, ca să văd dacă au localizat-o pe Lenka.

Am făcut o cerere oficială și am completat formular după formular.

La prima mea vizită, femeia care mă ajuta m-a îndemnat să am răbdare.

– Lucrăm cu organizații evreiești din întreaga Europă. Dați-ne ceva timp. Vă vom contacta imediat dacă vom descoperi ceva.

Însă nu am așteptat ca ea să mă contacteze. Am continuat să mă întorc acolo, săptămână după săptămână, în fiecare miercuri, la prânz. Regularitatea vizitelor mele mă făcea să mă simt ca și cum nu mă dădeam bătut. Nu am ratat nici una dintre întâlnirile mele săptămânale.

Lună după lună.

În curând s-a făcut un an.

– În fiecare zi lista supraviețuitorilor crește! mi s-a spus. Primim nume noi în mod constant. Așa că există speranță.

În decursul primului an, am ajuns să cunosc aproape toate persoanele care lucrau în acel birou. Cazul meu îi fusese încredințat lui Geraldine Dobrow.

Într-o după-amiază de februarie începusem ceea ce devenise ședința noastră săptămânală obișnuită.

– Domnule Kohn...

– Josef! am zis. Vă rog să îmi spuneți Josef.

– Domnule Kohn, a repetat ea.

Simțeam că nu mă ascultă. Îmi venea să urlu. Primisem același răspuns de fiecare dată când venisem la ea.

– TREBUIE SĂ MĂ AJUTAȚI SĂ O GĂSESC.

Vorbeam pe un ton mai ridicat decât ar fi trebuit. Doamna Dobrow și-a îndreptat spatele în scaunul ei de la birou. A scris ceva în dosarul meu. Eram sigur că avea să îmi recomande să văd un psiholog sau, mai rău, să îmi abandoneze cazul cu totul.

– Domnule Kohn – a zis cu fermitate –, vă rog. Trebuie să ascultați ceea ce vă spun.

– Ascult.

Am oftat și m-am cufundat în scaun.

– Vă înțeleg frustrarea. Chiar vi-o înțeleg. Încercăm să o găsim. A tușit, apoi a arătat spre fereastra de sticlă a biroului ei. Afară se întindea o coadă lungă, care șerpuia în jos, pe coridor. Toți cei care vin aici caută pe cineva drag.

– Vreau doar să o găsesc.

– Știu.

– Trebuie să o găsesc. Mi-am dat seama că păream disperat, însă nu mă puteam controla. I-am făcut un jurământ.

– Da, știu. Mulți dintre oamenii de aici au făcut promisiuni... Dar trebuie să mă credeți atunci când vă spun că facem tot ce putem pentru a vă ajuta. Pentru a-i ajuta pe toți cei aflați în situația dumneavoastră.

Voiam să cred în bunătatea acelei femei. Însă nu mă puteam controla. Mă înfuria.

Ea nu știa cum era să vii la birou și să ți se spună că nu s-a făcut nici un progres. Era imposibil să poată înțelege prin ce treceam – prin ce treceau oamenii aceia din spatele geamului spre care arăta. Cum ar fi putut să își închipuie ea ce simțeam noi, cei care căutam pe cineva aflat la un ocean depărtare? Zi după zi, americanii erau bombardați cu fotografii din Europa sfâșiată de război. Mormanele de cadavre. Gropile comune. Ieșeau la iveală poveștile despre ceea ce naziștii le făcuseră evreilor.

Așa că, da, nu o singură dată am stat în fața doamnei Dobrow și mi-am lăsat pur și simplu capul în mâini. Nu o dată am izbit cu pumnul în biroul ei sau am înjurat din frustrare că biroul ei nu făcea destul ca să mă ajute.

De cele mai multe ori a stat tăcută în fața mea, cu mâinile întinse pe un morman de dosare din carton.

– V-am spus de la început, domnule Kohn, că s-ar putea să dureze foarte mult timp să vă localizăm soția. A respirat adânc. Europa este în ruină acum. Ne bazăm pe cele câteva organizații evreiești de acolo, care sunt în toiul înregistrării celor vii și al numărării celor morți. Milioane de oameni au fost mutați în lagăre. Este un adevărat haos acolo. Și-a dres vocea. Va trebui să vă pregătiți pentru ce s-ar putea să fie o căutare foarte lungă. După cum vă tot repet, va trebui să aveți răbdare. M-a privit drept în ochi. Și trebuie să fiți pregătit să aflați și că nu a supraviețuit.

M-am cutremurat.

– Trăiește! i-am spus doamnei Dobrow. Trăiește.

Nu mi-a răspuns. A fost singura dată când îmi amintesc că și-a coborât privirea.

♦

Am rămas de neclintit. Timp de șase ani, o dată pe săptămână, am mers la acel birou. Centrul continua să primească liste noi de la Auschwitz, Treblinka și Dachau, precum și de la alte lagăre, mai mici, ca Sobibor și Ravensbrück. Liste cu vii și cu morți.

Doamna Dobrow a fost înlocuită de doamna Goldstein, apoi de o doamnă Markovitz. Și apoi, într-o zi, mi s-a spus că au găsit numele Lenkăi pe o listă de la Auschwitz, care ajunsese să fie cunoscut drept cel mai îngrozitor dintre lagăre. Numele ei, alături de al surorii și al părinților ei. Nu era nici o mențiune în privința vreunui copil.

– Credem că au fost gazați în ziua în care au ajuns, mi-a spus doamna Markovitz. Îmi pare foarte rău, domnule Kohn.

Mi-a înmânat o copie a listei cu oamenii din transport.

Cu litere bătute la mașină, scria *Lenka Maizel Kohn*. Mi-am lipit hârtia de buze.

– Dacă aveți nevoie să fiți singur... Doamna Markovitz mi-a atins umărul. Avem o cameră separată...

Nu îmi amintesc prea bine ce a urmat după aceea, în afara unei camere mici în care se aflau mai mulți oameni, șocați și ei, care stăteau în jurul meu pe scaune de plastic. Îmi amintesc că am auzit două fete tinere recitând un *kadiș*. Îmi amintesc că am văzut niște oameni ținându-se în brațe și plângând. Dar erau și câțiva ca mine, singuri și prea năuciți chiar și pentru a plânge.

Capitolul 43. LENKA

I-am dat Ritei desenul cu ea și bebelușul de îndată ce l-am terminat. L-am așezat lângă patul ei mic și apoi l-am îmbrățișat pe Oskar, care tremura într-un maiou uzat, coastele ridicându-i-se vizibil prin pânza subțire.

– Mulțumesc, Lenka! a zis el, încercând să se adune. Îl vom prețui până la moarte.

Am dat din cap, fără să pot scoate un cuvânt, și am privit-o pe prietena mea care își strângea încă la piept bebelușul mort.

M-am dus la ea ca să îi mângâi piciorul prin pătură. Îmi amintesc încă senzația pe care am avut-o atunci când am atins-o. Sentimentul că nu avea pic de carne pe ea, că era doar os.

Tot ce puteam face era să o îmbrățișez, pe cât de delicat cu putință.

Nu s-a uitat la mine. Nici măcar nu m-a auzit. Când am plecat cânta un cântecel în idiș, *Eine Kinderen*, la urechea bebelușului ei mort.

♦

Aș vrea să vă spun că Rita și-a revenit după moartea copilului ei. Dar asta ar însemna să vă mint. Cine își poate reveni vreodată după o astfel de pierdere? Am văzut-o pe prietena mea cum își pierde puterile. Nu mai putea să picteze. Îi tremurau mâinile prea mult și nu se putea concentra. Se părea că dorința ei de a trăi murise odată cu Adi.

Terezínul nu avea nici un pic de toleranță pentru o astfel de ineficiență. Îți permitea să trăiești – și poate chiar să și creezi – în interiorul său, atâta timp cât munca ta se dovedea de folos Reichului. Desigur, se putea întâmpla să mori la infirmerie de tifos sau pe patul tău, de foame, dar moartea ta nu ar fi fost văzută decât ca o inconvenientă. Iar atunci când nu mai erai necesar, sau când

barăcile erau prea pline și era nevoie de spațiu pentru un nou transport, erai pur și simplu trimis în est.

La câteva săptămâni după moartea lui Adi, Rita a primit avizul pentru transportul ei. Oskar nu a primit unul, însă s-a oferit să plece voluntar, nefiind dispus să rămână în Terezín fără ea.

Nu ni s-a permis să îi conducem, așa că a trebuit să îmi iau rămas-bun de la ei în noaptea de dinainte de plecare.

Oskar o adusese pe Rita în fața barăcii mele, chiar înainte să se dea stingerea. O ținea rezemată de el cu un braț. Rita arăta așa cum arătase Adi prima oară când îl văzusem. Era aproape transparentă, cu excepția venelor albastre ale gâtului, umflate prin piele.

Era doar o fantomă acum. Ochii ei verzi și palizi aveau culoarea lăptoasă a jadului, iar părul blond era precum cenușa. Nu era mai mult decât un înveliș gol și obosit, care acoperea oase uscate și o lume de durere. Mi-am îmbrățișat prietena. I-am șoptit numele și i-am spus că ne vom întâlni din nou, după război.

Soțul ei a dat din cap spre mine și mi-a strâns mâna. Și-a strecurat apoi mâna sub cămașă, unde avea făcut sul și prins de talie desenul meu cu Adi și Rita.

– Uite, a zis el. Ne este teamă să-l luăm cu noi acolo unde mergem, mi-a spus cu o voce sugrumată. E mai în siguranță cu tine, aici unde nu se va pierde.

Am luat desenul și i-am spus că îl voi păstra în siguranță.

– Vă voi căuta după război și vi-l voi da înapoi atunci. Promit.

Oskar și-a dus mâna la buze, făcându-mi semn că nu trebuia să mai adaug nici un cuvânt. Știa – așa cum știusem și eu că va face Lucie atunci când îi încredințasem cele mai de preț lucruri înainte de transport – știa că voi face orice ca să îl protejez.

Am ascuns desenul între două șipci, sub salteaua mea. Apoi am început să îmi fac griji că greutatea a trei femei l-ar putea deteriora în vreun fel. L-am mutat în valiză, deși am fost imediat asaltată de teama că cineva l-ar putea fura. Dar, mi-am zis, cine ar fura un simplu desen cu o mamă și copilul ei? Nu putea fi folosit pentru schimburi. Nu avea valoare decât pentru mine, Rita și Oskar.

Așa că desenul a rămas în valiza mea un timp și am încercat să nu mă gândesc la el prea mult. M-am considerat custodele lui temporar, a cărui sarcină era să îl țină în siguranță până când proprietarii lui de

drept aveau să-l poată primi înapoi. Din când în când, totuși, urcam scara din baraca noastră ca să mă asigur că era încă ascuns și ferit.

♦

Terezín se aglomerase și mai mult. Mai târziu, din cărți, aveam să aflu numărul exact al populației. Până în 1943 se strânseseră cincizeci și opt de mii de bărbați, femei și copii între zidurile unui oraș care fusese construit pentru a găzdui șapte sute.

Și, cu fiecare nou transport care ajungea, sute, uneori mii de oameni erau trimiși deodată în est. Fete cu nume care îmi erau străine, precum Luiza, Annika și Katya, au început să umple paturile din baraca mea, paturi care fuseseră odată ale unor fete cu nume cehe precum Hanka, Eva, Flaska și Anna.

Certurile s-au înmulțit în interiorul barăcilor. Fetele erau iritate din cauza lipsei de somn și a foamei și pentru că munceau atât de mult încât pielea de pe degetele lor odată elegante era sfâșiată până la sânge.

O fată fură chiar de la mama ei. Sora ei mai mică o acuză. Cearta începe cu insulte, apoi escaladează. În curând ajung să se încaiere ca animalele, trăgându-se de păr, una mușcând-o chiar pe cealaltă de mână. Supraveghetoarea încearcă să le despartă. Le privesc, mută. Eu mi-am împărțit adesea firimitura mea de pâine cu mama și cu Marta, însă nu pot să nu mă întreb cât va mai dura până când voi ajunge și eu ca ele.

Furturile din barăci au scăpat de sub control. Obiecte pe care înainte le-aș fi considerat gunoi – un pieptene rupt, un șiret de pantof, o lingură de lemn – sunt acum bunuri care pot fi folosite la schimb pentru lucruri mai prețioase: o țigară, o lingură de margarină, o bucățică de ciocolată. Dormim îmbrăcați. Unii dintre noi chiar și încălțați – cu spaima că dacă ne-am lăsa încălțările sub pat, cineva va veni și ni le va fura.

Totul riscă să fie înhățat de o mână înfometată. Iar orice lucru nu le e util, oamenii îl vor arunca fără să se gândească de două ori deasupra cărbunilor, drept combustibil. Mă gândesc la desenul meu din valiză și știu că atunci când va veni iarna, cineva îl va găsi și îl va folosi ca să aprindă focul – doar un lucru de nimic pe care îl vor arunca în plita goală, pentru o secundă în plus de căldură.

♦

În noiembrie 1943 se ordonă un recensământ de la Berlin. Tot ghetoul este chemat într-o dimineață, la ora șapte, pe un câmp mare, în perimetrul exterior meterezelor. Suntem obligați să stăm fără haine, unii și fără încălțări, până când fiecare cap este numărat. Stăm acolo toată dimineața, toată amiaza și apoi și seara. Nu ni se dă mâncare, nici apă și nu ni se permite să mergem la toaletă. După ce își termină numărătoarea, ajungând la un total de mai mult de patruzeci de mii, suntem duși înapoi la barăci, prin întuneric. Pe drum, trecem pe lângă trupurile a sute de oameni care au fost prea slabi ca să îndure chinul de șaptesprezece ore, cadavrele lor rămânând exact în același loc în care au căzut.

♦

În departamentul tehnic am continuat să lucrez la proiectul pe care îl primisem. Am realizat paisprezece desene care ilustrau construcția în desfășurare a șinelor de cale ferată din ghetou și am început altele, care arătau construirea unor barăci noi. Fritta mi-a spus că este mulțumit de munca mea, deși Leo Haas nu mă privea aproape niciodată. Uneori, îi auzeam pe cei doi certându-se în privința a ceva într-un colț. Haas își ridica brațele, cu fața roșie de frustrare.

– Astea sunt excelente! a zis Fritta într-o după-amiază, ridicându-mi paginile în lumină. Păcat că trebuie să îți irosești energia cu nonsensul ăsta. Și-a scuturat capul. În alte vremuri, talentul tău ar fi folosit în scopuri mai bune.

În timp ce spune asta, îmi vine să îl întrerup și să strig: *Da! Hai să punem mâna asta a mea în slujba unui scop mai mare! Spune-mi și mie la ce lucrați tu și Haas. Lasă-mă să pictez imagini cu transporturile sau cu fumul care iese din noul crematoriu...*

Dar vocea îmi rămâne stinsă în gât. Îmi ridic privirea spre el, sperând că înțelege că sunt dornică să lucrez pentru orice fel de organizație ascunsă care ar putea prinde contur în lagăr. Cred că simte ceea ce gândesc. Își lasă mâna mare pe umărul meu.

– Lenka, odată ce toate acestea se vor fi sfârșit, vei avea mereu pensula și hârtia pentru a le înregistra. Până atunci, nu face nimic ce te-ar putea pune în pericol și ți-ar putea pune și familia în pericol.

Dau din cap și îmi iau desenele înapoi cu mine la pupitru. Îmi las coatele pe masă și îmi sprijin capul în mâini pentru câteva minute, ca să mă adun. Când mă îndrept, îl văd pe Otto uitându-se la mine și reușesc să îi zâmbesc.

♦

Într-o după-amiază, în timp ce aștept la rând să îmi primesc porția pentru prânz, mă trezesc cu Petr Kien în spatele meu.

– Ce avem astăzi, Lenka? Supă apoasă cu o feliuță de cartof sau supă apoasă cu o ridiche neagră?

Sunt surprinsă că îmi știe numele.

– Cred că miroase a varză putrezită.

– Mereu miroase a putrezit, Lenka, zice el râzând. Sigur ți-ai dat seama de asta până acum. Unde este Otto? mă întreabă.

Îl analizez. Fața frumoasă, claia de păr negru și des care îmi amintește de Josef. Brusc, roșesc. E oare cu putință să mă fi urmărit?

– Soția lui a reușit să ia prânzul cu el astăzi.

Fusesem atât de fericită să văd privirea rară de bucurie de pe chipul lui Otto atunci când a plecat să se întâlnească cu ea.

Petr nu spune nimic despre soția lui, deși știu că este căsătorit. Ne așezăm pe o bancă în fața barăcilor Magdeburg, sorbindu-ne supa fără să-i simțim gustul. Deasupra ei plutește o singură frunză de varză.

♦

Petr era o rază strălucitoare de lumină. Otto, o umbră melancolică. Îi iubeam pe amândoi. Faptul că eram prietenă cu niște personalități atât de contrastante mă ajuta să merg mai departe. Petr se oferea să ilustreze toate programele de operă, toate posterele care promovau o piesă sau un concert. Nu se putea opri din desenat nici măcar la prânz, nici când ne terminam munca în departamentul tehnic, nici măcar când mai rămâneau doar câteva ore până la stingere.

Deși Petr își asuma anumite riscuri pictând fără să se ascundă, ceea ce alegea să picteze nu era deloc controversat. Picta mai ales portrete.

Într-o seară, l-am privit lucrând la un studiu după o femeie pe nume Ilse Weber – mâna la obraz, ochii întunecați și inteligenți, buzele cu colțurile ușor ridicate. Altă dată, a desenat-o pe Zuzka Levitová în cerneală neagră, cu ochii ei mari de broască redați ca și cum ar fi fost o caricatură, cu pieptul uriaș revărsându-i-se dintr-o rochie cu pătrățele, pe care o făcuse rapid din linii încrucișate.

– Mi-aș dori să pot lucra la fel de repede ca tine! îi spun într-o noapte.

Să îl privesc doar îmi aduce atât de multă bucurie. Pictează un pastel după Adolf Aussenberg, folosindu-se de o paletă de rozuri și de nuanțe de albastru, cu figura subțire privind în jos, cu mâinile odihnindu-se pe genunchi. Însă portretul Hanei Steindlerová este cel mai fermecător.

– O femeie în cele patru anotimpuri ale vieții! îmi explică el.

Mai întâi o desenează pe Hana copilă, cu trăsături delicate, împrăștiind umbre delicate pe chipul ei cu ajutorul creionului întins. Lângă, o schiță rapidă cu ea în chip de femeie seducătoare, cu mâinile după cap, cu părul ciufulit, bluza desfăcută, arătându-și vag conturul sânilor, buricul, curbura delicată a șoldurilor. Cea mai generoasă imagine o înfățișează ca mamă și nevastă, cu chipul mai serios acum, tinerețea fiind înlocuită de blândețe maternă, cu o privire adâncită în gânduri. În colț, ultima imagine este o schiță rapidă a unei fete cu părul tuns bob, cu privire plecată și un zâmbet de spiriduș.

– O ador! îi zic. Este atât o imagine a fetei Hanei, cât și Hana însăși pe când era copil.

– Exact!

Citesc în ochii lui fericirea pe care ți-o aduce sentimentul de a fi înțeles.

În fiecare zi îl văd lucrând în curte la un alt portret. I-a făcut portretul Frantiskăi Edelsteinová. Și Evei Winderová, cu sprâncenele ei groase și privirea plină de speranță. Apoi uimitoarea redare a lui Willy van Adelsberg, tânărul olandez, cu părul lung și gura coaptă desenate atât de seducător încât pare frumos ca o fată. Alături de Petr, sunt tot timpul fermecată.

Apoi îl am pe Otto. Dulcele, sufletistul meu Otto. El lucrează în culoare. Acuarele. Guașă. Pictează imaginile care îl bântuie. Crema-

toriile, depozitul de sicrie din fața morgii, cozile lungi de la mâncare, bătrânii rugându-se deasupra morților.

Îl văd strecurându-și desenele printre paginile lucrărilor lui oficiale. Nu le împărtășește niciodată cu mine, dar nici nu le ascunde de privirea mea. La sfârșitul zilei, când pleacă, le îndeasă la brâu, sub betelie. Mă rog întotdeauna să nu îl oprească cineva în drum spre barăci. Nu pot să îmi închipui că ar face față unei pedepse fizice și mă cutremur la gândul că ar putea fi transportat în est.

După ce l-am urmărit pe Petr lucrând la portretele lui luni întregi, îl aud în cele din urmă întrebându-mă dacă poate să mă picteze.

Stăm pe aceeași bancă pe care ne așezăm întotdeauna, însă acum aerul miroase a toamnă. Simt că vântul începe să se răcească și miros parfumul frunzelor moarte. Pământul roșu și uscat s-a așezat ca un văl deasupra pantofilor mei.

Îmi cere să mai rămân seara puțin după program, în departamentul tehnic. Asta implică anumite riscuri. Riscul evident ca un soldat german să descopere că am încălcat regulile și riscul de a încălca promisiunea făcută lui Fritta de a nu veni la muncă în afara programului.

– Dar Fritta va vrea să plecăm odată cu ceilalți! îi zic. Nu vreau să par lașă aducând vorba de riscul de a fi descoperiți de un german. Nu îi place ca oamenii să rămână singuri în atelier. Odată am făcut greșeala de a veni mai devreme... Am promis că nu o voi mai face niciodată.

– Nu îți face griji. Vorbesc eu cu el. Avem o înțelegere.

Îmi ridic o sprânceană. Dar e evaziv, fără să-mi ofere prea multe alte explicații.

În acea seară, după ce toți ceilalți și-au pus deoparte lucrurile și au luat-o spre ieșire, eu și Petr rămânem la mesele noastre.

Otto mai întârzie puțin, plimbându-și privirea de la mine la Petr.

– E totul bine, Lenka? mă întreabă.

Din nou, îmi amintește de tata. Îngrijorarea lui este dulce și are o delicatețe în voce atunci când pune întrebări, mereu grijuliu să nu pară prea îndrăzneț sau direct.

Mă întreb dacă Otto crede că eu și Petr avem o aventură. Chiar dacă Petr este căsătorit, aventurile nu sunt excluse aici. Atunci când toată lumea este convinsă că va muri curând, un trup cald, bătaia

unei inimi, te poate îndemna să faci lucruri la care nici nu te-ai fi gândit mai înainte.

Otto ne aruncă o privire, apoi se îndreaptă spre ușă.

– Am să vă văd pe amândoi mâine.

Are vocea tristă. Încerc să par veselă.

– Da, Otto! Pe mâine!

Îmi face încet cu mâna și îmi aruncă o privire paternă de avertizare. Zâmbesc și îmi scutur capul.

Petr nu se deranjează să își ia la revedere. Scoate cinci tuburi de vopsea din sertare. Are mâini puternice și sigure; știe ce paletă vrea să folosească dinainte să aplice primele tușe.

Albastru cadmiu. Alb titan. Ambră arsă.

– Stai jos! zice.

Îl ascult fără să mă gândesc. Mă simt amețită doar la gândul ochilor lui ațintiți asupra mea și la faptul că m-a considerat demnă de a fi pictată.

Stoarce pigmenții cu atenție, reverențios. Pete mici de culoare pe o tavă mică de tablă. Desface o bucată de pânză ascunsă sub o grămadă de desene, pe biroul lui. Are marginile zdrențuite și forma ei nu mai e chiar dreptunghiulară sau pătrată.

Nu are un șevalet pe care să o întindă, așa că îl privesc cum o întinde cu mâna și o prinde cu două bolduri în colțurile de sus ca să și-o fixeze de masă.

– Nu te uita la mine, Lenka. Uită-te spre ușă.

Fac întocmai. Îmi concentrez atenția asupra pragului. A ramei de lemn. Îmi imaginez colegii intrând și ieșind, umbrele celor care au venit în Terezín înaintea mea și au plecat înainte să le aflu numele.

Minutele trec. Poate că a trecut o oră. În curând vom fi sub presiunea timpului pentru că se va da stingerea. Îmi bubuie inima în piept. Am inima strânsă de teamă că un soldat german ar putea intra ca să inspecteze camera și plină de adrenalină datorită entuziasmului de a-l vedea pe Petr lucrând. Acum pictează atât de repede. Mâna îi străbate pânza cu viteza unui patinator pe gheață.

Mă asaltează gândurile. O parte din mine vrea să sară de pe scaun și să ia o pânză și o paletă de culori. Mă închipui alături de Petr, imagini în oglindă, fiecare pictând reflexia celuilalt.

– Stai nemișcată, Lenka! zice el. Te rog!

Acum minutele au început să îmi pară ore. Îmi este atât de sete. Îmi imaginez vopseaua pătrunzând în pânza uscată. Începe să mă doară gâtul și gândul pe care m-am luptat să îl alung iese la suprafață ca o rană.

Mă năpădește un sentiment al singurătății. Nu am mai fost atinsă – nu așa cum râvnesc să fiu atinsă în această clipă când ochii lui Petr sunt fixați asupra mea, mâinile lui lucrând cu îndemânare. Sunetul umed al pigmenților împrăștiindu-se pe pânză.

– Lenka, nu-ți închide ochii.

Mă înroșesc.

– Da... scuze. Scuze.

Sunt aproape rușinată pentru că am aceste gânduri.

Îi privesc părul negru, unghiurile feței, albul degetelor în care ține pensula. Simt un vârtej în mine, o nevoie arzătoare de a-l săruta. Tânjesc după intimitate. Aproape am uitat cum se simte să fii ținut în brațe.

Încerc să mă gândesc la soția lui Petr, Ilse. Mi-i imaginez întinși unul lângă altul, pasiunea grăbită dintre ei atunci când fac dragoste, nu o desfătare a simțurilor, ci o potolire rapidă a poftei.

– Lenka, stai nemișcată. Aproape am terminat. Da... iată, aproape am terminat.

Arunc o privire pânzei. Am pielea alb-cremoasă, părul negru îmi cade în spatele umerilor ascuțiți. Doi ochi albaștri. Privirea ascuțită. Concentrată și de neabătut. Chipul meu mai frumos decât cred că este în realitate.

Capitolul 44. LENKA

Cu tabloul între noi, eu și Petr am devenit amanți care nu se atinseseră niciodată. Mă privise, mă studiase și mă văzuse cu o ascuțime de lamă. Întrebați pe oricine a fost vreodată pictat și vă vor spune că nu s-au simțit niciodată mai vulnerabili decât atunci când au stat ore în șir sub ochii altuia. Îmbrăcat sau dezbrăcat, ești gol oricum.

♦

A doua zi, la masă, îl întreb pe Petr dacă pictează în secret altceva în afara portretelor.

La început nu spune nimic. Se uită în bolul lui cu supă tulbure și rămâne tăcut.

În cele din urmă spune:

– Lenka, nu vreau să te mint... Se uită la mine și privirile ni se întâlnesc. Dar nu vreau să te amestec în asta.

– Dar eu vreau să mă amestec, Petr. Ce altceva pot face? Ar trebui să fac desene cu calea ferată în fiecare zi pentru o gașcă de naziști care așteaptă să mă vadă moartă?

Petr își dă castronul la o parte și își ațintește privirea înainte. În fața noastră, colegii noștri își mănâncă porțiile, fără să se gândească. Foamea înaintea gustului. Îmi amintesc de o armată de furnici care îndeplinesc fiecare mișcare, fiecare sarcină fără să gândească.

– Da, Lenka. Lucrez la picturi secrete, dacă asta mă întrebi.

Apoi îmi spune ceea ce bănuiam: că există într-adevăr o rețea secretă de pictori care ilustrează atrocitățile. Petr lucrează împreună cu Fritta și cu Haas și cu un bărbat pe nume František Strass, care are membri ai familiei în afară, nefiind evrei. Se străduiesc ca picturile să ajungă la oamenii care vor să demaște atrocitățile ghetoului.

♦

Strass, un om de afaceri viclean, care fusese un negustor de succes cu o pasiunea pentru colecționarea de artă cehă, își conducea acum propria casă de schimb din baraca lui din Terezín. Împreună cu alți prizonieri, făcea troc cu mâncarea pe care o primea în pachetele de ajutor – borcane cu marmeladă sau cutii cu ciocolată, biscuiți și țigări – în schimbul lucrurilor de care avea nevoie în lagăr. Dar făcea și contrabandă cu unele dintre tablourile făcute de artiștii care lucrau în departamentul tehnic, trimițându-le rudelor sale din afară, care nu erau de origine evreiască. Haas și Fritta, un pictor pe nume Ferdinand Bloch, până și Petr și Otto îi pasau lui tablourile lor interzise.

Odată ce avea tablourile în mână, Strass mituia de obicei doi frați cehi, care lucrau ca polițiști în Terezín, ca să le scoată din ghetou.

– Strass a reușit să facă în așa fel ca tablourile noastre să ajungă la unele dintre rudele lui și la alți oameni care simpatizează cu cauza noastră.

– O, Doamne!

Abia pot să îmi stăpânesc entuziasmul.

– Știu, Lenka, dar asta trebuie să rămână secret. Promite-mi. Situația este mai periculoasă ca oricând acum. Rudele lui Strass au luat legătura cu anumite persoane din Elveția. Se zvonește că s-ar putea chiar să ne publice una dintre picturi, pentru a arăta lumii ce se întâmplă cu adevărat.

♦

Îi povestesc lui Petr despre desenul cu Rita și bebelușul ei, pe care îl am ascuns în valiză. Suntem în fața barăcilor Magdeburg, înainte să se dea stingerea.

– Lenka, s-ar putea face percheziții. Își face în mod clar griji pentru mine. Acum câteva săptămâni a fost un raid în baraca lui Strass. I-au găsit picturi sub saltea care, din fericire, nu aveau subiect politic. Dar germanii caută acum *Greuelpropaganda*.

– *Greuelpropaganda*?

Nu cunoșteam semnificația cuvântului.

– Adică lucrări care portretizează Reichul într-o lumină nefavorabilă. Traducerea literală este „propaganda ororii“.

– Ororile Terezínului? îl întreb pe Petr.

– Da, Lenka. Se oprește o clipă și mă privește drept în ochi. Cu alte cuvinte: adevărul.

♦

Mi se pare că eu și Petr suntem împreună de ore bune. Îmi frec mâinile agitată.

– Ce fac cu pictura Ritei și a lui Adi?

Mă privește de parcă nu s-ar gândi la întrebarea mea, ci ca și cum ar căuta ce să spună. Oare sunt singura care simte acel sentiment ciudat de poftă între noi? Sentiment de care îmi aduc aminte dintr-o vară petrecută în Karlovy Vary, cu atât de mult timp în urmă.

În Terezín nu există verighete. Însă eu mă forțez să îmi imaginez una pe degetul lui Petr. Simt că mă sufoc sub privirile lui.

Oare mâna mea s-a întins întâi după a lui sau mâna lui s-a întins prima după a mea?

Încă nu pot să-mi amintesc, dar știu că am simțit căldura mâinii lui inundându-mă pe măsură ce mi-a cuprins întâi încheietura, apoi mi-a strâns degetele atât de tare încât am simțit că s-ar putea să mă frâng sub intensitatea atingerii lui.

– Petr! șoptesc.

Dar el întrerupe gândul pe care sunt gata să-l rostesc, readucându-ne brusc la problema picturii.

– Dă-i-o lui Jiří. El va ști ce să facă! spune în cele din urmă.

Îmi strânge mâna din nou. Deși mâinile amândurora sunt reci, simt că am luat foc. Și vreau să plâng.

Timp de luni bune mi-am dorit să îi spun că și eu tânjeam după o cale prin care să îmi pot transpune adevărul, că voiam să îmi trimit picturile în lume așa cum făceau Haas și Fritta, dar acum toate aceste sentimente sunt contaminate de dorința pentru ceva ce este și mai cu neputință.

Nu mă sărută așa cum mi-am imaginat că o va face. Așa cum am sperat. Mă privește doar în ochi. Și când mă privește, vede el oare o femeie care îi dorește atingerea? Sau un artist care își dorește

aproape la fel de mult ca el să își pună talentul în slujba binelui, pentru oamenii ei?

Sunt sigură că vede ambele lucruri. Dar alege să răspundă doar unuia dintre ele.

– Dă-i desenul tău lui Jiří și nu mai face nimic altceva care să te pună în pericol. Lucrurile sunt mai periculoase acum ca oricând. Căutările vor continua... s-ar putea chiar să sporească.

Văd durere în ochii lui.

– Nu ar fi trebuit să îți spun niciodată, Lenka. Simt că strânsoarea dintre noi slăbește și brusc focul se preschimbă în apă de ploaie. Petr își lasă mâna să cadă, apoi o duce la buzunar ca să scoată un stilou negru. Nu te implica în asta, Lenka. Promite-mi.

Dau din cap.

♦

Jiří este unul dintre cei mai talentați și de încredere ingineri din Terezín. La fel ca Fritta, a făcut parte din prestigiosul *Aufkommando*, care a primit ordinul de a realiza desene tehnice pentru extinderea lagărului.

– Sunt aici de la început! îmi spune. Cunosc fiecare colțișor al acestui loc. Îmi desface desenul. Este frumos, Lenka.

– Ai cunoscut-o pe Rita Meissner? îl întreb. În desen sunt ea și băiețelul ei, Adi.

– Nu, îmi pare rău.

Îmi privește încă desenul.

– Copilul a murit imediat după naștere, iar pe Rita și pe Oskar i-au trimis în est, câteva luni mai târziu. Am făcut o pauză. I-am promis Ritei și soțului ei că voi avea grijă de desen cum voi putea mai bine.

Jiří dă din cap.

– Știu cât de importante sunt aceste desene și picturi. Sunt singurele documente pe care generațiile viitoare le vor avea despre Terezín. Nu-ți face griji, Lenka, îți voi ascunde desenul într-un loc sigur. Îmi spune că va face un cilindru din metal pentru ea și că o va îngropa în subsolul barăcilor Hamburg. Există o mică anticameră, cum cobori pe scări. Când va sosi vremea să o iei, sapă acolo.

Nu îmi spune că a făcut deja asta de multe ori pentru Fritta și Haas. Mulți ani mai târziu, aveam să aflu că a înfășurat cilindrul

subțire într-o bucată de cârpă ruptă, ca într-un giulgiu, și că apoi l-a pus cu grijă în pământ. Lucrările lui Fritta și ale lui Haas erau îngropate într-altă parte: ale lui Fritta pe câmp, iar ale lui Haas zidite într-unul dintre pereții barăcilor. Dar desenul meu era la fel ca ale lor – o capsulă a timpului pentru durerea din Terezín, plantată în secret, chiar în sânul lagărului.

Capitolul 45. LENKA

În Terezín era foamete, era boală, epuizare și supraaglomerare. Dar, în ciuda condițiilor îngrozitoare și a disperării copleșitoare, reușeam cumva încă să creăm artă.

Naziștii le interziseseră tuturor să își aducă instrumentele muzicale în Terezín, pentru că nu erau considerate o necesitate de bază. Dar Karel Frölich a reușit să își strecoare vioara și viola, iar Kurt Maier un acordeon. Apoi era legenda violoncelului: posesorul lui, înainte de a fi transportat, îl dezmembrase cu grijă în zeci de piese pe care, odată ajuns în Terezín, le asamblase la loc. A fost descoperit și un pian vechi, cu un picior. L-au proptit de un perete și, sub degetele măiestre ale lui Bernard Koff, a prins viață.

Până la urmă, muzicienii din Terezín au ajuns să fie sfidători. Lagărul s-a umplut de zvonul cum că Rafael Schächter, unul dintre cei mai talentați și iubiți dirijori din ghetou, organiza o reprezentație a *Recviemului* lui Verdi.

– Un recviem este o slujbă pentru morți! mi-a spus Otto, scuturându-și capul.

– Omul și-a pierdut mințile?

– E curajos. Se ridică împotriva nedreptății de a fi închis.

– Se va alege cu un glonț în creier. Asta îl așteaptă dacă merge până la capăt cu planul acesta.

– Nu au făcut nimic atunci când copiii au pus în scenă *Brundíbar*.

– Acum va fi diferit, Lenka. Acum este vorba despre echivalentul muzical al unei revolte.

Nu știam ce să cred. Ceea ce știam era că cei din Consiliul Bătrânilor auziseră despre ideea lui Schächter și nu erau prea încântați ca un cor de evrei să cânte o slujbă catolică.

– Terezín este singurul loc controlat de naziști în care mai poate fi încă performat ceva evreiesc! au comentat ei. În toate celelalte locuri este interzis.

Schächter nu se lăsa clintit.

– Este una dintre puținele libertăți care ne-au mai rămas, s-a apărat el. Germanii își cântă sloganurile lor naziste, cântecele de fanfară. Lăsați-ne să ne facem propriul recviem, așa cum vrem. Ridicându-ne vocile, unite.

Schächter a căutat sprijinul oamenilor din lagăr și mulți i s-au alăturat. Reprezentația lui cu *Mireasa vândută* era legendară. Dirijase opera stând la pianul pe jumătate rupt, sprijinit acum pe mai multe cutii de lemn. Am fost în public atunci când opera a fost pusă în scenă, într-o noapte atât de geroasă încât apa care fusese lăsată în găleți înghețase și oamenii din public fuseseră nevoiți să se ghemuiască unii într-alții ca să își țină de cald. Dar îmi amintesc că piesa ne-a transfigurat. Mulți oameni au plâns chiar, într-atât de recunoscători erau. În contrast cu austeritatea care ne înconjura, sunetul acelor voci evoca un uragan de emoții, atât de puternic încât, atunci când am cercetat fețele celor din public, am văzut nu doar lacrimi de bucurie, ci și de speranță și extaz.

Coriștii lui Schächter i-au rămas întru totul loiali. După ce a primit aprobarea din partea Consiliului Bătrânilor pentru a interpreta *Recviemul*, Schächter a început să lucreze la ceea ce avea să fie un tur de forță teatral în patru acte. Avea să fie propriul lui act de revoltă împotriva tiraniei naziștilor, realizat pe coloana sonoră a lui Verdi.

O sută douăzeci de cântăreți au ales să își ofere vocile în sprijinul cauzei lui Schächter. La una dintre repetiții, el și-a strâns cântăreții și le-a vorbit:

– Sunteți cu toții curajoși pentru că v-ați alăturat. Da, suntem evrei care cântă versuri catolice. A respirat adânc. Dar acesta nu este un recviem oarecare, este unul care va fi cântat în onoarea tuturor celor căzuți, a fraților și a surorilor noastre, a mamelor și a taților. A prietenilor noștri... care au pierit deja de mâna lor.

♦

În zilele premergătoare reprezentației, Petr pictează afișe în cerneală neagră și aurie, care anunță producția. Îl ajut să le împrăștie prin lagăr. Sunt foarte entuziasmată să o ascult.

Părinții mei slăbiți văd această seară ca pe o ieșire excepțională. Mama încearcă pe cât posibil să arate mai bine, mușcându-și buzele

în lipsa rujului, ciupindu-și obrajii ca să-i înroșească. Însă nu există nici un teatru poleit, nici rochie de catifea ori șiraguri de perle pentru mama, nici un costum de seară cu vestă de mătase pentru tata. Mama e în zdrențe și a albit de tot. Părinții mei sunt doi oameni bătrâni, umbre transparente ale celor care au fost odată.

În acea noapte, alături de sora mea și de părinți, mă înghesui printre sute de alți spectatori în fața scenei improvizate. Pianul într-un picior este amplasat în centru. Prinde viață sub degetele măiestre ale lui Gideon Kein. Frölich își are vioara, ale cărei corzi le mângâie pentru a o face să cânte, rivalizând chiar și cu cele mai bune voci din cor.

Chiar și acum, la bătrânețe, nici un alt violonist nu reușește să mă facă să plâng așa cum a făcut-o Karel Frölich atunci când a cântat în Terezín. Privindu-l în acea noapte, cu instrumentul cuibărit între gât și umăr, cu ochii închiși și obrajii scobiți lipiți de lemn, bărbatul și vioara mi-au părut prinși într-o îmbrățișare eternă.

Sunt convinsă că nu am fost singura care a simțit fiori pe șira spinării. Ținându-se de mâini, cei o sută douăzeci de cântăreți au cântat cu mai multă putere, mai frumos decât oricare alții pe care îi auzisem înainte și pe care aveam să îi aud mai târziu.

Dar, la câteva zile de la spectacol, s-a arătat că mesajul lui ascuns nu rămăsese indiferent naziștilor. Toți cântăreții care participaseră, până la ultimul, au fost trimiși cu următorul transport spre est. Rafael Schächter a rămas în Terezín.

Schächter a repetat spectacolul și, din nou, toți cei o sută douăzeci de cântăreți au fost trimiși în est.

A treia și ultima oară când recviemul a fost cântat în lagăr, Schächter a reușit să adune doar șaizeci de cântăreți.

Ironia situației nu a fost ignorată de nimeni.

Fiecare cântăreț care cânta recviemul își cânta slujba pentru propria moarte.

Capitolul 46. JOSEF

În anul de după moartea Amaliei, mă trezesc adesea în mijlocul nopții, cu inima bubuind în piept și capul greu de vise pe care nu pot să le înțeleg. Îmi închipui că aud țârâitul pagerului sau vocea de la robotul telefonului, care mă anunță că am întârziat la o naștere. O aud pe fiica mea strigându-mă, așa cum făcea adesea când era mică, cerându-mi un pahar cu apă sau un ursuleț de pluș rătăcit, ori doar să știe că eu și mama ei suntem acasă. Apoi am atacuri de panică, ce încep noaptea târziu, când casa este cufundată în liniște, când Jakob adoarme cu bâzâitul televizorului și eu rămân treaz. *Cum am reușit să îmbătrânesc așa tare? Să fiu atât de singur?*

Dau la o parte cuverturile cu picioarele mele încrețite. Tivul de la pantalonii de pijama este descusut și prin unele locuri sunt tociți, dar nu mi-am luat încă alții. Au fost un dar de la Rebekkah de Ziua Tatălui, acum mulți ani. Îmi amintesc încă pachetul de la Lord & Taylor, trandafirul cu tijă lungă și scrisul negru, funda albă și groasă.

– Verde, ca să se asorteze cu ochii tăi! a zis ea.

Și, în timp ce strângeam norișorii de hârtie mătăsoasă, punând pijamalele la loc în cutie, am vrut să-mi sărut fetița pe frunte, chiar dacă avea patruzeci de ani.

Mă întreb adesea dacă este blestemul vârstei să te simți cu inima tânără, în timp ce corpul te trădează. Îmi simt sexul lăsat, strâns în boxeri, dar când îmi închid ochii îmi amintesc încă acele câteva zile petrecute cu Lenka înainte să plec alături de familia mea în Anglia. O văd întinsă în patul meu și pe mine ridicându-mă deasupra ei, ochii ei pironiți în ochii mei.

Îi văd brațele întinzându-se spre mine, alunecând în jurul umerilor mei, degetele apucându-mi ceafa. Îi văd gâtul palid când își lasă capul pe spate, cascada de păr negru inundând perna. Talia ei mică în mâinile mele.

Mă chinui singur câteodată, chemând din amintire trupul Lenkăi în brațele mele. Încerc să-mi amintesc sunetul râsului ei, chicotitul acela, atunci când o las pe pat. Senzația infinitului atunci când o pătrund, când o explorez. Când făceam dragoste cu ea – când eram în ea –, mi se părea că nu există sfârșit.

În visele mele o trag de păr. Îi sărut gâtul, pleoapele. Îi sărut umărul, gura perfectă.

Îi pipăi șira spinării cu degetele și trasez conturul fiecărei vertebre în timp ce se strânge în jurul meu. Mă cuprinde cu picioarele de parcă ar urca un copac, mă strânge atât de tare și sunt atât de lipit de ea încât îmi simt oasele înfipte în carnea ei.

Când am aceste gânduri, sunt un bărbat tânăr încă, la douăzeci de ani, puternic și plin de vitalitate. Am părul des și negru și un piept care nu este scobit, ci robust; o inimă care nu are nevoie de medicamente.

Sunt iubitul Lenkăi și ea este iubita mea și în aceste vise nu există amenințarea războiului, nici nevoia teribilă de a avea pașapoarte și vize, nici vapoare care se vor scufunda ori scrisori care vor rămâne nedesfăcute. Sunt vise.

Visele mele. Caraghioase. De om bătrân. Ale mele. Și mă împiedică să mă odihnesc. Poate mă împiedică să mor. Capul meu plin de vise. Inima mea plină de fantome.

Mă ridic și îmi strecor picioarele în papuci. Potrivesc radioul și adorm pe muzica lui Duke Ellington.

Și visez din nou. Apoi mă trezesc, îmi șterg balele de la gură și îmi strecor o mână în pantalonii de pijama, ca să văd dacă mai sunt încă întreg cu totul.

Și, în mod crud, descopăr întotdeauna că sunt.

Capitolul 47. LENKA

Mi-am dus mai departe orele lungi de lucru la pupitrul din departamentul tehnic. Erau zile în care abia puteam să văd bine când mă întorceam spre barăci. Adesea trebuia să refac multe dintre desene pentru că mâinile îmi începuseră să tremure. I-am auzit și pe ceilalți plângându-se în legătură cu asta. Oboseala, deshidratarea și lipsa mâncării ne deterioraseră trupurile. Aveam burțile lipite de șira spinării și pielea galbenă. Eram doar piele tăbăcită și oase.

În ciuda declinului fizic, admirația mea pentru Fritta continuă să crească. Nu îl văd niciodată lucrând la ceea ce îi dă lui Strass, dar îl văd creând o carte pentru sărbătorirea fiului său la împlinirea vârstei de trei ani. Ce tată minunat! îmi zic. În Terezín sunt atât de puține lucruri pe care poți să le oferi unui copil – Fritta creează un strop de bucurie folosindu-se doar de stiloul lui și de culori. Încep să inventez scuze ca să pot trece pe lângă el pentru a-l vedea lucrând și pentru a arunca un ochi asupra uneia dintre ilustrații. Îl văd desenându-l pe băiețel ca personaj de desen animat, cu doi ochi negri ca niște nasturi, obraji rotunzi și un nas cârn. Picioruțe grăsuțe și o șuviță rebelă de păr în vârful capului.

Într-o după-amiază, Fritta vine la mine și îmi zice:

– Lenka, am terminat-o.

– Domnule. Ce ați terminat?

– Cartea pentru Tomáš. O așază pe biroul meu. Știu că ai tras cu ochiul.

Zâmbesc.

– Bănuiesc că nu am fost prea discretă.

Chicotește. Este pentru prima oară când îl aud râzând, după atâtea luni în care am lucrat împreună.

– Spune-mi ce părere ai.

Mă lasă singură cu cartea. A rugat probabil pe cineva să i-o lege, pentru că are o copertă aspră, maro.

Pentru Tomíčkovi, la împlinirea a trei ani. Terezín. 22 ianuarie 1944, a scris Fritta pe prima pagină.

Însă imaginile colorate care acoperă paginile sunt cele care îmi taie respirația. Băiatul este desenat stând la fereastra unei fortărețe, cățărat cu picioarele goale pe un geamantan care are trecut deasupra numărul transportului său: AAL/710. Afară, pe fereastră, vede o pasăre neagră care zboară pe cer, umbra unui copac singuratic și vârful unui acoperiș roșu. Următoarele ilustrații, toate realizate în peniță cu cerneală neagră și umplute de valuri de acuarelă, reprezintă dorințele lui pentru copil. Un tort cu trei lumânări înalte. Băiatul este pictat printre fulgi de zăpadă, stând cu mâinile întinse, îmbrăcat cu o haină de lână, cu mănuși colorate în mâini. Este pictat așa cum și-l imaginează în viitor: Tomi cu un trenci cadrilat și o pălărie asortată, fumând pipă. Îl întreabă, scriind în josul uneia dintre pagini: *Cine va fi mireasa ta?* Și îl pictează pe Tomi în frac, cu pălărie înaltă, aducându-i flori unei tinere frumoase.

Pe ultima pagină a cărții este înscrisă o dorință: *Această carte este prima dintr-o serie lungă pe care le voi desena pentru tine.*

După ce analizez cărticica, i-o dau înapoi lui Fritta.

– Este frumoasă! zic.

Dar este mai mult decât frumoasă. Este emoționantă. Este sfâșietoare. Mai prețioasă decât dacă unul dintre darurile pe care Fritta le-a desenat ar fi ieșit de pe pagină în realitate.

Îl privesc pe Fritta cum o apucă cu degetele lui lungi. O scutură ușor și zâmbește.

– Crezi că îi va plăcea, Lenka? Își coboară privirea spre carte. Trebuie să fie un abecedar, după care să învețe să citească și să scrie.

Acum Fritta pare să fie copilul, entuziasmat că are un dar pe care să îl ofere persoanei pe care o iubește cel mai mult.

– O va prețui pentru totdeauna! zic.

– Mulțumesc, Lenka! îmi spune cu atâta blândețe.

Nu sunt sigură dacă sunt mai atinsă de faptul că m-a lăsat doar pe mine să văd acest dar frumos pe care l-a pregătit pentru fiul lui sau pentru că mi-a rostit numele cu asemenea tandrețe. Mi s-a părut că mă privește cu aceeași expresie pe care am văzut-o mai devreme în ochii tatălui meu și, pentru o clipă, mi s-a părut că sunt iar copil.

Tata, cu un cadou surpriză în buzunar, brațele lui calde în jurul meu, ochii plini de fericire atunci când mă vede bucuroasă de ceea ce am primit.

Capitolul 48. JOSEF

Cu câteva luni înainte de nunta nepotului meu am luat hotărârea de a pune lucrurile în ordine. Aveam acum optzeci și cinci de ani. Părul îmi era grizonant, pielea pătată de la prea mulți ani petrecuți în soare, iar mâinile îmi erau atât de încrețite încât abia le mai recunoșteam. De ceva timp mă gândeam că nu ar fi bine să îmi las copiii să găsească scrisorile către Lenka. Aveau să le păteze amintirea despre mine, eram sigur de asta. Și-ar fi pus întrebări în privința căsătoriei mele cu Amalia și m-ar fi urât pentru că iubisem o fantomă și nu pe femeie, pe mama lor devotată, care mi-a servit cina în fiecare seară, timp de treizeci și opt de ani.

Așa că am scos cutia cu scrisorile care îmi fuseseră returnate, pe care o ținusem sub pat atâția ani.

Am tras de elasticul care fusese legat în jurul lor și am pus deoparte pe cele trei pe care mi le trimisese Lenka pe când mă aflam la Suffolk.

Plicurile albe erau acum îngălbenite, însă ștampila care anunța în germană că oficiul poștal trebuie să le returneze expeditorului era încă roșu-sângerie.

Scrisorile nu mai fuseseră desfăcute de aproape șaizeci de ani. Aveam de gând să le citesc pe fiecare în parte, apoi să aprind focul la aragaz și să le ard, una câte una.

Nu am pus nici un disc. Aveam să citesc scrisorile în liniște, una după alta. Avea să fie *kadișul* meu pentru Lenka, o cale prin care puteam să îi ofer o slujbă, așa cum nu putusem să fac atâția ani. Am întors-o pe prima:

Dragă Lenka,

Mă rog să fi primit ultima mea scrisoare în care îți scriam că am fost salvat de pe coasta Irlandei. Oamenii din satul în care am fost duși au fost atât de buni. Când a ajuns nava noastră, ne așteptau cu

mâncare și haine și s-au oferit să ne găzduiască în casele lor. Am așteptat timp de trei zile vești despre mama, tata și Věruška, însă cele mai sumbre temeri mi-au fost confirmate atunci când preotul satului mi-a spus că barca lor de salvare fusese prinsă în elicea vaporului Knute Nelson – care venise să ne salveze. Nu-ți pot descrie cât de mult am plâns în aceste ultime trei zile. Au pierit cu toții și singurătatea îmi pare un gol care amenință să mă înghită cu totul. Singura mea alinare este să știu că tu ești în siguranță. Mă rog ca bebelușul nostru să crească sănătos. Îmi închid ochii și mi te imaginez cu obrajii îmbujorați, cu părul lung și negru răsfirat pe umeri și cu burtica rotunjită. Este imaginea cu care adorm în minte, singura mea comoară.

Acum sunt la New York. Știu că au trecut multe săptămâni și că ești probabil sfârșită de griji. Dar nu îți irosi energia cu astfel de gânduri. Sunt bine și mă voi strădui să vă aduc pe tine și pe familia ta aici cât mai repede cu putință. Vărul tatălui meu m-a ajutat să fac rost de un loc de muncă la o școală, iar acum trebuie să strâng bani pentru a putea demonstra că am mijloacele necesare pentru a vă întreține. Ai încredere în mine. Voi munci mai mult ca oricând.

Îți trimit toată dragostea mea și devotamentul meu etern.

Pentru totdeauna,
J.

Dau drumul aragazului și flacăra se înalță ca o sabie cu vârful portocaliu. Arde.

Celelalte scrisori au același ton. *Lenka*, scriu, deși scrisorile îmi sunt returnate. Alții au primit scrisori din Europa, de la cei dragi, deși mare parte dintre cuvinte au fost înnegrite de cenzori. Însă ale mele au continuat să fie returnate.

Îmi pierd speranța.

Arde.

A ajuns la tine vreuna dintre scrisorile mele?

Arde.

Sunt îngrijorat.

Arde.

Și apoi ultima scrisoare pe care am trimis-o cu puțin timp înainte de a o cunoaște pe Amalia. Datată august 1945.

Scumpa mea Lenka,

Nu am mai primit vești de la tine de aproape șase ani. E amuzant cât de încăpățânat poate fi sufletul. Aș putea probabil să scriu pentru eternitate dacă aș ști că, cumva, scrisorile mele ar putea ajunge la tine. În amintirea mea trăiești încă, Lenka.

Am atât de multe regrete, draga mea. Îmi este atât de clar acum că nu ar fi trebuit să te părăsesc niciodată. Ai fost atât de curajoasă, dar eu ar fi trebuit să insist să vii cu mine sau ar fi trebuit să rămân până când puteam să plecăm cu toții. Această greșeală mă bântuie în fiecare zi.

În fiecare dimineață, atunci când mă trezesc, și în fiecare seară, când mă întind în pat, mă întreb dacă ești în viață și dacă am avut un copil împreună. Mă rog să fie sănătos și puternic. Să aibă ochii tăi albaștri, pielea ta albă și gura aceea a ta, atât de perfectă încât chiar și acum când îmi închid ochii îmi imaginez sărutul ei.

Te vei bucura să afli că, după doi ani la seral, acum vorbesc și scriu în engleză destul de bine încât să fiu acceptat la Medicină. Repet mare parte din ceea ce am studiat la Praga, dar simt că este o binecuvântare să fiu din nou la școală, învățând și pregătindu-mă pentru viitor, oricare va fi acela.

Mă gândesc să mă specializez în obstetrică, în parte din respect pentru tatăl meu, în parte pentru că gândul de a aduce viață în această lume îmi aduce o mângâiere.

Draga mea, mă rog ca această scrisoare să ajungă la tine. Încep să îmi pierd speranța, dar nu pot accepta că scriu unei fantome. Te iubesc.

Pentru totdeauna,
J.

Mirosul de hârtie arsă. Buricele degetelor aproape pârlite de marginile înnegrite.

Arde.

Mi-aș fi dorit ca aceea să fie ultima scrisoare. Dar știam că mai este una. Era ultima din teanc. Plicul ei încă alb. Pe ea nici o ștampilă care să spună *A se returna expeditorului, Adresă necunoscută*. Nu avea nici măcar timbru. Nu fusese trimisă niciodată.

Iubita mea Lenka,

Nu am avut nici o adresă la care să trimit această scrisoare. Îți scriu oricum pentru că este singurul mod prin care îmi pot lua rămas-bun. Au trecut șase ani de când am primit ultimele vești de la tine. Cele trei scrisori pe care mi le-ai trimis în Anglia sunt cea mai de preț comoară a vieții mele. În fiecare noapte, înainte de a mă duce la culcare, le citesc și încerc să aud sunetul vocii tale.

Cu fiecare zi, lună și an care trec, tu rămâi la fel în inima mea. Însă a devenit mai greu să îmi închipui sunetul blând al respirației tale lângă mine, cadența cuvintelor tale, mireasma părului tău.

Cu toate acestea, memoria poate fi și blândă. În ochii mei rămâi frumoasă pentru totdeauna. Îmi amintesc cu claritatea dintotdeauna simetria chipului tău, trandafiriul gurii tale, linia delicată și catifelată a bărbiei.

Și, dacă dă bunul Dumnezeu, mă vizitezi încă noaptea, în vise. Aproape îți pot atinge pielea, îți simt parcă buzele, trupul prăvălindu-se peste al meu.

Crucea Roșie spune că ai pierit într-un loc numit Auschwitz. Zic că ai ajuns într-unul dintre ultimele transporturi dintr-un loc numit Terezín, alături de mama, tatăl și sora ta.

Terezín și Auschwitz sunt nume pe care le-am văzut în ziare. Imaginile pe care le-au publicat sunt atât de îngrozitoare încât mintea mea nu poate crede că omul a fost capabil să creeze ceva atât de diabolic. Nu îmi pot închipui că tu, iubita mea Lenka, ai pierit într-un astfel de loc. Nu voi scrie pe această hârtie că te numeri printre grămezile de morți, în furtuna de cenușă înnegrită. Îmi voi spune doar că mă aștepți.

Mireasa mea. Tu, Lenka, fata tânără din gara de la Praga, cu broșa mamei în palma întinsă.

Mă amăgesc, știu, însă este tot ce mi-a rămas ca să pot supraviețui.

Pentru totdeauna,
Josef

Am pus-o într-un plic pe care am scris doar „Lenka Kohn“.

Acum acel plic era deschis și scrisoarea îmi flutura în mâinile tremurânde. Am recitat *kadișul*, deasupra flăcării care pâlpâia.

Yit-gadal v'yit-kadash sh'may raba
B'alma dee-v'ra che-ru-tay
Ve'yam-lich mal-chutay b'chai-yay-chon uv'yo-may-chon
Uv-cha-yay d'chol beit Yisrael
Ba-agala u-vitze-man ka-riv, ve'imru
Amen. Y'hay sh'may raba me'varach
Le-alam uleh-almay alma-ya...

Dau drumul ultimei scrisori pe foc și mă gândesc la Lenka. Pe când cenușa se împrăștie, o văd mireasă în brațele mele, apoi îi dau drumul în cele din urmă, ca să zboare spre rai, ca un înger. Încerc să nu mă gândesc la copiii mei, pentru că ei nu trebuie să știe durerea mea de dinaintea anilor petrecuți cu mama lor. Este doar a mea și trebuie să mi-o port și să o iau cu mine în mormânt. Va arde cu mine, într-o singură flacără.

Capitolul 49. JOSEF

În săptămâna de dinaintea nunții nepotului meu îmi dau seama că nu pot să dorm.

Insomnia este pentru cei fără odihnă. Împinge cuverturile și scoate-ți picioarele pe-afară. Întoarce-ți ceasul spre perete și nu te deranja să aprinzi lumina. Pentru că în întuneric îți vezi întotdeauna mai clar necazurile.

Dacă cei pe care îi iubim ne vizitează în vise, atunci cei care ne chinuie vin aproape întotdeauna atunci când suntem treji.

Și în nopțile de insomnie îmi apar cu toții. Nu, nu Lenka. Dar tata. Mama. Věruška.

Adesea pot să le anticipez sosirea, mai ales atunci când urmează un eveniment important în familia mea: noaptea de dinaintea nunții mele cu Amalia, ziua dinaintea circumciziei fiului meu, Bar și Bat Mițvá ale copiilor mei, nunta lui Rebekkah și acum a fiului ei.

Alte dăți apar fără motiv. Trei figuri care arată la fel ca acum zece, douăzeci, șaizeci de ani. Așa că, atunci când morții vin să mă viziteze, nu mă obosesc să încerc să-mi închid ochii. Mă scol și îi invit înăuntru. Deși dormitorul meu rămâne întunecat, îi văd la fel de clar pe cât i-aș vedea în camera de zi, sub lumina unei lămpi.

Tata. Un costum gri. Ochelari sparți, ridicați pe frunte. Capul lui chel și ridurile din jurul ochilor. Ține în mâinile lui fine o carte pe care mi-a citit-o pe când eram copil: *Povestea lui Otesánek*.

Mama. Poartă un costum negru cu nasturi aurii. În jurul gâtului are un șirag lung de perle. În mâini ține o cutie cu fotografii. Înăuntru este o poză cu mine de când eram mic călare pe un cal în Karlovy Vary și fotografia mea de la Bar Mițvá. M-am întrebat întotdeauna dacă a pus-o și pe cea cu mine și Lenka, după nuntă, alături de celelalte fotografii ale familiei noastre, în acea cutie.

Věruška. Învăluită în tafta stacojie. Cu ochi întunecați și strălucitori. Duce întotdeauna ceva ce nu prea pot deslușI. Pe hârtie sunt niște

însemne și nu îmi dau seama dacă este scris ceva sau sunt desene. În unele dimineți sunt convins că este un carnet de dans, cu câteva nume scrise deasupra. Alteori, îmi zic că este un bloc de desen mic, plin cu studii pentru unul dintre tablourile ei. De fiecare dată când mă vizitează îi privesc fața albă fără riduri și vreau să mă întind spre ea și să îi vorbesc.

Věruška, sora mea, dansând și râzând pe holurile apartamentului nostru înțesat de cărți, cu poalele rochiei ridicate deasupra genunchilor.

În multe nopți albe m-am întrebat dacă ar trebui să îi strig. Dar m-am temut întotdeauna că m-ar putea auzi copiii – sau poate chiar Amalia, oricât de înțelegătoare ar fi – și își vor face griji că, în cele din urmă, îmi pierdusem mințile.

Dar nu conta. Nu aveam nevoie de cuvinte. Tocmai pentru că aproape niciodată nu trebuie să comunici prin cuvinte atunci când ești bântuit.

De fiecare dată când eram vizitat de familia mea, știam că vor reveni. Singura excepție s-a petrecut cu două zile înainte de nunta lui Jason. Atunci am simțit că veneau pentru ultima oară.

Mi-am dat seama că era ultima lor vizită pentru că atunci când și-au făcut apariția zâmbeau cu toții. Chiar și ochii surioarei mele agitate străluceau. M-am așezat pe pat, cu pijamalele ude de transpirația unui om bătrân și i-am cercetat pentru o ultimă oară.

Tata și-a pus ochelarii pe nas și am văzut că nu mai erau sparți. Mama și-a deschis cutia: deasupra era fotografia noastră de grup de la nuntă, cu Lenka mireasă, radiantă. Iar Věruška și-a întors hârtia și mi-a arătat desenul a două mâini împreunate.

Mă ridic ca să îi ating. Într-atât îmi par de reali, răspândind lumină acolo, în mijlocul nopții. Sunt mai bătrân acum decât este tata ca fantomă – asta mă șochează profund, când îmi întind mâna ca să îl ating.

Cum poate fi un fiu mai bătrân decât fantoma tatălui său? Cum poate încă o mamă să își consoleze fiul moșneag din mormântul ei de apă? Și cum poate o soră iubită să își ierte fratele, când el a dezamăgit-o atât de profund?

Tremur convulsiv, întrebându-mă dacă această vizită este un semn că urmează să mor.

Încerc să mă ridic, cu mâinile încă întinse, pășind cu picioarele tremurânde spre ei.

Îmi amintesc sunetul bufniturii atunci când trupul meu a căzut pe covor. Îmi amintesc vag sunetul ușii deschizându-se, pașii greoi ai fiului meu îndreptându-se spre mine și senzația brațelor lui trăgând în sus de mine.

– Tată! șoptește. Ești bine?

Îi spun că da. Cer un pahar cu apă și mă lasă ca să mi-l aducă.

Nu îmi amintesc când s-a întors, dar când îmi deschid ochii, paharul cu apă este acolo.

Am visat că nu fiul meu mă pusese la loc în pat, ci cei trei membri ai familiei mele. Că se strânseseră în jurul meu și mă ridicaseră pe saltea, trăseseră cuverturile și mă adormiseră la loc.

Am știut atunci că, dacă vreunul dintre ei mă va mai vizita din nou vreodată, nu va mai fi într-o noapte de insomnie. Că va fi la fel ca atunci când apare Lenka... în visele mele.

Capitolul 50. LENKA

În primăvara lui 1944, ni se spune că în Terezín vor veni niște vizitatori speciali și că se vor face anumite îmbunătățiri. Comandantul Rahm, care este acum responsabil de ghetou, comandă transporturi adiționale spre est pentru a face loc pentru „înfrumusețarea“ ghetoului. Au fost transportate deja optsprezece mii de persoane din Terezín și acum cere ca toți copiii orfani să fie trimiși în est. Au urmat cei bolnavi de tuberculoză. Câteva săptămâni mai târziu, ordonă ca încă șapte sute cincizeci de prizonieri să fie transportați. În ghetou se răspândește panica pentru că familiile sunt despărțite. O femeie imploră să fie pusă pe listă după ce fiul ei a fost selectat pentru un transport. În stație, pe când trenul este gata să plece, bagă de seamă că fiul ei nu este acolo, iar numele nu îi este strigat. Se dezlănțuie iadul atunci când ofițerii SS o urcă cu forța în vagonul de vite. Urlă la soldați să o dea jos, însă ei nu pot face nici o excepție pentru că numărul stabilit de Rahm trebuie păstrat. Pe seară, îl văd pe fiul ei adolescent plângând sfâșietor în fața barăcilor Sudeten. Câțiva oameni încearcă să îl liniștească, dar el se vaită ca un animal rănit de moarte.

– Am rămas singur! repetă iar și iar. Am rămas complet singur.

În acea noapte nu reușesc să îmi scot din minte sunetul strigătelor lui. Mă întind după sora mea, care tremură când îmi simte vârful degetelor. Nu se trezește din somn. Dar mă simt alinată doar știind-o aproape. Orice, dar să nu fii singur aici.

♦

Terezín se transformă într-o scenă. În următoarele câteva luni, fațadele barăcilor sunt acoperite cu vopsea proaspătă, o așa-zisă cafenea își face brusc apariția, iar gardul din piața centrală este îndepărtat.

Vedem cum sunt scoase paturi din câteva dintre barăci în așa fel încât rămân acolo doar jumătate dintre oamenii care ocupau înainte spațiul. Mulți dintre noi, în special femeile și copiii, primim haine noi și încălțări care chiar ne vin. Celor care organizează operele și concertele li se spune că vor putea performa și că ar trebui să pregătească ceva ca să îi impresioneze pe vizitatori.

Hans Krása îi adună pe copii pentru încă o reprezentație a lui *Brundibár*. Rafael Schächter convinge corul să cânte ceva ce vizitatorii nu vor uita niciodată.

Tatălui meu, care acum că suntem de doi ani aici nu mai este decât piele și os de la atâta muncă, i s-a spus să ajute la construirea unui mic stadion.

Sunt stabilite echipe pentru un meci de fotbal. Infirmeria este curățată și se aduc cearșafuri curate. Asistentele primesc uniforme noi, apretate, iar cei mai grav bolnavi pacienți sunt trimiși în următorul transport spre est. Cortul uriaș de circ din mijlocul ghetoului, în care mai bine de o sută de persoane fuseseră obligate să muncească, este dezasamblat și în locul lui sunt plantate iarbă și flori. Lângă piață este construit un pavilion pentru muzică, alături de un loc de joacă pentru copii, chiar în fața barăcilor.

♦

Cu trei luni înainte de sosirea delegației din partea Crucii Roșii, gardienii organizează un raid în departamentul tehnic și în camera lui František Strass. Unul dintre desenele pe care Haas le-a trimis în afară a fost publicat într-un ziar elvețian și Gestapoul din Berlin este gata de război. Aduce publicitate proastă germanilor și le-ar putea submina încercarea de a ascunde adevăratele condiții de trai din Terezín față de Crucea Roșie și de restul lumii.

În timpul percheziției, ofițerii responsabili găsesc mai multe desene interzise în baraca lui Strass, dar compozițiile sunt nesemnate. Operele lui Fritta au fost deja îngropate în cilindrul pe care i l-a făcut Jiří, iar Otto și-a zidit ce a lucrat într-un zid de la barăcile Hannover. Din fericire, propriul meu desen a fost îngropat.

♦

Nimeni nu a fost arestat, dar tensiunea din departamentul tehnic este atât de densă încât o poți tăia cu cuțitul. De fiecare dată când merg la muncă simt mirosul fricii.

– Continuați-vă lucrul! ne spune Fritta în timp ce ne așezăm în fața pupitrelor noastre. Nu trebuie să rămânem în urmă cu munca.

♦

Delegația Crucii Roșii și membri ai ministerului danez ajung pe 23 iunie 1944. Sunt însoțiți de personalități oficiale de rang înalt din Berlin. Comandantul Rahm a regizat o scenă demnă de un film pentru sosirea lor și, în fapt, întreaga vizită chiar este filmată pentru a fi transmisă lumii. Filmul este intitulat *Hitler oferă evreilor un oraș*.

În timp ce bărbații coboară din camioanele militare, în întâmpinarea lor vin cele mai frumoase fete din Terezín, cu mijlocelele legate cu șorțuri curate și greble în mâini. Cântă atunci când bărbații intră pe porți.

Orchestra Terezín cântă Mozart. Într-un magazin sunt așezate în vitrină legume proaspete. Brutari cu mănuși albe umplu rafturile cu pâine proaspătă. Avem un magazin de haine din care îți poți recumpăra propria rochie sau pantalonii confiscați.

În *Cafeneaua evreiască* este servită cafea adevărată. Dintr-odată copiii noștri au o școală adevărată, mâncare mai mult decât suficientă și servicii militare adecvate.

Ni se ordonă să aplaudăm atunci când una dintre echipele de fotbal înscrie un gol. Farfuriile noastre sunt încărcate de mâncare, sos și pâine proaspătă, toate servite la mese cu fețe curate și tacâmuri.

În timp ce Crucea Roșie străbate lagărul, o echipă germană de filmare continuă să le documenteze vizita.

Facem reverențe în noile noastre haine, cu pantofi noi în picioare. Avem fețele curate și părul prins frumos în cozi, pentru că ni s-a oferit acces la dușuri și ni s-au dat perii și piepteni. Dormim în barăci cu jumătate din numărul obișnuit de oameni, cealaltă jumătate aflându-se deja în drum spre est. Ni se permite să cântăm și să dansăm. Oamenii stau la rând în fața oficiului poștal pentru a primi pachete false, în care nu se află nimic. Copiii pun în scenă piesa

Brundibár, iar membrii Crucii Roșii aplaudă, aprobând entuziast, fără să înțeleagă substratul politic al reprezentației.

Dar după plecarea lor, o săptămână mai târziu, toate bunurile și libertățile ne sunt luate la fel de brusc pe cât ne-au fost acordate. În douăzeci și patru de ore, paturile sunt readuse în barăci, stadionul este dezmembrat și gardurile reapar în piață. Mâncarea se evaporă, la fel și cafeaua din cafeneaua improvizată. Mesele cu fețe curate și tacâmurile sfârșesc într-un camion care se îndreaptă înapoi spre Berlin.

Capitolul 51. LENKA

La scurt timp după plecarea Crucii Roșii, departamentul tehnic este răsturnat cu susul în jos. Comandantul Rahm dă năvală în atelierul nostru cu doi ofițeri SS. Urlă insulte la Fritta și la Haas. Cere să vadă la ce lucrează. Dar Haas nici nu clipește. Ridică semnul pentru ghetou la care lucra. Este imaginea unui coș de gunoi și sub el sunt scrise cuvintele RIDICĂ-ȚI GUNOIUL. Observ că lui Fritta îi tremură mâinile atunci când scoate din birou un caiet cu ilustrații.

Cei doi ofițeri SS dau roată camerei, uitându-se peste umărul nostru.

Rahm stă în ușă și urlă insulte către noi toți. Zbiară că am face bine să nu avem nimic ofensator la adresa Reichului. La ieșire își scoate cravașa și sfărâmă o masă acoperită cu sticle de cerneală. Rămân foarte zdruncinată pentru tot restul zilei. Sticla spartă este măturată, dar băltoaca de cerneală neagră se infiltrează în podea. Chiar și după ce locul este spălat de mai multe ori, pata rămâne, de culoarea și cu forma unui nor întunecat.

♦

Ofițerii SS fac și alte vizite neanunțate în *Zeichenstube*, așa cum este numit departamentul tehnic în germană. Continuăm să lucrăm cu toții, cu capetele plecate și ochii feriți, fără să ne uităm măcar unii la alții. În timpul unei inspecții, un ofițer SS smulge un bloc de desen din mâinile unuia dintre artiști și simt cum mi se oprește inima-n loc, atât de înspăimântată sunt că i-ar putea cădea o schiță personală dintre pagini.

În următoarea săptămână suntem cu toții chemați, la întâmplare, în hol și percheziționați. Atunci când îmi este strigat numele simt că mi se face rău. Leșin.

– Am zis tu! latră la mine ofițerul SS. Mă ridic pe brânci de pe scaun și îl urmez afară. Mâinile sus și picioarele desfăcute! zice.

Îmi rezem palmele de perete. Tremur în timp ce-mi desfac picioarele.

– Am să găsesc vreun creion aici? mă întreabă, punându-și mâna între coapsele mele.

Atingerea lui mă îmbolnăvește. Respirația îi miroase a cherosen. Mă atinge din nou și mă gândesc că în câteva clipe urmează să fiu violată. Și apoi îmi întorc capul ca să îl înfrunt. Pare tulburat, de parcă ochii mei l-au trezit dintr-odată din viciu.

– La ce dracu' te uiți?

Mă împinge din nou, dar de această dată spre ușă. Nu mă uit înapoi. Acum strigă la alți oameni din hol. Alerg spre ușa departamentului tehnic.

Odată ce intru înăuntru, mă grăbesc spre masa și scaunul meu. Simt că aș putea să vomit puținul pe care îl mai am în stomac.

Încerc să mă adun. Privesc fețele oamenilor din jurul meu, care nu au fost încă chemați. Toată lumea tremură de frică. Dacă aș fi avut curajul să transpun scena din jurul meu într-o pictură, fețele noastre, ale tuturor, ar fi avut o culoare verde, înfiorătoare.

♦

Pe 17 iulie 1944, Fritta, Haas și artistul Ferdinand Bloch sunt chemați la raport în biroul comandantului Rahm. Îl cheamă și pe prietenul meu, Otto. Nu, o, nu Otto. Sunt cu inima-n gât. Îl privesc tremurând pe Otto ridicându-se de pe scaun. Se vede că tremură atunci când gardienii îl apucă de braț și îl scot afară. Aș vrea cu disperare să mă agăț de el și să îl trag înapoi pe scaun. Mi se învârte capul.

Își lipește ochii, mari cât niște farfurii, de ochii mei. Știu că trebuie să îi fac un semn ca să știe că nu trebuie să facă nimic care i-ar putea supăra pe ofițeri. Încerc să îi șoptesc să rămână calm. Vreau să îi spun că totul va fi bine, deși am presentimentul că ceva îngrozitor este pe cale să li se întâmple.

O oră mai târziu, un alt ofițer SS intră în atelier și îi ordonă tânărului arhitect Norbert Troller să se prezinte și el în biroul lui Rahm.

În acea seară, Petr îmi spune că a vorbit cu o femeie pe nume Martha, o menajeră din barăcile VIP unde își are Rahm biroul. Ea a auzit câte ceva din interogatorii. Este o prietenă de-a lui Petr, cu care

a făcut troc pentru niște tablouri d-ale lui. Cu trei zile înainte le ascunsese într-o ușă scobită pe dinăuntru.

La început interogatoriul nu este condus de comandantul Rahm. Lasă prima rundă de întrebări în grija secundului său, locotenentul Haindl. Haindl îi acuză pe artiști că au creat o propagandă a ororii care afectează Reichul și că fac parte dintr-un complot comunist.

Artiștii neagă totul. Ei zic că singura lor „crimă“ a fost faptul că au făcut câteva schițe nevinovate. Nu sunt comuniști și nu sunt implicați în nici un complot.

Cu toate acestea, Haindl își continuă atacul. Vrea să afle numele legăturilor lor din afară. Le aruncă în față un ziar din Elveția și cere să știe cine a pictat imaginea care este reprodusă pe prima pagină.

– Șobolani nerecunoscători! Cum îndrăzniți să pictați cadavre! Își izbește pumnul de masă. Noi vă dăm dracului de mâncare, vă dăm un acoperiș deasupra capului. Jumătate din lume moare de foame!

Artiștii spun că nu au nici o idee despre ce vorbește.

Sunt interogați separat. Încearcă să îl convingă pe fiecare în parte să îi toarne pe ceilalți. Ridică desen după desen și cere să afle cine le-a făcut. Fiecare întrebare primește același răspuns. Artiștii insistă că „nu știu“.

Haindl și Rahm sunt în culmea furiei. Artiștii sunt bătuți. Haas nu strigă în timp ce este lovit, iar și iar. Fritta înjură în timpul interogatoriului, dar este redus la tăcere cu un bocanc în gură. Martha, menajera, zice că cea mai cruntă bătaie a primit-o Otto. După ce l-au pisat cu pumnii, i-au zdrobit mâna dreaptă cu patul unei puști. Strigătul lui a fost atât de teribil, de sfâșietor încât menajera zice că:

– A trebuit să îmi acopăr urechile... Chiar și acum încă îl aud strigând de durere.

La apus îi vede pe toți trei băgați într-o camionetă în care se află deja soția lui Fritta, Haas, și fiul lui, Tommy; soția lui Haas, Erma; soția lui Otto, Frída, și fiica lor, Zuzanna.

Camionul se îndreaptă spre Kleine Festung. Mica fortăreață.

♦

Mica fortăreață este la marginea ghetoului, pe malul drept al râului Ohře.

Cu toții știam că acolo se întâmplă lucruri îngrozitoare și nimeni dintre cei plecați nu se mai întorsese. Unele zvonuri spuneau că ofițerii SS îi obligau pe prizonieri să își folosească gurile ca să umple găleți cu pământ, iar oamenii erau omorâți în bătaie.

După ce ne-am pierdut liderul, eu și colegii mei ne-am pierdut și toată încrederea pe care o avuseserăm odată.

– Vom fi cu toții în următorul transport! zice cineva.

– Nu vor irosi locurile din tren! spune un altul. Ne vor spânzura direct.

– Idioți nenorociți! zice unul dintre nou-veniți, referindu-se la Fritta, Haas, Bloch și Otto. Vom plăti cu toții pentru ceea ce au făcut.

– Ce au făcut? întreabă una dintre tinere.

– Ce au făcut?

– Taci dracului din gură! Petr lovește cu pumnul în masă. Tăceți din gură cu toții și apucați-vă de treabă!

Departamentul tehnic a devenit o vale a plângerii.

În următoarele zile, am văzut cum prietenul meu Petr își pierde abilitatea de a desena. Îi tremură mâinile incontrolabil. L-am văzut așezându-și o mână deasupra celeilalte, ca să încerce să se liniștească și să pară că lucrează.

Toți cei care muncesc în *Zeichenstube* descoperă că le-a fost percheziționată baraca. Îi privesc pe soldați cum vin și ne vandalizează camerele. Ne răstoarnă paturile, aruncă saltelele de paie la podea.

Urcă scările la rafturile pe care ne sunt depozitate valizele. Le desfac și le golesc de conținut pe podea. Când o deschid pe a mea, o văd pe mama închizându-și ochii și lăsându-și capul în piept, de parcă s-ar ruga să nu fi făcut ceva nebunesc.

Atunci când îmi este deschisă valiza, din ea nu cade decât o față de pernă de rezervă. Ea și Marta respiră din nou, în timp ce pânza plutește tăcut spre podea.

♦

Nu scap însă de interogatoriu. Toți cei din departamentul meu sunt interogați de Gestapo. Într-o cameră cu pereți maro, cu un singur bec atârnat din tavan, suntem luați la întrebări pe rând. Pe masă sunt împrăștiate desene care arată viața grea din ghetou.

Rahm stă aplecat deasupra mea și ridică unul dintre desene. Este o schiță în cerneală care arată interiorul infirmeriei. Figurile, cu fețe supte și stomacurile lipite de șira spinării sunt desenate în linii negre, furioase. Sunt mai multe trupuri întinse pe un singur pat. Cei morți zac într-o grămadă, pe podea.

– Acest desen îți pare cunoscut?

Îmi scutur capul.

– Nu, domnule.

– Vrei să-mi spui că nu știi cine l-a desenat?

Din nou, îi spun că nu.

Mi-l apropie de față. Bucata de hârtie îmi este fluturată atât de aproape încât îi pot simți mirosul umed.

– Uită-te mai bine. Nu te cred.

– Îmi pare rău, domnule. Nu recunosc artistul.

Rahm se întinde peste masă după un alt desen. Acesta arată interiorul supraaglomerat al dormitorului. Nu-mi trebuie mai mult de o secundă ca să îmi dau seama că este una dintre compozițiile lui Fritta.

Unul după altul, Rahm scoate desene din sertar. Fiecare dintre ele este nesemnat, însă orice persoană care știe câte ceva despre nuanțe și compoziție ar putea identifica autorii. Îmi dau imediat seama că unul dintre ele este al lui Fritta după vigurozitatea liniei, după felul în care este redat absurdul și disperarea vieții din ghetou. În desenele lui Haas pot simți angoasa în tremuratul liniei, în petele fantomatice de cerneală și în chipurile care aproape sar din pagină, ca niște spectre.

Dar nu le spun nimic acestor ofițeri germani care se răstesc la mine, comandându-mi să identific artiștii. Izbesc cu pumnul în masă și mă întreabă dacă știu care sunt persoanele lor de contact din afară. Îmi spun că au „interceptat aceste desene“ și că vor mai găsi și altele.

– Dacă există o mișcare ascunsă în interiorul ghetoului, o vom smulge din rădăcini și o vom strivi! urlă Rahm la mine.

Din nou, le spun că nu știu nimic.

Din cine știe ce motiv, poate pentru că își conservă forțele pentru a-mi bate colegii, nu mă lovesc. Și, în cele din urmă, după mai multe ore de întrebări, mi se spune că pot să plec.

În timp ce mă îndrept către ușă, arunc o privire spre biroul pe care se află ziarul elvețian cu desenul din lagăr publicat pe prima pagină. Aș vrea să zâmbesc pentru că știu că oamenii lui Strass au reușit să arate unul dintre desenele colegilor mei lumii de afară.

♦

Fără colegii noștri, departamentul tehnic pare lipsit de viață și asaltat de temeri. Cei care am rămas nu am vorbit despre interogatoriu, însă mi se întâmpla adesea să privesc spre scaunele goale, unde înainte lucrau prietenii mei, și de fiecare dată când o făceam îmi venea să plâng.

Fritta, Haas și Otto au rămas închiși în fortăreață până în octombrie. Auzisem zvonuri că Ferdinand Bloch fusese torturat de Gestapo și apoi ucis și că mâna lui Otto fusese distrusă permanent, astfel încât să nu mai poată picta niciodată. Am început să simt o schimbare în ghetou. Numărul transporturilor spre est au început să crească, așa că acum dispăream cu sutele peste noapte. Am fost martoră la spânzurarea unei persoane care încercase să scape. Băiatul nu avea mai mult de șaisprezece ani și, până în ziua de azi, îi văd capul împins în ștreang de parcă s-ar fi întâmplat acum. Teama și confuzia din ochii lui în timp ce ofițerul german îl înjura, chiar înainte ca pământul să îi fugă de sub picioare. Apoi a fost un incident teribil cu un tânăr care se cățărase pe gard ca să adune niște flori pentru iubita lui.

– Flori? a urlat ofițerul SS la el.

Câteva clipe mai târziu, ofițerul a fost văzut lovindu-l pe băiat cu un tractor. I-a lăsat trupul însângerat sfârtecat în jurul unei roți ca să ne servească drept avertisment.

La începutul lui octombrie, Hans, care acum are aproape cinci ani, este trimis în est alături de părinții lui. Mama lui îmi spune în fața barăcilor că vor pleca a doua zi. Îl ține pe Hans de mână, încheietura lui moale ca o păpădie frântă. Îmi trec mâna prin părul lui castaniu.

– Ai un creion, Lenka? mă întreabă.

Are ochii atât de triști. Și azi îmi închid ochii și mi-i închipui pe ai lui Hans, la fel de verzi ca frunzele primăvara. Umbrele de pe chipul lui par să îl bântuie. Îmi bag mâna în buzunar, sperând să găsesc o

bucățică de cărbune pe care să i-o dau, dar nu găsesc nimic și asta îmi frânge inima.

– Îți voi face rost de câteva înainte să pleci! îi promit.

Ilona, mama lui, ne spune că Friedl, învățătoarea lui și colega mamei, va fi și ea cu ei în transport. Îmi întind mâinile și îi îmbrățișez pe amândoi. Le simt coastele ascuțite și inima lui Hans, care bate cu putere prin haine. Îi șoptesc la ureche:

– Te iubesc, băiatul meu dulce.

În acea noapte, chiar înainte de stingere, îl găsesc stând pe patul din baraca lor.

Am împachetat în hârtie maro două bucăți furate de cărbune, iar deasupra am desenat cu cerneală un fluture. *Pentru Hans*, scriu, *5 octombrie 1944*. *Fie ca, în fiecare nouă călătorie, întotdeauna, aripile să ți se deschidă.*

Capitolul 52. LENKA

În absența lui Friedl, mama și profesorii responsabili de casa pentru copii, Rosa Engländer și Willy Groag, își continuă munca. Însă, în fiecare zi ne ținem respirația, așteptând să ne primim actele pentru transport. Pe 16 octombrie 1944, soția lui Petr este înștiințată că va fi transportată în lagăr și el alege să plece împreună de ea. Nu îmi spune despre decizia lui; aflu atunci când îi văd scaunul gol. Doar atunci, după ce întreb pe cineva unde ar putea fi, mi se spune că s-a oferit voluntar pentru transportul de dimineață.

Simt că mă aflu în afara oricărei emoții. De la interogatoriu, nu mai am aproape nimic în mine. Pe 26 octombrie aflăm că cei de la Gestapo i-au trimis și pe Fritta și pe Leo Haas în est. Descopăr că nu pot să plâng. Sunt ca o mașinărie. Exist aproape doar cu aer.

În noiembrie 1944, mama este înștiințată de transportarea ei.

În acea seară, după ce aflăm vestea, ne strângem cu toții în fața barăcii. Aerul este atât de rece încât ne vedem respirația atunci când vorbim. Marta își ține mâinile la gură ca să se încălzească. Brațul lung și greu al tatei e trecut în jurul mamei, care este atât de fragilă acum încât pare gata să se frângă sub greutatea lui.

– Copii, eu și mama voastră am discutat despre asta. Mă înscriu mâine pentru a o urma. Voi două veți rămâne aici.

Cuvintele lui îmi sună straniu în urechi. Un ecou din trecut, atunci când tata insistase ca eu să plec cu familia Kohn, iar ei să rămână.

– De data asta îmi spui că nu pot să plec?

Spun cuvintele în așa fel încât să își dea seama de ironia situației.

– Lenka, zice, te rog.

– Am venit ca o familie, plecăm ca una.

– Nu. În privința vieții din Terezín nu există îndoieli. Eu și mama voastră vom fi mai liniștiți știind că rămâneți aici.

– Dar, tată... Acum intervine Marta. Nu putem fi despărțiți. În timpul războiului granițele se schimbă. Ce vom face dacă noi vom fi forțate

să rămânem de o parte, iar voi de cealaltă...

Tata își scutură capul, iar mama plânge.

În acea noapte îi spun Martei să nu își facă griji. Mă voi duce personal la Consiliul Bătrânilor și ne voi trece numele pentru următorul transport. Și exact asta am făcut.

♦

Tata a fost furios când mi-a descoperit actul de nesupunere.

– Lenka! a strigat.

Fața lui părea un craniu. Sub ochiul stâng avea o vânătaie albastră; era clar că cineva îl lovise de când îl văzusem ultima oară.

– Știm amândoi că sunteți mai ferite în Terezín decât în acel transport.

– Ghetoul se schimbă! îi spun. Nu ne mai simțim în siguranță aici. Cu ce va fi diferit un alt loc?

Acum tremură în fața mea. Aș vrea să mă întind și să îi ating vânătaia. Aș vrea să am douăzeci de kilograme de carne pe care să i le pun înapoi pe oase. Vreau să simt că îl pot îmbrățișa din nou.

– Nu putem fi despărțiți! îi zic.

– Lenka...

– Tată, dacă ne despărțim acum, ce rost a mai avut să rămân de la bun început? Ochii îmi sunt ca două fântâni nesecate. Nu ne putem despărți acum. Niciodată, tată, niciodată.

Dă din cap. Își coboară pleoapele, ca două cortine subțiri, ca o foaie de hârtie.

– Vino! șoptește.

Își deschide brațele și mă strânge la piept. Și, pentru o clipă, uit de duhoare, de murdărie, de scheletul scobit care este tatăl meu. Suntem două fantome cusute una de cealaltă. Eu sunt fiica lui. Și inima tatălui meu bate lângă inima mea.

♦

În acel noiembrie au fost mai bine de cinci sute de oameni în transportul nostru. Cu o noapte înainte am fost puși sub carantină. La crăpatul zorilor am fost sculați. Apoi ne-am dus sumbri valizele și rucsacurile, acum simțitor mai ușoare decât fuseseră cu cele cincizeci de kilograme pe care le luaserăm cu noi în Terezín. Nu mai

aveam ce mâncare să luăm cu noi, iar cea mai mare parte a hainelor pe care le aduseserăm atunci se dezintegraseră de mult. În timp ce ne îndreptam spre vagonul de vite care ne aștepta am văzut ziare pe marginea drumului. M-am întins ca să citesc titlurile. Unul dintre bărbații din transportul nostru a încercat să se aplece și să apuce unul, dar a fost lovit cu patul puștii în ceafă de unul dintre soldații care ne supraveghea.

♦

Mai e nevoie să vă spun următoarea parte a poveștii mele? Mai trebuie să descriu cum a fost în vagonul de vite, în care eram atât de îndesați unul în celălalt, cum oala care servea ca latrină s-a umplut și a dat pe de lături peste picioarele noastre sau să vă spun că vagonul era atât de întunecat încât nu vedeam decât albul din ochii părinților și ai surorii mele? Și astăzi văd spaima, foamea. Într-una dintre ultimele amintiri pe care le am cu mama arată ca un lup înfometat. Are părul alb și ațos. Ai fi putut să torni apă în scobitura obrajilor ei sau să îi aduni lacrimile din șanțurile de sub ochi.

Mi-l amintesc pe tata, cu brațul lui slab trecut în jurul Martei. Călătoria de trei zile – cum se oprea și se pornea trenul –, întunericul de smoală din vagon, duhoarea, pe cei aproape morți împinși în spate, lângă valize. Știam că locul în care eram duși avea să fie chiar mai rău decât Terezín. Strânsă lângă sora mea, o aud șoptind cuvintele pe care nu le-am putut uita niciodată, oricât de mulți ani ar trece:

– Lenka, unde este golemul acum?

Atunci când, în cele din urmă, am ajuns, s-a produs o mare busculadă. Ușa de la vagonul nostru a fost deschisă și bărbații din SS, cu câini ciobănești care încercau să se smulgă din lese, au zbierat la noi să coborâm. Ne-am prăvălit în zăpadă înaltă până la genunchi. Prizonieri costelivi în cămăși și pantaloni cu dungi, cu șepci puse peste capetele rase, duceau cutii cu fețe obosite, lipsite de orice expresie. Am văzut semnul pe care scria AUSCHWITZ, un nume pe care nu îl cunoșteam.

M-am uitat spre cerul de oțel și am văzut coșuri pe care ieșea fum negru. Acolo vom lucra, mi-am zis. Fabrici pentru susținerea războiului germanilor.

Cât de mult greșeam.

♦

Ni s-a spus să ne aruncăm valizele într-un morman. M-am gândit că asta este ciudat. În Terezín ni se permisese să ne ducem singuri lucrurile și, în timp ce priveam la mormanul uriaș de valize și rucsacuri, toate însemnate cu numerele primului nostru transport, dar nu și cu numele noastre, m-am întrebat cum vor putea să ni le mai repartizeze înapoi fiecaruia.

Celor mai bătrâni și copiilor mici li s-a ordonat să treacă în partea dreaptă. Celor mai tineri, mai în forță, în stânga. Tata a fost îmbrâncit atât de repede încât l-am pierdut din vedere în câteva clipe.

Mama a fost și ea trimisă în dreapta alături de bătrâni, infirmi și copii. Îmi amintesc că mi-am zis că asta este bine pentru că nu va trebui să muncească la fel de mult ca noi ceilalți, care păream mai puternici. Va avea grijă de acei copii, mi-am zis. Voi găsi rechizite, la fel cum făceam în Terezín și ea îi va învăța în continuare să deseneze.

De câte ori am revizitat acea ultimă imagine a ei? Mama mea, odată frumoasă, stând ca o egretă. Cu gâtul ei alb și lung ieșind din gulerul rochiei jerpelite și murdare. Străduindu-se să stea dreaptă. Este deja un spectru, cu pielea străvezie cum sunt cojile de ou. Ochi verzi înlăcrimați. Se uită la mine și la Marta și, prin spaima noastră, comunicăm. Parcă printr-un cod secret, numai al nostru – clipitul repede din ochi, tremurul degetelor pe care ne este prea teamă să le ridicăm – îi spun mamei că o iubesc. Mă leg de ea, deși eu și sora mea suntem într-un rând și ea într-altul. O păstrez până azi, strânsă într-o îmbrățișare eternă, închisă pentru totdeauna în mintea mea.

♦

Suntem forțați să mergem prin zăpadă în direcția porții negre de fier și a coșurilor cu norii lor negri de fum. Nămeții ne înțeapă pielea ca acele, îmi udă șosetele. Haina mea neagră de la Praga este uzată și plină de găuri.

Oamenii întreabă de valize.

– Vă veți primi lucrurile mai târziu! se răstește un soldat SS la noi.

Câinii fac spume la gură. Sunt împietrită de colții lor ascuțiți ca lamele, ieșind din gingiile rozalii.

Nu ne mai așteaptă nici un Consiliu al Bătrânilor ca la Terezín. Nu mai sunt rânduri organizate care să înainteze încet. În schimb, sunt strigăte continue și haos pretutindeni. Alți paznici ne lovesc și ne ordonă fie în poloneză, fie în germană să stăm în rând. Marta merge în fața mea, mișcările ei țepene arătându-mi că este în transă. Vreau să alerg la ea, să îi strâng mâna și să îi spun că suntem împreună – că ne vom proteja una pe cealaltă –, dar îmi este prea teamă. Îi văd răsuflarea în aerul rece. Îi văd picioarele tremurânde.

Mergem mai departe și trecem printr-o poartă. Citesc semnul scris în germană pus deasupra: ARBEIT MACHT FREI. Munca te va elibera.

Turnurile de veghe aruncă stâlpi orbitori de lumină albă. Lipite de gardul de sârmă ghimpată, văd trupurile sfârtecate ale celor care nu au putut scăpa de câini.

Mărșăluim spre o clădire pustie din lemn, unde ni se spune să ne dăm hainele jos. Oameni de-ai locului, așezați în spatele unor birouri, ne notează numele și de unde suntem, apoi ne cer să semnăm.

Suntem trimiși într-o hală. Tremurăm; corpurile noastre nu au nici urmă de țesut adipos care să le țină de cald. Ne vedem unii altora liniile coastelor și conturul ca de șarpe al șirei spinării. Vreau să îmi trec brațele în jurul Martei și să o acopăr, surioara mea, pe care nu am cum să o protejez.

Încercăm cu toții să ne acoperim cu mâini tremurânde, dar nu are rost. În curând ni se cere să ne ridicăm mâinile în timp ce niște bărbați ne rad sub braț și în jurul organelor genitale. Un bărbat rade axila, altul jos. Mai târziu, aveam să aflu că tuturor prizonierilor, mai puțin celor cehi, li se răseseră și capetele. Din cine știe ce motiv, nouă ni s-a permis să ne păstrăm părul.

Ne strâng ca pe o turmă de animale într-o altă cameră, unde suntem spălați cu furtunul, cu apă rece, și ne sunt date haine de către niște femei din SS care poartă cizme de călărie și țin cravașe în mâini. Am aflat deja că în Auschwitz totul este condus cu eficiență. Totul este metodic și precis, ca într-o fabrică bine administrată.

Mi se dă o rochie-sac maro, care îmi este cu câteva numere mai mare, și o pereche de papuci din lemn, atât de nepotriviți, încât abia pot păși în ei.

În acea noapte ni se spune să ne ghemuim pe o podea din ciment, cu capetele plecate. Dacă le ridicăm suntem bătuți cu un băț. De un lucru sunt sigură, stropul de credință pe care îl mai aveam în Dumnezeu pe când eram în Terezín s-a dus acum cu totul.

♦

Mă trezesc a doua zi dimineață întinsă la pământ. Marta nu este lângă mine și mă cuprinde spaima. Mă ridic și oticnesc, scuipându-mi bila pe zăpadă. O fată pe care o știam din Terezín mă trage ca să îmi arate ceva.

– Vom fi gazați! șoptește. Simți mirosul crematoriului, nu-i așa?

Îi spun că nu o cred.

– Este adevărat. Mă trage după ea și arată spre cele două coșuri pe care mi le amintesc din ziua trecută. Ard zi și noapte. Vom muri cu toții.

Îi spun că se înșală. Îi spun că nu poate fi adevărat.

– Au nevoie de noi ca să îi ajutăm în război. De ce ne-ar ucide acum, după atâția ani în Terezín?

Nu mai spune nimic, dar mă trage în continuare de mână în timp ce înaintăm spre lumina din față. S-a înșelat. În loc să fim gazați suntem trimiși într-o cameră în care ne sunt tatuate numere pe brațe.

Eu am primit numărul 600454 și în acea noapte mi-am pierdut numele Lenka Maizel Kohn. De acum încolo aveam să răspund doar la numărul meu și să mă identific doar cu el. Erau șase numere albastre, întipărite pentru totdeauna pe pielea mea.

Am mărșăluit spre barăcile noastre și acolo am găsit-o pe Marta. Era una dintre cei zece dintr-un pat. Întoarsă pe o parte, privindu-și numărul. S-a uitat la mine și am văzut că era prea speriată și prea obosită ca să mai plângă.

♦

Suntem sculați la crăpatul zorilor și ni se cere să mutăm bolovani dintr-o parte a lagărului într-alta. Este o muncă fără rost, stupidă, menită să ne extenueze și să ne umilească. Auzim sunetul fluierului

și îi vedem pe bărbații din barăci forțați să alerge în cerc. Unii dintre ei, care nu aleargă destul de repede, sunt împușcați, sângele lor îmbibându-se în zăpada înnegrită de funingine.

Germanii au pictat sloganuri pe pereții barăcilor. CURĂȚENIA E SFÂNTĂ este scris pe al nostru. Eu primesc sarcina de a picta numere pe niște plăcuțe care sunt folosite pentru a marca fiecare baracă.

În baraca noastră o găsesc pe Dina, vechea mea prietenă de la Praga. Ultima oară când o văzusem fusese pe stradă, în apropierea apartamentului nostru, în ziua în care își strecurase steaua galbenă în buzunar ca să poată vedea *Albă-ca-Zăpada*, filmul lui Disney.

Acum mai bine de un an, îmi povestește, a pictat unul dintre pereții de la barăcile copiilor cu vopsele tempera. Îmi spune că Freddie Hirsch, pe care îl cunoscuse la Terezín, a fost cel care i-a cerut să îl picteze.

– Am stat în Terezín doar optsprezece luni. Când am ajuns la Auschwitz, un prieten m-a dus la barăcile copiilor, unde am văzut un perete mare și gol! îmi șoptește ea. M-am uitat la el și m-am prefăcut că este o cabană elvețiană. Am început să pictez flori, apoi vaci și oi în depărtare. Când s-au strâns în jurul meu copiii, i-am întrebat ce vor să pictez și toți au strigat că o vor pe Albă-ca-Zăpada. O ascult fermecată. Văzusem *Albă-ca-Zăpada* de mai multe ori în Praga și o pictasem de sute de ori în mintea mea. I-am făcut și pe pitici, ținându-se de mână și dansând în jurul Albei-ca-Zăpada. Ar fi trebuit să le vezi fețele copiilor după ce am terminat!

Mi-a spus că cei mici se putuseră folosi de perete ca fundal pentru o scenetă secretă pe care o făcuseră. Ea a făcut o coroană pentru regină și a pictat-o aurie. A luat apoi vopsea neagră și a pictat fâșiile de hârtie pe care le prinsese de coroană ca să arate ca niște cosițe.

Deși piesa fusese menită să fie jucată în secret, unii dintre gardienii SS o urmăriseră.

– Un gardian i-a spus domnului Mengele că eu sunt cea care a pictat peretele și acum pictez portrete de țigani în clinica lui.

În acea noapte am adormit, extenuată, visând pictura murală a prietenei mele. Dorindu-mi ca toate acestea să nu fie decât un basm, o vrajă rea aruncată de o regină diabolică, sperând că frumoasa

Albă-ca-Zăpada se va trezi în curând și îi va dejuca acesteia planul malefic.

Capitolul 53. LENKA

Am avut atâtea pierderi în viață. Le pot număra ca pe mărgelele din mătăniile unui beduin. Fiecare mărgică încălzită și dată la o parte încet de o mână tremurândă. Îmi păstrez rozariul în minte, fiecare mărgea cu culoarea ei. Josef este cel mai întunecat albastru, căci moartea lui are culoarea oceanului. Părinții mei, care au părăsit această lume pe un coș neiertător de fum, au culoarea cenușii, iar Marta e de cel mai pur alb. Boaba ei de sticlă e în mijlocul șiragului meu.

Eu și sora mea am lucrat la Auschwitz împreună, cot la cot, într-o cameră de lângă crematoriu. După ce gardianul SS le ordona bărbaților, femeilor și copiilor aleși pentru camera de gazare să se dezbrace de haine, noi trebuia să le umblăm prin lucruri.

Erau mormane de haine și de pălării. Mormane de rochii și de șosete. Mormane de biberoane. Mormane peste mormane de suzete, de pantofiori negri, micuți. Până în ziua de azi nu pot să văd un morman de haine în casa mea. Le împăturesc pe toate și le pun repede deoparte, ca să nu mă trezesc privind la ele, amintindu-mi de Auschwitz.

♦

Ni s-a spus să ne sprijinim în mâini și în genunchi și să cercetăm fiecare haină. Ni s-a spus să desfacem dublurile și să căutăm bucăți de aur și diamante ascunse acolo, să verificăm dacă în buzunare mai sunt bani. Verificam și în capetele păpușilor, căutând vreun șirag de perle sau o brățară care ar fi putut să fie îndesate în craniile lor de ceramică.

În fiecare zi munceam de la revărsatul zorilor până la apus. Camerele de gazare și crematoriul ardeau șapte zile pe săptămână, douăzeci și patru de ore pe zi. Dimineața, când ajungeam, hainele erau învârfuite până aproape de tavan. Degetele ni s-au învățat să

lucreze cu agilitate, să simtă tivul unei fuste așa cum o persoană oarbă pipăie literele unei cărți în Braille.

Am încercat să îmi induc o transă în timp ce lucram. Nu voiam să mă gândesc la sărmana femeie care își cususe din disperare verigheta în căptușeala hainei, la cerceii cu diamante prinși în guler sau la bucățica de aur pe care o găsisem în tivul unei căciuli tivite cu blană.

Eu și Marta primiserăm ordin să punem în cutii tot ceea ce găseam. Am făcut așa cum mi s-a spus. Nici măcar nu mi-am ridicat privirea în timp ce îmi făceam munca, rupând tivuri și tăind dubluri de mătase. Am muncit ca un om care era deja mort. Cum altfel aș fi putut lucra, când auzeam strigătele celor aduși cu cel mai recent transport, aliniați afară, țipând când înțelegeau că vor fi gazați? Și plânsetele copiilor și ale mamelor care implorau milă? Pentru fiecare bucățică de aur pe care am descusut-o din haine, unul dintre acele țipete s-a lipit de mine. Până când îmi voi da ultima suflare, nu voi reuși niciodată să mi le scot din minte.

♦

Oricât de slăbită și de apropiată de pieire mi s-ar fi părut sora mea cu fiecare zi care trecea, avea totuși un aer sfidător în ea pe care nu i l-aș fi bănuit niciodată.

În timp ce lucram umăr la umăr, o vedeam câteodată luând o bijuterie și aruncând-o în latrină.

– Ce faci? i-am șoptit. Dacă te văd, au să te împuște.

– Aș prefera să mă împuște decât să le dau vreunul dintre aceste lucruri!

Strângea fusta de catifea a unei femei cu mâini palide ca de mort. Nu mai erau mâinile surorii mele, ci niște gheare. Numai tendoane și os.

– Dacă evreul care curăță latrina va găsi acel diamant, poate îl va putea da în schimbul vieții sale.

– Au să te împuște! i-am spus. Dacă ar ști că suntem surori, m-ar împușca pe mine întâi. Te-ar pune să privești și apoi te-ar împușca și pe tine.

Dar Marta nu s-a lăsat.

– Lenka... dacă le dau tot, viața mea este deja pierdută.

În acea noapte m-am strâns și mai aproape de sora mea ajunsă piele și os. I-am simțit pântecele lipit de al meu, brațul aproape imponderabil pe care și l-a trântit peste mine în somnul ei convulsiv. Era ca și cum aș fi strâns în brațe o colivie goală: coastele ei erau ca niște sârme, trupul scobit și fără cântece.

Dacă aș fi știut că era ultima oară când o atingeam, aș fi îmbrățișat-o atât de strâns încât oasele i-ar fi străpuns învelișul subțire de piele.

În următoarea dimineață unul dintre paznicii SS mi-a văzut sora aruncând o broșă în latrină. A urlat la ea, întrebând-o ce face. Marta a stat în fața lui ca o lebădă înghețată. Picioarele albe i se întrezăreau de sub tivul rochiei de sac maro, dar nu am văzut-o tremurând nici măcar o dată.

– Du-te și ia-o, curvă jidancă! a urlat gardianul.

La început nu s-a clintit. Frumoasa mea soră cu părul roșu. Gardianul s-a apropiat de ea și i-a băgat pușca în față.

– Intră în latrină, rahat de jidan!

Am văzut-o privindu-l drept în ochi. Fără să șoptească și fără nici o urmă de tremur în voce, sora mea mai mică și-a rostit ultimul cuvânt, sfidător:

– Nu.

Și apoi, chiar în fața mea, cu precizia pe care doar răul o are, Marta a fost împușcată în cap.

Capitolul 54. LENKA

Părinții mei au dispărut în aerul de la Auschwitz, iar sora mea în pământul lui îmbibat de sânge. După câteva săptămâni de la moartea Martei, germanii, simțind că sovieticii vor ajunge în lagăr curând, au început să ne mute cu sutele în alte lagăre, mai departe, spre est. Rânduri întregi de barăci dispăreau peste noapte.

La începutul lui ianuarie, 1945, am fost treziți puțin după miezul nopții și scoși cu forța în ger. În depărtare se vedeau arzând fabricile. Chiar și crematoriul părea să fumege.

– Ard probele! a șoptit o fată. Probabil că sovieticii sunt deja la graniță.

După ce ne-au strigat numerele fiecăruia, germanii au început să urle la noi să ne mișcăm. Eram deja letargici și scheletici, așa că mulți dintre noi s-au prăbușit în zăpadă. Toți cei care cădeau erau împușcați. Trupurile lor nu scoteau nici un sunet atunci când loveau pământul înghețat. Singurul lucru care arăta că sunt morți era balta de sânge care li se scurgea din cranii.

♦

Am fost mânați prin zăpada lui ianuarie ca o turmă care spera să moară înainte de a ajunge la pășune. Am privit cum aproape fiecare persoană care mergea în fața mea cade și nu se mai ridică. Unii au fost împușcați pentru că mergeau prea încet, iar alții numai pentru că le aruncaseră o privire disperată naziștilor. Eu am supraviețuit doar pentru că în spatele meu se afla o femeie care, în durerea ei, credea că sunt fiica ei moartă. Atunci când am căzut, m-a ridicat. Atunci când am fost aproape să mor de foame, m-a făcut să mănânc zăpadă.

În timpul celor câtorva popasuri care ne-au fost permise, mi-a strâns în mâinile ei picioarele degerate și și-a sfâșiat eșarfa de pe cap ca să îmi bandajeze degetele însângerate. Nu știu ce s-a ales

de ea și până în ziua de azi regret că nu am avut șansa de a-i mulțumi. Pentru că această femeie fără nume, care a crezut că sunt fata ei, a fost cea care m-a făcut să merg mai departe când ar fi fost mult mai ușor să mor.

Am mărșăluit trei zile până când am ajuns în Ravensbrück, unde paznicii SS au continuat să ne bată și să îi împuște pe toți cei care erau prea slabi ca să stea în picioare. Am rămas în Ravensbrück doar trei săptămâni și apoi am fost transportată cu trenul într-un alt lagăr, mai mic, numit Neustadt Glewe. Acolo, eu și încă cincisprezece fete am fost duse la o fabrică de avioane. Timp de trei luni am săpat șanțuri antitanc, stând în ger doar într-o rochie maro din sac, cu o pereche de pantofi din lemn și pânză în picioare. Zi și noapte, eu și celelalte fete ne ridicam privirile spre cer și auzeam zgomotele avioanelor americane sau sovietice făcând raiduri deasupra noastră și, știți, nici măcar nu ne gândeam la eliberare. Presupuneam doar că vor bombarda fabrica și că vom fi victime colaterale.

Dar, la începutul lui mai, ceva de necrezut s-a întâmplat. Ne-am trezit într-o dimineață într-un lagăr complet abandonat de SS. Se furișaseră ca niște lași, așa că, atunci când au ajuns americanii, nu au găsit decât munții de cadavre și pe aceia dintre noi care eram atât de aproape de moarte pe cât pot fi cei încă vii.

Am rămas acolo câteva săptămâni, până când sovieticii au pus stăpânire pe lagăr și ne-au direcționat spre taberele pentru persoanele strămutate, care începuseră să se ridice în toată Germania. Și acolo, într-o mică tabără, în afara Berlinului, l-am cunoscut pe soldatul american pe nume Carl Gottlieb.

Așa cum o mamă poate iubi un copil orfan, sau un copil un pisoi fără mamă, așa s-a îndrăgostit Carl de mine.

Nu se poate să fi fost prea arătoasă. Nu aveam mai mult de treizeci și cinci de kilograme și, deși nouă, celor din barăcile cehe, nu ni se răseseră capetele, părul meu negru era acum atât de murdar și de plin de păduchi că arăta ca un preș vechi.

Carl mi-a spus că s-a îndrăgostit de ochii mei. Mi-a spus că erau de culoarea oceanului arctic. Că văzuse o călătorie lungă în albastrul lor pal.

I-am spus, ani mai târziu, că doar după nașterea fiicei noastre ochii mei au învățat în cele din urmă să se dezgheațe.

Nu pot să vă spun că îmi iubeam soțul atunci când ne-am căsătorit. Dar eram văduvă și orfană, singură pe lume. L-am lăsat pe acest bărbat cald și chipeș să mă ia sub aripa lui. L-am lăsat să îmi dea supă cu linguriță. L-am lăsat să mă conducă la infirmerie pentru controale. Mi-am dat voie chiar și să zâmbesc când dansa cu tovarășii lui soldați pe muzica de la radiourile lor.

Iar atunci când mi-a spus că vrea să mă ia cu el acasă, în America, eram atât de obosită încât am făcut singurul lucru pe care îl mai puteam face.

I-am oferit mâna.

Capitolul 55. LENKA

M-am întors la Praga în primăvara lui 1945. Carl nu a putut să meargă cu mine pentru că nu i s-a permis să călătorească în Germania, dar eu am insistat că sunt destul de puternică să călătoresc singură, așa că nu a avut de ales și m-a lăsat să plec.

Cât de ciudat a fost să călătoresc prin Germania sfâșiată de război și să ajung la Praga, care suferise mult mai puțin de pe urma bombardamentelor care ruinaseră mare parte din restul Europei. Mi-am găsit vechiul oraș, în aparență neatins. Liliacul era în floare și intensitatea parfumului mi-a adus lacrimi în ochi.

Am mers ca în transă la vechiul nostru apartament de la docul Smetanovo nábřeží și am descoperit că era ocupat de familia unei oficialități guvernamentale. Soția, care a răspuns la ușă, avea pe chip o expresie vecină cu oroarea.

– Acum este apartamentul nostru! a zis ea, fără să se ofere să mă invite înăuntru. Va trebui să vorbești cu comitetul de relocare pentru a primi o nouă locuință.

Nu știam unde să rămân peste noapte și se făcea deja frig. Apoi mi-am amintit de draga mea Lucie.

M-am întors la gară și am luat trenul spre satul ei de lângă Praga.

♦

Într-o casă mică, nu departe de gară, am fost întâmpinată nu de Lucie, ci de fata ei, Eliška, care purta numele mamei, în vârstă de zece ani acum. Fetița era bucățică ruptă din Lucie, cu aceeași piele albă, cu părul negru. Ochii alungiți, în formă de migdală.

– Eu și mama ta am fost prietene... Am început să mă înec, în timp ce încercam să îi explic. Tu porți numele mamei mele! am zis, printre lacrimi.

Fetița a dat din cap și m-a îndreptat spre sufrageria lor mică. Pe șemineu se afla fotografia de nuntă a lui Lucie și Petr. Pe un dulap

erau farfurii mici, pictate de mână, iar pe unul dintre pereți un crucifix mic.

Eliška mi-a oferit o cană de ceai în timp ce o așteptam pe mama ei și eu am primit. Nu mi-am putut lua ochii de la ea în timp ce aprindea aragazul și scotea câțiva biscuiți dintr-o cutie de metal. În timp ce noi ne petrecuserăm războiul pierind în lagăre de concentrare, ea crescuse fată mare, aproape adolescentă. Nu eram amărâtă, dar transformarea mă uimea.

Abia o oră mai târziu, când Lucie a intrat pe ușă, mi-am dat seama cât de schimbată eram eu însămi. Lucie a stat în prag, privindu-mă de parcă ar fi văzut pe cineva sculat din morți.

– Lenka? Lenka?

Mi-a repetat numele de parcă nu ar fi putut să-și creadă ochilor. Și-a acoperit fața cu mâinile și am auzit-o încercând să-și înăbușe plânsul.

– Da, Lucie, eu sunt.

M-am ridicat și am mers spre ea. I-am tras mâinile de pe chip și i le-am strâns în mâinile mele. Pielea era cea a unei femei mai în vârstă, deși chipul era tot cel al lui Lucie cea de altădată, cu unghiurile lui ascuțite și mai pronunțate.

– M-am rugat în fiecare noapte ca tu și familia ta să vă întoarceți în siguranță! a zis, printre lacrimi. Trebuie să mă crezi. Sper că ai primit pachetele pe care ți le-am trimis la Terezín.

Nu m-am îndoit că încercase să ne trimită provizii, deși adevă-rul era că pachetele erau adesea furate și noi nu primiserăm nici măcar unul.

– Mama și tatăl tău, și Marta? m-a întrebat. Te rog, spune-mi că sunt bine și în siguranță...

Mi-am scuturat capul și ea a suspinat adânc.

– Nu. Nu. Nu... A repetat iar și iar. Spune-mi că nu este adevărat.

Ne-am așezat una lângă cealaltă și ne-am strâns mâinile. Am întrebat-o despre Petr, despre părinții ei, despre frați și surori, iar ea mi-a spus că au avut greutăți mari în timpul războiului, dar că toți erau în viață și sănătoși.

– Nu am uitat nici o clipă promisiunea făcută familiei tale!

S-a ridicat și s-a dus în dormitor, iar când s-a întors, avea cu ea coșul în care pusese cu grijă bijuteriile mamei, cu mulți ani în urmă.

– Am încă lucrurile mamei tale... și pe ale tale, Lenka. Acum îți aparțin.

Mi le-a așezat în palme.

Fetița lui Lucie a venit și s-a așezat lângă ea în timp ce despachetam bijuteriile, una câte una. Verigheta frumoasă a mamei și colierul ei, cameea de la mama lui Josef și propria mea verighetă de aur, inscripționată.

– Îți mulțumesc, Lucie! Am îmbrățișat-o. Nu am crezut vreodată că voi mai avea ceva de la mama.

Nu putea vorbi de emoție și i-am văzut privirea întorcându-i-se mereu spre fiica ei.

– Tu porți numele mamei Lenkăi! i-a spus în cele din urmă. În seara asta îi vei da patul tău și o vei lăsa pe Lenka să doarmă în camera ta, Eliška.

Fetița părea încurcată de prezența mea. Era clar că nu își amintea cine sunt, cu atât mai puțin că în urmă cu câțiva ani o privisem făcând primii pași.

– E o onoare să te avem aici, Lenka, și vreau să rămâi atâta timp cât ai nevoie.

♦

Am stat o săptămână și în acel timp am aflat că tânărul Willy Groag, care lucrase alături de mama, fusese eliberat din Terezín. Se întorsese în oraș cu două valize pline cu desenele copiilor, pe care colega mamei, Friedl, i le încredințase unei alte colege, Rosa, în noaptea de dinainte de a fi trimisă la Auschwitz. Erau patru sute cincizeci de desene.

Leo Haas supraviețuise și el la Auschwitz și se întorsese în Terezín ca să își scoată desenele din peretele în care erau zidite. El și inginerul Jiří, care de asemenea supraviețuise războiului, au mers la ferma unde erau îngropate lucrările lui Fritta și au săpat cu lopețile până au dat de cilindrul în care erau ascunse.

Mulți ani mai târziu, m-am întâlnit cu Haas și am aflat că el și soția lui îl adoptaseră pe fiul lui Fritta, care rămăsese orfan după război. Haas mi s-a părut mai blând decât fusese în Terezín. Se dusese tonul plin de desconsiderație pe care mi-l aminteam; acum vorbea ca de la egal la egal, de parcă deveniserăm egali prin faptul că amândoi

supraviețuiserăm. La ceai mi-a spus cum l-a cărat pe Fritta, bolnav și slăbit din cauza dizenteriei, afară din vagon când au ajuns la Auschwitz și cum el și un alt coleg au încercat să îl ajute să se însănătoșească.

– Fritta a rezistat doar opt zile, ascuns într-o baracă. Un prieten doctor a încercat să îi administreze fluide cu o pipetă, dar mi-a murit în brațe.

– Petr și Otto?

Le-am spus numele cu grijă, ca și cum amintirile mele cu ei mi s-ar fi putut sfărâma în mâini.

– Petr și soția lui au fost gazați după câteva zile de la sosire.

– Și Otto? Îmi tremura vocea. Otto...

Și-a scuturat capul.

– Ultima oară a fost văzut în viață la Buchenwald, dar a murit cu câteva zile înainte de eliberare.

Haas nu era tipul de om care să își arate emoțiile, însă s-a străduit să se adune.

– Ultima amintire pe care cineva mi-a spus că o are cu Otto este cu el ghemuindu-se pe marginea drumului cu o bucată de cărbune în mâna stângă și cu cealaltă mână, beteagă, lipită de trup. Încerca să deseneze cadavrele din jurul lui pe o bucățică de hârtie nu mai mare de atât...

Haas și-a desenat un cerc în mijlocul palmei.

Mi-am dus mâna la gură.

Haas stătea în fața mea și își scutura capul.

Pentru că nu fuseserăm apropiați, nu i-am spus și povestea mea. Povestea despre cum mă întorsesem în Terezín la câteva luni după eliberare.

După ce mi-am luat rămas-bun de la Lucie, m-am suit în trenul care urma aceeași rută pe care mersesem cu familia mea, la Bohušovice, cu ani în urmă. Deși acum nu mai duceam nici un rucsac, ci doar o sacoșă mică din pânză, greutatea spiritelor părinților și surorii mele era ca o valiză plină cu cărămizi, legată de spatele meu.

Am străbătut în tăcere poteca prăfuită până la porțile ghetoului. Mi se părea că mă întorc într-un vis straniu, un vis repetitiv despre o piesă de teatru; în această versiune a lui decorurile rămăseseră neschimbate, dar toți actorii dispăruseră. Petr nu se vedea umblând pe stradă cu blocul lui de desen și sticluța cu cerneală. Dispăruse imaginea odată omniprezentă a carelor care duceau munți de valize sau o mulțime de bătrâni care nu mai puteau merge. Dimpotrivă, abia dacă zăreai picior de om în acest loc care fusese odată un furnicar.

A trebuit să clipesc de mai multe ori ca să mă acomodez cu priveliștea unui Terezín gol. Ghetoul se preschimbase într-un oraș fantomă. Și barăcile erau complet goale și doar câțiva soldați aliați patrulau pe străzi.

– Ce cauți aici? m-a întrebat unul dintre ei.

M-am oprit din mers, brusc îngrozită, adrenalina invadându-mi trupul. Avea să îmi ia o viață întreagă ca să trec peste acea spaimă. Deși eram practic o persoană liberă, încă nu o puteam crede.

– Am lăsat ceva aici. Aveam vocea gâtuită. Mi-am scos din geantă cardul de identitate pe care îl primisem la eliberare, ca să i-l arăt. Am fost prizonieră și vreau să văd dacă ceea ce am lăsat în urmă se mai află încă aici.

– Este de valoare? m-a întrebat soldatul.

Avea zâmbetul strâmb și îi lipsea unul dintre dinții de jos.

– Pentru mine este. E un desen pe care l-am făcut.

A ridicat din umeri, clar neinteresat.

– Du-te, dar nu sta toată ziua.

Am dat din cap și am mers repede la barăcile Hamburg.

♦

Dacă umbrele ar avea un miros, acela ar fi mirosul Terezínului. Simțeam încă duhoarea trupurilor înghesuite. Pereții umezi. Podeaua de pământ. Dar, în timp ce coboram scările spre subsol, mi-am dat seama că era pentru prima oară când îmi auzeam sunetul propriilor pași în Terezín. Mi s-a făcut brusc frig, ecoul pașilor accentuându-mi singurătatea.

Am încercat să mă gândesc la Carl ca să mă liniștesc. Am încercat să îmi închipui glasul lui în minte, spunându-mi să îmi duc la bun sfârșit misiunea. Aveam să vin până aici și să îmi găsesc desenul. Și, odată ce îl voi avea în mână, aveam să plec din acest loc pentru totdeauna.

♦

Am intrat într-o anticameră din subsol, exact așa cum mi-o descrisese Jiří. Am stat acolo câteva clipe, ca un copil într-o cameră a oglinzilor, neștiind unde să caut, de unde să încep să sap. Am lovit pământul cu vârful pantofului. Era tare.

Am băgat apoi mâna în sacoșa mea de pânză și am scos o cazma mică pe care o împrumutasem de la Lucie. Mi-am ridicat fusta și m-am lăsat în genunchi, sprijinită în mâini, ca un animal care sapă după ceva pierdut.

Mi-am spus că nu mă voi opri din săpat până când nu îl voi găsi. Că nu mă voi opri nici o clipă. Voi scoate din pământ desenul cu Rita și Adi exact așa cum l-am creat, cu degetele însângerate, cu mâinile amorțite și pielea sfâșiată, vărsându-mi sângele în pământ.

♦

Mi-a luat aproape două ore să îmi găsesc desenul. Era acolo, așa cum îmi promisese Jiří, închis într-un cilindru subțire de metal.

Capitolul 56. LENKA

M-am căsătorit cu cel de-al doilea soț la consulatul american din Paris. O duzină de alte cupluri, toate formate din soldați și miresele lor europene, așteptau afară. Pe drum am cumpărat niște flori de pe Rue du Bac și m-am împiedicat pe străzile cu piatră cubică, picioarele mele nefiind obișnuite să poarte pantofi potriviți. Am avut un costum bleumarin și mi-am aranjat părul fără prea mare artă, cu o beretă maro deasupra.

După ceremonie, Carl m-a întrebat unde vreau să mergem să sărbătorim.

Nu voiam decât *palačinka*.

– Clătite! i-am zis.

El mi-a strâns mâna, așa cum ai strânge mâna unui copil. M-am închipuit la masa mamei, când eram mică. Fața de masă albă, brodată și farfuriile de porțelan pline de clătite cu gem de caise, pudrate cu zahăr.

– Ce ușor ești de mulțumit! a zis, zâmbind.

Am găsit o cafenea micuță și ne-am așezat. Am comandat clătite, unt topit și gem, iar el și-a luat un *croque monsieur*. Am sărbătorit cu căni calde de ceai și un pahar de șampanie. La întoarcere, mi-am pierdut buchetul.

În acea noapte, într-un hotel mic de pe malul stâng, Carl a făcut dragoste cu mine, șoptindu-mi că mă iubește și că este atât de fericit că sunt soția lui. Îmi amintesc că am tremurat în brațele lui.

Mi-am privit membrele de un alb bolnăvicios împletindu-se cu ale sale, cu gleznele lipite de spatele lui. Cuvintele îmi sunau de parcă ar fi fost rostite pentru altcineva. Cine eram eu ca să pot trezi asemenea sentimente? Nu mă mai gândeam la inima mea ca la un organ al pasiunii, ci ca unul a cărui singură îndatorire era să-mi pompeze sângele prin vene.

Odată ajunși în America, m-am străduit să fiu bună și devotată. Am cumpărat cartea de bucate a lui Fannie Farmer și am învățat să gătesc friptură și gelatină de zmeură cu feliuțe de mandarină înăuntru. I-am spus soțului meu cât de bun este când mi-a dăruit un aspirator de ziua mea și când aducea acasă trandafiri albi pentru aniversarea noastră.

Însă pentru a putea supraviețui în această lume străină, a trebuit să învăț că iubirea este ca o pictură. Spațiul dintre oameni era la fel de important ca apropierea dintre ei. Aerul dintre trupurile noastre care se odihnesc și pauzele din conversații erau partea albă a pânzei, iar restul relației – râsetele și amintirile – erau tușele aplicate în timp.

Ținându-mi soțul în brațe timp de cincizeci și doi de ani, nu am putut niciodată să îi aud inima bătând așa cu o auzisem pe a lui Josef în acel mănunchi de zile și nopți pe care le-am trăit împreună. Oare pentru că mă rotunjisem odată cu trecerea timpului și stratul adăugat pe piept mă împiedica să simt sângele curgându-i în vene așa cum mi-l aminteam curgând prin ale lui Josef? Sau poate pentru că nu mai suntem la fel de conectați cu cea de a doua iubire? La cea de-a doua iubire inima mi-a fost mai aspră. Era acoperită de o teacă și m-am întrebat ce alte lucruri respinsese de-a lungul timpului.

Aveam și fisuri în inimă, prin care reușeau să se strecoare sentimente atât de profunde și de intense. Unul dintre acestea a fost legat de nașterea fiicei mele. Când am ținut-o în brațe și mi-am văzut reflexia în ochii ei albaștri, am simțit o emoție mai copleșitoare decât tot ce simțisem în viață până atunci. I-am conturat fiecare trăsătură, cu perfecțiunea ei de nou-născut, și am văzut fruntea tatei, bărbia mea mică și îngustă și zâmbetul mamei. Și, pentru prima oară am înțeles că, în ciuda vieților noastre izolate, suntem întotdeauna legați de strămoșii noștri. Trupurile noastre păstrează amintirea celor care au trăit înaintea noastră, fie în trăsăturile pe care le moștenim, fie în predispoziția gravată în sufletele noastre. Pe măsură ce am înaintat în vârstă, am început să înțeleg cât de puțin control avem în fapt asupra a ceea ce aducem în această lume. Și am renunțat să mă mai lupt cu demonii mei. Am ajuns să înțeleg că fac parte din mine. Ca o durere de care încerc să scap în fiecare zi când mă

trezesc, o luptă interioară cu mine însămi de a nu privi înapoi, ci de a mă concentra asupra fiecărei zile noi.

I-am pus fetei mele numele Elisa, în onoarea mamei. Am îmbrăcat-o în haine frumoase și i-am pus în mâini un bloc de desen pe când avea doar cinci ani. Atunci când am văzut-o apucând creioanele pentru prima oară am știut că moștenise talentul din familia noastră. Știa nu doar cum să transpună ceea ce vedea în fața ochilor, dar și să privească mai în profunzime. Cum să vadă în afara contururilor. Mâinile mele au fot distruse de anii petrecuți în frig, cu lipsuri, și în condițiile de la Auschwitz. Uneori însă, de dragul instruirii, apucam un creion sau o pensulă și înfruntam durerea pentru a ilustra un concept pentru fiica mea mereu dornică să învețe.

Nu i-am povestit fiicei mele când era mică detaliile vieții mele de dinainte ca ea să vină pe această lume. A știut doar că poartă numele mamei mele.

Dar despre fumul de la Auschwitz nu am vorbit. Întunericul, rănile sufletești, din ce cauză mă dureau mâinile – toate le-am păstrat în secret. Ca pe un petic de doliu ascuns sub haine, cusut în pielea mea. L-am purtat în fiecare zi. Dar nu l-am arătat nimănui.

Nici măcar desenul meu nu l-am arătat altora. Uneori, noaptea, când Elisa și Carl dormeau, mergeam în dulapul din dormitor, aprindeam lumina și închideam ușa. Acolo, în colț, în spatele cutiei mele pentru cusut, a cutiilor din plastic cu pantofi și papuci, îmi păstram desenul prețios. Mă durea inima că trebuia să îl țin printre astfel de lucruri lumești, pentru că nu aveam curajul să îl pun pe perete sau să îi povestesc familiei mele despre el. Era însă ca o rană sângerândă pe care o țineam ascunsă și pe care mi-o îngrijeam în secret noaptea. Atunci când nu puteam să dorm, când coșmarurile mă înfrângeau, îl scoteam din tubul lui de carton și mă uitam la fața Ritei și a bebelușului ei. Îl auzeam pe Carl respirând, mi-o imaginam pe scumpa mea fată dormind în cealaltă cameră și, în cele din urmă, îmi dădeam voie să plâng.

Capitolul 57. LENKA

Am născut un singur copil. O fată. Eu și Carl am încercat ani de-a rândul să mai avem încă un copil, însă părea că trupul meu nu putea produce mai mult de un moștenitor. Fusese nevoie de fiecare milimetru de venă, de fiecare oscior din corpul meu pentru a-l naște pe acesta, perfect.

Elisa a crescut înaltă și puternică. A moștenit trupul de american al tatălui ei. Alerga repede ca un mânz, picioarele ei de chihlimbar întinzându-se în salturi maiestuoase. Când am văzut-o pe terenul de joacă, întrecându-se cu băieții, îmi amintesc că am tresărit. Cine era acest copil care putea să alerge mai repede ca o gazelă, care își desfăcea cozile strânse pentru că îi plăcea să simtă pletele pe spate. Era a mea, dar era atât de sălbatică și de liberă.

Am iubit asta la fiica mea. Iubeam faptul că nu are temeri, că are inima plină de pasiune, că era încântată să simtă razele soarelui pe chip și că alerga pe plajă ca să simtă atingerea valurilor printre degetele de la picioare.

Eu eram cea care își făcea griji fără să o spună. Nu i-am povestit niciodată cum în fiecare noapte trebuia să lupt împotriva anxietății care mă paraliza, a grijii că ceva groaznic i s-ar putea întâmpla copilului meu.

Mă luptam cu gândurile din mintea mea ca și cum ar fi fost niște lei pe care îi purtam închiși în mine. Mă luptam cu mine însămi ca să nu las nimic din întunericul trecutului meu să se cearnă în viața Elisei. Am jurat că ea va avea o viață pură, aurie, fără urmă de umbră. Am jurat-o pe viață și pe moarte.

Fiica mea avea cinci ani atunci când m-a întrebat pentru prima oară despre tatuaj. Nu voi uita niciodată atingerea ei aproape imponderabilă în timp ce-și trecea degetul peste numerele de pe brațul meu.

– Pentru ce sunt numerele astea? m-a întrebat, parcă vrăjită.

Îmi fusese frică de această zi încă din clipa în care se născuse. Ce aveam să-i spun? Cum puteam să o cruț de detaliile trecutului meu? În nici un caz nu aveam de gând să las vreuna dintre imaginile din coșmarurile mele să i se strecoare în căpșorul frumos și angelic.

Și astfel, într-o după-amiază, în timp ce Elisa îmi stătea în poală, cu degetul lipit de pielea mea, cu capul la sânul meu, mi-am mințit fiica pentru prima oară.

– Când eram mică mă pierdeam mereu! i-am spus. Acesta este numărul meu de identificare, în caz că poliția trebuia să știe unde să mă returneze.

A părut să accepte această explicație pentru o vreme. Apoi în adolescență a învățat despre Holocaust și și-a dat seama ce înseamnă de fapt acele numere.

– Mamă, tu ai fost la Auschwitz?

Îmi amintesc că m-a întrebat în vara în care a împlinit treisprezece ani.

– Da.

Mi-a tremurat vocea. *Te rog. Te rog,* m-am rugat, inima bubuindu-mi în piept. *Te rog nu mă mai întreba. Nu vreau să îți povestesc. Lasă în pace acea parte din mine*.

Și-a ridicat sprâncenele în timp ce eu m-am încordat și am știut că văzuse spaima care îmi străbătuse chipul. M-a privit cu ochii ei albaștri ca gheața. Ochii mei. Și în ei am văzut nu doar tristețe, dar și abilitatea fiicei mele de a simți compasiune.

– Îmi pare rău, mamă.

A venit la mine și și-a trecut brațele lungi în jurul meu, apoi mi-a legănat capul la pieptul ei. Și a înțeles că nu trebuie să mă mai întrebe despre asta.

♦

Deși nu am mai spus nici un cuvânt familiei mele despre Auschwitz, am continuat să îl visez. Odată ce ai trecut printr-un astfel de iad, iadul nu te mai părăsește. Așa cum mirosul crematoriului mi-a rămas pentru totdeauna în nări, visele despre Auschwitz mi-au rămas în minte, în ciuda tuturor eforturilor pe care le-am făcut ca să le alung.

De câte ori am visat despre ultima oară când mi-am văzut mama, tatăl sau sora? Chipurile fiecăruia dintre ei mi-au apărut de-a lungul anilor ca ale unor spirite. Însă, cel mai rău a fost întotdeauna visul în care sunt alături de Elisa la Auschwitz. Acela mă chinuia zile întregi.

Visele s-au schimbat odată cu Elisa. În adolescență, fata mea s-a făcut leneșă, la fel ca prietenii ei americani. De câte ori am rugat-o să își facă ordine în cameră, să își adune hainele sau să mă ajute să curăț un castron cu legume înainte ca tatăl ei să vină acasă de la muncă? Însă Elisa nu a tolerat niciodată astfel de activități plicticoase. Ei îi era gândul doar la întâlnirile cu prietenii ori cu băieți.

Visele mele din acei ani începeau întotdeauna cu procesul de selecție din Terezín. Ea stă lângă mine, fiica mea frumoasă. Și în vis îl implor pe ofițerul SS să o trimită în partea dreaptă, cu mine. Îi spun:

– Vă rog! Este o fată muncitoare!

Îl rog să o trimită în același rând în care mă aflu și eu. Dar în vis, întotdeauna, el ne desface mâinile și ne desparte. Pe fiica mea o trimite în partea stângă. Și mă trezesc, cu cămașa de noapte udă de transpirație și cu Carl alături, șoptindu-mi că a fost doar un vis îngrozitor.

Întotdeauna, în acele momente, când soțul meu mă ținea în brațe, am știut că sunt norocoasă că l-am găsit. Mâinile lui, așezate pe umerii mei, nu și-au pierdut niciodată căldura în toți acei ani de căsnicie. Au rămas pentru totdeauna mâinile acelui soldat tânăr care m-a găsit în lagăr, care mi-a adus o pătură și o masă caldă, care mi-a spus într-o germană stâlcită că și el era evreu.

În fiecare noapte, când mergeam să mă culc, mă uitam la fotografia alb-negru cu el în uniformă militară. Părul lui des, ochii căprui plini de compasiunea pe care a avut-o din acea primă zi. Așa am umplut pânza căsniciei noastre. Am umplut-o cu gratitudine. Pentru că, indiferent de ce altceva se putea întâmpla, eu aveam să mă gândesc întotdeauna la Carl ca fiind cel care m-a salvat.

El mi-a americanizat numele în „Lanie“ și mi-a oferit o viață bună și o fiică sănătoasă. Elisa a învățat arta prețioasă a restaurării și a devenit ea însăși mama frumoasei mele Eleanor. Eleanor, care a moștenit grația de lebădă de la mama mea și care face ca toate capetele să se întoarcă după ea atunci când intră într-o încăpere.

Când a absolvit Universitatea Amherst, a luat acasă aproape toate premiile.

♦

Atunci când s-a îmbolnăvit Carl, eu am devenit în cele din urmă cea care avea grijă de el. I-am ținut capul atunci când a avut nevoie să vomite și i-am pregătit doar mâncare moale, atunci când stomacul nu i-a mai putut digera altceva. Atunci când chimioterapia i-a luat părul alb și des, i-am spus că era în continuarea soldatul meu chipeș. I-am ținut mâna acoperită de pete lipită de buze și i-am sărutat-o în fiecare dimineață și în fiecare noapte. Uneori i-o așezam chiar în centrul cămășii mele de noapte pe jumătate descheiate ca să îmi simtă bătaia inimii. Începusem să văd sfârșitul picturii care era căsătoria mea și mă grăbeam să o mai umplu cu câteva tușe.

Am să vă spun, deși sunt o persoană care ține foarte mult la viața privată, că ultimul nostru moment petrecut împreună a fost poate cel mai frumos. Acea ultimă noapte, după ce îl învelisem în pat. Îi dădusem medicamentul împotriva durerii și mă pregăteam să fac o baie.

– Vino aici! a reușit să șoptească. Vino lângă mine, înainte ca medicamentul să îmi întunece judecata.

Cred că cei care au norocul de a muri în propriul pat pot simți cel mai adesea când se apropie sfârșitul. Și asta s-a întâmplat în cazul lui Carl. I s-a îngreunat brusc respirația, pielea i-a căpătat o paloare nepământească. Dar în ochi i se citea hotărârea – înverșunarea de a folosi și ultima fărâmă a puterilor lui pentru a mă vedea clar pentru o ultimă dată.

I-am strâns mâna.

– Pune niște muzică, Lanie! a șoptit.

M-am ridicat și m-am îndreptat spre fonograful bătrân și am pus discul lui preferat cu Glenn Miller. Apoi m-am întors ca să stau lângă el, strecurându-mi mâna bătrână și încreștită în mâna lui.

Cu toată puterea pe care o mai avea, Carl al meu și-a ridicat ușor brațul, ca și cum s-ar fi pregătit să mă conducă la dans. Și-a legănat cotul și brațul meu l-a urmat. A zâmbit prin aburul medicamentelor.

– Lanie, a zis el. Știi, eu te-am iubit întotdeauna.

– Știu, i-am spus și i-am strâns atât de tare mâna încât mi-a fost teamă că l-am rănit.

– Cincizeci și doi de ani...

Vocea i se preschimbase într-o șoaptă abia auzită, dar zâmbea la mine cu ochii lui căprui-închis.

Și atunci am simțit ca și cum vechea mea inimă ar fi ieșit în sfârșit la suprafață. Am simțit carapacea pe care o păstrasem cu atâta grijă în toți acei ani sfărâmându-se. Și cuvintele, sentimentele închise înăuntru au curs ca seva dintr-un copac bătrân și uitat.

Acolo, în dormitorul nostru cu draperii vechi și decolorate, cu mobila pe care o cumpăraserăm cu atât de mulți ani în urmă, i-am spus cât de mult îl iubeam și eu. I-am spus că am fost binecuvântată să trăiesc cincizeci și doi de ani alături de un bărbat care m-a ajutat, m-a protejat și mi-a dat o fată puternică și înțeleaptă. I-am spus că iubirea lui a transformat o femeie care, după război, nu își dorea decât să moară într-o persoană cu o viață plină și frumoasă.

– Mai spune-mi o dată, Lanie! a șoptit. Mai spune-mi.

Și i-am spus încă o dată. Și încă o dată.

Cuvintele mele au sunat ca un *kadiș* pentru bărbatul care nu fusese prima mea iubire.

O iubire, însă.

I-am repetat cuvintele până când, în cele din urmă, s-a stins.

Dragă Eleanor,

Îmi vine greu să cred că mâine te vei căsători. Simt că am trăit atâtea vieți în cei optzeci și unu de ani ai mei. De un lucru sunt însă sigură: zilele în care tu și mama ta v-ați născut au fost cele mai fericite din viața mea. În ziua în care te-am cunoscut, văzându-ți părul roșu și pielea albă, am rămas fără cuvinte – nu am putut să nu mă gândesc la mama mea, străbunica ta, și la iubita mea soră. Cât de minunat că această culoare a reapărut în familie după atâția ani. Îmi amintești atât de mult de mama. Ai trupul ei mlădios și gâtul lung care se întoarce ca floarea-soarelui spre lumină. Nici nu îți poți închipui cum mă face asta să mă simt, să o văd pe ea în tine. Să o văd trăind în sângele din venele tale, în strălucirea din ochii tăi.

Sper că vei înțelege darul de nuntă pe care vi-l fac, ție și lui Jason. L-am dus cu mine mai bine de cincizeci și cinci de ani. L-am făcut

pentru o prietenă dragă, care nu mai este printre noi. L-am făcut în cinstea copilului ei, pe care nu l-a putut ține în brațe decât câteva ore. Acest desen a fost făcut cu inima și sângele meu, cu fiecare părticică din mine care își dorea să creeze ceva care să păstreze viu acel moment pentru prietena mea.

A fost îngropat pe timpul războiului sub o podea de pământ, ascuns acolo de un bărbat care și-a riscat viața ca să ascundă alte sute de desene făcute de bărbații și de femeile care, ca și mine, au simțit nevoia să își înregistreze experiențele trăite în Terezín.

M-am întors la Terezín după război și l-am scos din pământ cu mâinile mele. Mi-am mișcat brațele repede, în timp ce cazmaua străpungea pământul pentru a ajunge la cilindrul în care fusese pus. Într-un final, mi-am găsit desenul și am plâns de bucurie că se afla încă acolo. Vezi tu, prietena mea era acum împreună cu bebelușul și cu soțul ei în rai, oriunde ar fi acesta. Însă desenul rămâne, testament al vieților lor, frânte prea devreme, dar pline de iubire.

Am așteptat până acum ca să îl împart cu cineva. Nu am vrut să vă îngreunez viața, ție și mamei tale, cu povești despre ceea ce am îndurat în timpul războiului. Însă acest desen nu ar trebui să mai stea ascuns în dulapul meu. Și-a petrecut existența în întuneric. Merită să fie văzut și de alți ochi, în afară de ai mei.

Eleanor, îți dăruiesc acest desen nu ca pe un gest morbid, ci pentru că vreau ca tu să îl păzești. Vreau să cunoști povestea din spatele lui. Să îl vezi ca pe un simbol, nu doar al sfidării, ci și al dragostei eterne.

♦

Am pus bilețelul deasupra pânzei și am strâns desenul sul.

Capitolul 58. JOSEF

Mă îmbrac cu atentă reverență pentru cina de dinaintea nunții nepotului meu. Mi-am pregătit hainele cu o seară înainte. Costumul bleumarin și cămașa albă pe care le-am trimis la curățătorie săptămâna trecută. Mă gândesc la Amalia în această zi, la cât de fericită ar fi să își vadă nepotul alături de frumoasa lui mireasă. Va fi o nuntă fastuoasă. Familia miresei nu precupețește nici o cheltuială pentru singurul lor copil, o fată care îmi pare atât de cunoscută, fără să știu de ce.

Îmi bărbieresc încet fața, gâtul și linia lăsată a maxilarului. Oglinda este neiertătoare. Părul meu odată negru și sprâncenele sunt acum albe ca bumbacul. Undeva adânc, în spatele ridurilor și al burții, se află un tânăr care își amintește ziua în care s-a căsătorit. Mireasa lui îl aștepta sub un văl de dantelă, un trup tremurând care avea să îi primească mâna blândă. Îmi iubesc atât de mult nepotul. Să îl văd căsătorindu-se este un dar de care nu am crezut niciodată că voi apuca să mă bucur.

Îmi trag pe mine cămașa, apoi îmi trec mâinile prin mâneci și îmi închei nasturii cu grijă, ca să nu sar nici o butonieră. Îmi torn un strop de pomadă în mâini și îmi întind cele câteva bucle care mi-au mai rămas.

Isaac ajunge la patru fix. Părul grizonant pe care îl avea la înmormântarea Amaliei e acum complet alb. Intră în dormitor și se oprește în spatele meu, reflexiile amândurora apărând în oglinda de deasupra măsuței Amaliei. Văd cum îi cade privirea asupra tăviței de porțelan pe care se află încă peria ei de argint, cutia cu cremă și o sticluță verde, înaltă de parfum Jean Naté pe care nu a simțit niciodată că este ocazia potrivită pentru a o deschide.

Nu are vioara cu el și, cumva, văzându-l fără husa din piele, cu arcușul învelit înăuntru, mă simt mai liniștit. Mă minunez de mâinile

lui goale, atârnându-i din mânecile închise la culoare ale costumului ca ale unui școlar, de ochii lui gri, strălucind ca două luni de argint.

Jakob a ieșit din camera lui și ne întâmpină în hol. Fiul meu de cincizeci de ani mă surprinde cu un zâmbet.

– Isaac! zice, dând din cap prietenește. Tată.

Îl văd împreunându-și mâinile, ca să își potolească emoțiile.

– Arăți grozav.

Îi zâmbesc. El arată chipeș în costum. Primele fire albe din jurul urechilor lui îmi aduc aminte de părul meu grizonant. Ochii îmi amintesc de Amalia.

– Ce noapte! zice Jakob, în timp ce pășim toți trei sub bolta clădirii în care locuiesc.

Ușierul fluieră un taxi. Luna strălucește în depărtare. Aerul miroase a toamnă, proaspăt ca merele, dulce ca siropul de arțar.

Ne urcăm în taxi și ne așezăm pe canapeaua din vinilin albastru, cu mâinile strânse în poală, în drum spre cina dinaintea nunții nepotului meu.

Privesc pe fereastră în timp ce traversăm orașul, prin pasajele unui Central Park luminat ca o bijuterie, și mă gândesc că am trăit optzeci și cinci de ani și am ajuns să îmi văd nepotul în ziua nunții. Sunt un om foarte norocos.

Epilog

Într-un restaurant, la o masă din spate, razele lunii cad peste un cuplu îmbătrânit. Viitorii miri dansează.

Ea are acum mâneca trasă în sus. Nu cele șase numere albastre l-au făcut pe bătrân să plângă, ci semnul maroniu din naștere, de pe piele, aflat chiar deasupra lor. Tremură când își întinde degetul ca să îl atingă, forma aceea mică de boabă de strugure pe care a sărutat-o cu o viață în urmă.

– Lenka...

Îi rostește din nou numele. Abia poate să scoată cuvântul pe gură. A fost prizonier acolo timp de șaizeci de ani.

Ea îl privește cu ochi care au văzut prea multe fantome pentru a mai putea crede că el este cine crede că ar putea fi.

– Sunt Lanie Gottlieb, protestează slab.

Își atinge gâtul înfășurat într-un colier din perle care a aparținut odată unei femei roșcate și elegante de la Praga. Aruncă o privire nepoatei ei americane și ochii i se umplu de lacrimi.

El este pe cale să își ceară scuze, să îi spună că trebuie să se fi înșelat, că timp de ani și ani a crezut că îi vede chipul la metrou, în autobuz, la o femeie care stătea la coadă, în magazin. Acum îi este teamă că și-a pierdut în cele din urmă mințile.

Ea își trage mâneca în jos și îl privește direct în ochi. Îl cercetează așa cum un pictor ar cerceta o pânză pe care a abandonat-o demult. În minte îi colorează părul alb în negru și în trasează linia sprâncenei.

– Îmi pare rău, rostește în cele din urmă, cu o voce tremurândă și lacrimi în ochi. Nu mi s-a mai spus Lenka de aproape șaizeci de ani. Își acoperă gura și, la umbra unui evantai de degete albe îi șoptește numele: Josef.

El tremură. Ea e din nou în fața lui, o fantomă care în chip miraculos s-a întors la viață. O iubire care i-a fost dată înapoi la

bătrânețe. Fără să poată scoate un cuvânt, își ridică mâna și i-o strânge pe a ei.

Nota autoarei

Această carte a fost inspirată de mai mulți oameni, ale căror povești sunt întrețesute în paginile ei. Avusesem de gând să scriu un roman despre o pictoriță care supraviețuiește Holocaustului, dar am sfârșit prin a scrie o poveste de dragoste. În cazul oricărui roman apar de obicei subiecte și ramificații neașteptate și te trezești luând-o într-o direcție pe care nu ai avut-o în plan de la început. În acest caz, într-o după-amiază, pe când eram într-o frizerie, am auzit o poveste spusă de o persoană care fusese invitată recent la o nuntă unde, bunica miresei și bunicul mirelui, care nu se întâlniseră înainte de ceremonie, și-au dat seama că fuseseră soț și soție înainte de cel de-al Doilea Război Mondial. Povestea mi-a rămas în minte și m-am hotărât să o folosesc în primul capitol al romanului meu. Apoi am creat două personaje și am început să umplu cei șaizeci de ani pe care îi petrecuseră despărțiți.

Experiența Lenkăi este în parte inspirată de cea a unuia dintre personajele care apar în carte, Dina Gottliebová, care a studiat arta la Praga și apoi a lucrat pentru scurt timp în departamentul Lautscher din Terezín, unde picta cărți poștale, înainte de a fi deportată la Auschwitz. Ea a emigrat în Statele Unite după ce lagărele au fost eliberate și a murit în California în 2009. Muzeul Memorial al Holocaustului din Statele Unite ale Americii, din Washington DC, s-a dovedit a fi de o importanță inestimabilă prin faptul că mi-a oferit mărturii orale ale experiențelor trăite de Dina Gottliebová, atât în Terezín, cât și la Auschwitz, unde a creat pictura murală a *Albei-ca-Zăpada și cei șapte pitici* pentru copiii cehi din barăci. Pictura a ajuns să fie un punct de sprijin pentru copii și a ajutat-o pe Dina să își păstreze viața. După ce a terminat-o, un gardian SS l-a informat pe Mengele în privința talentul ei artistic. Mengele i-a promis că le va cruța pe ea și pe mama ei dacă îi va

picta portretele realiste ale bărbaților și femeilor de care se folosea în experimentele sale medicale îngrozitoare.

Mai multe personaje care apar în această carte au fost oameni adevărați. Friedl Dicker Brandeis a ajuns în Terezín în decembrie 1942 și aproape imediat a început să predea arta copiilor de acolo. În septembrie 1944, aflând că soțul ei, Pavel Brandeis, avea să fie transportat în est, s-a oferit voluntară să îl urmeze. A pierit la scurt timp după ce a ajuns la Auschwitz. Înainte să fie transportată însă, a lăsat o valiză cu 4 500 de desene Rosei Engländer, educatoarea-șefă de la casa pentru tinerele fete din Terezín. La sfârșitul războiului, lui Willy Groag, directorul casei, i-au fost încredințate valizele, acesta ducându-le comunității evreiești din Praga. Dintre cei 660 de copii care au creat artă alături de Friedl Dicker Brandeis în Terezín, 550 au fost uciși în timpul Holocaustului. Toate desenele care au supraviețuit sunt acum în colecția Muzeului evreiesc din Praga și multe dintre ele sunt expuse, pentru a putea fi văzute de întreaga lume.

Bedřich Fritta a pierit la Auschwitz pe 5 noiembrie 1944. Soția lui, Johanna, a murit în Terezín, dar, în chip miraculos, fiul lor Tommy a trăit. Leo Haas a supraviețuit războiului și s-a întors la Terezín ca să caute picturile pe care le ascunsese în podul barăcilor Magdeburg. Cu ajutorul unui inginer, Jiří Vogel, a reușit să recupereze operele ascunse ale lui Fritta și ale colegilor lor din departamentul tehnic: Otto Ungar, Petr Kien și Ferdinand Bloch, care au pierit cu toții. Când au aflat că Tommy Fritta a rămas orfan, Haas și soția lui, Erna, l-au adoptat pe băiat și s-au mutat înapoi la Praga.

Când am vizitat Cehia, am avut ocazia de a o întâlni pe Lisa Miková, o pictoriță care lucrase în departamentul tehnic din Terezín. Chiar și după atâția ani, a putut să îmi descrie în detaliu circumstanțele neobișnuite pe care le trăise: artiștilor li se ceruse să creeze schițe, planuri și alte desene pentru germani, iar ei luau pe furiș rechizite din atelier pentru a-și putea crea propriile opere pe timpul nopții. Mi-a povestit cum desenele și picturile lor fuseseră zidite în pereții de la Terezín și cum Jiří Vogel i-a îngropat operele lui Bedřich Fritta, după ce le-a pus într-un cilindru de metal.

Le datorez mult tuturor celor care mi-au împărtășit poveștile și sunt foarte recunoscătoare pentru șansa pe care o am de a-i ajuta să își

conserve moștenirea. Fără ei, această carte nu ar exista. Ei sunt: Sylvia Ebner, Lisbeth Gellmann, Margit Meissner, Lisa Miková, Nicole Gross Mintz, Iris Vardy și Irving Wolbrom. Aș vrea să îi mulțumesc și lui Dagmar Lieblová, care mi-a oferit cu atâta generozitate timpul și mi-a pus la dispoziție legăturile ei, precum și pentru turul personal al Terezínului din timpul șederii mele la Praga. De asemenea, lui Martin Jelínek de la Muzeul evreiesc din Praga și lui Michlean Amir de la Muzeul Memorial al Holocaustului, pentru ajutorul neprețuit în cercetare pe care mi l-au oferit, atât în timpul, cât și după vizita mea la aceste minunate instituții; lui Jason Marder, asistentul meu de cercetare, pentru munca lui de la început; lui Alfred Rosenblatt, lui Judith și lui P.J. Tanz pentru că mi-au oferit materiale pentru context; lui Andy Jalakas pentru sprijinul necondiționat; Linda Caffrey, Antony Currie, Marvin Gordon, Meredith Hassett, Kathy Johnson, Robbin Klein, Nikki Koklanaris, Jardine Libaire, Shana Lory, Rita McLeod, Rosyln și Sara Shaoul, Andrew Syrotick, Ryan Volmer, soțul meu, părinții mei – vă mulțumesc pentru lectura atentă a versiunilor preliminare ale acestui roman; îi mulțumesc lui Sally Wofford-Girand, minunata mea agentă, care m-a împins să merg mai departe decât am crezut vreodată că pot merge și astfel a făcut ca romanul să fie mai bun: fantasticului meu redactor, Kate Seaver; Monikăi Russell, pentru poveștile ei și pentru tot ajutorul acordat, de la traducerile din cehă la îmblânzirea haosului meu zilnic și la iubirea pe care ne-a arătat-o mie și copiilor mei întotdeauna. Și copiilor, părinților și soțului meu – mulțumiri speciale pentru infinita voastră răbdare și dragoste.